

Numizmatički časopis **dinar**

Izdanje Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu

br. 23
2004

cena 200 dinara

200 GODINA
moderne
srpske države

1804
2004

NOVAC U SRBIJI 1804-1904-2004

SA REVIDOVANIM CENAMA PAPIRNOG NOVCA 1848 - 2003

ZBIRKA
dr Milana Stojanovića
na internetu

www.order.stojanovic.ch

MI NE PRODAJEMO PAPIR MI PRODAJEMO NOVAC!

Ova naša SPECIJALNA PONUDA uključuje banknote po najpovoljnijim cenama (prema "starom katalogu"):

Cene su u evrima. Kvalitet je označen rimskim brojevima.

1 DINAR 1919. III. 2.-
5 DINARA 1919. IV. 3.-
10 DINARA 1920. IV. 6.-
10 DINARA 1926. III. 10.-
10 DINARA 1939. III. 0,60
20 DINARA 1936. III. 0,60
50 DINARA 1931. III. 0,60
100 DINARA 1929. II. 0,40
100 DINARA 1929. III-IV
Karađorđe. 0,40
100 DINARA 1934. III. 20.-
500 DINARA 1935. III. 3.-
1000 DINARA 1931. III. 1.-
1000 DINARA 1936. IV. 25.
100 DINARA 1941. III. 0,15
500 DINARA 1941. II. 0,20
500 DINARA 1942. II. 0,50
1000 DINARA 1941. II. 2.-
1000 DINARA 1942. II. 2.-
1 DINAR 1944. I. 2.-
1 DINAR 1994. I. 3.-
5 DINARA 1944. I. 4.-
5 DINARA 1968. I. 1.-
5 DINARA 1994. I. 4.-
10 DINARA 1944. I. 5.-
10 DINARA 1965. III. 2.-
10 DINARA 1968-81. I. 0,30
10 DINARA devojčica. I. 2.-
20 DINARA 1974-81. I. 0,30
50 DINARA 1958-81. I. 0,50
100 DINARA 1944. III. 0,50
100 DINARA 1946. II. 3.-

100 DINARA 1946. II. 3.-
100 DINARA 1953. III. 10.-
100 DINARA 1955, 63. II. 1.-
100 DINARA 1965. I. 0,50
100 DINARA 1978, 86. I. 0,80
200 DINARA 1990. III. 2.-
500 DINARA 1970. I. 0,50
500 DINARA 1978-86. I. 0,30
1000 DINARA 1944. II. 40.-
1000 DINARA 1946. II. 10.-
1000 DINARA 1955. I. 12.-
1000 DINARA 1974/81. I. 0,30
1000 DINARA 1990. I. 1.-
5000 DIN. Tito s greškom. 15.-
20.000 DIN. 1987. rudar. I. 1.-
2 miliona DINARA 1990. III. 3.-
500.000.000.000.000 DINARA
Zmaj Jova. II. 1.-

Crna Gora:

1 PERPER 1912. IV. 5.-
1 PERPER 1914. II. 3.-
2 PERPERA 1912. III. 5.-
2 PERPERA 1914. III. 25.-
10 PERPERA 1914. plava. III. 5.-
50 PERP. 1914. crvena. III. 25.-
100 PERP. 1914. plava. II+. 90.-

Egzotika:

1) 20 kom. različitih - Afrika,
Indokina, Juž. Amerika. I. 10.-
2) Haiti 25 GORDIA 2003. I. 4.-
i mnoge ostale iz celog sveta!

Collecting Paper Money?

KUPUJEMO

na veliko masovna izdanja inflacionog novca SRJ

PRODAJEMO A-4 listove za novčanice po 25 din. kom.
a) sa dve pregrade b) sa tri pregrade

Nudimo takođe metalni novac, medalje, odlikovanja...

Najpovoljnija numizmatička ponuda na području
Državne zajednice Srbije i Crne Gore

STANISAVLJEVIĆ

+381 063 /200-887
numdragan@ikomline.net

Za izdavača

Miladin MARKOVIĆ, predsednik
Srpskog numizmatičkog društva
e-mail: marmi@eunet.yu

Glavni i odgovorni urednik

Ranko MANDIĆ
e-mail: mandicr@eunet.yu

Članovi redakcije

Nenad BJELOŠ
Ranko MANDIĆ
Rista MILETIĆ
Nebojša MITROVIĆ
Slaviša ŽIKIĆ

Lektor i korektor

Prof. Slaviša ŽIKIĆ

Engleski rezime tekstovi

Ranko MANDIĆ
English summaries by the editor

Adresa Redakcije

Makedonska 21
11000 Beograd, Srbija
Tel. +381 (011) 322-1972
e-mail: numiserb@yubc.net

Žiro račun: 205-69617-78

Srpsko numizmatičko društvo Beograd

Štampa

GTP „PANGRAF“ d.o.o.
Beograd, Stanka Paunovića 49
Tel. 332-9166

Tiraž: 1000 primeraka

Stavovi i mišljenja autora teksta i priloga ne moraju predstavljati stavove i mišljenja redakcije „dinara“.

Redakcija zadržava pravo manjih intervencija u tekstu, podrazumevajući da se integritet celine i detalja mora poštovati. U slučaju potrebe za većim intervencijama, redakcija će obavezno konsultovati autora teksta pre objavljinjanja.

Na osnovu mišljenja Ministarstva kulture Republike Srbije br. 413-00-649/2001-04 numizmatički časopis „dinar“ jeste proizvod iz člana 11 stav 1 tačka 8 Zakona o porezu na koji se ne plaća porez na promet.

Primerak broj:

Nakon nekoliko godina, napokon je u junu o.g. izšao iz štampe novi broj našeg osnovnog časopisa - НУМИЗМАТИЧАР - a koji je svojevremeno izlazio redovno svake godine. Ovaj časopis ima veliki ugled u svetu, i kao takav na aukcijama se pojavljuje uz hvalospevne opise. Tako na primer najpoznatija svetska aukciona firma numizmatičke literature, G. F. Kolbe iz Kalifornije, u nekoliko svojih kataloga za naš *Numizmatičar* navodi: „Važna publikacija, retko raspoloživa u kompletu, srpski tekstovi uz engleski rezime svakog članka. Najmanje dve trećine rada se odnose na antičku numizmatiku...“

Tako je i u ovom broju. On počinje sa člankom Nikole Crnobrnje, *Nepoznata varijanta varvarске imitacije Filipa II Makedonskog - tip sa rimske ciframa*. Sledeći je rad Bojane Borić Brešković, *Nalazi rimske denare iz Grocka pored Beograda*, pa članak Branka Drće, *Doprinos svrstavanja bronzanog novca valentijanskog perioda u njegove istorijske okvire* i Svetlane Miljanić, *Nalaz rimskog bronzanog novca iz 374/5 godine sa Čukarice*. Antički opus završava se radovima Slavoljuba Petrovića, *Ostava iz sela Mirkusa* i Vujadina Ivanševića s Majom Hadži-Manevom, *Ostava solida i siliksi iz Stobijsa*.

Vizantijска numizmatika zastupljena je sa dva članka: Tatjana Bendžarević, *Četiri ostave bilon aspron trajača iz XII veka iz Narodnog muzeja u Beogradu* i Vesna Radić, *Bazilike iz vremena Paleologa*.

Poslednja dva rada ovog dvobroja napisao je Vojislav Mihailović, oba iz oblasti notafilije: *Prvredni novac Kraljevine Jugoslavije pečaćen od strane komesarijata za naseljenike i izbeglice*, i *Jedna ruska carska novčanica pečaćena srpskim i ruskim vojnim pčatima*.

Časopis ima 203 stranice, sa ilustracijama većinom u obliku tabli.

PRIступница

za upis u Srpsko numizmatičko društvo

Ovim podnosim zahtev za prijem za:

- REDOVNOG* člana Srpskog numizmatičkog društva
 DOŽIVOTNOG* člana Srpskog numizmatičkog društva

O sebi dajem niže navedene podatke:

Ime i prezime _____

Ulica i broj _____ Pošt. broj _____

Mesto _____ Zemlja _____

Datum rođenja _____ Zanimanje _____

Posedujem numizmatičku zbirku iz niže navedene oblasti:

☐ Antička numizmatika	☐ Srednjovekovna numizmatika
☐ Moderni metalni novac	☐ Medalje i plakete
☐ Žetoni	☐ Notafilija (papirni novac)
☐ Akcije i druge hartije od vrednosti	☐ Faleristika (odlikovanja)
☐ Militarija i značkarstvo	
☐ Ne posedujem zbirku - numizmatikom se bavim radi izučavanja	

Označiti znakom x jednu ili više oblasti koje se odnose na vaš numizmatički interes - aktivnost.

Datum _____ Potpis ** _____

* Redovna članarina za 2004. godinu iznosi 700 dinara (10 evra). Za decu i omladinu do 17 godina starnosti, članarina iznosi 50% tog iznosa. Doživotna članarina iznosi 10000 dinara (150 evra).

** Za maloletne osobe pristupnicu potpisuje jedan od roditelja ili staratelja.

Antički novac

- 6 Kontornijati (1)
Slobodanka Stojaković
12 Novac Rimske republike
Slavoljub Petrović
15 Novac imperatora Hadrijana
Rista Miletić

Srednjovekovna numizmatika

- 19 Nalaz Lipljan
Miroslav Jovanović
24 Nekoliko interesantnih novčića
D Beishuizen-van Oijen
26 Kovali su novac i gradili manastire (4)
Ranko Mandić

Orijentalna numizmatika

- 28 Porculanski novac iz Sijama
Werner Helmut Stahl
29 Popis otomanskih kovnica na Balkanu
Redakcija

Moderna numizmatika

- 30 Novac u Srbiji 1804-1904-2004
Ranko Mandić
33 Rariteti srpske, crnogorske i jugoslovenske numizmatike iz umetničko-istorijskog muzeja u Beču (1)
Aleksandar Brzić i Roswitha Denk
37 Nalaz Venecijanskih cekina XVII veka
Rista Miletić
38 Svetske države i teritorije koje danas izdaju novac (2)
Ranko Mandić i Slobodan Žikić
41 Nova izdanja u svetu
Redakcija

Notafilija

- 43 Cene papirnog novca Srbije, Crne Gore i Jugoslavije 1848-2001
Zoran Ilić
46 Papirni novac Kraljevine Crne Gore tip 1915
Allain Dailly
47 Pravopisna greška na bosanskohercegovačkim novčanicama
Zbyněk Šustek
49 Treća serija makedonskih novčanica
Dragan Stanisljević
50 Fantazijska izdanja (3): Novac kao sredstvo političke propagande
Ranko Mandić

- 53 "Tačkice" i drugi robni bonovi od 1944. godine (1)
Duro Vojnović
57 Interni novac Brze Palanke i "Nitexa"
Redakcija
59 O bonovima - notgeldu Republike Srpske
Savo Popović

Medaljerstvo

- 61 Medalje zauzeća Beograda iz zbirke Muzeja grada Beograda
Nikola Crnobrnja
65 Iz zbirke medalja Gradskog muzeja u Vršcu
Ljiljana Bakic
69 Medalja Dimitrija Petrovića, direktora Bečke kovnice
Redakcija

Faleristika

- 73 Znamenja Društva za negovanje tradicija naših oslobođilačkih ratova (2)
Nenad Bjeloš, Stevan Radan i Ranko Mandić
78 Vatrogasna odlikovanja Jugoslavije 1945-1991
Nenad Bjeloš
82 Krst milosrđa
Radomir Stolica
85 Medalja Belog anđela
Radomir Stolica
88 Srpski vojnik na ruskom ordenu
Slavoljub Petrović
89 Povest Društva Dušana Silnog
Saša Nedeljković
91 Nemački grudni znak za učešće u borbi protiv gerile
Branko Jevtić

Numizmatičari

- 92 Nikola Tesla - numizmatičar
Zoran Strezoski
94 Izložbe
77, 96 Prikazi knjiga
101 Naš novac na svetskim aukcijama
Aleksandar Brzić
25, 72, 104-106 Informacije SND
77 Mali oglasi

Slobodanka STOJAKOVIĆ, Srpsko numizmatičko društvo Beograd
numiserb@yubc.net

KONTORNIJATI

PROPAGANDNA PSEUDOMONETA RIMSKE PAGANSKE ARISTOKRATIJE
U BORBI PROTIV HRIŠĆANSTVA - I DEO

UIV veku u Rimu je postojao popularan novogodišnji običaj međusobnog darivanja starim novcem sa naglašenim obodom. U doba Konstancija II kovnica je u cilju naglašavanja okvira medaljona pored naglašavanja ivice dodala i obodni žleb. Ovaj postupak se uskoro, umesto na aktuelnim novogodišnjim kovanjima, počeo primenjivati na pseudomenetama – kontornijatima. A kod ovih kovanica predstave su bile drugačije: pretežno su prikazivani običaji grada Rima.

Kasnorimski medaljoni, koje su italijanski humanisti nazivali kontornijatima zbog njihovog obodnog žleba (contorno – žleb, obrub), a poznati nemački numizmatičar iz XVIII veka Eckhel još i pseudomoneta-ma, predstavljaju možda najinteresantniju i najintrigantniju oblast antičke numizmatike, koja je tokom vekova, počev od renesanse do danas, samo sporadično proučavana; verovatno zbog rasturenosti materijala po evropskim muzejima i privatnim kolekcijama, a u velikoj meri zbog nerazumevanja njihove simbolike, odn. poruka koje oni sadrže. A. Alföldi je u svom opširnom dvotomnom radu o kontornijatima četrdesetih godina XX veka, njih okarakterisao kao malo poznato sredstvo propagande rimske paganske aristokratije protiv tada već decenijama ustoličenog hrišćanstva. Njihov značaj je u tome što oni bolje i sadržajnije od rimskog zvaničnog novca informišu o kulturnom i društvenom miljeu, problemima religije, istorijsko-političkim događanjima kasnorimskog perioda, kao i o umetničkim dostignućima i padovima kod oblikovanja samih kontornijata. Na njima je široka lepeza likova i događaja: osnivanje Rima, rimska paganska tradicija ovaploćena u bogovima, herojima, carevima, grčkim filozofima i rimskim pesnicima, čak i aktuelnim carevima; tu je i plebs koji se ističe u raznim vrstama takmičenja.

Vremenom se pokušavalo, sa manje ili više uspeha, da se otkriju uloga i ideje predstava na ovim medaljonima-pseudomenetama. Pri istraživanjima se došlo do zaključka da su emitovani u vremenskom periodu od Konstantina Velikog i sinova do kraja vladavine cara Antemija /Prokopija/, dakle od druge polovine IV veka do sedamdesetih godina V veka, i to u zapadnom delu Carstva, gde su se u gradu Rimu stekli uslovi za njihovo kovanje. Kontornijati su kovani, odnosno liveni u bakru sa promerom 37/38 mm, ređe 42/45 mm, sa obodnim legendama na latinskom ili grčkom jeziku, ponekad bez njih.

Tokom vremena naučnici su pokušavali da ih razvrstaju, da im dokuče značenje. Tu se davalo mašti na volju. Pinkerton je smatrao da kontornijati predstavljaju ulaznice za utakmice, zahvaljujući njihovim neretkim predstavama koje su u vezi sa raznovrsnim takmičenjima u areni odnosno amfiteatru. Po Sabatier-u one su neka vrsta odlikovanja za pobednike-vozače kvadriga, kao i spomen-medalje deljene plebsu. On je sve kontornijate dovodio u vezu sa tako omiljenim igrama i takmičenjima u starom Rimu. Stariji istoričar O. Seeck je mislio da su ovi medaljoni nastali tek u periodu vladavine Honorija i Antemija, kako na Zapadu tako i na Istoku, i da su zamjenjivale sitan novac. Po Froehner-u kontornijati su figure za table za igranje. Tre-

ba naglasiti da su ivice kontornijata sa obodnim žlebom karakteristične i za figure od slonovače kod društvenih igara sa tablom. Froehner konstatuje da se najčešći znakovi na kontornijatima – monogram P – E (FEL), kao i palmina grana, takođe nalaze na kamenim pločama Rimskog foruma kao i na nekim tablama za igranje. Babelon smatra da to ne-ma smisla, jer su kontornijati opremljeni kako aversnim tako i reversnim motivima i da se reversi pri povlačenju figure nikada ne bi videli. Takođe je konstatovao da su neki znakovi naknadno ručno urezivani u kontornijate, pri čemu su ponekad bili inkrustrirani srebrom. Najpoznatiji kolecionar i poznavalac numizmatike F. Gnechi je prepostavio da kontornijate treba smatrati figurama društvenih igara, pri čemu poprsja vladara, pesnika, heroja kao i sve ostale prikazane scene imaju neku funkciju u igri. Francuski istraživač A. Blanchet je imao ideju da su kontornijati služili za izvlačenje startnih mesta kod konjskih trka u VI veku u Vizantiji. H. Dressel je istakao agonistički karakter kontornijata.

A. Alföldije, uprkos velikim teškoćama izazvanih ratnim stanjem, uspeo da stekne uvid u muzejske kolekcije Beča, Londona, Pariza, Vatikana, Rima, Napulja, Kopenhagena, Minhen, Gote, Trira, Linca, Milana, Budimpešte, Segedina i Bazela. Tako je pregledom celokupnog materijala, koji mu je dat na uvid, mo-

gao da stvori čvrstu podlogu za njihovo sveobuhvatno istraživanje. Utvrđio je vreme i mesto nastanka kontornijata, imajući posebno u vidu naknadno urezane oznake; ustanovio je čemu su služili i kojim povodom su emitovani. Nakon izvršene klasifikacije kontornijata prema stilskim i tehničkim obeležjima utvrđio je njihove glavne grupe:

I. Kovani kontornijati

Pretežni deo ove pseudo monete bio je kovan; oni su svrstani u četiri podgrupe:

1. Medaljoni Konstantinovih sinova: slični su kontornijatima; kasnije su se razvili u preteče pravih kontornijata. Njih treba smatrati državnim novčanim kovanjima i strogo ih razdvajati od ostalih potonjih kontornijata.
2. Glavna grupa kovanih kontornijata – medaljoni: Ova grupa čini zasebno jedinstvo, a datira se u drugu polovicu IV veka.
3. Manja serija kotornijata, uglavnom većih dimenzija, takođe predstavlja zasebnu celinu. Nadovezuje se na gorenavedenu glavnu grupu, a datuje se na bazi portreta aktualnih careva tog perioda (od Honorija do Antemija).
4. Mala serija kovanih kontornijata iz vremena Teodosija I, koja se stilski znatno razlikuje od gorenavedenih.

II. Liveni kontornijati

Postoji priličan broj livenih medaljona sa naglašenom ivicom i obodnim žlebom, koji su često cizelirani, sa stilsko-tehničkim oznakama kasnorimskog srebrnog posuđa. Oni pokazuju kontinuitet kovanih kontornijata iz druge polivine IV veka, a nemaju veze sa kontornijatima V veka. Grupa se može datovati između obeju kovanih grupa, odnosno prve i treće grupe kovanja, koja je usledila iz perioda livenih kontornijata. Ove tri grupe /kovana-livena-kovana/ predstavljaju tri uzastopne faze duhovnog života grada Rima. Alföldi je pored ove tri glavne grupe izdvojio i niz medalja-pseudomoneta, koje su srodne sa gorenavedenim: medaljoni sa intaljo-tehnikom

sa konkavnim prikazima, a u vezi su sa kovanim kontornijatima kasnog IV veka; mali broj medaljona sa konveksnim linearnim crtežima, koji su delom tako iskovani a delom dorađivani njelo-tehnikom.

ad I.1.

Medaljoni kasnog perioda Konstantinove vladavine kao i medaljoni njegovih sinova, predstavljaju, kako je napomenuto, preteče pravih kontornijata. Za njih je karakteristično da znatan deo ovih svezanih rimskih kovanja nema naglašenu ivicu (Sl. 1), ali veliki postotak ovakvih medaljona svedoči da su se iskučavanja-naglašavanja ivica medaljona dešavala još u kasnom periodu Konstantinove vladavine. Ovaj običaj se nastavio u vreme Konstansa u kovnici Rim. Iz tog vremena postoji čitav niz rimskih gradskih medaljona sa naglašenim obodom (Sl. 2). Viđi se da je tehnika savršenija i da je bliska tehniči kontornijata, koji su se nadovezali na ove medaljone. Same predstave medaljona kasnog perioda Konstantinove vladavine očigledno nemaju ništa zajedničko sa kontornijatima. Kod medaljona se obično radi o državnom svezanom novcu (VIRTUS AVGG i VICTORIA AVGG – Sl. 3); postoji i jedan interesantan primerak medaljona koji pokazuje prelaz Konstansa u Britaniju, a predstavlja najverovatnije svečano novogodišnje kovanje za 343. godinu (Sl. 4).

Sama činjenica da se ovde radi o medaljonima koji slave nove carske pobeđe, a obod im je naglašen u samoj kovnici, isključuje pretpostavku da je naglašavanje oboda vršeno zbog korišćenja komada kao figure za iganje. Treba još imati u vidu da bi slika aktualnog cara predstavljala ogroman prekršaj; nazad, ovi medaljoni su vrhunski tehnički i umetnički oblikovani, te su kao takvi mogli imati ulogu prigodnih poklona rimske gospode. Ako ovi medaljoni sa naglašenim obodom kasnog perioda Konstantina i sinova ne predstavljaju figure table za iganje, onda ni kontornijati – koji u tehničkom pogledu predstavljaju direktni nastavak medaljona Konstansa – ne mogu imati takvo značenje.

Kovanje-svečanih medaljonas nastavilo i pod Konstancijem II. Oko 354. go-

dine iskovan je spomen-medaljon sa signaturom R(oma) (Sl. 1), povodom 30-godišnjeg carevog jubileja. Na specijalnom medaljonu (Sl. 5) javlja se, pored naglašene ivice, prvi put i obodni žleb karakterističan za kontornijate, iako se ovde još uvek radi o oficijelnom državnom kovanju. Ovakvi primjeri predstavljaju prelazne komade, nadovezuju se neposredno na navedene medaljone, jer kontornijati su počeli da se kuju u Rimu pred kraj vladavine Konstancije II. Treba naglasiti da svečani medaljoni kasnog perioda Konstantinove vladavine pored naglašene ivice poseduju i oznake karakteristične za same kotornijate, a to je monogram P-E (FEL) i palmina grana (Sl. 6 i Sl. 7). Osebe, koje su ovo naknadno urezivale, koristile su, dakle, medaljone u istu svrhu kao i kontornijate.

Gnečchi je utvrđio da se oznake karakteristične za kontornijate, pre svega palmina grana i monogram P-E, nalaze i na raznim carskim bronzama sa naglašenim obodom (Sl. 9). On je ukazao na

jedan Neronov sesterc, na kome je monogram ispunjen srebrom, što se često čini sa kontornijatima. Za naglašavanje oboda korišćene su najčešće velike bronze Nerona i Trajana, a ovi vladari se najčešće pojavljuju na kontornijatima. Obodni žleb se može konstatovati i na spomen-medaljonu Hadrijana (Sl. 9).

U IV veku u Rimu je postojao popularan novogodišnji običaj međusobnog darivanja starim novcem sa naglašenim obodom. U doba Konstancija II kovnica je u cilju naglašavanja okvira medaljona pored naglašavanja ivice dodala i obodni žleb. Ovaj postupak su uskoro, umesto na aktualnim novgodišnjim kovanjima, počeo primenjivati na pseudomene-tama – kontornijatima. A kod ovih kovanica predstave su bile drugačije: pretežno su prikazivani običaji grada Rima.

ad I.2

Kovanje kontornijata se smešta u period između 356. i 395. godine, kada su jedno kratko vreme, iz razloga koji će biti kasnije navedeni, kontornijati bili liveni. U poređivanjem kovanih komada kontornijata sa istom predstavom može se zaključiti da svi potiču iz iste kovnice. Glavna grupa kontornijata koja se nadovezuje na napredpomenute medaljone, preteže kontornijata iz doba drugih Flavijevaca kovana je, dakle, ne samo na jednom mestu već i u ograničenom vremenskom periodu. Alföldi je nakon svojih istraživanja, a nasuprot pomenutim starijim autorima, utvrdio da su kontornijati kovani i jednakim vremenskim razmacima, jednom godišnje, jer su bili predviđeni kao pokloni za novogodišnje praznike. Kovanje kontornijata je vršeno u državnoj kovnici, ali je nalog za njihovo kovanje davao visoki činovnik, koji je vršio i njihovu kontrolu. Proizvodnja ove pseudo-monete svakako se razlikovala od proizvodnje državnog novca. Ona nije bila podvrgnuta pravilima državne kovnice sa dokazom o mestu proizvodnje i naznakom kontrolnih obeležja nadzornih organa, pošto nisu bili kovani za potrebe države već privatnih lica, koja su koristila svoj uticajni položaj da naručuju ovakva kovanja u privatne svrhe, u ovom slučaju kao novogodišnje poklone. Tako je godišnji obim kon-

tornijata zavisio od želje nalogodavca. Kontornijati su bili u početku umetnički obrađeni, kovani, ciselirani i doterivani, jer su bili određeni za otmenu rimsku gospodu. Kvalitet izrade kontornijata je postepeno opadao, jer je njihovo kovanje postalo moda, i pošto su se masovno i jeftino mogli proizvoditi, njihova izvedba i raznovrsnost tipova su se pogoršavali. Ranije uparivanjeaversa i reversa

sada se ne poštuje, dolazi do pometnje i mešanja aversnih i reversnih predstava, koje nemaju međusobne veze.

Alföldi je, bez obzira na ovu neujednačenost glavnih grupa, istu podelio u tri podgrupe, odn. na prve, početne emisije, srednje emisije i najkasnije emisije. Treba naglasiti da je zajednički imenitelj ovih emisija, odnosno njihov vodeći motiv, kako ga naziva autor, portret Aleksandra Makedonskog i legenda o njegovom rođenju. Na samom početku kovani su veoma lepi komadi (Sl. 10). Tu je i predstava ležeće kraljice-majke sa zmijom OLYMPIAS REGINA, koja se provlači kroz čitav ovaj period kovanja (Sl. 11). Počelo se sa manjim komadima, ali se sa povećanjem prečnika očitovalo pogoršanje kvaliteta izrade. Ima i vanredno lepih, takođe sa bistom Olimpije. Uz ove početne likove Aleksandra i Olimpije dolazi i boginja Roma, veličanje slavne rimske prošlosti, zatim poznati vozači kvadriga, pobednici na takmičenjima. Posle višegodišnjeg smenjivanja raznih tipova iz daleke prošlosti Aleksandra, Omfale (mitske kraljice Lidije, koja je Herkulu rodila sina Atisa) njihovo mesto zauzimaju likovi Nerona i Trajana u dugom nizu godina i u raznim varijantama. Karakteristično za ova kovanja je težnja za maksimalnim oponašanjem originala (sesterca). Umesto naglašavanja ivica starih bronzi Nerona i Trajana sada su žeeli besprekorne egzemplare kao novogodišnji poklon, čemu su poslužila nova pseudokovanja. Tu su najpre ANNONA i CERES, Neronov tip, koje su gladnom rimskom plebsu trebalo da uliju nove nade. Sedeća Roma u zajednici sa Neronovim portretom trebalo bi da označava lokal-patriotizam. Pošto su portreti Nerona i Trajana imali velikog uspeha, oni su dugi niz godina korišćeni za kovanje kontornijata. Sa njima se mešaju raniji tipovi sa portretom Aleksandra, Rome, vozača kvadrige, Agripine (Sl. 12), A.Pijea (Sl. 13) i Faustine starije (Sl. 14). Tu je i sećanje na lepog Antičnoga (Sl. 15). „Sve u svemu čudna mešavina“ komentariše Alföldi.

Srednje emisije glavne grupe kontornijata odlikuju se pretežno likovima Nerona i Trajana. Pored učestalog ponavljanja portreta ova dva cara, javlja se i ve-

liki broj komada sa likom Avgusta (Sl. 16); ne beznačajan broj Vespazijana (Sl. 17) i mali broj Cezara i Hadrijana. Aleksandra skoro da nema, samo mali broj slabije kreacije.

U ovoj fazi je primetna pojava grčkih i rimske literarnih veličina. Javlja se veliki broj Homerovih portreta (Sl. 18), manji broj Horacija (Sl. 19) i veoma mali broj ostalih: Solon, Evripid (Sl. 20), Demosten. Ove srednje emisije, počinju pod vladavinom Valentinijana I (364-375). Iz perioda Teodosija potiče jedan kontornijat sa Trajanovim likom (Sl. 21) koji se stilski poklapa sa kontornijatom sa likom Teodosija I (isti graver), pa se može reći da su rađeni istovremeno. Pošto je kovanje kontornijata 394. godine privremeno obustavljeno, najverovatnije je da bista Teodosija (379-395) predstavlja živog, aktuelnog cara. U tom slučaju to bi značilo da se radi o oficijelnom prigodnom novcu sa naglašenom ivicom i obodnim žlebom. (Analognu čine ranije pomenuta oficijelna kovanja medaljona sa naglašenim obodom i žlebom Konstansa i Konstancije.) Postoji još bronzanih prigodnih novaca Teodosija I, sa ili bez obodnog žleba, kao npr. portret Teodosija na aversu, i car na konju kao simbol pobede nad varvarima, na reversu (Sl. 22).

Kod najkasnijih emisija glavne grupe kovanih kontornijata radi se o kovničkoj aktivnosti od samo nekoliko godina. Pojavljuje se ponovo Aleksandrov portret kao Herkul (Sl. 23) sa malo varvarizovanim likom. Kuje se i serija od nekoliko novih tipova Nerona i Trajana, zatim Karakale, čiji je novac narod Rima smatrao novcem A. Pijea, uzornog cara, te su zato bronze neomiljenog cara Karakale sa naglašenim obodom davane kao novogodišnji poklon (Sl. 24). Tu su i vozači kvadriga (Sl. 25); ima i nekoliko DIVA FAVSTINA (Sl. 26); javlja se i istoričar Salustije (Sl. 27). Reversi ovih poslednjih emisija glavne grupe više se ne pojavljuju u narednom periodu na novim tipovima kontornijata. Ovaj iznenadni prekid tradicije višegodišnjeg kovanja kontornijata ima svoju istorijsku pozadinu. Sasvim je uočljivo da na kontornijatima epohe vladavine hrišćanstva nema ni traga od hrišćanskih obeležja, dok

se paganska božanstva na njima i dalje smenjuju, i to u državnoj kovnici kada su olimpijska božanstva već pola veka unazad bila zabranjena. Ovi kontornijati su kovani u istoj kovnici gde je kovan svečani novac sa likovima Serapisa i Izide, aleksandrijskih božanstava; jasno da su obe vrste novogodišnjih paganskih kovanja – kako kontornijata tako i svečanog novca – morale istovremeno prestati kada je Teodosije 394. godine ugušio paganski pokret. Prestanakovanja kontornijata se poklapa sa prestankom kovanja oficijelnog novca sa aleksandrijskim božanstvima.

ad. II

Emisije livenih kontornijata, koje su se pojavile između 395. i 410. godine, nesumnjivo su nastale kao produžetak glavne grupe kovanih kontornijata. Liveni komadi retko imaju obodni žleb (Sl. 28, Sl. 29). Na početku su besprekorno liveni (Sl. 30), ali se kasnije uočava pogoršanje. Vidi se da su predstavljali samo zamenu za kovane serije. Od tijekova se emituju Aleksandar sa lelujačkom kosom (Sl. 31), Aleksandar sa lavljom kožom (Sl. 32), Olimpija, Omfala, Trajan (Sl. 33), Homer (Sl. 34), Salustije (Sl. 35), vozač kvadriga (Sl. 36) Mars, Kibela, Roma, Olimpija sa zmijom, par

rvača (Sl. 35). Na njima su urezani monogrami P-E(FEL), palmina grana i dr.

Svrha im je bila, dakle, kao i kovanih kontronijata. Carevi Neron i Trajan i A.Pije (Sl. 37) i mladalački portret Julijana Apostate (Sl. 38) kopirani su sa originalnih bronzi. Tu su i paganski bogovi: Apolon (Sl. 31), Herkul (Sl. 39), Bahus (Sl. 40), Minerva, Izida, filozof Pitagora, zatim igre: ekvilibrist (Sl. 41), atleta, ukrotitelj lavova, svirač frule itd.

Imajući u vidu da su se liveni kontornijati direktno nadovezali na kovane kontornijate, sa istim portretima i prizorima iz starog paganskog Rima, očigledno je da su ovi mogli biti emitovani samo u Rimu i to posle 394. godine kao zamena za kovane. Pretpostavlja se da je proizvodnja livenih kontornijata prestala 410. godine posle upada Gota u Rim, kada su nastale pljačke, požari i opšti haos.

ad I.3

Kontornijati kovani posle 410. godine većeg su prečnika od onih iz perioda od 356-395. godine, ali su stilski podbacili. Pored fiktivnih kovanja novca starih careva sada su na kontornijatima zastupljeni portreti živih aktuelnih careva, od Honorija do Antemija. Kako je već napomenuto, portret aktuelnog cara se pojavljivao i u doba Teodosija I, kada na reversu treba prikazati slavu vladara. U ovom novom periodu kovanja kontornijata sa carevom bistom na aversu uparaje se «sve i svašta» na reversu. Alföldi je utvrdio da se ovaj drugi period kovanih kontornijata grada Rima javlja posle duže pauze i da predstavlja neposredni nastavak na najkasnije emisije prvog perioda pre 395. godine. Oni takođe poseduju naglašenu ivicu, obodni žleb, urezani monogram P-E i palminu granu. Kopiraju se stara kovanja kontornijata: bista Aleksandra-Herkula (Sl. 42), Pije-Karakala (Sl. 43), Apolon, Scila, Belerofon i dr.

Kontornijati sa portretom Honoria (Sl. 44) manji su i predstavljali bi najranije emisije ove grupe. Na reversu su imena vozača kvadriga i konja. Do kraja emitovanja ove grupe kontornijata javljaju se sve veći komadi. Novogodišnji medaljoni Honoria prikazuju opet portrete

te careva: Neron (Sl. 45) A.Pije (Sl. 46), Trajan na kraju epohe Honorija (Sl. 47). Ostali likovi se pojavljuju samo sporadično. Treba naglasiti iznenađujuću činjenicu da se posle Teodosijevе zabrane prikazivanja starih paganskih božanstva ovi ipak javljaju za vreme vladavine Honoria. Pod Valentinijanom III (425-455) javlja se bitna razlika u tipu kontornijata. Stari vladari isčezavaju, Teodosija skoro da nema, tu je portret Valentinijana III (Sl. 48); nema bogova na reversima; prikazane su trke i lov na životinje (Sl. 49), kvadrige, atlete, pantomima (Sl. 50), orguljaš (Sl. 48). Verovatno su i svi ostali

zapadnorimski carevi posle Valentinijana kovali kontornijate, ali ih ima veoma malo (2 komada); jedan kontornijat Ma-

jorijanov (457-461) hrišćanskog karaktera (Sl. 50a) i jedan Atemijev (467-472) paganskog karaktera (Sl. 51).

ad I.4

Pored ovih značajnih velikih grupa kontornijata Alföldi pominje i jednu manju grupu koja nije kovana u Rimu (sa bistom Teodosija I i Arkadija) koja se stilski potpuno razlikuje od onih iz 383-395. Najverovatnije su kovani u Konstantinopolju.

Pored ovih treba spomenuti i kontornijate sa konkavnim predstavama u intaljo-tehnici, što bi po Alföldiju izlazilo iz okvira kovanja kontornijata grada Rima; medaljoni slični kontornijatima izvedeni u nijelo-tehnici sa crtežima u linearnoj tehnici (iz nalaza u Triru, gde su verovatno i kovani – Trajan ili Hadrijan Sl. 52).

SUMMARY

CONTORNIATES - propaganda pseudo-money of Roman pagan aristocracy in fight against Christianity (Part I)

Late Roman medallions called contorniates by Italian humanists because of their edge spout, or pseudo-money by famous German numismatist Eckhel, represent arguably the most interesting and the most intricate area of ancient numismatics. The most com-

prehensive study about contorniates had been published by A. Alföldy in two volumes in 1940's. According to him, they inform us much better than coins about different aspects of Roman life - cultural and social milieu, religious problems, historical and political events in the late Roman period, as well as the artistic achievements and decline in their designing. They show wide range of historical persons and events: foundation of Rome, Roman pagan tradition presented in Gods, heroes, emperors, Greek philosophers and Roman poets; among other iconography plebes is also represented, taking part in different competitions. In IV century there was a popular habit to present contorniates as New Year's gifts.

There were first minted contorniates, described here in Group I, and the cast ones, Group II. The first sub-group (Figs. 1 - 9) represent the earliest contorniates minted during the rule of Constantine and his sons, while the second sub-group (Figs. 10 - 27) include the pieces issued in the period 356 - 395.

The Group II (Figs. 28-41) includes the contorniates cast in the period 395-410. After that period again the minted contorniates are discussed, issued after 410 (Figs. 28-51), and a small group of contorniates which was not minted in Rome but in Constantinople (illustrated by Fig. 52). ■

(To be continued)

RUSKI ČASOPIS PREUZELO ČLANAK IZ „dinara“

Ruski naučno popularni žurnal „NUMIZMATIKA“ iz Moskve u broju 1/2003 preuzeo je članak „Filozofi na antičkom novcu“ autora Ljiljane Bakić, objavljen u „dinaru“ br. 13. Članak je preveden sa srpskog pod naslovom „Философи на античных монетах“, uz podružnicu primedbu u kojoj se, između ostalog, navodi da je ovaj rad preuzet iz „dinara“ koji izdaje Srpsko numizmatičko društvo iz Beograda.

Философи на античных
монетах*

Л. Бакић, Београд

Slavoljub PETROVIĆ, Narodni muzej Šabac
spmp@ptt.yu

NOVAC RIMSKE REPUBLIKE

Istorijska Rima svakako je jedna od najvažnijih epoha svetske istorije. Ovo posebno važi za Evropu, jer je ona jedna od baza na kojoj se temelji njenja kultura. Uz ostatke rimskih monumentalnih spomenika, svakako da je najveću slavu Rima svetom proneo lep novac koji je u njemu kovan. Na njemu je najbolje došla do izražaja rimska sistematicnost u mnogobrojnim tipovima likova kao i lapidarnost u natpisima. Zahvaljujući ovim svojim karakteristikama, ovaj novac je poslužio kao uzor za mnogobrojne vrste novca koje su emitovane u bližim i daljim područjima od renesanse do danas. Svojom solidnom izradom i kvalitetom metalata, ovaj novac je vekovima odolevao zubu vremena, doprevši do naših dana. U vreme kada je emitovan, on je bio najbolje propagandno sredstvo države, dok nam danas pomaze pri proučavanju istorije, a nije redak slučaj i da je jedini izvor preko kojeg saznajemo kako je neki spomenik ili objekat izgledao. Za kolecionare, on je često podsticaj za prvo upoznavanje istorije Rima.

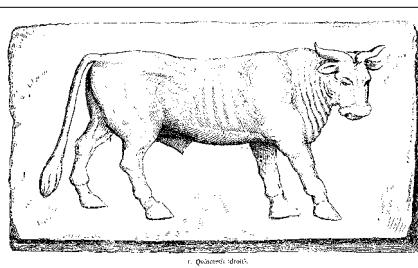
Početkom VI veka pre naše ere region srednje Italije bio je u velikom zastanku u pogledu na politički i ekonomski život mediteranskog sveta. Tim svetom dominirale su brojne helenske države. Primitivni nivo ekonomskog života u srednjoj Italiji bio je u suštini suprotnosti u odnosu na onaj u grčkim kolonijama na jugu Italije u kome je bio u upotrebi monetarni sistem zasnovan na srebrnom novcu.

Za razliku od njih, rimska ekonomija je funkcionalisala po sistemu trampe, u

kojoj je stoka korišćena kao sredstvo razmene.

Oko V veka pre n.e. ili čak ranije, grumeni bronze, neredovne težine, bez oznake težine i kvaliteta, nazvani AES RUDE (lat. grubi bakar), počeli su da se koriste kao novac, pošto su mogli da budu korišćeni za proizvodnju alata i oružja. Bakar je bilo lakše nabaviti nego zlato i srebro i on je Rim načinio monetarno nezavisnim.

Kasnije, krajem IV i početkom III veka pre n.e., usled kontakata Rimljana sa susedima, grčkim kolonijama na italijanskoj obali, ovi grumeni bronze su prerađivani u livene ploče, poznate kao AES SIGNATUM (lat. žigosani bakar).

Sl. 1. As signatum - žigosana bakar, preteča rimskog novca u obliku ingota, poznat kao quincussis. Primer sa predstavom goveda, simbol robne razmene u kojem je stoka (lat. pecus, od čega „pecunia” - novac, u našem jeziku „blago”) služila kao sredstvo razmene.

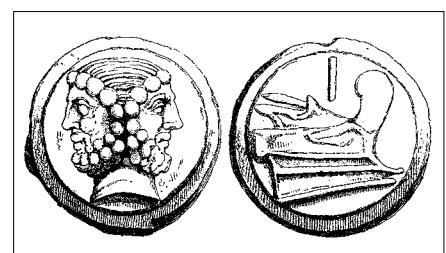
Tabela 1.

Naziv	Oznaka	težina u g	Odnos prema as-u
AS	I	272,82	12 unci
SEMIS	S	136,41	6 unci
TRIENS	oooo	90,94	4 unce
KVADRANS (quadrans)	ooo	68,26	3 unce
SEKSTANS (sextans)	oo	45,47	2 unce
UNCA	o	22,735	

Prosečna težina ovog livenog novca (sl. 1) je bila oko 1350 g, što je odgovaralo težini od 5 rimskih libri. Na ovim livenim pločama prikazani su različiti likovi ili predmeti.

Opitrlike oko 300. godine pre n.e. u upotrebu ulazi okrugli liveni novac, nazvan zbog svoje težine AES GRAVE (lat. Teški bakar). Ovaj as nazivan je još i libralni as (sl. 2), jer je za osnovu imao težinsku jedinicu od jedne rimske libre težine 327,45 g.

Na aversu ovog novca nalazile su se glave božanstava (Janus, Herkul, Merkur i Roma), dok je na reversu bio prikazan pramac broda (prora) i oznaka vrednosti. Osim asa emitovane su i manje nominalne (Tabela 1).

Sl. 2. As grave (teški bakar) - rimski liveni novac iz perioda c. 300. god. p.n.e. Na aversu je bradati Janus, svevideći bog sa dva lica, od kojih je jedno okrenuto na levu, a drugo na desnu stranu. Na revesu je prora - pramac broda sa kljunom i oznaka vrednosti.

Osim manjih vrednosti, za krupnije poslovne transakcije korišćene su i veće nominale. Posle novčane reforme, koja je sprovedena 205. godine pre n.e., težina bakarnog novca je znatno redukovana, što je doprinelo da se počne sa njegovim kovanjem, a izgled mu postaje znatno lepši.

Usled kompleksnosti rastuće ekonomije i inflatornih delovanja, težina asa je tokom vremena više puta smanjivana:

- 235. pre n.e. = 1 as = 236 g
- 201. pre n.e. = 1 as = 81,9 g
- 146. pre n.e. = 1 as = 34,9 g
- 89. pre n.e. = 1 as = 13,64 g

Kako Rim sve više postaje značajna vojna i ekomska snaga, ukazuje se potreba za emitovanjem srebrnog novca koji bi bio prihvaćen i u gradovima Velike Grčke na jugu Italije.

Ovo je dovelo do pojave srebrnog novca, koji je svojom težinom od 7,5 g odgovarao didrahmama i na kojem je natpis ROMANO. Ubrzo dolazi do opadanja težine ovog srebrnog novca na 6,6 g i sada je na njemu natpis ROMA (sl. 3). Oko 225. godine pre n.e. u upotrebu ulazi srebrni novac na čijoj jednoj strani je prikazan Jupiter u kvadrigi, četvoropre-

gu (sl. 4) i koji je po toj predstavi nazvan kvadrigat (lat. *quadrigatus*). Oko 211. godine pre n.e. uvedena je u upotrebu nova vrsta novca od srebra, koji je nazvan viktorijat (lat. *victoriatus*), po predstavi Viktorije, boginje pobjede, na reversu, dok je na aversu glava Jupitera (sl. 5). Ovaj novac vredeo je koliko i jedna drahma. U početku je imao težinu 3,4 grama, a javlja se u nominalama: dvostruki viktorijat, viktorijat i pola viktorijata. Kovanje ovog novca je prestalo oko 170. godine pre n.e.

Novac od zlata u rimskoj republici pojavio se u vreme rata sa Hanibalom 211-209. godine i kovan je retko. Kovane su dve serije u tri nominale. Kod prve serije zlatnika, na aversu je glava Marsa i oznaka vrednosti : LX, XXXX, XX (60, 40, 20 asa). Na reversu je orao sa munjamama, dok je ispod natpis ROMA. Na aversu druge serije je glava Janusa, bez označke vrednosti. Na reversu su prikazana dva ratnika koji vrhovima mačeva dodiruju svinju koju sveštenik prinosi na žrtvovanje.

Ove prve serije zlatnog novca nisu korišćene mnogo u svakodnevnom prometu.

Završetkom rata u Rimu je sprovedena monetarna reforma. U optičaj su uvedene tri nove srebrne nominale: denar, kvinar i sestercij. Vrednost denara, čiji naziv dolazi od lat. *deni* (= deset, desetak), je bila 10 bronzanih asa. Manja nominala kvinar je vredela 5 asa, dok je sestercij vredeo 2,5 asa. Osim što su se razlikovali po veličini, odnosno težini, na novcu je i oznaka vrednosti: na denarima „X”, (10 asa), kvinaru „V” (5 asa) i sesterciju „IIS” (2,5 asa).

U prvo vreme denar je bio 1/72 libra i imao je težinu od 4,55 g.

Denar = 10 asa (sl. 6)

Kvinar = 5 asa = 1/2 denara

Sestercij = 2,5 asa = 1/4 denara

Kasnja pojava srebrnog novca objašnjava se i činjenicom da u Italiji nema većih nalazišta srebra. Tek posle osvajanja Španije od strane Rima došlo je do značajnijeg priliva srebra, što je omogućilo da bude obezbeđena srebrna podloga novčanog sistema. Od ovog vremena je i igra ulogu sitnog novca.

Sredinom II veka pre n.e. težina denara se smanjuje na 4 g. Posle reforme braće Grah 123. godine pre n.e., vrednost denara je utvrđena na 16 asa, što je i označavano na novcu brojem XVI, iz glave boginje Rome, na aversu. Jednom uspostavljen, ova srebrna novčana jedinica ostaće u upotrebi i u rimskom carstvu sve do oko 248. godine. Koliko je ovaj novac bio popularan govori i činjenica da su njegov naziv preuzeli za svoj srebrni novac, ne samo brojne srednjovekovne evropske nego i pojedine arapske države a zadržao se do danas u pojedinim državama.

Tokom II veka pre n.e. Rimska republika postaje vodeća politička i vojna sila antičkog sveta. Vlast Rima se prostire od Grčke, Trakije i Makedonije, velikog dela Galije i Hispanije. Uspešno vođeni vojni pohodi doveli su do velike koncentracije plemenitih metala. Zahvaljujući ovome, srebro se nalazi u velikim količinama u optičaju. Otprilike u ovo vreme za upotrebu van Italije, prvenstveno u Galiji i Šapniji, ulazi u upotrebu jedan novi tip denara. Ovaj novi denar sa nazubljenim ivicama (sl. 7) nazvan je serat (lat. *serrati numi*, od *serra* - testera). Po jednom tumačenju, ovaj novac je tako izrađivan da bi bilo sprečeno struganje metala, čime bi bila umanjena vrednost novca, drugi iznose mišljenje kako je ovo rađeno da bi se označilo da je on za upotrebu van Italije, dok treći tvrdi da je nazubljena ivica novca dokaz čistoće metala.

Sl. 3. Srebrni novac bez oznake vrednosti sa likom Rome na aversu; na reversu su Dioskuri na konjima i natpis ROMA.

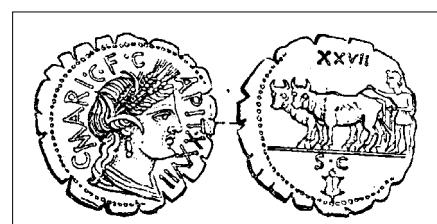
Sl. 4. Kvadrigat sa glavom Apolona na aversu i sa Jupiterom u četveropregu na reversu.

Sl. 5. Viktorijat sa glavom Jupitera na aversu i Viktorijom na reversu.

Sl. 6. Rimski republikanski denar sa oznakom vrednosti „X“ (10 asa).

Sl. 7. Republikanski rimski serat („testerasti novac“) monetara Caiusa Mariusa, sa natpisom SC na reversu (Senatus consulto - kovan po saglasnosti Senata).

SUMMARY

COINS OF THE ROMAN REPUBLIC

Prava cirkulacija zlatnog novca započinje tek u I. veku pre n.e., kada Sula (87. god.), Pompej (81. god.) i naročito Cezar (46. god.) emituju, radi finansiranja vojnih potreba, velike serije zlatnog novca. Zlato, do kojeg je došao ratnim plenom u Galiji, je omogućilo Cezaru da kuje zlatne aureuse (lat. *aureus*, od *aureum*-zlato) težine 8,19 g (sl. 8).

Sl. 8. Zlatnik (aureus) sa portretima Julija Cezara i Marka Antonija.

Finansije Rimske republike, koje su uključivale i kovanje novca, bile su pod nadzorom Senata. Senat je imenovao tročlanu kolegijum (*tresviri aere argento auro flando ferundo*) koji je u njegovo ime vršio nadzor. Oko sredine I veka pre n.e. broj članova kolegijuma, na kratko, bio je povećan na četiri. Sedište ovog nadzornog organa bilo je u hramu boginje Junone Monete (Opominjateljice). U vreme kasne Republike, tokom građanskog rata (39-40. god. pre n.e.), iscrpljena su ovlašćenja koja je Senat imao kod izdavanja novca. Vojskovođe kao što su: Julije Cezar, Pompej Veliki, Marko Antonije i Oktavijan dobili su ovlašćenja da kuju novac koji je korišćen za plaćanje trupa. Tako kovnice u Rimu kuju novac za Oktavijana, Antonije izdaje svoj novac u Galiji, dok se kovnice koje rade za Bruta i Kasiju nalaze uglavnom u Maloj Aziji i Grčkoj.

Novac Rimske republike odlikuje se lepotom, jasnoćom i detaljima svoje izrade. Scene koje su prikazane na maloj površini metala su mnogobrojne. Krajem II veka pre n.e. triumviri koji su vršili nadzor nad kovanjem novca počinju da kuju novac na kojem se pojavljuju simboli, slova ili monogrami koji spominju njihova imena, zatim bivaju ispisivana cela imena, a likovi na novcu su tesno povezani za porodicu triumvira. U poslednjem veku Republike na novcu se po-

činju javljati scene savremenih događaja, pobede, trijumfi. Ovi novčići jasno ilustruju upotrebu novca u propagandne svrhe. Novac je poprimio ulogu mas- medija koji je informisao nepismene masse o važnim političkim događajima. Jedan od najlepših primera ove nove uloge novca je moneta koja je kovana posle ubistva Cezara. Na jednoj strani ovog novca (sl. 9) je lik Bruta, dok je na drugoj kapu slobode između dva bodeža i natpisa EID MAR (*Eidibus martiis* – Martovske ide), čime se aludiralo na način i vreme Cezarove smrti.

Sl. 9. Srebreni denar Bruta sa natpisom EID MAR - Eidibus martiis (Martovske igre) na reversu.

Sl. 10. Mala bronza sa portretom Avgusta Oktavijana na aversu, i sa rimskim orlom na reversu.

Od 44. godine pre n.e. zakonom je dozvoljeno da na novcu može da bude prikazivan i portret živog čoveka. Prvi kome je ovo pravo dodeljeno od strane Senata bio je Julije Cezar. Njegov primer su zatim sledili: M. Antonije, Lepid, Pompej, Labien i na kraju Avgust.

Pored novca koji je kovan u rimskoj kovnici, kovano je u razdoblju od smrti Cezara pa do početka rimskog carstva mnogo novca i u raznim pokrajinskim kovnicama. Ovaj novac se ne razlikuje od onoga koji je kovan u Rimu, jer su ih izradili rimski rezbari za svoje vojskovođe i pokrajinske namesnike.

Zlatni i srebreni novac ovog perioda, zbog svog kvaliteta metala od kojeg je izrađen, bio je omiljen i u upotrebi dugo i daleko van granica Rima.

Coins appeared in Rome quite late, in the IV century B.C., which is almost 500 years after the foundation of this state. At the beginning, raw pieces of copper had been used as means of exchange, known as *aes rude*. They were replaced by *aes signatum* (Fig. 1), square copper ingots with images of animals (an ox, a pig) and other objects (a sword, a trident) on them. Later on, so called *aes grave* (Fig. 2) has been introduced, cast round pieces of copper, with clear signs of their value, like roman figure I, letter S (semis, a half) and different numbers of dots.

After the war against Pyrrhus in 280 B.C. and due to the contacts with Greek colonies in southern Italy, Rome started to issue silver coins (Figs. 3-7), while gold coinage had been introduced during the war against Hannibal in 211-209.

Roman republican coins had been minted under the supervision of three members of the public collegiate body called *tresviri aere argento auro flando ferundo*.

Putting portraits of currently live personalities had been allowed since 44 B.C. and the first one was the portrait of Julius Caesar, whose effigy was depicted on a gold coin illustrated here on Fig. 8, along with portrait of Marc Anthony. Portraits of Brutus and Augustus Octavianus are illustrated here on Figs. 9 and 10 respectively.

Coins of the Roman Republic excel by their beauty and clear presentation of numerous scenes, illustrating current events, victories and triumphs. They had therefore also become an effective means of propaganda, informing the illiterate people about important historical events and achievements of the State.

Due to its high intrinsic quality of metal, they have circulated far beyond the frontiers of the Republic.

Rista MILETIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
inner@sezampro.yu

NOVAC IMPERATORA HADRIJANA (117-138)

HEDONISTA NA TRONU

Pvblivs Aelius Hadrianvs rođen je 76 godine naše ere za vlade imp. Vespazijana u Rimu, u gradu Italika (*Italica*) u rimskoj provinciji Betika (*Betica*), koja obuhvata današnju južnu Španiju; dok neki istoričari smatraju da je rođen u Rimu. Otac mu je bio Pvblivs Aelius Hadrianvs Afer, a majka Domitia Pavlina Gadibvs, rođena u Kadisu (današnji *Cadix*), na španskoj obali Sredozemlja. Hadrijan Stariji je upravljao provincijom Afrikom, ali to nije donelo bogatstvo porodici, a kada je umro 88. godine naše ere, brigu o njegovom sinu, koji je tada imao dvanaest godina, preuzeo je Acil Acijan. Na preporuku Terencija Skaura, Hadrijan je počeo da uči grčki jezik, da bi svoje školovanje nastavio u Rimu, a zatim od 92. godine u Atini.

Mnogo godina kasnije, Hadrijan će za sebe reći da je imperijom vladao na latinskom jeziku, ali je mislio i živeo na grčkom, jer mu je helenizam kao i grčki jezik toliko bio blizak i prirastao srcu i umu*.

Njegova vojna obuka započela je u VII legiji tada stacioniranoj na severu Španije, a nastavljena u LEGIO II ADIVTRIX (pomoćna) kada je na obalama gornjeg Dunava unapređen u tribuna, a potom premešten u LEGIO V MACEDONICA, stacionirano na ušću iste reke u Do-

njoj Meziji. Tu je dočekao da imp. Nerva usvoji Trajana, a ubrzo zatim kada je 98. godine novi naslednik imperije postao Trajan, Hadrijan je bio taj koji je vest o stupanju na tron preneo svome rođaku, tada na boravku u današnjem Kelnu.

Po delu *Historia Avgusta*, Trajanova otac je bio rođeni brat Marulanija (AE-LIVSMARVLANIVS), Hadrijanovog dečka po ocu.

Za života imp. Trajana, Hadrijan je bio počastovan visokim vojnim zvanjima i već 100. godine naše ere, verovatno na insistiranje svoje supruge Plotine, Trajan možda nevoljno daje svoju unuku Sabinu Hadrijanu za suprugu. Može se samo pretpostaviti kako je to bio veliki uspeh za jednog mladića od 24 godine, jer je već tada kao zet rimskog imperatora viđen i za njegovog naslednika.

Samo taj početak II veka obeležiće mladost Hadrijana kroz odnos sa tri žene, ako izuzmemmo moguće, ali i nepotvrđene avanture sa rimskim matronama što mu je Trajan kao manu prebacivao.

Plotina, carska supruga intelektualno bliska Hadrijanu, svojim iza scene političkim delovanjem određivala je iz najboljih namera budućnost ne samo imperije već i samog Hadrijana, videći u njemu najsposobniju ličnost, i njihovo ničim pomućeno prijateljstvo trajalo je

sve do njene smrti. Vizionarski postupci i potezi dostačni vrhunskog diplomate išli su u korist Hadrijana ne ugrožavajući ni jednog trenutka vlast njenog supruga. Neka čak ostane u domenu špekulacija i validnost Trajanovog testimenta kojim svog zeta određuje za naslednika, testamenta koji je možda njenom rukom bio ispisani ili, pak, na neki način bio iznuđen od cara na umoru. Baz obzira na sve to, budućnost je pokazala da je njen izbor bio besprekoran.

Matidija, bolesljiva rimska matrona, tašta Hadrijanova, bila je van svih političkih delovanja i do kraja svog života uživala je puno poštovanje i brižnu pažnju svog zeta.

Šta reći za Sabinu? Ime VIBIA SABINA dobila je po ocu LVCIVS VIBIVS SABINVS. Čak i površna analiza njenog lika na novcu (sl. 1 i 2) ukazuje na apoličnu osobu, čak ženu više sklonu samoci nego društvenom životu kakav se pru-

Sl. 1.

* Ljubav prema antičkoj grčkoj kulturi, uključivala je i Hadrijanovu očaranost lepotom starog grčkog novca, čiju je kolekciju formirao pedantno i sa puno strasti, zajedno sa rimskim novcem kovanim u vreme Republike i ranog Carstva, a po uzoru na prvog poznatog numizmatičara u istoriji, cara Oktavijana Avgusta. U Hadrijanovo vreme takođe i mnogi drugi bogati i obrazovani Rimljani uveliko se bave numizmatičkim kolezionarstvom. (Prim. urednika).

žao žiteljima Rima tog perioda. Ako je vatra mladosti i egzistirala nakon prvih godina braka, veoma brzo je zgasnula za slugom oba partnera. U životu Sabine nije bilo afera ni razvrata tako uobičajenih u carskom okruženju, ako izuzmemo pre izmišljenu negu stvarnu romaniju sa Gajem Svetonijem Trankvilom, koji je inače bio sekretar carske kancelarije - MAGISTER EPISTVLARVM (autor kultnog dela *Dvanaest rimskega careva - DE VITA CAESARVM*), koga je „ljubomorni“ muž odmah uklonio iz caričnog okruženja već 121. godine. Ona je spontano ostala anonimna, u senci svog supruga.

Sl. 2.

Monetarno, Sabina nije bila zapostavljena jer su sa njenim likom emitovani: aureus i kvinar u zlatu; denar i kvinar u srebru; sestercijus, dupondijus i as u bronzi i provincijska kovanja sa njenim likom, ali istovremeno i sa likom carskog supruga. Na reversima njenog novca dominira natpis CONCORDIA sa predstavom ove personifikacije kako stoji ili sedi, ali se pojavljuju i: IVNONA, PIETAS, PVDICITIA, VESTA, VENVS... Tip CONSECRATIO kovan od 135. godine nakon smrti carice (sl. 2), redje se pojavljuje, moguće i zbog toga što je suprug nije mnogo nadživeo. Revers konsekpcionog novca sadrži dve uobičajene predstave za ovaj tip: orao sa caricom na leđima leti prema nebu i oltar sa gorućim plamenom.

Godine 117. umro je u Selinuntu na Siciliji imp. Trajan. Hadrijan je postao novi vladar najvećeg carstva na svetu, a potencijalni pretendenti, ili oni koji su mislili da to jesu, bili su uklonjeni još pre carevog dolaska u Rim, bilo po nalogu samog Hadrijana (?) ili pak sa moinicijativno (?) od strane njegovih prijatelja.

Pre nego što se uopšte započne pitanje emisione delatnosti samog imp. Hadrijana, neophodno je napraviti kraći osvrt na emisije novca još dve ličnosti, emisije koje su tekle naporedo sa emisijama imperatora. Te ličnosti i carev odnos prema njima, mogu se definisati kroz ove careve reči: „Čedno je svako zadovoljstvo kome se čovek odaje sa ukusom“.

Prva od tih ličnosti je LVCIVS CEIONIVS COMMODVS, carev intimus od 117, pa sve do rane smrti Lucijusa 137. godine. U toj godini je i započeto kovanje novca za čoveka koga je istorija zabeležila pod imenom LVCIVS AELIVS VERVS (CAESAR). Samo u toj godini kada je Elijus adopcijom postao Hadrijanov naslednik emitovan je: u zlatu aureus i kvinar, u srebru denar i kvinar, u bronzi sestercijus, dupondijus i as. Rana smrt Elijusa izmenila je nasledne planove imp. Hadrijana.

Sl. 3. Sestercijus.
Av. L AELIVS CAESAR
Rv. TR POT COS II SC (predstava SPES)

Druga ličnost je bio Antinoj. Ovog mladića, skoro dečaka Hadrijan je upoznao oko 125. godine u Nekomediji, gradu na obali Mramornog mora (Proponitida) koji je pripadao rimskoj provinciji Bitiniji. Antinoj je bio Grk i vreme provedeno sa njim spada u najlepše trenutke Hadrijanovog života. Novac sa likom Antinoga spada u provincijska kovanja iako je redak neka posluži i primer da se i probušeni komadi (sl. 4) pojavljuju na svetskim aukcijama. Godine 130. na putovanju kroz Egipat, Antinoj se uda-

Sl. 4. Antinoj. AE, 36 mm,
kovnica Smryna oko 130. godine

vio u Nilu. Samoubistvo miljenika bio je težak udarac za Hadrijana, tako da čak i podizanje grada po imenu Antinoja nije moglo da odagna misao da je upravo on sam izazvao tu smrt.

Ovaj istorijski vremeplov je bio neophodan kao jedini mogući način predstavljanja imp. Hadrijana koji je u odnosu na svog pocrima bio sušta suprotnost. Ta suprotnost se najočitije manifestovala kroz emisionu delatnost, a emisiona delatnost je bila odraz stvarnih neglorificujućih dešavanja u imperiji. Pogledajmo taj lik. (sl. 5)

Sl. 5. Sestercijus, uvećano
(kovanje oko 132. godine)

Pre svega natpis na aversu HADRIANVS AVGSTVS je u većini slučajeva kao gore. Jednostavno i bez previše titula. Samo prvih nekoliko godina pre, iz pjeteta prema Trajanu, na aversu egzistira natpis: IMP CAESAR TRAIAN HADRIANVS AVG, dok su careve funkcije i titule: COS (CONSVL), PM (PONTIFEX MAXIMVS), TRP (TRIBVNITIA POTESTAS), PP (PATER PATRIE) itd., u većini slučajeva smeštene na revers uz personifikacije: ANONA, IVSTITIA, FELICITAS, CLEMENTIA, PIETAS, INDVLGENTIA, LIBERALITAS itd.

Sam lik imperatora odaje smirenog čoveka čija umnost ali i određeni šarm dominiraju portretom koji kao da kaže: „Ja volim život i sve ono što on pruža“. Filozofsko-hedonistički aspekti njegove ličnosti upotpunjeni su kratkom negovanom bradom koja će kod narednih careva biti sve duža i duža u odnosu na gлатко izbrijana lica prethodnika.

Ona bitnija suprotnost u odnosu na imp. Trajana je pacifizam, ali pacifizam bez straha. On je odmah zaključio mir sa Persijom, odustavši od bezuspje-

nih pokušaja osvajanja ove zemlje, dok je Jermeniju, koja za Rim čak i nije imala strateški značaj, učinio vazalnom državom. Vrata Janusovog hrama u Rimu su bila zatvorena, a Hadrijan je doneo odluku koju нико ni pre njega ni posle njega nije više ostvario: da poseti i obide sve delove svoje ogromne imperije. Ta njegova putovanja pratila su i određene emisije novca, koji po raznovrsnosti reversnih predstava i natpisa, spadaju u sam vrh rimskog novčarstva. Tokom duge vladavine imp. Hadrijana od nešto više od dve decenije kovani su:

- aureus i kvinar u zlatu
- cistoforus, denar i kvinar u srebru
- sestercijus, dupondijus, as i kvadrans u bronzi
- posebna emisija rudničkog novca (kvadransi)
- provincijska kovanja

Preko hiljadu iskovanih različitih novčića od različitih materijala. Te emisije se grubo mogu podeliti po tematiki na tri tipa novca.

Sl. 6. AR denar AEGIPTOS

Sl. 7. AR denar AFRICA

Sl. 8. AE as HISPANIA

Sl. 9. AE sestercijus DACIA

Prvi tip su PROVINTIAE izdanja u koje spadaju natpsi na reversu: AEGIP-TOS, AFRICA, ALEXANDRIA, ASIA, GERMANIA, HISPANIA, ITALIA, NILVS, BRITANIA, CAPPADOCIA, DACIA, IVDAEA, MAVRITANIA.

Kod ovog, kao i kod druga dva tipa novca, predstavu na reversu čini personifikacija koja odgovara natpisu i koja obično kao obeležje pored sebe ima ili drži: NILVS-kornukopiju, AEGIPTOS-sistrum a pored ibis, AFRICA-škorpiju, DACIA-veksilum itd. Personifikacija je u sedećem ili poluležećem položaju, dok kod tipa RESTITVTORI...ona kleći ispred imperatora a kod tipa ADVENTVS...stoji.

Hadrijanov pacifizam značio je manje angažovanje rimskih legija, a to je moglo dovesti do nepotrebnih nereda ili čak pobuna unutar vojske te su te jedinice između ostalog angažovane na renoviranju starih i gradnju novih puteva, gradnju hramova, osnivanju i gradnji novih gradova unutar imperije, obezbeđenju već postojećih granica itd. Tako je već 122. godine započeta gradnja takozvanog „Hadrijanovog zida“ (sl. 10).

Sl. 10. Današnji ostaci Hadrijanovog zida u Engleskoj

Ovaj kameni zid dugačak oko 130 kilometara protezao se od obale German-skog (danas Severnog) mora u liniji današnjeg Edinburga u Škotskoj, pa sve do današnjeg Irskog mora sa druge strane ostrva. Zid je bio prepreka upadima divljih plemena Pikta sa teritorije današ-

nje Škotske, mada za imperiju provincija Britanija nije imala poseban značaj.

Drući tip novčića pripada emisiji sa natpisom na reversu ADVENTVS AVG.... gde su otkovane varijante: AFRICAE, MOESIAE, ALEXANDRAE, NORICI, HISPANIAE, PHRYGIAE, ITALIAE (sl. 11), SICILIAE, ARABIAE, THRACIAE, ASIAE, MAVRITANIAE, BITHYNIAE, MACEDONIAE, BRITANIAE, IVDAE-AE, CILICIAE, GALIAE.

Sl. 11. AE sestercijus.
ADVENTVS AVG ITALIAE

Imperatorov graditeljski entuzijazam koji je kroz praksu sproveden u de-lo ne samo u Italiji nego i u svim provincijama ogleda se i kroz novčane emisije trećeg tipa. To je tip „RESTITVTORI...“:

Sl. 12. AE sestercijus RESTITVTORI AFRICAE

Sl. 13. AR denar RESTITVTORI GALLIAE

Sl. 14. AE sestercijus.
Av. HADRIANVS AVG COS III PP;
Rv. EXERCITVS SYRIACVS

ACHAIE, AFRICAE (sl 12), GALLIAE (sl 13), SICILIAE, HISPANIAE, PHRIGIAE, MACEDONIAE, NICOMEDIAE, ARABIAE, LIBIAE, ASIAE, ITALIAE, BITINYAE.

U posebna kovanja spada novac sa reversnim natpisom: EXERCITVS... (sl. 14). Kod ovog tipa novaca (sve su sesterci-jusi) pojavljuju se pored navedenog i natpsi: BRITANICVS, PARTHICVS, CAPA-DOCICVS, RAETICVS, DACICVS, NORICVS. Na reversu je uobičajena predstava imperatora (Hadrijana) kako stoji ispred tri vojnika koji drže orlove (SIGNIFER) i pozdravlja ih. Ovo je priznanje legijama koje ne samo da su arhitektonski obnovile carstvo, već su i u ratu-pobuni koja je izbila u Judeji pod vođstvom Simona Bar Kohbe (*Sin zvezde*), i koji je trajao od 132. do 135. godine n.e., izjednale tešku i krvavu pobedu. U uslovima gerilskog rata na koji rimska vojska nije bila sviknuta LEGIO XII FVLMINATA i LEGIO VI FERATA su tek krajem 135. godine umirile nemirni Bliski istok i Judeju.

Pomena je vredno i provincijsko kovanje imp. Hadrijana, gde se pojavljuju i kovanja u bilonu, drahme i tetradrachme ali isto tako i bronzani novac sa natpisima na grčkom jeziku, tako prijemčivom i dragom carevom umu i uhu.

Takozvana rudnička kovanja pojavljuju se kao i kod imp. Trajana, kao kvalitativno sa ili bez carevog lika (MARS, DIANA, ROMA). Razlikujemo četiri tipa ovog novca po natpisima na reversu: MET NOR (METAL NORICVM), METAL DELM (METAL DELMATIA), DARDANICI i AELIANA PINCENSIA (PINCVM, MOESIA SVPERIOR).

Za PINCVM danas Veliko Gradište na Dunavu, gde je možda i bila kovnica (?) ovog novca evidentirane su tri varijante što ne znači da ih nema više:

1. Av. HADRIANVS AVGSTVS veliki portret, Rv. AELIANA/PINCEN/SIA u tri reda u vencu;
2. Av. HADRIANVS AVGSTVS maleni portret, Rv. AELIANA/PINCEN/SIA u tri reda u vencu;
3. Av. HADRIANVS AVGSTVS veliki portret, Rv. AELIANA/PINCEN/SIA u dva reda u vencu;

Detaljna arheološka istraživanja u oblasti Pincuma nisu vršena nikada i za to se samo može naglašati o postojanju kovnice u ovom gradiću na obali Dunava, a nalazi novčića ovog tipa su pojedinačni i slučajni.

Neposredno pred smrt u periodu od februara do jula 138. godine počela su i prva kovanja za carevog naslednika Antoninusa Pijusa.

Oko 130. godine u Rimu je počela izgradnja mauzoleja za imp. Hadrijana (sl. 15).

Sl. 15. Današnji izgled mauzoleja pod imenom CASTEL SENT ANGELO

Da li je imperator bio umoran i razočaran, ili je biološki sat neumitno pokazivao promene koje su vodile kraj? Čak je i na svom prstenu dao se ugraviraju reči „NATVRA DEFICIT, FOR-TVNA MVTATVR, DEUS OMNIA CERNIT” (*Priroda vas izdaje, sreća se menja, a Bog sve to gleda*).

Po istorijskim izvorima tokom Judejskog rata su se manifestovali prvi simptomi srčanog oboljenja, a krajem 135. godine umrla je u Rimu i careva supruga Sabina. Imperator Hadrian je umro 10. jula 138. godine u blizini Napulja, vizionarski odredivši za svog na-

Sl. 16. AR cistoforus. Rv. DIANA EPHESIA (kovnica Efes)

slednika Aurelija Antoninusa (PIVS) uz istovremeni nalog da ovaj adoptira Marka Aurelije i Luciju Verusa (mladeg). SA-ECVLVM AVREVM se nastavlja i od ovog imperatora se oprštamo sa prelepotom predstavom na reversu cistoforusa (sl. 16), hramom Dijane Efeske (DIANA EPHESIA) koji je imp. Hadrijan obnovio. ■

SUMMARY

COINS OF EMPEROR HADRIAN (117-138)

Roman emperor PVBLIVS AELIVS HADRIANVS was born in 76 AD in Rome, according to some; according to others, in Italica, a colonial city of Spain. He was married in 100 AD to Sabina, granddaughter of emperor Trajan, whom he succeeded on the throne in 117 AD. Coins depicting Sabina are illustrated on Figs. 1 and 2, while coins depicting Hadrian's intimate friend Lucius Verus, who was nominated to be his successor is illustrated on Fig. 3. On Fig. 4 is an effigy of Antinous, Hadrian's catamite, a young Bythinian, who died about 130 AD, having been drowned in the Nile.

During the long reign of Hadrian, the following denominations had been struck: aureus and quinarius in gold; cistophorus, denarius and quinarius in silver; sestertius, dupondius, as and quadrans in bronze; special mining coins (quadrantes) and the local coins of Greek provinces. There exist more than 1000 different types of Hadrian's coins which could be roughly divided in three main groups: provincial issues (some of them illustrated on Fig. 6-9); coins with inscription ADVENTVS AVG.... (Fig. 11) and the „RESTITVTORI....“ type (Figs. 12 and 13), as well as the „EXERCITVS....“ type (Fig. 14). Hadrian's mausoleum called CASTEL SANT' ANGELO is depicted on Fig. 15, and on Fig. 16 is a presentation of the silver cistophorus with reverse inscription DIANA EPHESIA, minted in Ephesus. ■

Miroslav JOVANOVIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
dunjavoj@eunet.yu

OSTAVA LIPLJAN

U selu Gušterica kod Lipljana (1997. godine na njivi Srećka Stojanovića) pronađeno je oko 1.300 primeraka Dušanovog novca. Po priči prodavca, u pitanju su dve ostave na rastojanju od nekoliko metara. Jedna je sadržala „teške dinare” a druga „male vrste”. U toku rasturanja ostave, nedređeni broj primeraka zaplenila je policija. Imao sam mogućnost da odmah snimim 200 uglavnom slabijih primeraka. Kasnije, tokom više meseci, kako se ta ostava rasturala, snimio sam još 86 primeraka koji su po nekom kriteriju birani, pa samim tim i kvalitetniji. U nalazu je bio i bar jedan primerak Dušanovog novca tip J11.58, koji nisam imao prilike da vidim. Snimljeni materijal nije bio izlizan upotrebotom. Kvalitet „teških dinara” bio je standardan dok je „malih vrsta” bio vrlo neujednačen. Bilo ih je i odlično, ali i kranje loše otkovanih. Stiče se utisak da je iz jednog kalupa otkovano znatno više primeraka nego iz kalupa kod „teških vrsta”, jer se na pojedinim primercima nije moglo da vidi kakve skiptre drže vladari, pa samim tim ni kojoj vrsti pripadaju. Stekao sam utisak da su u pitanju dve ostave koje su pohranjene za 7-10 godina vremenskog rastojanja, i da su u sebi sadržale ušteđevinu načinjenu u toku 4-5 godina.

Podaci o delu nalaza:

J11.27 - 24 kom. -1,27

1,62	1,57	1,45	1,44	1,40
1,37	1,36	1,36	1,35	1,31
1,30	1,28	1,22	1,22	1,21
1,20	1,20	1,18	1,15	1,15
1,07	1,04	1,01	0,99	-

J11.45 - 10 kom. -1,07

J11.49 - 25 kom. -1,01

J11.56 - 94 kom. -0,56

J11.61 - 12 kom. -0,72

1,08	0,89	0,80	0,78	0,75
0,72	0,68	0,66	0,60	0,60
0,53	0,53	-	-	-

J11.63 - 5 kom. -0,69

0,87	0,87	0,85	0,47	0,41
------	------	------	------	------

J11.64 - 4 kom. -0,57

J11.61-65 - 7 kom. -0,72

0,86	0,75	0,74	0,73	0,70
0,64	0,62	-	-	-

J11.66 - 80 kom. -0,62

0,80	0,80	0,75	0,71	0,69
0,65	0,63	0,62	0,62	0,61
0,60	0,59	0,57	0,57	0,56
0,55	0,55	0,55	0,55	0,55
0,55	0,55	0,53	0,53	0,53
0,52	0,52	0,52	0,52	0,52
0,52	0,52	0,52	0,51	0,51
0,51	0,50	0,50	0,50	0,50
0,50	0,50	0,50	0,50	0,50
0,49	0,49	0,48	0,48	0,48
0,48	0,48	0,47	0,47	0,47
0,47	0,46	0,46	0,45	0,45
0,45	0,45	0,45	0,45	0,43
0,43	0,43	0,43	0,42	0,42
0,42	0,42	0,41	0,41	0,40
0,40	0,40	0,37	0,37	0,35

J11.67 – 1 kom -0,48**J11.66-68 – 12 kom. - 0,47**

0,63	0,60	0,53	0,51	0,51
0,48	0,48	0,43	0,41	0,40
0,38	0,33	-	-	-

J11.71-74 – 11 kom. -0,55

0,75	0,73	0,69	0,59	0,57
0,52	0,52	0,50	0,45	0,40
0,36	-	-	-	-

J12.12 – 1 kom. -1,05

Veliki nalaz od oko 6.000 primeraka „malih vrsta” nađen je oko 1873. godine na Kosovu. Sadržaj nalaza opisao je S. Ljubić u svom radu „Opis Jugoslavenskih novaca”, Zagreb, 1875. Po kvalitetu kovanja i sadržaju oba nalaza su slična. Ceneći po zastupljenosti tih vrsta, po meni poznatim privatnim zbirkama, morao je postojati još neki nalaz sa bar nekoliko stotina primeraka, verovatno početkom druge polovine XX veka. Za druge nalaze tog materijala ne znam. Nije mi poznato da se takav materijal u manjim količinama nalazio u drugim nalazima.

Moja razmišljanja su išla u dva pravca. Ako je u Dušanovo vreme iz kovnica izlazilo preko milion primeraka godišnje, morao je približno isti broj primeraka da izlazi iz kovnica i u vreme njegovog sina, jer raspadom centralne vlasti nije došlo do zatvaranja rudnika, niti se smanjila potreba za novcem. Jedine Uroševe vrste koje nisu retke su J12.8 i J12.9, i nešto malo ređe J12.16 i J12.17. Vojislav Mihailović u svom radu „Novac srpskih

velikaša iz vremena carstva”, Beograd 2000, lepo je uočio sličnost vrsta J12.8 i J12.9 (1,10) sa novcem Ugleše Mrnjavčevića (1,00). Iz toga se da zaključiti da su kovnice Serske oblasti, kojom je upravljala, kao namesnik, carica majka, kovale novac sa imenom cara Uroša. Kada je predala upravu nad Serskom oblašću 13-65. g od despotu Jovanu Ugleši Mrnjavčeviću, on je nastavio da kuje ali novac sa svojim imenom. Ako je ovaj zaključak tačan, onda se carica majka držala težinske norme iz vremena cara Dušana.

svom radu „Novčarstvo srednjovekovne Srbije”, Beograd 2001, pozivajući se na radeve R. Marića i D. M. Metkalfa deo tih „malih vrsta” svrstava u vreme Uroša V na osnovu datovanih ostava, mada se u tabelama koje prikazuje to ne vidi. On zadržava uverenje da je u srpskom novčarstvu bilo više apoena. Numizmatičari druge polovine XX veka, pre svih S. Dimitrijević, smatrali su da su „male vrste” posebni apoeni, nazivajući pojedine poludinarima, trećicima ili majušnicima. Posebni apoeni morali bi znatno da se razlikuju među sobom i težinski i likovno, a to kod vrsta J11.45. i J11.61 nije slučaj. Likovno se razlikuju samo po izrezu oko vrata odežde, što se ni u kom slučaju ne može smatrati uočljivim, a težinski kao da se nastavljaju u opadajućem nizu.

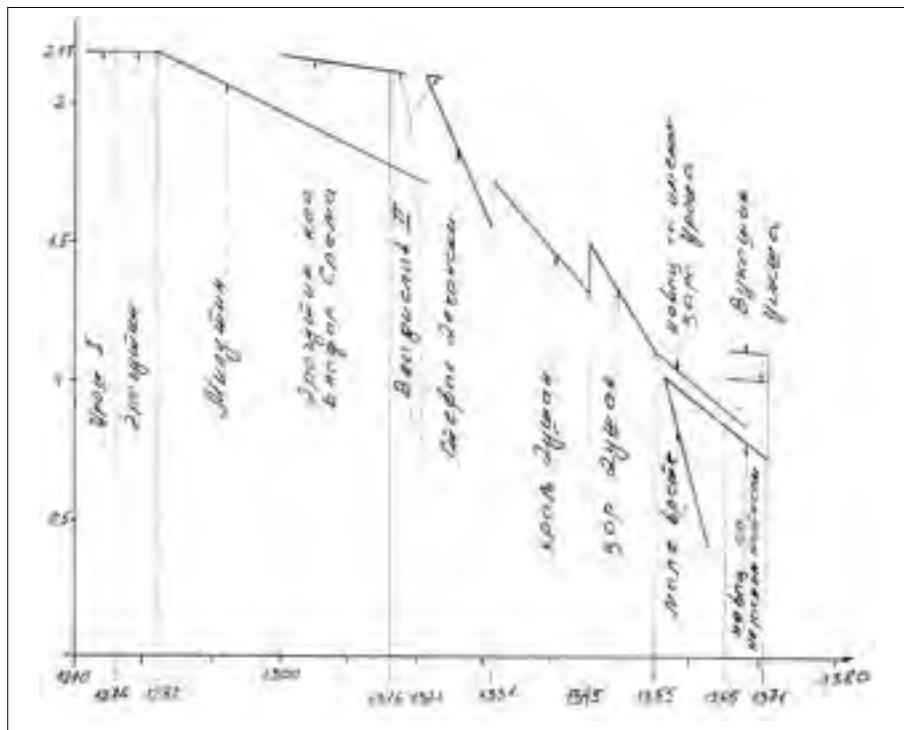
Trgovci, kako su se više koristili novcem, računali su njegovu vrednost po težini. Oni su, svakako, znali da razlikuju teže vrste od lakših i da teže zadržavaju a sa lakšima su vršili isplate. Kralj Milutin u nekom dokumentu iz 1320. godine traži da bude isplaćen u dobrim a ne u „zlim” dinarima, gde pod zlim podrazumeva lakše primerke. To je problem srednjeg veka, kad je svaki vladar imao svoju meru za sve, pa i za novac. Odnos između novca raznih država, ili raznih vrsta istog vladara, menjao se od slučaja do slučaja i praktično ulazio u sastav onoga što midanas nazivamo „cenkanje”. Oapoenia u današnjem smislu reči kao i o „kursevima” valuta može se govoriti samo za određeni trenutak na određenom mestu, a nikako za neko pravilo sa opštijim značenjem u vremenu i prostoru.

Ne postoji dokaz da je neki od vladara Raške kovao više apoena niti karakteristike novca ukazuju na to. Prosečne težine najlakše i najteže vrste sa imenom „car Stefan” blizak je odnosu 1:3, pa bi to moglo da predstavlja dva apoena kada bi samo te vrste bile u isto vreme u opticaju. Nalazi pokazuju da te dve vrste nisu bile jednovremeno u opticaju. Vrste koje su jednovremeno u opticaju, ukazuju na nalazi, smenjivale su se sa blagom tendencijom opadanja prosečne težine, dok su im se pojedinačne težine mešale. Ako bi se posmatrale težine svakog primerka novca koji se pripisuje da je kovan u pe-

Ostale vrste novca sa imenom cara Uroša su jako retke. Kakav novac je onda izlazio iz zvaničnih kovnica koje su bile pod kontrolom ostalih oblasnih gospodara? Uroševe vrste od J12.24 do J12.37 (0,87) iako nisu skupe, većina ih je jako retka jer su to u stvari neregularna kovanja rađena u malim tiražima. Uz dosta slobode mogu da predstavljaju, u masi, sve ono što je izašlo iz kovnica pod kontrolom oblasnog gospodara kneza Lazara. Šta je sa kovnicama u ostalim oblastima?

Drugi pravac moga razmišljanja išao je u pokušaju da shvatim zašto bi Dušan toliko oborio težinu, pa i kvalitet kovanja, svoga novca? V. Ivanišević u

Sl. 1

riodu od 24 godine Dušanove vladavine, to bi bio jedan dugačak ujednačeno opadajući niz brojeva sa jedva primetnim tačkama nagomilavanja oko prosečnih težina vrsta. Ne postoji kriterijum po koome bi, bilo naši preci, bilo mi sada, mogli da izdvojimo apoene. Ako se apoeni ne mogu izdvojiti, tada oni nisu ni postojali. Različite težine su odraz vremenske razlike u kovanju, odnosno slika onoga što se danas naziva devalvacija novca.

Numizmatičari su odavno zapazili da su Stefan Dečanski i Dušan pri stupanju na presto podigli težinu svoga novca u odnosu na poslednja kovanja svog prethodnika, pa je tokom vremena malo snižavali. Ako se napravi dijagram težine u odnosu na vrste i vreme, dobija se dijagram na slici 1. Na dijagramu su „male vrste“ prikazane kao nezavisna celina kovana prvih godina Uroševe vladavine, što ovim radom pokušavam da ukažem. Ne analizirajući monetarnu politiku vladara, na dijagramu je prikazano kao konstantno tj. pravolinijsko opadanje jer za precizniji rad treba šira objašnjenja, a često ih nije, bar za sada, moguće dati. (Dušan je pri proglašenju za cara podigao malo prosečne težine, ali to je kratko trajalo.)

Dušan je počeo sa težinom iznad 1,60 grama dok su mu najlakše vrste iz-

nad 1 grama. Odakle sad te „male vrste“ čija težina počinje sa jednim gramom, prosek je oko 0,6 a nisu retki primerci ispod 0,4 grama. Taj novac je proizведен od stručnih radnika koji su više vodili računa o kvantitetu nego o kvalitetu. (Dušanov kalupar br.1, kako ga je nazvao P. Prlijićević – Numizmatičar br.4, Beograd 1981 - radio je kalupe za pojedine male vrste.) Na njima carska titula i ime dati su na način blizak novcu kovanom u Dušanovo vreme. Zvanično ime i titula i Dušana i njegovog sina Uroša koju oni koriste na poveljama i novcu je isto – „car Stefan Uroš“. Kada su kovane „male vrste“? Kojim redosledom? Nameće se mogućnost da je taj novac kovan posle Dušanove smrti. Na to ukazuju načini novca, istorijski događaji, a i sam novac. Na prestolu je Uroš, bolešcu onespobljen da samostalno vlada. Dvorska vlastela koja upravlja u ime vladara, kao i namesnici oblasti, dobro poznaju situaciju i gledaju da se time koriste. Pojavljuju se varijante poslednjeg Dušanovog

novca, pa i neke nove vrste, svakim danom sve lakše i lakše.

Ovu prepostavku donekle potvrđuje i jako retka Uroševa vrsta J12.12 svojim postojanjem u ovom nalazu. Savršeno urađen bakarni falsifikat vrste J12.12 (slika 2) mogao je da izade samo iz originalnih kalupa. Političke prilike u državi pružale su široke mogućnosti kako za falsifikovanje, tako i za kovanje mimo kontrole zvaničnog vladara – za neregularno kovanje. Falsificuju sitni prevaranti čiji je učinak neznatan, a rad obično lako uočljiv. Neregularna kovanja se realizuju u zvaničnim kovnicama, masovna su po broju primeraka, a delo su visokih državnih činovnika ili oblasnih gospodara, pod čijim nadzorm se i odvija rad kovnica. Veliki broj primeraka iz istog kalupa takođe ukazuje na neku neregularnost.

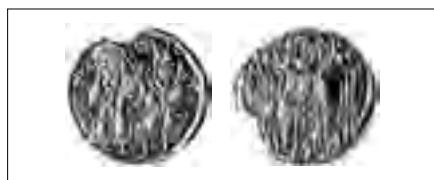
Primerak (slika 3), iz nekog raniјeg nalaza, po legendi se ne može pripisati Dušanu, a blizak je pojedinim „malim vrstama“. O predstavama skiptra rezač kalupa kao da nije vodio računa. Na mnogim primercima prepusteno je maštiti gledaoca da zaključi da li je u pitanju skiptar sa krstom ili sa Andrijinim krstom. U tome se otišlo toliko daleko da se na nekim primercima skiptar, koji između sebe drži vladarski par, završava polumesecom i to u vreme kad religija čiji je to simbol stoji pred vratima Raške. Tu su i primeraci bez tog skiptra (sli-

Sl. 3.

Sl. 4.

Sl. 5.

ka 4) ili se on završava u obliku oborene osmice, ili oborenog slova „e” (slika 5). Tako nečeg nema ni na jednoj fresci. U vreme kad je religija sastavni deo vlasti, a vladarski skiptar je i religijski simbol, takav novac nikako nije moglo da izđe iz kovnica regularnim – zakonskim putem. To nije umetnička sloboda izražavanja majstora rezača kalupa, već rezultat prisile da se što brže, što više i što jeftinije iskuje novac, dok kontrolu proizvodnje, odnosno praktičnu vlast, drži službenik kome se žuri da što bolje iskoristi svoj trenutno unosan položaj.

Dijagram (slika 1) ukazuje kolika je razlika između kovanja vladara u kraljevskom i carskom periodu od „malih vrsta”. Takav novac, sa tako naglim padom prosečne težine, stvarao je probleme sredini (koja je morala da ga prihvati) pre svega iz ekonomskih, a i iz političko-verskih razloga. Mali broj nalaza gde je skoro isključivo zastupljen samo taj novac ukazuje na njegovu kratkotrajnu upotrebu samo u jednom delu zemlje, odnosno verovatno prekivanje u Vukašinovu vrstu J16.16 (1,12). Tim prekivanjem se može objasniti nedostatak takvog novca po ostavama vremenski bliskim početku vladavine cara Uroša, takođe i veliki procenat zastupljenosti te Vukašinove vrste (ima je danas više nego svih Vukašinovih vrsta zajedno), iako joj je moguće vreme kovanja šest godina. I u drugim državama dolazilo je do cepanja države na oblasti, posle smrti autoritativnih vladara, i razbijanja ekonomskog sistema, kao što se desilo u Raškoj posle smrti cara Dušana. Uroševa bolest, tj. nesposobnost da sam vlada, taj proces je ubrzala, a i prikrila prave probleme države formalnim uvažavanjem cara.

Ako bih trenutno morao da se izjasnim koje su to „Dušanove male vrste”, opredelio bih se za sve one vrste novca koje se danas pripisuju caru Dušanu, a čija prosečna težina ne prelazi 1 gram. Ako je tačna pretpostavka da su na početku Uroševe vladavine u većini kovnica kovane identične vrste sa Dušanovim, smanjene težine, onda se ti primerici, ni po kom kriterijumu, ne mogu da izdvoje od ostalih, a svojim postojanjem spuštaju prosečnu težinu tih vrsta. Ka-

ko smatram da su Uroševe vrste J12.8-9 kovane po standardima iz vremena Dušana (kao i Vukašinova vrsta J16.16) to bi, po mom uverenju, i poslednje Dušanove vrste kovane u njegovo vreme imale, najmanje, tu prosečnu težinu (1,10). Za taj kratki period imitiranja Dušanovih vrsta težina novca pada, to su, onda, prosečne težine svih „malih vrsta” ispod jednog grama, jer težina novca nastavlja da pada. Vreme kovanja „malih vrsta” moglo je trajati samo nekoliko godina, nikako posle 1363. godine. Kada se Vukašinov uticaj postao od presudnog značaja za Rašku. Kasnije, kada se Vukašinov uticaj proširio, i kada kuje sa svojim imenom, u kovnicama pod njegovom kontrolom vrši se i prekivanje malih vrsta.

Najmoćniji velikaš na početku Uroševe vladavine, Vojislav Vojinović zavnično je podržavao cara, a praktično je nastupao samostalno. Njegova oblast obuhvatala je današnju Hercegovinu, severnu i severozapadnu Crnu Goru, desnu stranu doline Drine, Šumadiju, kao i rudarske centre Rudnik i Zvečan, što predstavlja zapadnu i severnu polovicu starih raških zemalja. Njegova politika omogućila je opstanak bolesnog čoveka ne čelu države. O njegovoj finansijskoj politici nema pisanih tragova ali mu se smrt (1363.god.) vremenski poklapa sa najverovatnijim prestankom kovanja malih vrsta. Smrt Vojislava iskoristio je Vukašin da obezbedi svoju prevlast pre nego što se njegov naslednik, bratanac Nikola Altomanović, učvrstio kao oblasni gospodar. Vojni sukob Nikole i Vukašina i prelazak rudarskih centara Rudnika i Zvečana pod vlast Lazara 1369.godine mora da se bitno manifestovao novcem koji se u tim centrima u to vreme kovao. Nalazi malih vrsta nađeni su samo na Kosovu, pravcu širenja Vukašinovog uticaja, a Novo Brdo je u to vreme već bilo izrazito najbogatiji rudnik srebra u Raškoj. Kosovom je postepeno ovladao Vuk Branković tek posle nestanka Mrnjavčevića sa životne scene. Može se zaključiti da u centralnim delovima Raške, pa i Kosovu, nije došla do izražaja moć jednog feudalaca sve dok Vukašin nije postao kralj. Ti gospodari Kosova

nisu bili dovoljno jaki da sa novca izostave ime zvaničnog vladara, ali su radili tako da se oni tim kovanjem što više koriste. Lazareva moć narašta posle smrti Vojislava. Lazar se nije direktno suprotstavio Vukašinu, a u prvi plan izbija tek kada zajedno sa banom Tvrtkom pobeđuje Nikolu i zaposeda polovinu njegovih zemalja. Vrste novca iz Uroševog vremena sa oznakama R V za mnoge numizmatičare je kovao Lazar, zbog sličnosti sa nekim kasnije kovanim vrstama, a slova tumače kao skraćeniku od Rex Vukašin. Lazar, u to vreme četrdesetogodišnjak, bio je suviše iskusan da ne bi računao i na mogućnost da Vukašin ovlada Raškom. Lazareva vojna moć u to vreme nije mogla ni da se meri sa Vukašinovom, ali je bila značajan faktor u borbi za konačnu prevlast. Vrste J12.22-23 nose i Uroševi ime i označku R V tako da pruža mogućnost naručiocu da se prikloni pobedniku sukoba. Iz političke situacije i monetarnog stanja u Raškoj, za zvanične vlade cara Uroša, proizlazi da se u kovnicama koje kontroliše Vojislav po prestanku kovanja novca sa imenom cara Dušana kuje novac sa nejasnim tekstom. Nikola je stožer okupljanja raških feudalaca koji su hteli da se suprotstavite preuzimanju vlasti u Raškoj od strane Vukašina. Na svoju stranu privukao je i cara Uroša. Nikola sa svojim imenom kuje tek posle osvajanja Rudnika i Zvečana od Lazara 1372, a kako je konačno pao sa vlasti već 1373. godine, to je njegov novac izuzetno redak.

Vrste J12.12-13 najverovatnije su predhodile, u malom tiražu, proizvodnji malih vrsta u nekoj od Kosovskih kovnica. Desetak danas poznatih primeraka obe vrste težinski je u proseku ispod jednog grama a, za one kojima se zna, mesto nalaza je zajedno sa malim vrstama. Vrste J12.1-3, J1-2.6 i J12.16-17 trebalo bi da su kovane u oblasti kojom je upravljao zvanično sam car Uroš, a realno Vukašin. Normalno da se u carevoj oblasti najkasnije počelo sa takvim „krađama”, a to potvrđuje i izvesna sličnost sa Vu-

kašinovim početnim vrstama. Ostale vrste sa imenom cara Uroša najverovatnije potiču iz manjih kovnica prvih godina vlade, a neke su, ceneći po kvalitetu izrade, verovatno ondašnji faksifikati. ■

SUMMARY

HOARD OF SERBIAN MEDIAEVAL COINS FROM LIPLJAN

Author is analyzing this hoard on the basis of the 1/5th of material he has personally seen, and the 1/3rd of the material which had come to the market mixed with the other coins. He is of the opinion that this coin hoard represents two different savings, one of them buried 1-2 years after the death of Emperor Dušan, and the other one some 7-10 years later. He discusses the political situation at that time, as well as the weights and quality of minting. Referring to the works of other authors, he is partially finding supports to his conclusions. He is of the opinion that in mediaeval Serbia (Rascia) there had not existed different denominations of coins, but the differences in weight rather reflected the inflation in different periods of the minting of coins.

Sudden disintegration of the Serbian Empire after the death of Czar Dušan resulted in slump of weight of coins minted as imitations of Dušan's coinage. When that is connected with decline in weights of coins during Dušan's rule, one may come to the wrong conclusion about existence of different denominations.

According to the author, all the types of coins having weight below one gram, which some authors attribute as Dušan's coins, calling them „small species”, had been coined during the first 7-8 years of the rule of his son, emperor Uroš. Orders for their mintage came from the feudal lords from the territory of Kosovo, who controlled the works of the mints. ■

U susret 50-godišnjici
SRPSKOG NUMIZMATIČKOG
DRUŠTVA
(1956 - 2006)

započinjemo već ove
godine akciju

IZDANJA SABRANIH
NUMIZMATIČKIH RADOVA

Dr Sergija Dimitrijevića

U pripremi su PRVI TOMOVI
čija se izdanja planiraju
krajem ove i početkom
sledeće godine, i to:

KNJIGA I

NOVE VRSTE SRPSKOG
SREDNJOVEKOVNOG
NOVCA

i

KNJIGA II

PROBLEMI SRPSKE
SREDNJOVEKOVNE
NUMIZMATIKE

sa idejnom skicom

PREGLEDA
SRPSKE SREDNJOVEKOVNE
NUMIZMATIKE

Ostali tomovi sabranih
numizmatičkih dela ovog našeg
čuvenog naučnika, i jednog
od osnivača SND, nastaviće
se u toku 2005. i 2006. godine.

D. BEISHUIZEN-VAN OIJEN, Amsterdam, Holandija

DRUGI O NAŠEM NOVCU

NEKOLIKO INTERESANTNIH NOVČIĆA

Ujednom članku o srpskom stariom novcu u vizantijskom stilu*, našli smo nekoliko primeraka koji zaslužuju posebnu pažnju. Oni predstavljaju kneza Lazara Hrebeljanovića kao anđela, verovatno u smislu slavljenja njegove uloge u Kosovskoj bitci 1389. godine. Nakon što je Stefan Dušan Silni bio miropomazan kao Car Vizantije, ubrzno je preminuo bez mogućnosti da se kao takav dokaže. Njegov sin Uroš je isto tako veoma mlad umro pod neobjašnjениm okolnostima, tako da je do tada veoma povučeni velikaš Lazar Hrebeljanović bio poslednji koji je još nešto mogao da učini oko spašavanja Srbije od konačnog osvajanja od strane Turske. On je bio veoma pobožan čovek; u junačkim pesmama možemo čitati kako je njegova stvar bila osuđena na propast pre nego što je i počeo, jer je on izabrao „nebesko carstvo iznad zemaljskog”.

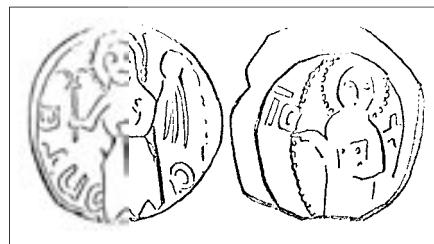
Navedeni primerci su verovatno kovani 1389. godine. Na njima je on predstavljen kao nebeska figura sa anđeiskim krilima i vencem zrakova oko glave. U ruci mu je grančica sa pet krako-

va (slika 3). Anđeo je tako okrenut da je samo levo krilo vidljivo; nasuprot tome mu je lice vidljivo spreda. Tekst počinje ispod krila i glasi samo CONTE (grof) bez ikakvih bližih oznaka. Sigurno je, međutim, da je u stvari trebalo da bude CONTE LAZAR, kao što se može videti na jednom verovatno ranije kovanom primerku. Na njemu (slika 1), on držikrst sa dugačkim kracima i još ne-ma svetiteljski oreol. Revers ovog poslednjeg novčića (slika 2) predstavlja Hrista na prestolju, koji na grudima drži Jevangelje sa ukrašenim rubovima i sa blagosiljavajućom rukom. Iznad ramena je grčki monogram za Isusa Hrista (IC XC). Na reversu novčića sa anđelom je nešto drugo: blagosiljavući Hristos je u duploj mandorli. Nažalost ovo nije veoma dobro vidljivo (Slika 4).

Još jedan primerak, nažalost još više izlizan, prikazuje Lazara sa skiptrom u ruci umesto grane (slika 5); krilo, iako dosta spušteno, ipak se dobro može raspozнати. Sa druge strane je skoro nejasan prikaz Hristosa u mandorli (slika 6).

Iako je avers ovih primeraka bio pri-premljen dosta primitivnim metodama,

i novčići su veoma dugo bili u opticaju tako da pokazuju veoma mnogo tragova korišćenja, ipak njihove predstave i danas mogu da se dovoljno dobro identifikuju.

Slika 5 (levo); Slika 6 (desno)

Ime Lazar nije neobično na Balkanu; možda je ipak to bio i pokušaj da se evocira biblijski Lazar koji ustaje iz mrtvih. Ovo je ostavilo i traga u narodnim epovima: po jednoj legendi se jednom junaku telo opet sjedinilo sa glavom koja mu je pre četrdeset godina bila odsečena. Ovo ukazuje na vaskresenje. Ovde nema reči ni o kakvim krilima; nasuprot tome, pominje se samo glava koja zrači svetlost, što zaista upućuje na neku vrstu oreola.

Bilo kako bilo, koristiti tako obično sredstvo kao što je novčić da bi se odala čast velikašu posle njegove smrti, je veoma neobična pojava koja svedoči o velikom respektu koji je osećao: narod ga je smatrao mučenikom.

Prečnik novčića odgovara groševima iz tog vremena, naime oko 1,5 cm; težina je respektivno 0,7; 0,47 i 0,4 grama.

Napomena

U ovoj seriji manje poznatih radova stranih autora o našem novcu, tekstove donosimo u prevodu, bez ikakvih izmena. Što se ovog rada tiče, potrebno je naglasiti da primerci na sl. 3-6 ne pripadaju knezu Lazaru, kao što je navedeno, nego njegovom sinu despotu Stefanu Lazareviću (Dimitrijević vrsta 229, br. 78 i 79).

S.S.

Objavljeno u časopisu De Genzempenning, Vol. XIX, No. 3, Amsterdam 1969.
Prevod sa holandskog: A. N. Brzić

Slika 1 (levo); Slika 2 (desno)

Slika 3 (levo); Slika 4 (desno)

* J. Petrović, Veoma retki srpski srednjovekovni grošić iz sela Malo Bonjince kod Vlasotinaca, Starinar, 3. ser, Knj. 8-9, Beograd 1933-1934, str. 14-27.

SUMMARY**SEVERAL INTERESTING COINS**

The article presents several very interesting medieval Serbian coins. They are from the time of the count Lazar Hrebeljanovic, one of the last Serbian notables to be overrun by expanding Ottoman Empire. After the death of Stefan Dushan The Great and his son Urosh in rather quick succession, Lazar Hrebeljanovic was one of the last nobles to remain. He was a very religious man and that fact was firmly established in the epic poetry of the time. Coins appear to have been minted around the year 1389. After analyzing them, the author implies that these coins were minted with commemorative character in order to praise Hrebeljanovic, who is shown as angel ascending, on one of the coins. This is a very rare occurrence and although speculative, this hypothesis is also supported by, again, epic poetry from the time, where there are verses about a hero whose had returns on his body after being separated for forty years. This also can be considered as sign of resurrection, which is what people wished for Hrebeljanovic, who at the time already had the aureole of a martyr.

Note:

Coins on Fig. 3-6 had been here wrongly attributed to prince Lazara. They had been issued by his son Stefan Lazarević. ■

PRODAJEM

300 KG METALNOG
NOVCA SOCIJALISTIČKE
JUGOSLAVIJE
(1945-1990)

CENA 10 € KILOGRAM.

013 - 815 933
RAMO

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO

najavljuje svoju

8.

A u k c i j u

koja će se održati
12. decembra 2004. godine.

Katalog aukcije u PDF formatu, biće objavljen sredinom novembra na internet sajtu Društva:

<http://www.snd.org.yu>

Ostala obaveštenja možete dobiti, i
poručiti štampani katalog 8. AUKCIJE SND
na tel. **064 / 131 63 70**
ili putem elektronske pošte:
numiserb@yubc.net

Ranko MANDIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
mandicr@eunet.yu

KOVALI SU NOVAC I GRADILI MANASTIRE (4)

Knez LAZAR

Stefan Lazar, sin Pripca Hrebelja-novića, logoteta¹ cara Dušana, rođen je 1329. godine u Prilepcu kod Novog Brda, a poginuo na Kosovu polju 1389. godine. Za vladavine Dušanovog naslednika, cara Uroša, Lazar je imao veliki ugled na srpskom dvoru, premda mu je titula bila prilično skromna - bio je dvorski stavilac².

Knez srpski bio je 1371-1389, a titula mu je glasila „Samodržavni gospodin Srbljem i Podunavlju Stefan knez Lazar”. U kosovskom ciklusu naših epskih

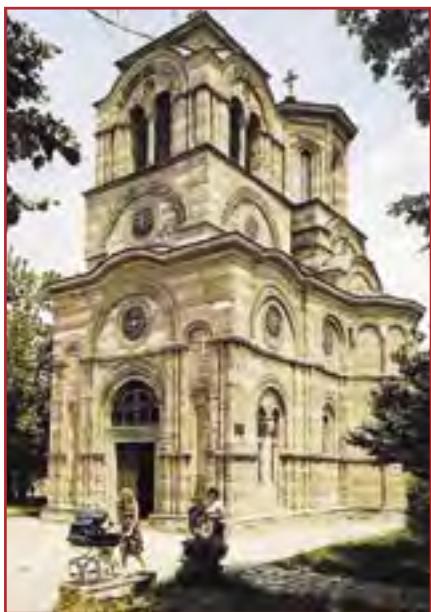
pesama i predanja, često se pogrešnom naziva titulom „srpski car Lazare”. Njegova prestonica bila je u Kruševcu, u kojem je izgradio jednu od najznačajnijih svojih zadužbina, Lazaricu (sl. 1).

Na Lazarev ugled i porast feudalne moći imala je uticaj i rodbinska veza njegove žene Milice sa vladarskom kućom Nemanjića. Kasnije svoju moć i stabilnost države kojom je vladao, učvršćuje udajom svojih kćeri za ugledne srpske i druge velikaše. Jedna je bila udata za Vuka Brankovića, druga za Đurđa Stracimirovića Balšića, treća za Aleksandra, sina bugarskog cara Šišmana, a četvrta za ugarskog magnata Nikolu Gorjanskog Mlađeg.

Pored dobrih odnosa sa pomenu-tim srpskim velikašima, kao i sa bosanskim kraljem Tvrtkom i sa Ugarskom, uspostavio je i dobre odnose sa Vizantijom, čiji je vrhunac bio pomirenje srpske i vizantijske crkve (1375. godine). Tada je skinuta anatema iz vremena cara

Dušana i time priznata srpska patrijaršija. Srpska pravoslavna crkva proglašila ga je za svetitelja, a njegove moći čuvane su kao najveća svetinja. One su za vreme turske vladavine seljene više puta, da bi prilikom proslave 600-godišnjice Kosovske bitke bile vraćene u njegovu zadužbinu Ravanica. Sačuvan je i pokrov za moći kneza Lazara, koji je zlatnim koncem na purpurnoj svili izvezla monahinja Jefimija, a koji se danas čuva u Muzeju srpske pravoslavne crkve u Beogradu (sl. 2).

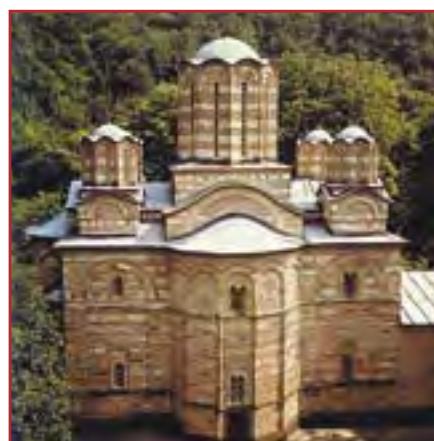
Kao i drugi srpski vladari srednjeg veka, i knez Lazar je gradio zadužbine, crkve i manastire. Od ovih su nam, kao izuzetni spomenici kulture, ostali manastiri Ravanica i Gornjak i crkva Sv. Stefana poznata kao Lazarica. Za nju se veruje da je izgrađena odmah po rođenju Lazarevog sina Stefana 1377. godine. Crkva Lazarica ima veliki značaj u izučavanju naše arhitekture kao prototip crkava moravskog tipa. Izgrađena je od kamena i cigle uz veštu kombinaciju koja joj daje atraktivni polihromni efekat. Bila je veoma oštećena u više navrata za vreme turske vladavine, a njena detaljna rekon-

Slika 1. Crkva Sv. Stefana u Kruševcu, poznata kao Lazarica.

Sl. 2. Pokrov za moći kneza Lazara, dar monahinje Jefimije, kraj XIV veka.

Sl. 3. Manastir Ravanica sa crkvom Sv. Vaznesenja Hristovog, oko 1380. godine.

1 Logotet je bio šef vladarčeve kancelarije u staroj srpskoj državi; gosp. M. Jovanović naziva ga dvorski kancelar.

2 U svojoj knjizi *Državna uprava u srpskim srednjovekovnim zemljama*, Beograd 2001, Mišo Blagojević na str. 34 navodi: „Prema istraživanjima R. Mihaljića, stavilac se brinuo za pribavljanje, pripremanje i služenje hrane na vladarevoj trpezi. Bila je to poverljiva dužnost dostupna izdancima najuglednije srpske vlastele na koju se srpski vladar oslanjao u svim prilikama...“

strukcija izvršena je za vladavine knjaza Miloša Obrenovića 1828. godine.

Manastir Ravanica (sl. 3) nalazi se nedaleko Čuprije, a često se pominje u našim epskim pesmama vezano za čuvenu Kosovsku bitku. I on predstavlja izuzetno lep primer arhitekture moravskog stila, a doživeo je mnoga razaranja i stradanja, od kojih je prvo bilo stradanje u požaru 1398., pa potom gotovo potpuno uništenje 1436. godine. Rekonstrukcije manastira započete su 1718. nakon potpisivanja Požarevačkog mira, i uspešno završene sredinom XIX veka.

Nedaleko od Požarevca, u živopisnom klancu presečenom rekom Mlavom, nalazi se **manastir Gornjak**, koji je knez Lazar izgradio 1379. godine sa crkvom posvećenoj Bogorodici. Manastirska crkva Sv. Nikole izgrađena je kasnije, u prvoj polovini 16. veka, dok je značajna rekonstrukcija, kada je manastiru dodat današnji zvonik, izvršena 1845. godine.

Pored crkava i manastira koje je knez Lazar izgradio, i koje su nam ostale, sačuvanje i novac koji je on kovao i njime obogatio našu srednjovekovnu baštinu.

Lazarevo novčarstvo može se prema ikonografiji podeliti na pet osnovnih grupa. U prvu grupu spadaju srebrni dinari sa višerednim natpisom na aversu, i sa Hristom na prestolu na reversu (sl. 4). Natpis „V Hrista Boga blagovjerni knez Lazar” dat je u pet redova i glasi: **ВЪЛХА / БЛАГО / ВѢРНИ / КНЕЗЪ / ЗАРЬ.**

Sl. 4. Dinar cara Lazara sa višerednim natpisom

U drugu grupu spadaju dinari na kojima je na aversu knez sa žezlom u rukama, uz natpis **КНЕЗЪ ЛАЗАРЪ**, a na reversu Hrist na prestolu (sl. 5), dok trećoj grupi pripadaju primerci na kojima je na aversu glava kneza u profilu, a na reversu volovski rogovi (sl. 6). Na obe strane je isti natpis, on glasi **+ГОСПОДИНА КНЕЗА ЛАЗАРА.**

Sl. 5. Dinari sa predstavom pune figure kneza Lazara

Sl. 6. Bista kneza Lazara u profilu na aversu, na reversu rogovi

Sledeću grupu sačinjavaju brojna izdanja kneza Lazara sa latiničnim natpisima, a koje gosp. M. Jovanović smatra gradskim novcem Novog Brda, i datira ga nakon Kosovske bitke 1839. godine. Na njima je sličan lik kneza kao na pretvodnim vrstama (cela figura, sa žezlom u rukama), uz natpis CONTE LASAR (knez, odnosno grof Lazar) u raznim varijantama, kao što su CONT - LAS; CONTE . L - ASARO; CONTEL - AG ARO i sl. Uz ovo je obično i natpis novomo... (Novomonte, Novo Brdo), dok je na reversu Hrist u mandorli ili na prestolu (sl. 7).

Sl. 7. Dinari sa likom kneza Lazara uz latinične natpise

I na kraju, petu grupu Lazarevog novca predstavljaju primerci sa latiničnim natpisima na kojima se na aversu umesto portreta vladara nalazi grb Hrebeljanovića - šlem sa volovskim rogovima (sl. 8). ■

Sl. 8. Latinična vrsta dinara kneza Lazara sa volovskim rogovima

SUMMARY

COINAGE AND PIOUS ENDOWMENTS OF PRINCE LAZAR

In the fourth article in our series named „They struck coins and constructed monasteries”, we discuss the cultural heritage left by the Serbian ruler Prince Lazar (1371-1389). It consists of churches and monasteries he had built and of his coinage. His most famous endowments are the St. Stephen church in Kruševac called Lazarica (Fig. 1), the Ravanica monastery near Čuprija (Fig. 3) and the monastery built in mountains near Požarevac, called Gornjak (Fig. 4). On Fig. 2 a famous Serbian medieval embroidery made by the nun-poetess Jefimija is illustrated. It was originally used as shroud („pokrov”) at Prince Lazar’s grave, and today it is exhibited at the Museum of the Serbian Orthodox Church in Belgrade.

Coins of Prince Lazar can be divided in five main groups. The first are the coins with multi-line inscriptions (Fig. 4), and the second group is represented by coins having full figure of the prince on obverse and the Christ sitting on the throne on reverse (Fig. 5), while the coins of the third group depict bust of Prince Lazar in profile (Fig. 6). The last two groups are represented by coins with Latin inscriptions (CONTE LASARO), one with portrait of the Prince (Fig. 7), and another with his coat of arms in form of the horns of an ox (Fig. 8). ■

Dugme sa odežde kneza Lazara

Werner Helmut STAHL*, kolezionar i izdavač, Friedrichsdorf, Nemačka
wertmarkenforum@t-online.de

PORCELANSKI NOVAC IZ SIJAMA

Prevod sa nemačkog: Slobodanka Stojaković

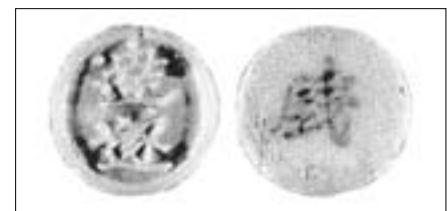

Sijam je raniji naziv za današnju Kraljevinu Tajland koja se nalazi u Indokini, između Burme i Laos-a. Ime 514.000 km² i 56 miliona stanovnika. Glavni grad je Bangkok, a glavne privredne grane poljoprivreda, rudarstvo i turizam. Istorija ove jedine države u jugoistočnoj Aziji koja nikada nije bila kolonija bilo koje evropske zemlje, datira od 6. veka nove ere, kada su teritorije današnjeg Tajlanda naseljene narodom plemena Tai iz severnijih delova Azije.

Sijamske vrednosne marke, jedna vrsta novca, a naročito porcelanske, veoma se dopadaju kolekcionarima zbog mnoštva oblika i boja. Te marke ili žetoni predstavljaju izraz kineskog uticaja u Sijamu, i istovremeno izražavaju kinesko-jugoistočnoazijsku strast za igrama i životnu radost. Mnogi natpisi i slike ukazuju na kinesku mitologiju, religiju i sujeverje. Znaci i simboli obećavaju dobitak, sreću i uspeh. Oni prvobitno nisu predstavljali sredstvo plaćanja već isključivo žetone za igru, slično savremenim kazino-čipovima. Specifične ekonomске prilike uslovile su da žetoni dospeju u trgovinu, van kockarnica. Primani su najpre neoficijelno, kasnije oficijelno, da bi zatim bili usvojeni kao zamena za sitan novac. Oblast njihovog opticaja bila je ograničena na gradski okrug u kojem se nalazila kockarnica koja ih je izdavala. Me-

šanje žetona različitih mesta izdavanja (Hongsa) nije bilo moguća. Iako su cirkulisali u Sijamu, pretežni deo ovih žetona, odnosno porculanskog novca, pravljen je u Kini i za igru su ih koristili skoro isključivo Kinezi koji su većinom bili i vlasnici kockarnica.

Verovatno su najpre korišćeni žetoni od laka, imitacije kauri školjki od olova, metalni, stakleni, sedefasti (biserni)

SL. 4.

Av: (達遂) Ta-Sui (želje ispunjene, „ciljevi postignuti”).

Rv: (錢) Ch'ien.

Materijal: glazirani porcelan, av. delimično oslikan žuto, zeleno, roze i plavo, rv. plavo (udubljeno).

Oblik: okrugao, Ø 23 mm.

SL. 2.

Av: (錦盛) Chin-Shêng (brokat i napredak).

Rv: Vrednost (錢) Ch'ien.

Materijal: glazirani porcelan, av. delimično oslikan crveno i zeleno, rv. plavo (udubljeno)

Oblik: četvrtast.

SL. 5.

Av: (錦源) Chin-Yüan (izvor brokata).

Rv: (錢) Ch'ien.

Materijal: glazirani porcelan, av. delimično oslikan u boji, crveno i zeleno, rv. plavo (udubljeno).

Oblik: okrugao.

SL. 3.

Av: mač sa trakama / (錢) Ch'ien.

Rv: Vrednost: (錢) Ch'ien.

Natpis: (月落黃河夜渡兵) Yue Luo Husng He Ye Su Bing (Vojnici prelaze Žutu reku pri zalašku meseca).

Materijal: glazirani porcelan, av. delimično oslikan plavim (udubljeno), rv. plavo (udubljeno).

Oblik: petougao.

SL. 6.

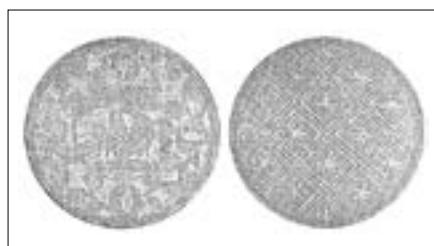
Av: Kunić leži na listu.

Rv: (udubljeno) Yü-Yüan Mi Fang (玉元秘錢) „novac od žada“ (dolar od žada), tajni Ch'ien.

Vrednost: (方) Fang.

Materijal: glazirani porcelan, av. delimično plava boja.

Oblik: cvetova i listova.

SL. 1.

Av: floralni ukrasni venac sa cvetovima i lišćem u dvostrukom krugu; par gugutki ispred imaginarnog pejzaža.

Rv: romboidne mreste sačinjene od trostrukih linija sa stilizovanim zvezdastim cvetovima u romboidima.

Materijal: sedef.

Oblik: okrugao.

* Autor je izdavač »WERT« MARKENFORUM-a, najpoznatijeg evropskog časopisa za žetone, a ovaj članak napisao je ekskluzivno za naš časopis.

Nominala žetona sijamsko/kineski	Tikal (Srebro)	Pa (Kauri)	Odgovara	Oznaka vrednosti, obračunska jedinica				
				sijamski	kineski			
					Normalno	Hun/Fen	Wen	Kauri
Solot	1/128	50	50 Pa	錢				五十巴
Att	1/64	100	100 Pa	貳				百巴 od. 派
Pel/pai	1/32	220	2 Att 1,25 Hun 200 Pa	四貳	壹派 od. 一派	十貳分		戈百巴
Songpei/Sung-P'ai	1/16	400	2 Pai 2½ Hun 25 Wen 400 Pa	五貳 廿五	宋派 od. 二派	廿五分	廿五文	四百巴
Fuang/Fang	1/8	800	2 Songpai 5 Hun 50 Wen	十	方	五分	五文	
Salung/Ch'en	1/4	1600	2 Fuang 10 Hun 100 Wen	廿	錢	拾分	百文	

i glineni žetoni. Vremenski redosled je veoma teško utvrditi. Ovo se naročito odnosi na novac od sedefa*, biserne žetone koji su većinom različitog oblika i predstava, a za razliku od porcelanskog novca ne nose oznaku vrednosti, tako da postoji sumnja u smislu njihovog korišćenja kao rezervnog novca. Pretpostavlja se da su napred navedene izvedbe korišćene od oko 1760. do oko 1821. godine. Porcelanski novac sledi oko 1821. godine, sve do njihove zabrane kao sredstva plaćanja 1875. godine. On je ipak korišćen i nakon oficijelne zabrane.

Često se igralo na ulici, sve dok se krajem 18. do početka 19. veka već nisu razvili „HONG”-ovi (kinesko-sijamski) i postali državno priznata sredstva plaćanja. Preko kockarnica su se mogli ostvariti veliki porezi. Država je od 1821. godine izdala dozvole za rad kockarnicama, uz mogućnost otvaranja filijala u dotičnim gradskim okruzima, koje su vodili podzakupci. Igralo se na stolovima ili na podnoj asuri, „brze igre”, kineksi „fan-fan” u raznim varijantama. Takođe „tan-kun”, „tsai-n’gan”, „ho-kun” i „ching-tou”; sve igre koje su u Kini bile uobičajene.

Preračunavanje nominala žetona u kauri novac i tikale (srebro) može se izvršiti na osnovu tabele. Loptasti novčići (tikal ili težinska jedinica) odgovarali su težini od 15-16 g srebra i predstavljali su valutnu osnovicu u Sijamu.

Istraživanja ovog materijala još nisu zaključena, tako da se vremenom mogu očekivati dalja saznanja i iznenadenja. Dobar i opsežan pregled daje rad Ralfa Althoffa M. A. „Zbirka Köhler-Osbahr” tom II/3, Sredstva plaćanja pre pojave

novca i neobični oblici novca - sijamski porcelanski žetoni. Izdanje Gradskog kulturno-istorijsko muzeja (Kulturstadt und staatshistorisches Museum), Duisburg 1995.

SUMMARY

PORCELAN TOKENS FROM SIAM

Tokens or porcelain money from Siam were always considered quite attractive collector pieces, mostly due to their attractive colors and shapes. Originally they had been used as some kind of casino tokens, but they had been subsequently also used as coins, particularly small change. Chinese signs on them are mostly connected with mythology, religion and superstition in South East Asia. It is believed that in the period from 1760 to 1821 tokens made of lacquer, lead, glass, pearls and imitations of cowry shells had been used, and introduction of the porcelain tokens followed around 1821. In 1875 their use as coins had been forbidden, but they had been widely used even after this official ban.

On Fig. 1 a pearl token is depicted, while all the other illustrations show different porcelain tokens of different designs and shapes, the most interesting being one on Fig. 6 - a small rabbit on a blue leaf.

The table shows denominations in the first column, Tikal (Silver) and Pa (Cowry) and the 2nd and 3rd columns respectively, their relations (values) in the 4th column, and finally Chinese signs of values in the remaining columns.

POPIS OTOMANSKIH KOVNICA NA BALKANU

Bosna i Hercegovina:

BANALUKA (Banja Luka)
BOSNA (Sarajevo)
SARAJ (Sarajevo)
SREBRENIĆE (Srebrenica)

Srbija:

BELGRAD (Beograd)
KUÇAJNA (Kučajna)
NOVABERDA (Novo Brdo)
NOVAR (Novo Brdo)

Makedonija:

KRATOVA (Kratovo)
OHRI (Ohrid)
ÜSKUP (Skopje)

Rumunija:

MUDAVA (Temišvar)

Bugarska:

FILIBE (Plovdiv)
NIGBOLU (Nikopolj)
PREVEDI (Provadija)
SOFYA (Sofija)

Grčka:

SAKIZ (Hios)
SELANIK (Solun, Tesaloniki)
SEREZ (Seres)
SIDERKAPSI (Siderkapsa)
SIRUZ (Seres)

Evropski deo Turske:

EDIRNE (Jedrene, Edirna)
ISLAMBOL (Istanbul,
Konstantinopolj)
KONSTANTINIIJA (Istanbul,
Konstantinopolj)

* Jedna manja kolekcija kineskog novca od sedefa nalazi se u čuvenoj kolekciji koju je Srbiji poklonio Filip Ferari da la Renotije, a koja se sada čuva u Narodnom muzeju u Beogradu (Primedba urednika).

Ranko MANDIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
mandicr@eunet.yu

POVODOM 200-GODIŠNICE OBNOVLJENE SRPSKE DRŽAVNOSTI

NOVAC U SRBIJI 1804-1904-2004

Krajem 18. veka i u Srbiji dolazi do posrednih i neposrednih uticaja francuske revolucije iz 1789. godine. Beogradski pašaluk nalazio se u neposrednoj blizini Austrije, a stvarao se i sloj krupnih i sitnih trgovaca koji su u Srbiju unosili antifeudalne i nacionalne ideje.

Rat između Austrije i Turske (Kočina krajina) imao je i značajnu psihošku posledicu - Srbi su se uverili da Turska imperija nije nepobediva. Ovaj rat se završio 1791. Svištoškim mirom. Turci su fermanima iz 1793-1796. pokušali da otklone uzroke nezadovoljstva Srba i dopustili da srpski knezovi prikupljaju državne dažbine, garantovana im je sloboda trgovine i veroispovesti (1794. za samo 6 godina podignuto je ili obnovljeno 10 crkava i manastira), kao i odbrana prava od janjičara koji su morali da napuste Beogradski pašaluk. Došlo je do procvata privrednog života. Ali kada je Porta usled unutrašnjih i spoljnih događaja dozvolila povratak janjičara 30. januara 1799. nastala je strahovlada dahijske uprave. Dolazi do samoorganizovanja Srba u borbi za izgubljena prava.

Posledica janjičarskog čitlučenja bila veoma težak položaj seljaka u Beogradskom pašaluku, ukidanje svih povlastica, pljački i terora. Početak Ustanka u Šumadiji označava se zbor u Orašcu održan 2/14 februara, na mestu zvanom Marićevića jaruga. Došlo je do dogovora viđenih predstavnika nahija iz centralne Šumadije: kragujevačke, rudničke i beogradske nahije, kao i pojedinaca iz smederevske i jagodinske nahije. Za vođu ustanka izabran je Đorđe Petrović - Karađorđe; od poznatijih ljudi, bili su prisutni orašački knez Marko Savić, koračički Vlencentije Petrović, topolski Matija Jovčić, Marko Katić iz Rogače, trgovci Teodosije Marićević, Milutin Savić Garašanin, prota Atanasije Antonijević, hajduci Stanoje Glavaš, Vule Ilić Kolarac, Veljko Petrović i drugi.

Pošle završenog zbora, još istog popodneva zapaljen je turski han u Orašcu, a handžije i sejmeni pobijeni ili rasterani. Ovakve akcije nastavljene su i u selima: Raniloviću, Topoli i Žabarima, kao i narednih dana u drugim selima. Turci ubrzo šalju predstavnike na razgovor sa Karađorđem i ustanicima, ali su oni bili neuspuni. Ustanak se prenosi i na okolinu Beograda, posavsku knežinu i smederevsku nahiju. Širenjem ustanka dolazi i do, neuspasnih, pokušaja dahija da smire narod.

Već 20. aprila /2. maja Karađorđe je bio u Rakovici; dahiska vlast bila je ukinuta u deset nahija Beogradskog pašaluka; dahije su doživele vojni krah; Beograd je bio pod opsadom.

Srbi su ubrzo pristupili internacionalizaciji sukoba. Posle neuspasnih predloga da dobiju zaštitu austrijskog dvora, obratili su se Rusiji koja je na to pristala posle slanja deputata u Petrograd: prote Mateje Nenadovića, Petra Novakovića i Jovana Protića, kao i rešenosti da se pored vojnih, ostvare i politički ciljevi.

Vojni uspesi nastavljeni su i u narednim godinama. Naročito je bio važan boj kod Ivankovca 1805., čija se победa slavila štrom Srbije. Dve velike pobeđe u bitkama na Mišaru i Deligradu iz 1806., kao i osvajanje Beograda krajem te godine, doveli su do oslobođenja velikog dela Srbije.

Uporedo sa vojnim uspesima, pristupilo se i stvaranju i organizaciji države. Već 1805. godine došlo je do podele vlasti između Narodne skupštine, Praviteljstvujućeg sovjeta i Karađorđa.

Promene su se odrazile i na ekonomsko i društveno uređenje: ukinut je spahijski sistem, a seljaci su oslobođeni dažbina. Nastaje građanski sloj. Ne-movno dolazi i do kulturno-prosvetnog razvoja. U Beogradu je već 1808. otvorena Velika škola. Ustanak je doveo do fundamentalnih, civilizacijskih promena Srbije.

(Citat sa: <http://www.archives.org.yu/>)

Uvreme Prvog srpskog ustanka čiji je vođa bio Đorđe Petrović - Karađorđe (1768-1817), u Srbiji je pored turskog, bio u opticaju i novac brojnih drugih zemalja. Spekulacije da je Karađorđe za potrebe finansiranja Ustanka kovao sopstveni novac, po uzoru na turski¹, do sada nisu naučno dovoljno dokazane. Jedno od tih navodno Karađorđevih izdanja ilustrovano je u inače vrlo ozbiljnoj studiji velikog poznavaoča naše moderne numizmatike, Franca Vizera² (sl. 1), koji je opisan kao „srebrni komad težine 22,02 grama, iskovani u Topoli (pored Arandelovca) pod Karađorđem 1804. godine. Imitacija komada od 2 ½ pjastera sultana Selima III (1789-1806). Na aversu tugra. Revers: 2 / dharb fi / Islambol / 1203” (godina po Hidžri).

Kod nas se, kao što smo rekli, i pored brojnih pismenih izvora, smatra da ta Karađorđeva kovanja turskog novca nisu postojala jer „nema materijalnih dokaza”³, premda je naučno dokazano da su u istom periodu kovani ruski falsifikati turskih monet, a stotinjak godina kasnije takođe u Makedoniji, gde je čak sačuvan i kalup krivotvoritelja.⁴

Sl. 1. Srebrni juzluk (2 ½ pjastera ili 100 para) Selima III, čije je imitacije navodno kovao Karađorđe u Topoli 1804. godine
(Ilustracija po F. Wieseru)

- 1 v. Tesla-Zarić Dobrla i Stojković Slobodan, Katalog novca osmanske imperije sakupljenog na području SFR Jugoslavije, Beograd 1974, str. 33, gde se kaže: „Postoje nesumnjivi dokazi, kako u našoj tako i inostranoj literaturi da su za vreme I srpskog ustanka, Sovjet i Karađorđe, odlučili iz finansijskih razloga, da kuju novac, srebrni i bakarni. Srebrni sa turskim i bakarni sa austrijskim žigom. U početku, oko 1808-1809. godine pa nadalje, kada je počela eksploracija srebra u našim rudnicima, turski novac je kovan od ovog srebra. Kasnije, od 1811. godine, kada je potreba za novcem bila veća, srebro za novac je dobijeno topnjem zaplenjene konjske srebrne opreme, srebrnog nakita i ostalih predmeta”; v. takođe: V. Puljić, Rudarstvo u Prvom srpskom ustanku, gde se kaže: „Senat se dosjetio, pa je od srebra i bakra, kojeg je imao dovoljno, riješio da kuje novac. No kako nisu imali pravo da kuju svoje novce niti bi ti novci važili kod Turaka i Austrijanaca, to Senat riješi da kuje turske srebrne novce i bakarne austrijske“. Isto to tvrdi i čuveni Mita Petrović u „Finansijama obnovljene Srbije“, Knj. III, str. 92.
- 2 F. Wieser, Contributions to the Monetary History of Serbia, Montenegro and Yugoslavia, izd. Spink & Son, Ltd., London 1965, str. 1.
- 3 Izraziti zastupnik ove teorije je gosp. S. Srećković, autor brojnih radova o turskom novcu, ali isključivo iz srednjovekovnog perioda.
- 4 v. Desa Spasovska, Falsifikovani turski srebeni medžidii od tajnata Makedonsko-ohridska revolucionarna organizacija, Muzejski glasnik br. 4, Skopje 1979, str. 135-140.

U Srbiji sve do 1868. godine, kada je iskovan prvi novac obnovljene države, apoeni od 1, 2 i 5 para knjaza Mihaila, nije bilo domaće monete. Pouzdano se zna da je tada, posebno za vreme vladavine knjaza Miloša Obrenovića, ovde bilo u opticaju 43 razne vrste novaca⁵. One se mogu podeliti u dve osnovne grupe: turski i cesarski novac. Ova druga grupa predstavlja prvenstveno austrijski, ali i novac drugih evropskih zemalja. Od pomenuta 43 razna apoenata, od zlata ih je bilo 10, od srebra 28 i 5 vrsta bakarnog novca.

Zlatnici koji su tada cirkulisali u Srbiji bili su: cesarski (austrijski) dukat, francuski dukat, papski dukat, holandski, španski i portugalski zlatnici, mletački dukat („rušpa”), te turska mahmudija „cela” (zlatnik od 2 rumi zlata težine 4,80 g, sultana Mahmuda II, 1808-1839), „meka mahmudija” (zlatnik zeri mahbub težine 2,40 g) i altiluci istog sultana (zlatni altini težine 1,50 grama).

Od srebra su bili u opticaji taliri raznih zemalja i turski srebrnjaci. Oni se pominju po narodnim imenima, i to: krstaš, slepak, orlaš, direklija, stara adlija, nova adlija, funduk, stambol, stari jermiluk, novi jermiluk i iršiluk, pa grčka drahma, francuski talir, cezar (taunus) i talir misirac, zatim stara rublja, forinta od 100 krajcara, cvancik zdrav, cvancik bušen, urubija, juzluk, ičiluk, bešlik, etmišlik, doksanluk, altluk stoparac i dubrovačka pulja.

Onih pet vrsta bakarnog novca bili su: groš, grošić, srednji marjaš (petak), veliki kaurski marjaš i nizamčić.

Dva puta godišnje, na Đurđevdan i Mitrovdan, određivana je „kursna lista” svih ovih moneta, tzv. tečenje.

Proslavljujući 100-godišnjicu dinastije Karađorđevića, odnosno centenijal Prvog srpskog ustanka, Petar I (srpski kralj 1903-1918, kralj SHS 1918-1921) izdao je 1904. godine naš prvi moderni prigodni novac⁶, apoen od 5 dinara u srebru, talirske veličine od 37 mm, težine 25 grama (sl. 2). Na aversu su biste Petra I i Karađorđa, a u gornjem delu polja polukružni natpis „ПЕТАР I - КАРАДОРЂЕ”. Ispod biste je podpis gravera bečke kovnice, Stefana Švarca (Stephan Schwartz, 1851-1924).

Na reversu je krunisani štit srpskog grba - dvoglavi orao sa krstom i ocilima na grudima - u raskošnoj grbovnoj draperiji⁷. U gornjem delu polja su godine jubileja „1804 - 1904”, a u donjem oznaka vrednosti „5 ДИНАРА”.

Poznate su dve varijante ovog našeg jubilarca izdatog pre tačno sto godina. Na jednom obodni natpis glasi „БОГ ЧУВА СРБИЈУ”, a

na drugom (inače mnogo ređem), „БОГ СРБИЈУ ЧУВА”. Pored ove dve varijante u srebru, iskovana su i četiri primerka istog apoenata u zlatu. Jedini poznati primerak nalazi se danas u kolekciji Narodnog muzeja Beograd. Taj primerak ima na sebi nalemljenu ušicu na kojoj je zlatna alka⁸.

Te 1904. godine u Srbiji je bio u opticaju samo i isključivo domaći srpski novac, koji se kovao prema standardima Latnske monetarne unije (francuski novčani sistem), a čija je vrednost bila stabilna, sa podlogom u zlatu na bazi francuskog zlatnog franka. Pored kovanog novca kralja Petra I od bakra (2 pare), nikla (5, 10 i 20 para) i srebra (50 para, 1, 2 i 5 dinara), bili su u opticaju i skoro svi apoeni srpskog novca kovani za vladavine kralja Milana i kralja Aleksandra Obrenovića, pa i zlatni milandori, apoeni od 10 i 20 dinara. Od ovih, najduže su se održali u opticaju apoeni od 5, 10 i 20 para kralja Milana iz 1883. i 1884. godine, a koji su bili zakonskog sredstvo plaćanja sve do 30. novembra 1932. godine.

Pred deset godina, povodom 190-godišnjice Prvog srpskog ustanka, bila je doneta odluka Narodne banke Jugoslavije o izdavanju 30 novih dinara u srebru i 600 dinara u zlatu (težine jedne trojne unce). Premda je Odluka o izdavanju tog novca već bila objavljena (Sl. list SRJ br. 65 od 2. IX 1994), do realizacije ovog izdanja nije došlo⁹. Na obe kovanice trebao je biti spomenik Karađorđu u Beogradu, rad vajara Sretena Stojanovića, a na reversu stihovi pesme „Početak bune protiv dahija” (po Višnjiću):

„Tu knezovi nisu radi kavzi,
nit su radi Turci izjelice,
al' je rada sirotinja raja,
koja globa davati ne može,
ni trpjeti turskoga zuluma”.

U toku 2004. godine u Srbiji je u opticaju metalni i papirni novac bivše SR Jugoslavije, uz izdanja Narodne banke Srbije iz 2002. go-

Sl. 2. Jubilarna petodinarka izdata povodom 100-godišnjice dinastije Karađorđevića 1904. godine

Sl. 3. Zlatnici od 5.000 i 10.000 dinara 2004.

5 v. Ranko Mandić, Katalog metalnog novca 1700-1994, Beograd 1995, str. 238 i dr Veroljub Dugalić, Narodna banka 1884-1941, Beograd 1999, str. 15-16.

6 Pre ovog jubilarnog izdanja, u našoj nacionalnoj numizmatici poznato je bilo samo jedino prigodno izdanje, a koje potiče iz naše srednjovekovne numizmatike. To je čuveni krunidbeni dinar cara Dušana, izdat povodom ceremonije njegovog krunisanja u Skoplju 16. aprila 1346. godine. Na tom dinaru, a koji je sada logo Srpskog numizmatičkog društva, mladi car prikazan je u stojecem položaju, obučen u svečanu carsku odoru i sa žezлом u rukama, dok mu dva anđela na glavu stavljaju krunu - v. naslovnu stranu našeg časopisa „dinar“ br. 1, Beograd 1996.

7 Grbovna draperija je kombinacija heraldičke stilizacije kraljevskih ratnih šatora i kraljevskih ogrtača. (Miloš Čirić, Heraldika 1, Beograd 1988, str. 89.)

8 v. ilustraciju u R. Mandić Katalogu 1700-1994, str. 251, i priču kako je pronađen ovaj primerak koju je objavio Đeževad Husić u Ilustrovanoj politici br. 233, str. 31, pod naslovom „Petodinarka koja je plaćena 70.000 dinara“.

9 v. r. Mandić, navedeno delo, str. 94 i 205.

dine (papir) i 2003. godine (metalni novac). Opticajni metalni novac sa godinom izdanja „2004” nije iskovan, jer sadašnjem rukovodstvu naše centralna banke nije poznata najnormalnija praksa u svetu da se kovani novac izdaje svake godine, a ne povremeno.

Iskovan je ove godine, međutim, nekurentni prigodni novac, ali samo od zlata, ne i od drugih kovničkih metala, a na osnovu Odluke o određivanju 200 godišnjice Prvog srpskog ustanka kao događaja povodom koga će se u 2004. godini izdati prigodni kovani novac (Službeni glasnik RS br. 51 od 7. maja 2004). Novac je izdat prema odluci o izdavanju objavljenoj u Sl. galsniku RS br. 65 od 8. juna 2004.

Iskovana su dva zlatnika finoće 900/1000, u nominalama od 5.000 i 10.000 dinara, težine 3,455 odnosno 8,64 grama, promera 20 odnosno 25 mm. Izgled je isti za oba apoena: Na aversu je dvo-glavi orao s krunom i štit sa četiri ocila. Levo od krune je godina „1804”, a desno godina „2004”. Oko grba su polukružno ispisane reči „РЕПУБЛИКА СРБИЈА . REPUBLIKA SRBIJA”. Ispod grba je brojčana oznaka vrednosti i reč „ДИНАРА - DINARA”.

Na reversu zlatnika je u središnjem delu lik Karađorđa, oko kojeg su polukružno ispisane reči „ЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ - КАРАЂОРЂЕ”. Ispod lika su, omeđene tačkama, godine njegovog rođenja i smrti „1752-1817”.

Obod oba apoena je oivičen reckama, a autor dizajna je medaljar Mitar Petković. ■

SUMMARY

COINAGE IN SERBIA IN 1804 - 1904 - 2004

At the time of the First Serbian Uprising in 1804 in Serbia not only Turkish coins but also coins from some European countries, mostly Austria, have freely circulated. There was a speculation that the leader of the Serbian revolution Karageorge (1768-1817) had minted in Topola, his capital, some forgeries of Turkish silver coins, particularly a 2½ Piastre of Sultan Selim III (Fig. 1). That theory however had not been confirmed. Later, in the Principality of Serbia, some 43 kinds of foreign coins circulated, mostly Turkish and Austrian denominations, but also Russian, Italian, Ragusan, Spanish, Papal, Dutch and others. It was Prince Michael Obrenovich III who started to issue indigenous modern Serbian coinage in 1868.

Celebrating the 100th Anniversary of the First Serbian Uprising in 1904, a commemorative 5 Dinars silver coin had been issued (Fig. 2). It depicted busts of Karageorge and his grandson Peter I who was King of Serbia at that time.

On the occasion of the 200th Anniversary of that Uprising, which is also treated as the renewal of the Serbian statehood, National Bank of Serbia has issued two golden coins (Fig. 3) in denominations of 5,000 and 10,000 Dinars, while regular coinage dated 2004 had not been issued at all. At the same time a peculiar golden Serbian Dinar has been struck (Fig. 4) commemorating the 120th Anniversary of the National Bank of Serbia (1884-2004). ■

JEDAN ZLATNI DINAR

Odlukom guvernera Narodne banke Srbije objavljene u „Službenom glasniku RS” br. 65/2004, iskovano je 2.000 komada jubilarnih zlatnika povodom 120-godišnjice svog postojanja. Pomalo su neobični i jubilej povodom kojeg je izdat ovaj prigodni novac, kao i njegova apoenska vrednost - 1 dinar, ali od zlata! Takođe nije poznato čija je bila ideja da se izda zlatnik ovako nelogične nominale, i ko donosi odluke o apoenskoj strukturi našeg prigodnog novca¹⁰. Zato što se u istoriji svetskog modernog novčarstva teško može naći ovakav slučaj, a još manje u istoriji naše numizmatike. Poznato je da su svi naši srednjovekovni dinari (a koji su čak prikazani na ovoj novoj moneti NBS) kovani isključivo od srebra, nikada od zlata! (Od zlata je kovan 1 dukat za vreme Kraljevine 1931-1934.) Pa čak ako i zanemarimo našu sopstvenu tradiciju minulih vremena, teško da se bilo gde u svetu može naći slučaj da se novčana jedinica tako beznačajne stvarne vrednosti kuje u zlatu. Prigodni novac nomenalne vrednosti 1, 2 ili 5 evra (ili njihove protivvrednosti u zemljama van EMU) kuje se od legura neimplementirnih metala, sve više u bimetalu. Od srebra se obično kuju apoeni od 10 do 50 evra, a od zlata kovance od 100 ili 500 evra, ili odgovarajući visoki apoeni zemalja van EMU. No, bilo kako bilo, kod nas je iskovani apoen od 1 dinara u zlatu u specijalnoj (proof) tehniči, težine 8,645 g i prečnika 25 mm (sl. 4). Na aversu je u središnjem delu prikaz zgrade Narodne banke, ispod koje su ispisane godine jubileja „1884-2004”; s desne strane je oznaka vrednosti „1”, ispod kojeg je ime nominale „ДИНАР” i „DINAR”.

Sl. 4. Zlatni dinar 2004, avers i revers

Na reversu je predstavljen srednjovekovni srpski novac Stefana Uroša II (tzv. matapan na kojem vladar prima zastavu od sv. Stefana) i krunidbeni dinar cara Dušana, na kojem dva anđela predaju vladaru carsku krunu (moneta koja je inače logo Srpskog numizmatičkog društva). Iznad ovih novčića je ambrel NBS i tekst „НАРОДНА БАНКА СРБИЈЕ“. Obod je oivičen reckama. Prodajna cena ovog jednog neobičnog dinara iznosi 10.000, onih običnih.

¹⁰ Izdavanje novog novca, a naročito prigodnog, ne može se, na primer u SAD, ni zamisliti bez konsultacija sa predstavnicima American Numismatic Association (ANA), koja ima izuzetno bliske odnose sa US Treasury Department. U našem okruženju to je daleko najbolje rešeno u Republiči Sloveniji. U toj zemlji redovno se izdaje prigodni novac, a koji nema odlike „špekulativnog“, nego se kuje od običnog (neimplementiranog) metala, sada sve više u bimetalu, te po jedan apoen u srebru i jedan u zlatu. O događajima i apoenskoj strukturi prigodnog novca ne odlučuju samoinicijativno činovnici Banke Slovenije, nego je to posao koji obavlja stalna komisija, u čijem su sastavu predstavnici raznih institucija, između kojih i stalni predstavnik Numizmatičnega društva Slovenije. Ista komisija već je započela sa konsultacijama vezanim za budući izgled slovenačkih evro kovanica, a koji treba da se prvi puta iskuju 2007. godine. Iz Republike Makedonije i Hrvatske takođe nam stižu vesti o odličnoj saradnji njihovih emisionih ustanova sa nacionalnim numizmatičkim društvima, dok jedino u Srbiji, u kojoj je saradnja SND sa NBJ i NBS u prošlosti bila na visokom nivou, ona sada apsolutno ne postoji.

Aleksandar N. BRZIĆ, Amsterdam i Roswitha Denk, Beč
aleks@brzic.com i roswitha.denk@khm.at

1.
deo

NEKOLIKO VAŽNIH RARITETA MODERNE SRPSKE, CRNOGORSKE I JUGOSLOVENSKE NUMIZMATIKE

IZ KOLEKCIJE NUMIZMATIČKOG KABINETA UMETNIČKO-ISTORIJSKOG MUZEJA (KUNSTHISTORISCHES MUSEUM) U BEČU

Prenosimo u prevodu članak koji je objavljen u American Journal of Numismatics

(©2003 The American Numismatic Society¹). Redakcija „dinara“ se toplo zahvaljuje Američkom numizmatičkom društvu na dozvoli za objavljivanje integralnog teksta, a i Numizmatičkom kabinetu bečkog Umetničko-istorijskog muzeja za izvanredne slike iz njihove kolekcije, objavljene u pomenutom izdanju JNS.

Ovaj članak predstavlja drugi deo publikacija o istraživanju numizmatičkih veza između jugoslovenskih² zemalja i Austro-Ugarske carevine. Ovog puta smo usmerili našu pažnju na nekoliko rariteta ovih zemalja koji se nalaze u kolekciji Numizmatičkog Kabineta bečkog Umetničko-istorijskog muzeja (KHM). Pre nekoliko godina, tokom rada na *Repertorium-u* (Prokisch et al. 1999), postalo je jasno da ova kolekcija sadrži, pored normalnih primeraka, i izuzetne raritete, čije objavljivanje nije kao takvo bilo cilj Repertorium-a, koji ima opšti i enciklopedijski ali pre svega literaturni karakter. Ovi retki primerci i unikati iz kolekcije su dakle zahtevali poseban tretman, pošto su mnogi od njih bili potpuno nepoznati,³ a neki su samo bili delimično poznati iz priča i „legendi“.

Za razliku od mnogih drugih autora, mi smo ovde uzeli u obzir i primerke koji su veliki rariteti samo zbog svog stanja očuvanosti. Ovu odluku je vrlo lako kritikovati ali treba se pri tome setiti da postoje i novčići koje skoro никад nije video u dobrom stanju očuvanosti, što nas je navelo da ih smatramo raritetima i kao takve uključimo u ovaj članak. Takođe nam je bio cilj da konačno jedan put objavimo dobre fotografije ovih rariteta, tako da bi kolecionari imali prilike da vide kako ovi primerci zaista izgledaju⁴.

Kasnije, u tekstu, kod svakog primerka je tačno navedeno zašto je uključen u ovu publikaciju. Kod pripreme smo posebnu pažnju posvetili fotografijama, u okviru naših tehničkih mogućnosti. Zbog dimenzija fotografija (sve su uvećane, ali ne srazmerno: cilj nam je bio da pokažemo detalje dizajna a ne egzaktne mere!) neke, od poznatijih primeraka, su izostavljene.

1 Aleksandar N. Brzić and Roswitha Denk, Some Modern Serbian, Montenegrin and Yugoslav Rarities in the Coin Cabinet of the Kunsthistorisches Museum, Vienna, American Journal of Numismatics, Vol. 14, New York 2002, str. 165-178, tb. 21-28.

2 Kod ovog istraživanja smo se ograničili na period od, približno, 1850-1950. Metalni novac je bio izdavan u Knjaževini i Kraljevini Srbiji od 1868-1917, u Knjaževini i Kraljevini Crnoj Gori od 1906-1915 i u Kraljevini Jugoslaviji od 1920-1938. Ove vremenske granice se danas smatraju ranim klasičnim periodom moderne jugoslovenske numizmatike. Nazivajući ove zemlje „jugoslovenskim“ ne impliciramo nikakv politički program. U smislu čitljivosti i preglednosti teksta smo se odlučili na ovo ime, pošto su ove zemlje kao takve konstituisale Jugoslaviju pre 1945.

3 Koliko je bar nama poznato.

4 Fotografije su vlasništvo KHM i podležu kopiraju.

Ali, na kraju krajeva, fotografije su fotografije i ništa više ili manje. Numizmatički kabinet je dostupan javnosti i to bi trebalo koristiti: kad sledeći put odete u posetu kod familije u Beč, najavite se prethodno i svratite da vidite ove raritete koje nigde drugde ne možete videti⁵.

Kratka istorija kolekcije novca u Bečkom KHM-u

KHM je počeo da prima posetioce posle otvaranje 1891. godine. Izgradnju je naložio Car Franja Josif I, ne samo da bi u njoj skupio sve habsburške kolekcije pod jedan krov, nego da bi ih i konačno napravio dostupnim širokoj publici. Od osam osnovnih kolekcija muzeja, najstarija je u stvari kolekcija starog novca (zvanično se zove „Kolekcija novca, medalja i žeton“).

Prvi pismeni dokumenti o ovoj kolekciji su skoro tačno sa početka modernog vremena u Evropi, iz vladavine poslednjeg od „viteških“ careva, Maksimilijana I (1486/1508-1519). Ovi dokumenti ne samo da govore o kolekciji nego su i svedočanstvo o kolepcionarskim aktivitetima Habsburške dinastije u tom vremenu. Maksimilijanovo interesovanje za rimski novac je dobro poznato: on je skupljao i sledio razne serije rimskog novca od Cezara pa nadalje jer je njega smatrao jednim od svojih predaka. Time je htelo da utvrdi istrijsku osnovu svojim tvrdnjama da je on, zbog tog porekla, bio puno viši od ostale Evropske aristokratije.

Vladavina jednog od Maksimiljanovih unuka, cara Ferdinanda I (1519/26/31/56-1564), nam je ostavila i po prvi put pisani inventar zbirke. U njoj su, pored ostalog, zabeležena i 1046 novčića iz rimskog i grčkog perioda. Nadvojvoda Ferdinand od Tirola (1564-1595) i Car Rudolf II (1576-1612) su bili obojica kolepcionari svega, i to u grandioznim razmerama. Što se numizmatike tiče, Ferdinanda je ona puno više interesovala, ali i Rudolf je nije zanemarivao, iako je ipak najviše skupljao umetničke slike i medalje, a novac puno ma-

5 Osim stalnih i vanrednih izložbi, kabinet je dostupan javnosti ako se poseta zakaže telefonom ili pismenom: sve informacije se mogu naći na www.khm.at. Za razliku od mnogih drugih ustanova, KHM veoma rado radi sa kolecionarima i ima ozbiljnu i stalnu saradnju sa Austrijskim numizmatičkim društvom: po tradiciji je direktor Kabineta uvek u predsedništvu Društva.

nje. Jedan od važnih umetnika koje je on direktno pomagao i koji je boravio dugo vremena na njegovom dvoru u Pragu je bio čuveni medaljer Antonio Abondio.

Sledećih sto godina nisu donele neke velike promene u kolekciji. Tek je Karl VI (1711-1740) počeo da se ponovo ozbiljno bavi ovom kolekcijom. I njega su, međutim, skoro isključivo interesovali rimski i grčki novac. On će međutim biti zapamćen u istoriji numizmatike po nečem drugom: po prvi put, 1712, je naimenovao kuratora kolekcije, a to je bio niko manji nego Carl Gustav Heraeus, jedan od osnivača moderne numizmatike. Njegov zadatak je, između ostalog, bio da restrukturira i sastavi tri velike kolekcije koje su Habzburzi imali u to vreme: Ferdinandova kolekcija iz Dvorske Biblioteke, kolekcija nadvojvode Leopold-Vilhelma i kolekcija iz zamka Ambras u Tirolu. Za njegovog života mu to nažalost nije uspelo.

Njegov zet, Car Franc I Stefan od Lotaringije (1745-1765), istovremeno i muž Carice Marije Terezije, je bio prvi od vladara koji se počeo interesovati za moderni novac. Tek u njegovo vreme su se počeli skupljati novci i medalje koji su izdavani u to vreme a ne samo u vreme Rimskog carstva i stare Grčke. On je postavio Valentine-a Jameray-a Duval-a da posebno počne da izgrađuje kolekciju modernih kovanica. Kasnije je naložio da se sve sastavi i dalje integralno i zajedno vodi. To je bilo toliko dugotrajno, da je u stvari završeno tek posle njegove smrti. Sastavljanje kolekcija je bio i povod drugog velikog inventara. On pokazuje već oko 50000 objekata! 1774 je kao kurator rimskog i grčkog novca naimenovan Joseph Hilarius Eckhel. Njegov rad na sređivanju ove kolekcije i metode koje je sam izmislio za to, se danas smatra početkom naučne numizmatike.

U toku devetnaestog veka je kolekcija rasla neverovatnom brzinom. Iako su se uglavnom kupovali i dodavali rimski i grčki metalni novac, srednjevekovni i novi novac posebno habsburških zemalja se takođe dodavao u velikim količinama. Sve je kulminiralo 1891. godine otvaranjem muzeja. Jedan tadašnji novinski članak notira da je Car sa velikim zadovoljstvom posmatrao kolekciju novca i da je tu proveo puno više vremena nego što je bilo planirano. Nije ni čudo: donedavno je sve bilo njegova privatna svojina...

Dvadeseti vek je doneo novu orientaciju u kolekciji: ne samo papirni novac nego i ordenje, akcije i vrednosni papiri su našli svoj put u kolekciju, po prvi put u istoriji. Na kraju, danas ovaj kabinet broji oko 700000 objekata, čime se svrstava u pet najvećih kolekcija ove vrste na svetu.

Otkud da je ovaj kabinet postao interesantan i za druge države? Posebno u toku devetnaestog veka, ali i ranije, bečka kovnica je veoma često kovala i za strane države⁶. Prilikom svakog kovanja je bila praksa da se uzorci ili direktno pošalju kabinetu ili da se ostave u kolekciji kovnice koja je kasnije pripojena kabinetu. Ova praksa se kasnije veoma dobro isplatila: mnogi primerci, koji bi zbog rata, krađa, uništavanja i čega sve ne u dotičnim državama, odavno već nestali za uvek, su ovako ostali sačuvani za dalja pokoljenja. I ne samo to: većina materijala je u stanju besprekorne očuvanosti, dokaz kolikom se pažnjom ovaj materijal i dan današnji okružuje u ovoj instituciji. Imati ove primerke koji imaju nedvosmislenu provjenciju i dokazano poreklo je od prvakasnog značaja za modernu numizmatiku. Kod ovih primeraka je bilo kakva diskusija o auten-

tičnosti potpuno besmislena i time je moguće vrlo lako odrediti šta je falsifikat a šta ne.

Trenutno, kolekcija ima 94 jugoslovenska novčića zatim još 59 iz Srbije i 36 iz Crne Gore. Takođe su u kolekciji i dva novčića NDH i nekoliko interesantnih falsifikata gore navedenih država.

Važna napomena

Svi obrađeni novčići su prikazani na isti način. Dati su: zemlja, nominala, fizički opis i metal, kao i relevantni podaci koji su zapisani na kartici svakog objekta. Slike su uvek sa vertikalnom osom nagore, pravi odnos aversa i reversa je dat simbolima u tekstu. Kvalitet očuvanosti je, kao i uvek, subjektivan i predstavlja mišljenje autora. Na kraju, svaki novčić ima konkretnu napomenu u kojoj je rečeno šta i kako čini ovaj novčić posebnim raritetom. Takođe smo naveli literaturne reference (ako postoje!) da bi kolecionari imali dobar pregled gde ove raritete da svrstaju.

Novac Knjaževine i Kraljevine Srbije

BD-1. 5 Para 1868, bronza, 5.09g, 25 mm, obod gladak, ↑↓, Beč. Mandić 2b, KM kod 2, REP kod 23.10.1-1.2/9. Očuvanost: savršena polirana ploča. (Sl. 1). Pereklo: dato Kabinetu.

KOMENTAR: Naći srpsku seriju iz 1868. u kovničkom sjaju je jako teško. Samo nekoliko kompleta kod kojih je još uvek očuvana crvena boja originalnog kovanja su poznati danas. Ovaj novčić se ističe u dva pogleda: ne samo da je kvalitet polirana ploča, nego je još i asimetričan. Normalni primerci su simetrični; u kolekciji se nalaze obe vrste. Kovanje je počelo prvo sa asimetričnim primercima, ali posle žalbi naroda da je »vladar naglavce«, ovo je promenjeno. Ova promena je ostala u upotrebi, sa malim izuzecima, sve do kraja srpskih kovanja. Ovo je bilo i ranije poznato (Hadži-Pešić 1994); time je sve još čudnije da ova činjenica nije preuzeta u standardne svetske kataloge. Samo Mandić (1995) navodi ovo i katalogizira prema stvarnoj retkosti. U nemačkoj i engleskoj literaturi je ovo do sada nepoznato.

BD-2. 10 Para 1868, bronza, 10.12 g, 30 mm, obod gladak, ↑↓, Beč. Mandić 3b, KM kod 3, REP kod 23.10.1-1.1/9. Očuvanost: savršen kovnički sjaj, crveno-braon boje. (Sl. 2). Pereklo: dato Kabinetu.

⁶ Veliku zaslugu za ovo je imao i jedan Srbin iz Pančeva, Mita Petrović (Demeter Petrovits) koji je i bio poslednji direktor carske kovnica pre raspada Austro-Ugarske monarhije 1918. Njega ne bi trebalo mešati sa autom delu iz finansijske istorije Srbije, Mitom Petrovićem, koji je bio službenik Ministarstva finansija u Beogradu, nekoliko decenija ranije.

KOMENTAR: Iako je desetoparac manje reak nego petoparac, i njega je jako teško naći u jako dobrom kvalitetu. I u ovom slučaju samo Mandić (1995) katalogizira pravilno i navodi da je petoparac oko tri puta redi nego desetoparac. U Nemačkoj i Engleskoj literaturi i ovaj primerak je do sada nepoznat.

BD-3. 2 Dinara 1875, srebro .835, 9.97 g, 27mm, obod gladak, ↑↑, Beč. Mandić 8.1, KM 6, REP kod 23.10.2-1.4/8. Očuvanost: lako patinirani savršeni kovnički sjaj. (Sl. 3). Poreklo: kartica navodi da je ovo kovnička proba, znači referentni primerak kovnice.

KOMENTAR: navod da je ovo referentni primerak kovnice je izuzetno interesantan. Nijedna druga proba ove vrste nije sačuvana a i identičnost ove probe sa iskovanim primercima navodi na zaključak da je ovo prvi iskovani primerak normalne serije. U svakom slučaju, kao takav, unikat.

BD-4. 10 Para 1883, bakar-nikl, 4.03 g, 20 mm, obod gladak, ↑↑, Beč. Mandić kod 12.1, KM kod 19, REP kod 23.10.2-1.8/16. Očuvanost: savršen kovnički sjaj. (Sl. 4). Poreklo: dato Kabinetu.

KOMENTAR: vidi komentar kod sledećeg primerka.

BD-5. 20 Para 1883, bakar-nikl, 6.04 g, 22 mm, obod gladak, ↑↑, Beč. Mandić kod 13.1, KM kod 20, REP kod 23.10.2-1.7/16. Očuvanost: polirana ploča. (Sl. 5). Poreklo: dato Kabinetu.

KOMENTAR: Iako nijedan standardni svetski katalog ovo ne navodi, Mandić (1995) sa pravom daje disproportionalno velike cene za ove primerke u kovničkom sjaju. Cela serija 1883 je u kovničkom sjaju veliki raritet. Možda najveći raritet očuvanosti u celoj jugoslovenskoj numizmatici! Čak i u ovoj kolekciji je primerak od 5 para 1883 vrlo osrednje očuvan, što opet ilustruje problematiku ove serije. Ni-

ko verovatno nije sačuvao ove novčiće kao uspomenu niti je iko ikada mislio da će oni nekog interesovati. Cirkulali su verovatno i sve do drugog svetskog rata i zbog toga se skoro nijedan nije lepo sačuvao. Polirane ploče su čak i Mandiću nepoznate!

BD-6. 5 Para 1904, bakar-nikl, 3.00 g, 17 mm, obod gladak, ↑↑, Beč. Mandić 19.1, KM 18, REP kod 23.10.4-2.8/2. Očuvanost: savršen kovnički sjaj. (Sl. 6). Poreklo: Kovnički referentni primerak.

KOMENTAR: I ovde je novčić neverovatno dobro očuvan. Ovaj novčić je i inače dosta teško naći što ni u jednom standardnom svetskom katalogu nije navedeno.

BD-7. 5 Dinara 1904, srebro .900, 25.01 g, 37.3 mm, obod standardan kao Mandić 25a: „БОГ ЧУВА СРБИЈУ”, ↑↑, Kremnic. Mandić kod 25a, KM kod 27, REP kod 23.10.4-2.2/2. Očuvanost: kovnički sjaj sa karakteristikama polirane ploče. (Sl. 7). Poreklo: Ponovo, kovnički referentni primerak.

KOMENTAR: Kao i u slučaju BD 3, i ovo je unikatni istorijski objekat. Ovde posebno treba istaći mogućnost da se vidi što je S. Schwartz svojim dizajnom u stvari htio: sve površine su ovde jako lepo izražene i sačuvane. Kasnije, u kovanju, površine su tendirale da se sruže, tako da su portreti relativno ravnji, što sigurno nije bila njegova intencija, kao što ovde možemo videti.

BD-8. 5 Para 1917, zlato nepoznate finoće, 4.4g, 17mm, obod gladak, ↑↑, Gorham, Providence, RI, USA. Mandić R39, KM Pn6, REP 23.10.4-5.8/15 primedba. Očuvanost: savršen kovnički sjaj. (Sl. 8). Poreklo: dato Kabinetu.

KOMENTAR: Iako je postojanje ove serije bilo nagoveštavano i u zlatu, sve do skora je samo ovaj jedan primerak bio poznat. Tek nedavno se pojavio još jedan u prodaji, aukcija Hauck & Aufhäuser broj 16, 10-2001. u Minhenu (lot 944, iako ne toliko dobro sačuvan kao ovaj muzejski primerak!) Ovi novčići su klasični rariteti srpske numizmatike!

Kraljevina i Kraljevina Crna Gora

BD-9. 10 Perpera 1910, zlato .900, 3.39 g, 19 mm, obod arabska, ↑↑, Beč. Mandić 18, KM 9, REP kod 23.11.1-1.3/51. Očuvanost: kovnički sjaj sa karakteristikama polirane ploče. (Sl. 9). Poreklo: kovnički referentni primerak.

KOMENTAR: Jedinstveno poreklo. Vidi primedbu posle sledećeg primera.

BD-10. 20 Perpera 1910, zlato .900, 6.77 g, 21 mm, obod „Бог чува Црну Гору”, ↑↑, Beč. Mandić 19a, KM 11, REP kod 23.11.1-1.2/51. Očuvanost: kovnički sjaj sa karakteristikama polirane ploče. (Sl. 10). Poreklo: kovnički referentni primerak.

KOMENTAR: Veoma je važno imati primerke od 10 i 20 perpera (Kraljevine) sa dokaznom provenijencijom. Mandić (1995) je već i ranije objavio nekoliko falsifikata tako da sa ovim primercima možemo nedvosmisleno da odredimo šta je falsifikat a šta ne. Takođe je važno da se može konačno rešiti i dilema obodnog teksta. Već dugo vremena se pričalo da umesto БОГ ЧУВА ЦРНУ ГОРУ, obod ovih novčića ima tekst БОГ ЧУБА ЦРНУ ГОРУ. Na ovom novčiću smo zaista taj tekst i mogli utvrditi. Sa druge strane, moguće je da se radi o zrncu prašine u kalupu koje je kasnije ispalo tako da ne možemo sa sigurnošću da tvrdimo da svi 20 perpera imaju ovaj tekst. Ovaj primerak u svakom slučaju ima.

7BD-11. 100 Perpera 1910, zlato .900, 33.87 g, 37 mm, obod „Бог чува Црну Гору”, ↑↑, Beč. Mandić 10a, KM 10, REP kod 23.11.1-1.1/51. Očuvanost: lako brisana polirana ploča. (sl.11). Poreklo: kovnički referentni primerak.

KOMENTAR: I u ovom slučaju je važno imati prvaklasno poreklo, zbog brojnih falsifikata.

BD-12. 100 Perpera 1910, zlato .900, 33.88 g, 37 mm, obod „Бог чува Црну Гору”, ↑↑, Beč. Mandić 20a, KM 13, REP kod 23.11.1-1.1/51. Očuvanost: vrlo lako brisana polirana ploča (sl. 12). Poreklo: kovnički referentni primerak.

KOMENTAR: Vidi primedbu kod BD 11.

(Nastavak u sledećem broju)

SUMMARY

SOME IMPORTANT RARITIES OF THE MODERN SERBIAN, MONTENEGRIN AND YUGOSLAV NUMISMATICS IN THE COIN CABINET OF THE KUNSTHISTORISCHES MUSEUM IN VIENNA

The coin collection of the Viennese Museum of Art History (KHM) is one of the five largest in the world. The beginnings of it were made during the reign of Emperor Maximilian, in XV Century. Emperor Franz Joseph I opened current building in 1893; apart from large art and sculpture collections, it houses not only coins but also banknotes, orders and decorations, medals and historical shares. The importance of this collection for the whole Central Europe is immense: it is here that many coins of adjacent countries of Balkans are preserved, whereas otherwise they would have been lost for posterity because of the tumultuous past of this region. This article presents several important rarities of Yugoslav numismatics from this collection. Most are as yet unpublished and several are unique. Authors have not only listed important rarities as such but also coins which are condition rarities, i.e. in excellent state of preservation, otherwise never seen. Many of these coins were directly from the Mint in Vienna, actually they were mint sample coins and as such of extreme importance. Particularly in cases where there are many forgeries, it is important to have coins of undisputed provenance.

(To be continued)

Rista MILETIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
inner@sezampro.yu

Povodom nalaza u kanjonu Uvca kod Kraljeva u maju 2004.

MLETAČKI DUKATI XVII VEKA IZ MANASTIRA DUBRAVA

Otkopavajući ruševine manastira Dubrava, u čajetinskom selu Dobrosljica i kanjonu Uvca, ekipa arheologa Zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Kraljeva otkrila je 17. maja 2004. godine ostavu novca sa 260 mletačkih zlatnika iz 17. veka. Ni mesec dana kasnije nismo uspešni da saznamo i tačno datujemo tih 260 venecijanskih dukata i nekoliko srebrnjaka koji su u toj ostavi takođe pronađeni, ali možemo ispričati priču na bazi onoga što su objavili dnevni listovi početkom juna 2004. godine.

Arheološko iskopavanje na lokalitetu manastira Dubrava

Pod najezdom Langobarda krajem prvog milenijuma, stanovnici severnih krajeva današnje Italije naselili su lagunu i ostrva na severu jadranske obale gde je današnja Venecija. Lista prvih vojvoda-duždeva ovog grada države prekrivena je tamom prethodnih vekova. Kao prvi dužd se pominje oko 1000. godine Pietro II Orseoto, da bi se hronologija vladavine istrijiski pratila od dužda Enrika Dandola (1192-1205. g.) pa sve do poslednjeg Ludovika Maninija (1789-1797). Za period od blizu osam vekova Venecijom, odnosno Mletačkom Republikom kako je takođe nazivamo, vladalo je 80 duždeva.

Osvajanjem severne Italije od strane Napoleona 1797. godine, Mletačka republika je prestala da postoji, a Campoformijskim mirom, te iste godine, Veneciji su oduzeti svi posedi koje je imala, i svedena je na jedan „običan“ grad. U periodu od 1815. do 1866. pripadala je Austriji, a nakon toga sve do danas Italiji.

Prva kovanja novca od zlata, takozvani dukati ili cekini (ducato, zecchini) datuju se u vreme vladavine dužda Đovanija Dandola (1280-1289) i pod tim imenom sa nesmanjenom težinom od 3,4 do 3,5 grama i finoćom zlata od 1000, što ukazuje na stabilnost ekonomije kovani su sve do 1797. godine.

Aversne i reversne predstave su kod skoro svih cekina identične. Nai-mje, na aversu je predstava dužda u klečećem položaju kako prima žezlo od Sv. Marka zaštitnika grada-države, uz žezlo natpis DVX a okolo ime aktuel-nog upravljača-dužda. Na reversu je Isus Hristos u mandorli.

Nema nikakve sumnje da ova ostava mletačkih zlatnika, pronađena u starim temeljima manastira Dubrava u kanjonu Uvca podno Zlatibora, predstavlja cekine koje su monasi zakopali krajem XVII veka bežeći pred najezdom Turaka. Ako pronađeni cekini pripadaju periodu XVI i XVII ve-

ka po tvrdnji stručnjaka muzeja u Kraljevu, treba naglasiti da nije reč o njihov „basnoslovnoj“ vrednosti, već pre svega o kulturološkoj, koja će obogatiti zbirku-postavu institucije, ali istovremeno i služiti za praćenje i proučavanje trgovinskih tokova u našim krajevima pod Turcima sa Mletačkom Republikom.

U periodu od 1500. do 1700. godine Mletačkom Republikom je vladalo 35 duždeva, a u redi primerke, samim tim i skuplje cekine, spadaju kovanja sledećih duždeva: Antoni Grimani (1521-1523), Sebastiano Venier (1477-1578), Marcanti Memmo (1612-1615), Giovani Bembo (1615-1618), Nicolo Dono (1618), Francesco Contarini (1630-1631), Giovani Corner (1625-1629), Nicolo Contarini (1630-1631) i Francesco Corner (1656).

Cekini ostalih duždeva iz tog perioda se pojavljuju na evropskom tržištu preko aukcijskih kuća sa maksimalno postignutim cenama do 400 evra za prvi kvalitet kod pojedinih duždeva, i prosečnim cenama koje su upola manje za isti prvi kvalitet. Na jednoj aukciji u Minhenu u maj o.g. postignute cene za cekine u izuzetno dobrom kvalitetu bile su od 200 do 400 evra, a koje su bile početne cene.

Pronađeni srebrni novac pripada vremenu Leopolda I (1657-1705), paako su to taliri, njihova numizmatička vrednost na tržištu može biti i dva puta veća od pomenutih cekina, osim u slučajevima ako su probušeni kao ovi pronađeni u temeljima manastira Dubrava. U tom slučaju oni nemaju značajnu komercijalnu vrednost, nego isključivo naučna-edukativnu.

Monah Danilo, za kojeg glasine tvrde kako je „u snu“ predvideo ovaj nalaza blaga, nakon što mu se „san obistinio“, rekao je, kažu: „Sada sa božjom pomoći imamo čime da obnovimo crkvu“. Nije obavešten da prema našem još uvek važećem Zakonu o zaštiti spomenika, sve što je izvađeno iz vode i zemlje, a starije je od 50 godina (!) pripada državi“. Ovaj zakon, koji godinama ne može biti izmenjen i dopunjjen zbog ekonomskih i političkih previranja, daje samo formalno pravo nalazaru na simboličnu nagradu. Ipak, od pronađenih cekina korist će imati kulturna baština Kraljevačkog ili nekog drugog muzeja ali ne i manastir Dubrava u čijim temeljima je pronađeno zlato.

U svakom slučaju nalaz treba detaljno naučno obraditi, i to što pre to bolje. Da se ne ponovi priča o krađama muzejskih depoa, a da se i ne zna što je u njima bilo.

SUMMARY

VENETIAN DUCATS FROM XVII CENTURY FROM THE DUBRAVA MONASTERY

During the excavations on the ruins of the Dubrava monastery in the village of Dobrosljica near Čajetina, district of Kraljevo, on May 17, 2004 a hoard of 260 Venetian ducats had been discovered, along with several pierced silver coins of the Austrian emperor Leopold I. All the discovered gold coins date mainly from the XVII century. Along with the „stories“ from daily press, the author is presenting us here with a short history of minting the Venetian gold Ducats, also called Zecchini, along with some market valuation of the specimens in this hoard. According to the latest auction prices, their values vary from 200 to 400 EUR a piece. We are expecting a detailed catalog of this coin hoard to be published by the archaeologists of the Kraljevo Museum.

SVETSKE DRŽAVE I TERITORIJE KOJE DANAS IZDAJU NOVAC - II

Countries and territories of the world which are now issuing money, with EURO exchange rates in July, 2004

KURSNA LISTA ZA SVETSKE VALUTE SREDINOM JULIA 2004. GODINE

Vrednost nacionalnih valuta pojedinih zemalja izražena je prema evru, na pr. 1 EUR = CSD (srpskih dinara) 72,61. Zemlje EMU i druge koje koriste EUR¹ (vrednost 1,00) nisu navedene u ovoj listi.

ALBANIJA – ALL. 125,39	ESTONIJA – EEK. 15,60	KANADA – CAD. 1,63
ALŽIR – DZD. 88,15	ETIOPIJA – ETB. 10,73	KATAR – QAR. 4,53↓
ANGILJA – XCD. 3,33	FILIPINI – PHP. 69,69	KAZAHSTAN – KZT. 168,54
ANGOLA – AOA. 98,36	FOKLANDSKA OSTRVA – FKP. 0,66	KENIJA – KES. 99,62
ARGENTINA – ARS. 3,66	FRANCUSKA POLINEZIJA – XPF. 119,26	KINA – CNY. 10,30
ARUBA – AWG. 2,23	GABON – XAF. 655,96	KIPAR – CYP. 0,58
AUSTRALIJA – AUD. 1,70	GAMBIJA – GMD. 36,76	KIRGISTAN – KGS. 52,88
AVGANISTAN – AFN. 53,52	GANAJ – GHC. 11216,50	KOLUMBIJA – COP. 3272,64
AZERBEJDŽAN – AZM. 6121,94	GIBRALTAR – GIP. 0,66	KOMORI – KMF. 491,97
BAHAMI – BSD. 1,24	GRENADA – XCD. 3,36	KONGO, D.R. (Zair) – CDF. 470,40
BAHREIN – BHD. 0,47	GRUZIJA – GEL. 2,55	KONGO (Brazzaville) – XAF. 655,96
BANGLADEŠ – BDT. 73,74	GVAJANA – GYD. 222,78	KOREJA, JUŽNA – KRW. 1449,22
BARBADOS – BBD. 2,49	GVATEMALA – GTQ. 9,79	KOREJA, SEVERNA – KPW. 1120,14
BELIZE – BZD. 2,46	GVINEJA – GNF. 3196,94	KOSTARIKA – CRC. 547,00
BELORUŠIJA – BYR. 2 690,41	GVINEJA BISAU – XOF. 655,96	KUBA – CUP. 1,24
BERMUDA – BMD. 1,24	HAITI – HTG. 42,63	KUVAJT – KWD. 0,37
BOCVANA – BWP. 5,60	HOLANDSKI ANTILI – ANG. 2,23	LAOS – LAK. 9809,94
BOLIVIJA – BOB. 9,87	HONDURAS – HNL. 22,70	LESOTO – LSL. 7,43
BOSNA I HERCEGOVINA – BAM. 1,91	HONG KONG – HKD. 9,71	LETONIJA – LVL. 0,66
BRAZIL – BRL. 3,73	HRVATSKA – HRK. 7,36	LIBAN – LBP. 1884,87
BRUNEJ – BND. 2,12	INDIJA – INR. 57,12	LIBERIJA – LRD. 1,24
BUGARSKA – BGN. 1,95	INDONEZIJA – IDR. 11095,20	LIBIJA – LYD. 1,66
BURUNDI – BIF. 1319,22	IRAK – (IQD) IQN3. 1803,80	LITVANIJA – LTL. 3,45
BUTAN – BTN. 57,12	IRAN – IRR. 10784,00	MADAGASKAR – MGF. 12570,00
CENTRALNOAFRIČKE DRŽAVE ² – XAF. 655,96	ISLAND – ISK. :88,22	MAĐARSKA – HUF. 249,84
ČEŠKA – CZK. 31,24	ISTOČNO-KARIPSKE DRŽAVE ⁴ – XCD. 3,33	MAKAO – MOP. 10,00
ČILE – CLP. 775,17	IZRAEL – ILS. 5,59	MAKEDONIJA – MKD. 61,60
DANSKA – DKK. 7,43	JAMAJKA – JMD. 75,82	MALAVI – MWK. 134,41
DOMINKA – XCD. 3,33	JAPAN – JPY. 135,20	MALDIVI – MVR. 15,93
DOMINKANSKA REPUBLIKA – DOP. 52,27	JEMEN – YER. 229,85	MALEZIJA – MYR. 4,72↓
DŽIBUTI – DJP. 217,80	JERVENIJA – AMD. 648,44	MALGAŠKA REPUBLIKA – MGF. 12602
EGIPAT – EGP. 7,65	JORDAN – JOD. 0,88	MALTA – MTL. 0,43
EKVADOR – ECS. 30887	JUŽNOAFRIČKA REPUBLIKA – ZAR. 7,54	MAROKO – MAD. 11,03
EL SALVADOR – SVC. 10,81	KAJMANSKA OSTRVA – KYD. 1,03	MAURICIJUS – MUR. 35,13
ERITREJA – ERN. 16,43	KAMBODŽA – KHR. 4956,95	MARIJANA OSTRVA – USD 1,24

1 Evro (EUR) se koristi u sledećim zemljama: Andora, Austrija, Azori, Belgija, Finska, Francuska, Francuska Gijana, Grčka, Gvadelup, Holandija, Irska, Italija, Luksemburg, Madera, Martinik, Monako, Nemačka, Portugal, Reunion, San Marino, San Pjer i Mikelen, Španija i Vatikan.

2 Centralno-Afričke države koje izdaju monete iste vrednosti (CFA) su: Centralno-Afrička Republika, Čad, Ekvatorijalna Gvineja, Gabon, Kamerun i Kongo (Brazavil).

3 Raniji irački dinar (IQD) vrednosti 0,37 za 1 EUR, zamjenjen je novim iračkim dinarom (IQN) vrednosti 1803,80 za 1 EUR.

4 Istočno karipske države koje izdaju istočno-karipski dolar istih vrednosti su: Angilja, Antigua i Barbuda, Dominika, Montserat, Nevis i Sv. Kristofer, Sveti Lucija.

MAURITANIJA – MRO. 332,67
 MEKSIKO – MXN. 14,25
 MIJANMAR – MMK. 7,99
 MOLDAVIJA – MDL. 14,76
 MONGOLIJA – MNT. 1469,81
 MOZAMBIK – MZM. 27936,70
 NAMIBIJA – NAD. 7,43
 NEPAL – NPR. 91,40
 NIGERIJA – NGN. 167,60
 NIKARAGVA – NIO. 19,73
 NORVEŠKA – NOR. 8,49
 NOVA KALEDONIJA – XPF. 119,26
 NOVI ZELAND – NZD. 1,89
 OMAN – OMR. 0,48
 PAKISTAN – PKR. 72,44
 PANAMA – PAB. 1,24
 PAPUA NOVA GVINJEJA. 3,92
 PARAGVAJ – PYG. 7355,25
 PERU – PEN. 4,27
 POLJSKA – PLN. 4,43
 PRIDNJESTROVLIJE – (Rusija) 9,63
 RUANDA – RWF. 700,99

RUMUNIJA – ROL. 41030,00
 RUSIJA – RUB. 36,21
 SAO TOME I PRINSIPE – STD. 10828,00
 SAUDIJSKA ARABIJA – SAR. 4,67
 SEJŠELI – SCR. 6,87
 SIJERA LEONE – SLL. 3055,38
 SINGAPUR – SGD. 2,12
 SIRIJA – SYP. 60,38
 SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE – USD. 1,24
 SLOVAČKA – SKK. 39,90
 SLOVENIJA – SIT. 239,88
 SOLOMONSKA OSTRVA – SBD. 9,05
 SOMALIJA – SOS. 3260,85
 SRBIJA – CSD. 72,61
 SUDAN – SDD. 322,81
 SURINAM – SRG. 33791
 SVAZILEND – SZL. 7,43
 ŠRI LANKA – LKR. 128,16
 ŠVAJCARSKA – CHF. 1,52
 ŠVEDSKA – SEK. 9,20
 TADŽIKISTAN – TJS. 3,37
 TAJLAND – THB. 50,78

TAJVAN – TWD. 42,07
 TANZANIJA – TZS. 1369,00
 TONGA – TOP. 2,45
 TRINIDAD I TOBAGO – TTD. 7,75
 TUNIS – TND. 1,55
 TURKMENISTAN – TMM. 6360,40
 TURSKA – TRL. 1778145,60
 UGANDA – UGX. 2179,83
 UJEDINJENI ARAPSKI EMIRATI – AED. 4,57
 UKRAJINA – UAH. 6,61
 URUGVAJ – UYU. 36,57
 UZBEKISTAN – UZS. 1271,25
 VANUATU – VUV. 140,92
 VELIKA BRITANIJA – GBP. 0,66
 VENECUELA – VEB. 3309,55
 VIJETNAM – VND. 19574,90
 ZAMBIJA – ZMK. 5924,06
 ZAPADNA SAMOA – WST. 3,50
 ZAPADNO AFRIČKE DRŽAVE⁵ – XOF. 655,96
 ZELENORTSKA OSTRVA – CVE. 135,60
 ZIMBABVE – ZWD. 6661,27

Osnovni podaci o zemljima (nastavak)

ČAD (Chad). Afrička država između Nigera i Sudana, nezavisna od 11. VIII. 1960. godine. Ima 1.284.000 km² i 5,6 miliona stanovnika. Gl. grad: N'Djamena. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

ČEŠKA (Czech Republic). Država koja je nastala raspodjelom Čehoslovačke 1. januara 1993. Ima 18.864 km² i 10,4 miliona stanovnika. Gl. grad: Prag (Praha). Monet. sistem: 1 KORUNA = 100 halera.

ČILE (Chile). Država na zapadnoj obali Pacifika u Južnoj Americi, nezavisna od 18. IX 1810. godine. Ima 756.950 km² i 14,2 miliona stanovnika. Gl. grad: Santiago. Monet. sistem: 1 PESO = 100 centavos.

DANSKA (Denmark). Stara država koja postoji od 9. veka. U 14. veku sve skandinavske države bile su pod danskom vlašću. Sadašnji sistem ustavne monarhije datira od 1849. godine. Ima 43.070 km² (bez Grenlanda) i 5,2 miliona stanovnika. Gl. grad: Kopenhagen. Monet. sistem: 1 KRONE = 100 ore.

DOMINKA (Dominica). Nezavisna država od 3. XI 1978. godine. Nalazi se u Antilima, između Gvadalupe i Martinike. Ima 750 km² i 82.608 stanovnika. Gl. grad: Roseau. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

DOMNIKANSKA REPUBLIKA (Dominican Republic). Srednjoamerička država koja zauzima istočnu polovinu ostrva Hispaniola, dok drugu polovinu zauzima Haiti. Nezavisna od 1865. godine. Ima 48.734 km² i 8 miliona stanovnika. Glavni grad: Santo Domingo. Monet. sistem: 1 PESO = 100 centavos.

.....
 5 Zapadno-Afričke države koje izdaju monetne iste vrednosti (CFA) su: Benin, Burkina Faso, Mali, Niger, Obala Slonovače, Saharavi, Senegal i Togo.

DŽERZI (Jersey). Britanska krunská dependansa u Kanalu (La Manšu), 19 km zapadno od francuske obale (Normandije). Ima 117 km² i 74.000 stanovnika. Gl. grad: St. Helier. Monet. sistem: 1 POUND = 100 pence.

DŽIBUTI (Djibouti). Bivša francuska kolonija Somaliland i franc. preko-morske teritorije Affars & Issas, nezavisna država od 27. VI 1977. godine. Nalazi se između Etiopije i Somalije. Ima 22.000 km² i 421.320 stanovnika. Gl. grad: Djibuti. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

EGIPAT (Egypt). Država u severo-istočnoj Africi, republika od 1952. godine. (U periodu 1958-1971 sa Sirijom i Jemenom sačinjavala Ujedinjenu Arapsku Republiku). Ima 1.101.450 km² i 62,4 miliona stanovnika. Gl. grad: Kairo. Monet. sistem: 1 FUNTA / Pound (Guanayh) = 100 piastres (girsch); 1 piastre = 10 millieme = 40 paras.

EKVADOR (Ecuador). Država na zapadnoj obali Južne Amerike, stekla nezavisnost 25. V 1882. i stupila u konfederaciju sa Venecuelom i Kolumbijom, a od 1830. je samostalna republika. Ima 283.560 km² i 9,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Kvito (Quito). Monet. sistem: 1 SUCRE = 10 decimos = 100 centimos.

EKVATORIJALNA GVINJEJA (Equatorial Guinea). Bivša Španska Gvinjeja, na zapadnoj obali Afrike, nezavisna država od 12. X 1968. Ima 28.050 km² i 300.000 stanovnika. Glavni grad: Malabo. Monet. sistem: EKULE, od 1985: FRANC (bez sitnih delova).

EL SALVADOR (El Salvador). Centralnoamerička država, između Gvatemale i Hondurasa, nezavisna od 1839. godine. Ima 21.040 km² i 5,6 miliona stanovnika. Glavni grad: San Salvador. Monet. sistem: 1 QUETZAL = 100 centavos.

ERITREJA (Eritrea). Bivša etiopska provincija na obali Crvenog mora, između Sudana i Etiopije. Nezavisna država od 24. V 1993. godine. Ima 117.600 km² i 3,6 miliona stanovnika. Glavni grad: Asmara. Monet. sistem: 1 NAKFA (Dollar) = 100 cents.

ESTONIJA (Estonia). Baltička država zapadno od Rusije, bila u sastavu SSSR. Nezavisna 1918-1941. i ponovo od 20. VIII 1991. Ima 45.100 km² i 1,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Talin. Monet. sistem: 1 KROON = 100 senti.

ETIOPIJA (Ethiopia). Najstarija afrička nezavisna država, carrevina do 12. IX 1974, zatim republika. Ima 1.221.900 km² i 48 miliona stanovnika. Glavni grad: Adis Abeba. Monet. sistem: 1 BIRR (Dollar) = 100 san-teems (matonas).

FARSKA OSTRVA (Faeroe Islands). Samoupravna jedinica u sastavu Danske, nalazi se u severnom Atlantiku, između Islanda i Šetlandskih ostrva. Ima 1.400 km² i 47.000 stanovnika. Glavni grad: Thorshavn. Monet. sistem: 1 KRONE = 100 ore.

FIDŽI (Fiji). Država na oko 320 ostrva u jugozapadnom Pacifiku, 1770 km severno od Novog Zelanda, nezavisna od 10. X 1970. Ima 18.274 km² i 715.000 stanovnika. Glavni grad: Suva. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

FILIPINI (Philippines). Ova država je arhipelag u zapadnom Pacifiku, ranije pod kontrolom SAD, nezavisna od 4. VII 1946. Ima 300.000 km² i 65 miliona stanovnika. Glavni grad: Manila. Monet. sistem: 1 PISO = 100 centimes.

FINSKA (Finland). Skandinavska republika, nezavisna od 6. XII 1917. Ima 338.927 km² i 5 miliona stanovnika. Glavni grad: Helsinki. Monet. sistem: 1 MAARKA = 100 pennia, od 2002. EURO.

FOKLANDSKA OSTRVA (Falkland Islands). Britanska kolonija, grupa od oko 500 ostrva na jugu Južne Amerike. Ima 12.170 km² i samo 2.260 stanovnika. Glavni grad: Stanley. Monet. sistem: 1 POUND = 100 pence.

FRANCUSKA (France). Francuska (sada Peta republika, od 1959), ima 547.030 km² i 54,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Priz. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes, od 2002. god. EURO.

FRANCUSKA POLINEZIJA (French Polynesia). Bivša Francuska Okeanija (do 1957.) u Južnom Pacifiku, na sredini između Australije i Južne Amerike. Sastoji se od 5 ostrvskih arhipelaga ukupne površin od 3.94 km², sa 185.000 stanovnika. Glavni grad: Pareete. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

GABON (Gabon). Država u ekvatorijalnom delu na zapadnoj obali Afrike, nezavisna od 17. VIII 1960. Ima 267.570 km² i 1,2 miliona stanovnika. Glavni grad: Liberville. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

GAMBIJA (Gambia). Zauzima uzak pojaz zemlje, širine 32 i dugačke 322 km, oko reke Gabon na zapadnoj obali Afrike, nezavisna od 18. II 1965. Ima km² i 720.000 stanovnika. Glavni grad: Bendžul (Benjul). Monet. sistem: 1 DALASI = 100 bututs.

GANÀ (Ghana). Bivša kolonija Zlatna obala na zapadnoj obali središnje Afrike, nezavisna država od 6. III 1957. Ima km² i 14 miliona stanovnika. Glavni grad: Akra (Accra). Monet. sistem: 1 CEDI = 100 pesewas.

GERNZI (Guernsey). Kanalsko ostrvo, britanska dependansa, zapadno od francuske obale (Normandije). Ima 194 km² i 54.000 stanovnika. Glavni grad: St. Peter Port. Monet. sistem: 1 POUND = 100 pence.

GIBRALTAR (Gibraltar). Britanska kolonija na jugu Pirinejskog poluostrva. Ima 6,5 km² i 30.000 stanovnika. Glavni grad: Gibraltar. Monet. sistem: 1 CROWN = 5 shillings, 20 shillings = 1 pound. Sada: 1 POUND = 100 pence.

GRČKA (Greece). Balkanska država, oslobođena od Turaka 1821-1827, kraljevina od 1935. do 1973, zatim republika. Ima 131.940 km² i 10 miliona stanovnika. Glavni grad: Atina. Monet. sistem: 1 DRAHMA = 100 lepta, od 2002. EURO.

GRENAĐA (Grenada). Državica na Ostrvima zavetri- ne u Karipskom moru, 145 km severno od Trinidad-a. Ima 344 km² i 94.000 stanovnika. Glavni grad: St. George's. Monet. sistem: DOLLAR, nema sitnijih delova novca.

GRENLAND (Grenland). Veliko ostrvo između Severnog Atlantika i Polarnog mora, integralni deo Danske. Ima 2.175.600 km² i 48.000 stanovnika. Glavni grad: Godthaab. Monet. sistem: 1 KRONE = 100 ore.

GRUZIJA (Georgia). Bivša Sovjetska republika, nalazi se južno od Rusije. Nezavisna od 9. aprila 1991. godine. Ima 69.700 km² i 5,7 miliona stanovnika. Glavni grad: Tbilisi. Monet. sistem: 1 LARI = 100 thetri.

GVADELUP (Guadeloupe). Francuska kolonija u Zapadnim Indima, oko 500 km jugoistočno od Portorika. Ima 1.780 km² i 306.000 stanovnika. Glavni grad: Basse-Terre. Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

GVAJANA (Guyana). Država na severozapadnoj obali Južne Amerike, nezavisna od 23. II 1870. Ima 214.970 km² i 955.000 stanovnika. Glavni grad: Džordžtaun (Georgetown). Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

GVATEMALA (Guatemala). Država u najsevernijem delu Srednje Amerike, nezavisna od 1839. godine. Ima 108.890 km² i 8 miliona stanovnika. Glavni grad: Guatemala City. Monet. sistem: 1 QUETZAL = 100 centavos.

GVINEJA (Guinea). Država na zapadnoj obali Afrike, nezavisna od 2. X 1958. Ima 245.860 km² i 6,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Konakri (Conakry), Monet. sistem: FRANC, nema sitnog novca.

GVINEJA BISAU (Guinea-Bissau). Bivša Portugalska Gvineja. Afrička država, nezavisna od 10. IX 1974. go-

dine. Ima 36.120 km² i 1,1 milion stanovnika. Glavni grad: Bissau. Monet. sistem: 1 PESO = 100 centavos.

HAITI (Haiti). Država koja zauzima severni deo ostrva Domingo (Hispaniola), bivša francuska kolonija, nezavisna od 1804. godine. Ima 27.750 km² i 5,4 miliona stanovnika. Glavni grad: Port-au-Prince. Monet. sistem: 1 GOURDE = 100 centimes.

HOLANDIJA (Netherlands). Zapadnoevropska država, ima 41.500 km² i 15,1 miliona stanovnika. Glavni grad: Hag. Monet. sistem: 1 GULDEN = 100 cents, od 2002. EURO.

HOLANDSKI ANTILI (Netherlands Antilles). Bivša holandskakolonija u grupi zapadnoindskih ostrva, stekla autonomiju 15. XII 1954. Ima 960 km² i 225.000 stanovnika. Glavni grad: Willemstad. Monet. sistem: 1 GULDEN = 100 cents.

HONDURAS (Honduras). Država u Centralnoj Americi, nezavisna od 1839. godine. Ima 112.090 km² i 4,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Tegucigalpa. Monet. sistem: 1 LEMPIRA = 100 centavos.

HONG KONG (Hong Kong). Država na istočnoj obali Kine, iznajmljena Englezima 1898. godine na 99 godina, sada vraćena Kini. Ima 1.040 km² i 5,2 miliona stanovnika. Glavni grad: Victoria. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

HRVATSKA (Croatia). Sadašnja Republika Hrvatska odvojila se od SFR Jugoslavije i proglašila samostalnost 8. X 1991. godine. Ima 59.538 km² i oko 5 miliona stanovnika. U toku II svetskog rata formirana je bila NDH, 10. IV 1941, na teritoriji Hrvatske, Bosne i Hercegovine i Sremsa. Imala je 6,3 miliona stanovnika. Glavni grad: Zagreb. Monet. sistem: 1 KUNA = 100 banica.

INDIJA (India). Republika Indija, azijski potkontinent, nezavisna je od 14. VIII 1947. godine. Ima 3.287.590 km² i oko 1 milijardu stanovnika. Glavni grad: New Delhi. Monet. sistem: 1 RUPEE = 100 paise.

INDONEZIJA (Indonesia). Ova država je najveći svetski arhipelag koji se prostire na 5.000 km, od jugoistočne Azije do blizu Australije. Nezavisna je od 17. VIII 1945, a ima 1.919.440 km² i 188 miliona stanovnika. Glavni grad: Džakarta. Monet. sistem: 1 RUPIAH = 100 sen.

IRAK (Iraq). Država na Bliskom istoku, u istoriji poznata kao Mesopotamija. Nezavisna država od 1932. godine. Ima 434.920 km² i 14 miliona stanovnika. Glavni grad: Bagdad. Monet. sistem: 1 DINAR = 1000 fils.

IRAN (Iran). Islamska republika (do 1931. zvala se Persija) između Kaspijskog mora i Perzijskog zaliva. Ima 1.648.999 km² i 40 miliona stanovnika. Glavni grad: Teheran. Monet. sistem: 1 RIAL = 20 shahas, 10 rials = 1 toman.

IRSKA (Ireland). Ostrvska država koja zauzima veći deo istoimenog ostrva, stekla nezavisnost od Engleske 6. XII 1921. godine. Ima 70.282 km² i 2,8 miliona stanovnika. Glavni grad: Dablin (Dublin). Monet. sistem: 1 POUND (PUNT) = 100 pence, od 2002. godine EURO.

ISLAND (Iceland). Republika Island nalazi se na istoimenom vulkanskom ostrvu u Severnom Atlantiku. Ima 103.000 km² i 251.708 stanovnika. Glavni grad: Reykjavik. Monet. sistem: 1 KRONA = 100 aurar.

ISTOČNE KARIPSKE DRŽAVE (East Caribbean States). Grupa država, britanskih kolonija u stočnim Karibima, većinom male ostrvske zemlje koje su formirale monetarnu uniju. Tu spadaju: Angilja, Sv. Kristofer i Nevis, Antigua, Dominika, Sv. Lucija, Sv. Vinsent,

Monserat i Granada. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

ITALIJA (Italy). Država na Apeninskem poluostrvu, ima 301.230 km² i 60 miliona stanovnika. Plebiscitom 1948. godine ukinuta je kraljevina i proglašena republika. Glavni grad: Rim. Monet. sistem: 1 LIRE = 100 centisimi, od 2002. godine EURO.

IZRAEL (Israel). Država na istočnoj obali Sredozemnog mora, nezavisna od 14. V 1948. Ima 20.770 km² i 5 miliona stanovnika. Glavni grad: Jerusalim. Monet. sistem: 1 LIRA = 100 agorot, od 1985: 1 SHEQUEL = 1000 sheqalim, 10 sheqalim = 1 agora.

JAMAJKA (Jamaica). Država u Karipskom moru, oko 150 km južno od Kube, članica Britanskog komonvelta, nezavisna od 6. VIII 1961. Ima 10.990 km² i 2,1 miliona stanovnika. Glavni grad: Kingston. Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

JAPAN (Japan). Ustavna monarhija (carevina), po legendi osnovana 660. godine pre n.e. Ima 377.835 km² i 123,2 miliona stanovnika. Glavni grad: Tokio (Tokyo). Monet. sistem: 1 YEN = 100 sen.

JEMEN (Yemen). Bivše države Arapska Republika Jemen i Narodna Demokratska Republika Jemen ujedinjene od 22. maja 1990. u Republiku Jemen, koja ima 531.000 km² i 12 miliona stanovnika. Glavni grad: Sana. Monet. sistem: 1 RIYAL = 100 fils.

JERMENIJA (Armenia). Bivša Sovjetska republika, graniči se sa Turskom, Gruzijom, Azerbejdžanom i Iranom. Nezavisna od 9. avgusta 1991. godine. Ima 29.800 km² i 3,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Jerevan. Monet. sistem: 1 DRAM = 100 luma.

JORDAN (Jordan). Hašemitska kraljevina na Bliskom istoku, nezavisna od 1946. godine. Ima 91.880 km² i 3,5 miliona stanovnika. Glavni grad: Amman. Monet. sistem: 1 DINAR = 1000 fils.

JUŽNA DŽORDŽIJA I JUŽNA SANDVIČKA OSTRVA (South Georgia & South Sandwich Islands). Ostrva koja su dependansa Falklandskih ostrva od kojih su udaljena oko 800 milja istočno. Južna Džordžija ima 1.770 km² a Južna Sendvička ostrva 311 km². Monet. sistem: POUND (funta), nema sitnijih delova novca.

JUŽNOAFRIČKAREPUBLIKA (South Africa). Država na samom jugu Afrike, samostalna od 31. V 1961. godine. Ima 1.221.040 km² i 38,5 miliona stanovnika. Glavni grad Cape Town. Monet. sistem: 1 RAND = 100 cents.

KAJMANSKA OSTRVA (Cayman Islands). Britanska kolonija, severozapadno od Jamajke. Ima 259 km² i 13.000 stanovnika. Glavni grad: Džordžstaun (Georgetown). Monet. sistem: 1 DOLLAR = 100 cents.

KAMBODŽA (Cambodia). Država u Tajlandskom zalivu u Indokini, nezavisna od 1954. godine. (Od 1979. do 1990. zvala se Kampučija). Ima 181.040 km² i 10,6 miliona stanovnika. Glavni grad: Pnom Pen. Monet. sistem: 1 RIEL = 100 sen.

KAMERUN (Cameroon). Država u zapadno-centralnom delu Afrike, u Gvinejskom zalivu, nezavisna od 1. I 1960. Ima 475.445 km² i 10 miliona stanovnika. Glavni grad: Jounde (Younnde). Monet. sistem: 1 FRANC = 100 centimes.

Pripremili: Ranko Mandić i Slaviša Žikić
(Nastavak u sledećem broju)

NOVA IZDANJA METALNOG NOVCA U SVETU 2004. GODINE („GODINA MAJMUNA“) - 1. DEO

NEW ISSUES OF THE WORLD COINS IN 2004 („YEAR OF THE MONKEY“)

Australija. Specijalni set novca god. izd. 2004 u srebru, polirana ploča, sadrži sledeće Ag apoene: 5, 10, 20 i 60 Cents 2004, 1 i 2 Dollars 2004: 1 Dollar 2004 Eureka Ag; 1 Dollar 2004 Kengur bimetal Ag i pozlata; 5 Dollars 2004 Australijske igre Cu-Ni; 5 Dollars 2004 železnica Ag; 5 Dollars 2004 Tasmania Ag.

Austrija. 5 Euro 2004 proširenje EU Ag; 25 euro 2004 Semering Ag/ bimtal; 50 Euro 2004 Haydn Au; 20 Euro 2004. Posleratno vreme Ag; 10 Euro 2004 dvorac Hellbrun Ag; 20 Euro 2004 brod Nova- ria Ag.

Belgija. 10 Euro 2004. Tintin. Ag; 10 Euro 2004 proširenje EU Ag; 50 Euro 2004 kraljev 70. rođendan Au.

Bosna i Hercegovina. Iskovani su samo apoeni optičajnog novca od 10 i 20 feninga 2004. i pušteni u opticaj 19. VII o. g. Pored ovog, izdat je i apoen od 2 konverabilne marke 2003, ali još nije pušten u optičaj, nego se samo može dobiti u Centralnoj banci BiH.

Brazil. Fudbal-Mundijal: 2 Reals 2004 Ag, 20 Reals 2004 Au.

Finska. 10 Euro 2004 J.L. Runeberg Ag.

Francuska. Serija Fudbal-Mondijal: 1½ Euro 2004 Ag, 10 Euro 2004 Au; Serija La Semeuse (personif. Francuske): 1½ Euro 2004 Ag, 5 Euro 2004 Ag, 10 Euro 2004 Au, 20 Euro 2004 Au; 1½ Euro 2004 Ag; 5 Euro 2004 Panteon Ag; Seri-

Slika 1. Ruski novčić od 3 rublje „Godina majmuna“

ja proširenje EU: ¼ Euro 2004 Ag (2 razna), 1½ Euro 2004 Ag (2), 10 Euro 2004 Au (2), 20 Euro 2004 Au (2), 50 Euro 2004 Ag (1), 50 Euro 2004 Au (2), 100 Euro 2004 Au, 500 Euro 2004 (Au); Serija Napoleon: 1½ Euro 2004 Ag, 10 Euro 2004 Au, 50 Euro 2004 Au, 100 Euro 2004 Au.

Grčka. 2 Euro 2004 bimetal - optičajni Olimpijada; Serija Olimpijada prigodni: 10 Euro 2004 Ag (12); 100 Euro 2004 Au (6)

Holandija. Rođendan princeze Amalie: 10, 20 i 50 Euro 2004 Ag; Proširenje EU: 5 Euro 2004 Ag, 10 Euro 2004 Au; Serija spomenici: 1½ Euro 2004 Ag, 20 Euro 2004 Au; Serija 100 god. Entente: 1½ Euro 2004 Ag, 20 Euro 2004 Au; Serija 60 god. D-Day: 1½ Euro 2004 Ag, 10 Euro 2004 Au, 100 Euro 2004 Au.

Hrvatska. Iskovani su svi primerci optičajnog novca sem 25 kuna. tj. apoeni od 1, 2, 5, 10, 20 i 50 lipa, te 1, 2 i 5 kuna 2004.

Izrael. Serija Arhitektura: 1, 2 i 10 Sheqel 2004 Ag/Au (kolor).

Kanada. 1 Dollar 2004 brod Ag; 20 Dollars 2004 svetionik Ag; 100 Dollars 2004 St. Lorensov prolaz Au; 200 Dollars 2004 slika „Fragmnenti“ Au; 350 Dollars 2004 cveće Au. Serija lоворов лист: 50 Cents, 1, 5, 10, 20 i 50 Dollars 2004 Au-Ag bimetal.

Kongo. Serija papagaji (u boji): 10 Francs 2004 Ag (3); Serija ribe (u boji): 10 Francs 2004 (3) Ag; Serija oktopadi (u boji) 10 Francs 2004 Ag (3).

Litvanija. Serija Univerzitet: 1 Litas 2004 Cu-Ni, 50 Litas 2004 Ag.

Makao. 500 Patacas 2004. Godina majmuna Ag.

Mariana ostrva. Serija: Papa Jovan Pavle II: 5 Dollars 2004 Ag 25 g, 5 Dollars 2004 Au 1,24 g.

Slika 2. 60 godina ASNOM

Makedonija. 60 Denari 2004 Au - Prigodni zlatnik povodom 60-godišnjice Prvog zasedanja ASNOMA.

Primedba: U prošlogodišnjoj seriji prigodnog novca (pričetanog u dinaru br. 22) naknadno je izdato 5 zlatnika povodom 100-godišnjice Ilindena 1903-2003, sa portretima sledećih ličnosti: Đ. Petrov, L.P. Misirkov, M. Andonov-Čengo, B. Koneski i M. Apostoloski.

Meksiko. 100 pesos 2004-bimetal.

Mongolija. 500 Tugrik 2004 galeb Ag; Serija Godina majmuna: 500 Tugrik Ag, 500 Tugrik bimetal Ag/Au, 100.000 Tugrik Ag 3 kg.

Nemačka. 10 Euro 2004 Dessau. Ag; 10 Euro 2004 pesnik Moerike Ag; 10 Euro 2004 proširenje EU Ag; 10 Euro 2004 Columbus Ag, 10 Euro 2004 Nacionalni park Wattenmeer Ag, 10 Euro 2004 Fudbalsko prvenstvo '06 Ag; 10 Euro 2004 ISS; 100 Euro 2004 grad Bamberg Au.

Ostrvo Čoveka (Man). Serija mačke: 1 Crown (25 p) 2004 (3: Cu-Ni, Ag i Au) izdanje Pobjoy Mint, kao i druge nominale sa istim predstavama u zlatu i platini.

Poljska. Serija delfini: 2 Zlota 2004 Cu-Zn-Sn, 20 Zlota 2004 Ag; Serija Prošire-

nje EU: 10 Zlota 2004 Ag (u boji), 200 Zlota 2004 Au.

Rumunija. 5000 Lei 2004 Stefan cel Mare Au.

Rusija: 3 Rublje 2004 Godina majmuna Ag; 2 Rublja 2004 Ćučev Ag. Serija zodijak: 3 Rublje 2004 Ag (4: vodolija, bik, riba, blizanci), 50 Rubalja 2004 Au (4: vodolija, bik, riba, blizanci), Serija fudbal: 3 Rublje 2004 Ag, 50 Rubalja 2004 Au.

Slovenija. Opticajni novac: Izdati su

Slika 3. 500 tolarjev Jurij Vega, bimetal (avers)

apoeni od 1, 2, 10 i 20 opticajnih tolara sa godinom izdanja 2004, i to u dve varijante. Redovni primerci iskovani su u običnoj tehnici izrade, a specijalni primerci za kolecionare u tehnici polirana ploča (proof).

Prigodni novac izdat je povodom 250-godišnjice rođenja Jurija Vege, matematičara svetski poznatog po svojim logaritamskim tablicama. Izdati su već uobičajeni apoeni, i to: 500 tolara u bimetalu (od legure neplremenitih metala), 5.000 tolara u srebru težine 15 g i 25.000 tolara u zlatu težine 7 grama.

San Marino. Olimpijada: 5 Euro 2004 Ag; 10 Euro 2004 Ag; 5 Euro 2004 B. Borghesi Ag.

Slovačka. 200 Korona 2004 W. Kempfeln Ag; Serija proširenje EU: 200 Korona 2004 Ag, 10.000 Korona 2004 Au-Pd bimetal.

Srbija. Opticajni novac godine izdanja 2004 NIJE izdat. Prigodni novac iskovan je samo od zlata i to: 1 dinar 2004

povodom 120-godišnjice Narodne banke Srbije, te 5.000 i 10.000 dinara težine 3,45 i 8,64 g povodom 200 godina moderne srpske države, v. opširniji prikaz na str. 31-32.

Španija. 10 Euro 2004 Proširenje EU Ag; Serija venčanje prestolonaslednika: 10 i 12 Euro 2004 Ag, 200 Euro 2004 Au.; 10 Euro 2004 Olimpijada Ag; 10 Euro 2004 Xaebeo Ag.

Švajcarska. 10 Francs 2004 planina Matterhorn Cu-Zn-Ni; 20 Francs 2004 dvorac Chilon Ag; 20 Francs 2004 dvorac Bellinzona Ag; 50 Francs 2004 Matterhorn Au; Serija FIFA: 20 Francs 2004 Ag, 50 Francs 2004 Au.

Togo. Serija antički sport: 1000 Francs 2004 (2 - konkavan i konveksan), 1000 Francs 2004 (2 - konkavan i konveksan).

Turska. Eseji-probe: 1, 2, 5, 10, 20, 50 Euro Cents, 1 i 2 Euro 2004.

Urugvaj. Serija FIFA: 1000 Pesos 2004 Ag, 5000 Pesos 2004 Au.

Vatikan. Serija 26. godina pontifikata („opticajni“): 1, 2, 5, 10, 20, 50 Cents, 1 i 2 Euro 2004.

Velika Britanija. 50 Pence 2004 fudbal Cu-Ni; 1 Pound 2004 most Ni-Br; 2 Pounds 2004 lokomotiva Cu.Ni/Ni-Br.

Nedavno se na nemačkom eBay pojavila serija „srpskih evra“ (Sorbisches EURO) izdatih u seriji probnih kovanja evropskog novca budućih članova Evropske unije. Izdati su apoeni od 1 evro centa do 2 evra, sa aversnom predstavom koja se razlikuje od stvarnih evrokovanica, dok je na svim primercima na reversu prikazan Beli nađeo iz Mileševe.

O ovoj svakako nezvaničnoj seriji „novca“ objavićemo opširniji članak u sledećem izdanju našeg časopisa.

CENE PAPIRNOG NOVCA SRBIJE, CRNE GORE I JUGOSLAVIJE 1848-2003

Cene u evrima

SRPSKA VOJVODINA***5 FORINTI**

God.	Tip	Kvalitet:	V	III	II
------	-----	-----------	---	-----	----

1848	bez kupona		300	800	1000
1848	sa kuponom		400	1000	1500
1848	preštampa		300	800	1000

10 FORINTI

1848	bez kupona		1400	1800	2000
1848	sa kuponom		1500	2000	2500
1848	preštampa		1400	1800	2000

SRBIJA**1 DINAR**

God.	Dizajn	Kvalitet:	IV	III	II	I
------	--------	-----------	----	-----	----	---

1876	Knjaz Milan		100	150	250	500
------	-------------	--	-----	-----	-----	-----

5 DINARA

1876	Devojka i vojnik		150	200	300	700
1916	Miloš Obilić		30	50	100	200
1917	Miloš Obilić		30	50	100	200

10 DINARA

1876	Devojka i vojnik		200	300	400	1000
1885	Devojka i vojnik		1000	1300	2000	3000
1887	Alegorija		50	100	200	400
1893	Žena s guslama		10	30	50	120
1941	Preštampa		3	5	10	25

20 DINARA

1905	Alegorija Srbije		100	130	200	500
1941	Vuk Karadžić		1	2	5	10
1942	„Plavi Vuk“		150	200	250	400

50 DINARA

1876	Devojka i vojnik		400	600	800	1500
1885	Alegorija		700	1000	1400	2200
1886	Alegorija		700	1000	1400	2200
1914	Vojnik i devojka		750	1000	1500	2800
1941	Bista „Srbija“		-	1	3	5
1942	Njegoš		-	1	3	5

100 DINARA

1876	Devojka i vojnik	800	1000	1400	2000
1884	Alegorija	1500	2000	2500	3500
1905	Alegorija Srbije	20	40	60	150
1941	Preštampa	-	-	1	2
1942	Čoban i ovce	200	300	350	500
1943	Sveti Sava	3	5	10	25
2003	Nikola tesla	-	-	1	5

500 DINARA

1941	vodoznak kralj	-	1	3	5
1941	vodoznak žena	-	1	3	5
1942	seljak seje žito	-	-	1	5

1000 DINARA

1941	Preštampa	1	3	5	15
1942	vodoznak kralj	2	5	8	20
1942	vodoznak žena	2	5	8	20
2003	Đorđe Vajfert	-	-	20	25

5000 DINARA

2003	Slobodan Jovanović	-	-	90	100
------	--------------------	---	---	----	-----

CRNA GORA**1 PERPER**

	IV	III	II	I
--	----	-----	----	---

1912	grb, tamnoplava	2,50	5	15	20
------	-----------------	------	---	----	----

* v. D. Kovačev, Asignati Srpske Vojvodine - naši prvi papirni novaci, „dinar“ br. 19, 2002 i br. 23, 2003; takođe v. SFK - Katalog aukcije 17, Dodatak, Beograd 6.12.2003, lotovi 1 i 2.

Notafilija

100 DINARA

1944	partizan	5	30	40	75
1946	Rv. ribar	1	5	8	25

10.000 DINARA

1992	devojčica	-	-	0,20	0,50
1993	Vuk Karadžić	-	-	0,30	2

20.000 DINARA

1987	rudar	0,30	0,50	1	2
------	-------	------	------	---	---

50.000 DINARA

1988	„Lepa Brena”	0,50	1	1,5	2
1992	dečak / ruže	-	-	0,50	1
1993	Njegoš	-	-	0,20	0,50
1994	Karadorde	-	-	0,20	0,50

100.000 DINARA

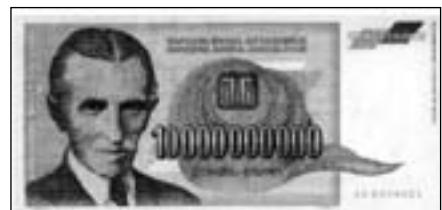
500.000 DINARA

1989	spomenici	-	1	3	15
1993	mladić	-	-	0,30	1
1993	Dosotej Obradović	-	-	0,20	0,30
1994	Jovan Cvijić	-	-	0,30	0,50

1.000.000 DINARA

10.000.000.000 DINARA

1993	Nikola Tesla	-	1	1,50	5
------	--------------	---	---	------	---

50.000.000.000 DINARA

1993	Miloš Obrenović	0,20	0,30	0,50	1
------	-----------------	------	------	------	---

500.000.000.000 DINARA

1993	Zmaj Jova	0,50	1	2	3
------	-----------	------	---	---	---

Pripremio: Z. Ilić

U sledećem broju objavljujemo:

CENE NEIZDATIH JUGOSLOVENSKIH NOVČANICA

(npr. "Informbiro serija" i slično)

kao i drugih

SPECIJALITETA

naše notafilije.

1000 DINARA

1944	partizan	15	30	60	100
1946	seljanka	2	5	12	35
1955	livac / železara	3	5	10	20
1963	livac / železara	2	5	8	12
1974	seljanka	0,20	0,40	0,60	1
1978	seljanka	-	0,20	0,30	0,50
1981	seljanka	-	0,20	0,30	0,50
1990	Nikola Tesla	-	-	0,30	4
1991	Nikola Tesla	-	-	0,30	3
1992	Nikola Tesla	-	-	0,50	3
1994	Njegoš	-	-	0,30	0,50
2001	Đorđe Vajfert	-	-	-	20

5000 DINARA

1955	skupština	5	10	30	100
1963	skupština	3	10	25	80
1985	Josip Broz Tito	0,30	0,50	1	2

1991	Ivo Andrić	-	-	0,50	1
1992	Ivo Andrić	-	-	0,50	1
1993	Nikola Tesla	-	-	0,50	1
1994	Dosotej Obradović	-	-	0,30	0,50
2003	Slobodan Jovanović	-	-	90	100

Allain DAILY, Numismatique et chance, Paris

Papirni novac Kraljevine Crne Gore tip 1915. godine

Prevod sa francuskog: Rajko Popović

Posle sastanka koji je 7. i 9. januara 1915. godine održao Jovan Popović, delegat vlade Crne Gore, sa M. Brunetom, konzulom Kraljevine Crne Gore i M. Ernest Picardom, generalnim sekretarom Francuske banke, ova Banka preuzeila je obavezu da u što kraćem roku pripremi novu seriju apeona crnogorskog perpera, i da ih odmah odštampa.

Ugovorena je izrada novčanice u niže navedenim količinama - Lista A:

- 2.250.000 apoena od 1 perpera
- 900.000 apoena od 2 perpera
- 180.000 apoena od 5 perpera
- 180.000 apoena od 10 perpera
- 90.000 apoena od 20 perpera
- 18.000 apoena od 50 perpera
- 4.500 apoena od 100 perpera

S obzirom da je nove perperske novčanice trebalo odmah odštampati i isporučiti, odlučeno je da se upotrebe modeli koji nisu upotrebljavani, ili koji su ranije odbijeni. Za male apoene, od 1, 2 i 5 perpera, odabran je za lice model novčanice od 10 franaka za Alžir, koju je nacrtao M. Cabasson, a gravirao M. Magdelin 1872. godine, uz male izmene.

Za 10 i 20 perpera uzet je model od društva Michael koji je nacrtao M. Duval, posle modifikacije gravirane bakarne table.

Za velike apoene od 50 i 100 perpera upotrebljen je postojeći model kolekcije štamparije papirnog novca Salle des Types, sa malim modifikacijama. Ovaj model nacrtao je M. Duc, a gravirao M. Huyot 1848. godine.

Za svih sedam apoena fabrika Debrny izgravirala je tekstove, a papir za prvi pet apoena izrađen je od testa pamučnih krpa koje je isporučila fabrika Rives. Ovi apoeni nemaju ni jedan filigran; njihova težina fiksirana je na 65 g po m^2 .

Za apoene od 50 i 100 perpera štampanje je preuzeila fabrika Bercy, a upotrebljeni papir, takođe bez filigrana, bio je težine 37 g po m^2 .

Već u mesecu martu iste godine generalni konzul M. Brunet primio je prve sanduke sa odštampanim novcem i iz Marseja poslao do Rima i Barija ukupno 4.041.500 apeona. Nai-mje, vlasti Kraljevine Crne Gore isporučeno je - Lista B:

- 2.250.000 apoena od 1 perpera
- 900.000 apoena od 2 perpera
- 420.000 apoena od 5 perpera
- 305.000 apoena od 10 perpera
- 105.000 apoena od 20 perpera

42.000 apoena od 50 perpera
16.500 apoena od 100 perpera

Nažalost, ova mala kraljevina ubrzo je pregažena od Austro-Ugarske i bila je oslobođena tek posle završetka Velikog rata i prema sporazumu iz Sain Germaina pripojena Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca koja je osnovana 1. decembra 1918. godine.

Sav trošak oko štampanja ovih novčanica isplatila je nova država 1924. godine. ■

Preuzeto uz dozvolu iz časopisa „Numismatique et change”, Paris, br. 339, jun 2003.

SUMMARY

PAPER MONEY OF THE KINGDOM OF MONTENEGR TYPE 1915

On a meeting in January 1915 it was agreed that the French National Bank would organize production of the new type of Montenegrin banknotes, (list A shows the intended production quantities per denomination). In due course they had been delivered to Mr. M. Brunet, Consul General of Montenegro, in March, in slightly different quantities (list B). For smaller denominations a modified model of the 10 Francs note for Algiers had been used, designed by M. Cabasson and engraved by M. Magdeil in 1872. For 10 and 20 Perper notes, modified drawing of M. Duval had been used, and for 50 and 100 Perper models designed by M. Duc and engraved by M. Huyot in 1848.

Due to the outbreak of the Great War, these notes never went into circulation, but the cost for their production had been fully covered by the Kingdom of the Serbs, Croats and Serbs proclaimed on December 1, 1918. ■

Zbyšek ŠUSTEK, Slovačko numizmatičko društvo, Bratislava
zbysek.sustek@savba.sk

Pravopisna greška na bosansko-hercegovačkim novčanicima od pet konvertibilnih maraka sa osvrtom na slične greške u drugim zemljama

Papirni novac predstavlja važan oficijeljan dokument u kojim bismo očekivali da bude pravopisno i gramatički ispravan. Ali ako iscrpno proučavamo razne novčanice, možemo utvrditi da se na njima mogu pronaći iznenadjuće mnogo različnih pravopisnih ili gramatičkih grešaka. Ove greške javljaju se zbog više razloga.

Najčešći razlog je izrada novčanica u inostranim štamparijama, gde nema ljudi koji dobro znaju jezik država za koje ta štamparija izrađuje novac, a koji bi mogli ispraviti eventualne greške. Iz mnogih primera takvih grešaka možemo da spomenemo čehoslovačku vojnu novčanicu od 20 kruna iz 1944 godine, na kojoj je, pod uticajem češkog jezika, neispravno napisan broj na slovačkom u oznaci vrednosti DVACAT umesto ispravnog DVADSAT. Takođe prvo izdanje svih poljskih vojnih novčanica iz 1944. godine na kojima je, pod uticajem ruskog jezika, data gramatički neispravna klauzula „Przyjmowanie we wszystkich wyplatach jest obowiązkowym“ (Primanje u svakim uplatama je obavezno), umesto ispravne gramatičke forme „... jest obowiązkowe“.

Drugi, takođe veoma čest razlog je želja nekih država da koriste na svojim novčanicima i tekstove na jezicima najvažnijih nacionalnih manjina. U ovim slučajevima tekstove na manjinskim jezicima ponekad formulišu ljudi koji ne znaju dobro taj jezik, ili nemaju dovoljan kontakt sa razvojem njihovih jezika u matičnoj državi. Ovo

je slučaj mađarskih državnih novčanica iz 1920. i 1923. godine na kojim je na naličju napisana vrednost na rumunskom jeziku po starom fonetskom pravopisu. Slični primerak su sve čehoslovačke novčanice iz razdoblja 1919-1939. Za stanovništvo Rute-nije (Rusini) na njima je vrednost napisana i na ruskom jeziku, ali po pravopisu, koji se u Rusiji koristio samo do pravopisne reforme 1917. godine.

U nekim multinacionalnim državama javlja se i jedan vrlo specifičan razlog lingvističkih problema na novcu – težnju državnih organa da kodificira jezike manjina u graničnim oblastima kao nezav-sne literarne jezika na osnove lokalnih ili potpuno marginalnih dijalekata. Takvu sudbinu je imao rumunski jezik u Sovjetskom Savezu. Početkom 1940-ih godina je poznat pokušaj kodifikovanja moldavskog jezika na osnove najistočnijih rumunskih dijalekata i korišćenja cirilice. U ovoj formi „moldavskog“ jezika nalazimo rumunske oznake vrednosti samo na ne-realizovanim projektima sovjetskih novčanica iz prve polovine 1940. godine. Na primer, umesto kasnije kodificirane i do 1990. godine u Besarabiji korišćene forme „moldavskog“ broja чинчъ (ispravno rumunski cinci), na ovim projektima vidi-mo «шинш».

Specifični su i problemi u vezi s cirilicom. Dobro je poznat primer lažnih ruskih asfornata iz napoleonskog rata, koje su bili štampane u Francuskoj. Na nekim od njih pobrkan je cirilično slovo Д sa la-

Slika 1. Naličje srpske (levo) i hrvatsko-bošnjačke (desno) varijante bosansko-hercegovske novčanice od 5 konvertibilnih maraka sa pobrknutim slovima P i П.

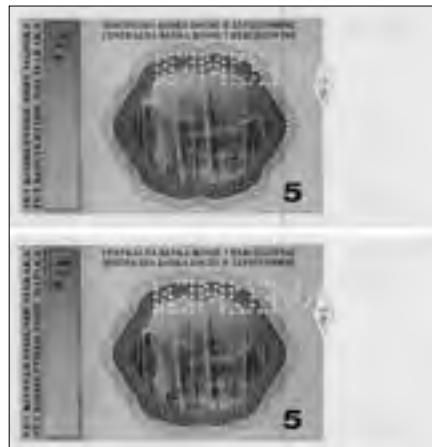
tiničnim slovom A. Kao drugi primer možemo da spomenemo slovačku novčanicu od 50 kruna iz drugog svetskog rata. Činovnici Slovačke narodne banke, koji ni su znali ruski jezik, prepisivali su ruske oznake vrednosti iz predratnih čehoslovačkih novčanica. Zbog toga, i nejasne stilizacije cirilskih slova na ovim novčanicama, nisu shvatili da je na kraju ruskog broja пятьдесять po starim pravopisu moralo biti ъ, a ne ѕ. Kao posledica toga na ovoj novčanici je reč пятьдесять, sa ѕ na kraju, koja je neispravna i po starom i po novim ruskom pravopisu.

Nešto slično dogodilo se i na sadašnjim bosansko-hercegovskim novčanicima od 5 konvertibilnih maraka štampanim u Francuskoj. Na njihovom naličju u obema varijantama ove novčanice (slika 1) u srpskom tekstu u broju ПЕТ nalazimo umesto ciriličnog slova π latinskično slovo P. Zbog toga moramo da čitamo oznaku vrednosti na srpskom RET, umesto PET konvertibilnih maraka. Nešto tako moglo je da se dogodi u zemlji gde skoro niko ne zna cirilicu, ali razlog za ovu grešku je i komplikovano smenjivanje redosleda vrlo sličnih ili istovetnih teksta na cirilici i latinici na obema varijantama bosansko-hercegovskih novčanica, kao i uporedno korišćenje cirilice i latinice u svakodnevnom životu. Zbog toga, verovatno, ovu grešku nisu primešteli ni činovnici Centralne banke Bosne i Hercegovine.

Nije, međutim, isključeno da su u projektovanju obeju varijanta ovog apena bile i neke druge teškoće, jer za razliku od svih drugih apoena, novčanice od 5 maraka imaju na licu i naličju iste motive (Slika 2 i 3). Činjenica da na naličju nema naziv reprodukovanih motiva, slično kako na srpskim varijantama svih drugih apoena, nagoveštava da je po originalnim projektom obeju varijanta osnova bila srpska varijanta. ■

Slika 2. Lice srpske (gore) i hrvatsko-bošnjačke (dole) varijante bosansko-hercegovske novčanice od 5 konvertibilnih maraka

Slika 3. Naličje srpske (gore) i hrvatsko-bošnjačke (dole) varijante bosansko-hercegovske novčanice od 5 konvertibilnih maraka

SUMMARY

Orthographic mistake on the Bosnian notes of 5 convertible marks and similar mistakes in other countries

Although banknotes represent an official document of a particularly high importance and one would expect them to be absolutely correct from the viewpoint of orthography and grammar, surprisingly many mistakes can

be discovered on them. They can have a very different nature.

Some mistakes result from the fact that the banknotes are printed or even designed abroad, sometimes even under emergency conditions, in printing works having no staff with a good knowledge of the respective language. In many countries, texts in languages of national minorities are also presented on the banknotes. In such cases, the texts can be formulated by people, who either do not master the minority language sufficiently or do master it well, but not have an adequate contact with development of this language in the metropolitan country.

In some multinational countries a very specific linguistic problem can occur. From political reasons, the state administrative tends to re-codify the minority language spoken in an adjacent country on the base of some marginal dialects in order to create a „new” literary language, and in this re-codified form introduces it on the money. An example of such practice is destiny of the Rumanian language in the former Soviet Union.

A specific problem is the Cyrillic on the banknotes. There are several examples of confusion of letters having similar or even identical form with the Latin letters, but a quite different reading. One of such confusions occurs on the reverse of both varieties of the Bosnian 5 convertible mark banknote. In the numeral „FIVE” in the Serbian indication of value written in the Cyrillic, the Latin letter P is incorrectly used instead of the Cyrillic letter π. Thus, the numeral that should be correctly written in Cyrillic «ПЕТ» and read like the Latin «PET» has a form („PET”) that in a Cyrillic text is to be read like the Latin „RET”. This syllable is, however, fully meaningless in the Serbian language. ■

Dragan STANISAVLJEVIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
numdragan@ikomline.net

TREĆA SERIJA MAKEDONSKIH NOVČANICA

Poznato je da je Narodna banka Republike Makedonije nakon proglašenja samoslatlosti, u septembru 1991. godine, izdala tri serije papirnog novca. Izrada prve serije novčanica, poznatih kao vrednosni bonovi, započela je 20. januara 1992.¹ u štampariji „11 Oktomvri” Prilep, a bila je u opticaju od 27. IV 1992 do 31. XII 1993. Ove skromno izrađene novčane bonove sa datumom izdanja „1992” (K.1-8²), zamjenila je druga serija makedonskog papirnog novca, znatno kvalitetnije izrađenih „pravih” banknota (K.9-12). Štampane su u istoj štampariji, sa godinom izdanja „1993”, u opticaju od 10. V 1993. do 31. XII 1996.

Sl. 1. Apoen od 10 denari 1992 - Prva novčanica (novčani bon) Republike Makedonije

Napokon, novčanice treće serije (K.13-19), koje se sada koriste, puštene su prvi put u opticaj 8. septembra 1996. godine. Njihov dizajner je gdđ. Biljana Unkovska, koja je na konkursu za idejna rešenja novčanica Republike Makedonije učestovala pod štrom „Dorijan”. Apoeni od 10, 50 i 100 denari izrađuju se, kao i ranije, u Štampariji „11. Oktomvri” Prilep, dok se veći apoeni, 500, 1000 i 5000 denari, štampaju u Engleskoj (TDRL - London).

U pomenutom svetskom katalogu papirnog novca („K” - Krause kataloški borjevi, a ne Pick kako se to često navodi), kao i u makedonskom katalogu papirnog i metlanog novca³ navodi se samo prvo izdanje ovih novčanica, sa datumom „8. septembar 1996”. Na službenom sajtu NBRM⁴ pominju se

još samo novčanice od 500 i 1000 denari sa datumom „januar 2003”, koje imaju dodatnu zaštitu, a koju ćemo naknadno opisati.

Pored ova dva datuma, međutim, pojedini apoeni sadašnjih makedonskih opticajnih nočanice tzv. treće serije, javljaju se i sa drugim datumima, a koji do sada nisu kataloški obrađeni. Tačnije, one se javljaju čak sa šest različitih datura, i to:

- 1) Novačanice dotumirane sa „СКОПЈЕ 8. СЕПТЕМБРИ 1996 ГОДИНА”. Sa ovim datumom izdati su svi apoeni tj. novčanice od 10, 50, 100, 500, 1000 i 5000 denari.
- 2) Novačanice dotumirane sa „СКОПЈЕ АВГУСТ 1997 ГОДИНА”. Sa ovim datumom izdati su samo apoeni od 10 i 50 denari.
- 3) Novačanice dotumirane sa „СКОПЈЕ ЈАНУАР 2000 ГОДИНА”. Sa ovim datumom izdata je prigodna novčanica od 100 denari povodom proslave 2000 godina hrišćanstva (sl. 2). Ona se od redovnih razlikuje po tome što na levoj strani, iznad mesta i godine izdanja, ima ukoso ispisani brojku „2000”. Izgleda da je pušten u opticaj izuzetno mali broj primeraka ovih „jubilaraca”, jer prema informacijama koje smo dobili od naših skopskih kolega numizmatičara, one se veoma retko sreću čak i u njihovim kolekcijama. Sa istim datumom izdata je i „obična” novčanica od 100 denari i to bez pretiska „2000”.

Sl. 2. Jubilarna novčanica od 100 denari izdata povodom 2000. godina hrišćanstva.

- 4) Novačanice dotumirane sa „СКОПЈЕ ЈАНУАР 2001 ГОДИНА”. Sa ovim datumom izdata su novčanice od 10 i 50 denari.
- 5) Novačanice dotumirane sa „СКОПЈЕ ЈАНУАР 2002 ГОДИНА”. Sa ovim datumom izdata je takođe samo novčanica od 100 denari, ali tzv. redovna, a kojom je zamjenjena ona koja je izdata prethodne godine.

¹ Dobri Mickovski, Monetarno osamostajovanje na Republika Makedonija - moje viduvanje, Sozdavanjeto na makedonskiot denar, Skopje 2002, str. 83-90.

² George S. Čuhaj (Editor), Standard Catalog of Worls Paper Money, Vol. II, 10th Edition, Krause Publications, Iola, Wn. 2004, str. 524-526.

³ Katerina Hristovska, Makedonskite banknoti i kovani pari 1992-2002, Skopje 2002, str.21-26.

⁴ <http://www.nbrm.gov.mk/default-MK.asp>

Sl. 3. Novčanica sa specijalnom hologramskom zaštitom.

- 6) Novačanice dotovane sa „СКОПЈЕ ЈАНУАР 2003 ГОДИНА”. Sa ovim datumom izdata je „obična” novčanica od 10 denari (bez specijalne zaštite) i napred pomenute novčanice od 500 i 1000 denari kod kojih se nalazi sledeća specijalna zaštita: Na petstodenarki se u donjem središnjem delu aversa, levo od zlatne maske, nalazi metalna folija na kojoj je reljefno utisnuta brojka „500”.

Na hiljadarki se specijalni zaštitni znak (tako zvani OVD) nalazi u središnjem gornjem delu aversa, levo od Bogorodice (sl. 3). To je optički variabilni element tj. hologram na kojem je u sredini aplikacija velike brojke „1000” oko mape RM, dok se naokolo nalazi više sitnijih brojki „1000”.

- 7) Novačanice dotumirane sa „СКОПЈЕ МАЈ 2004 ГОДИНА”. Sa ovim datumom izdata je za sada samo jedna novčanica, očito ona koja se najviše upotrebljava - apoena od 100 denari. Ona se, sem po datumu, ne razlikuje od prethodnih, što znači da nema specijalnu zaštitu kao napred opisane novčanice visokih apoenских vrednosti.

SUMMARY

THE THIRD SERIES OF BANKNOTES OF THE REPUBLIC OF MACEDONIA

The first and the second series of Macedonian banknotes (Krause cat. nos. 1-8 and 9-12 respectively) had been replaced by the new (the third) series which is now in circulation (K. nos. 13-19). None of the existing catalogs include complete data on this series of current banknotes of the RM as far as dates of their issues are concerned. Usually only the first issue dated September 8, 1996 is catalogued. That first issue was the only one which included all the denominations: 10, 50, 100, 500, 1000 and 5000 Denari.

There circulate however notes with few more dates, i.e.: 10 and 50 Denari dated August 1997; Commemorative 100 Denari note dated January 2000, issued on the occasion of the 2000th anniversary of Christianity (rare!), same as the ordinary note dated “2000”; Another 100 Denari note but a regular one and dated January 2002, prior to which the banknotes of 10 and 50 Denari dated 2001 had been issued. Next are the issues dated January 2003 consisting of a regular 10 Denari note and 500 and 1000 Denari which have additional safety devices. Finally, the last 100 Denary note has been recently issued, dated May 2004.

Ranko MANDIĆ, Srpsko numizmatičko društvo, Beograd
mandicr@eunet.yu

FANTAZIJSKE NOVČANICE U JUGOSLAVIJI (III)

IZMIŠLJENI NOVAC KAO SREDSTVO POLITIČKE PROPAGANDE

Девизе из „Банке Бу“ *Ворба, 27.6.1992*

Пред амфитеатром Филозофског факултета проксиони су „терористичке организације Мосад, ЦИА, агент 007, МИ-5 и остала беловиште багра“, у девизама исплаћивале побуњене студенте. Побуњеници су, само уз индекс, могли да добију одређену суму марака. Одговорни из Банке београдског Универзитета показали су нам и спискове студената — плаћеника.

Наравно, радило се о студентској шали, а у питању су биле фотокопије новчаница од 100 немачких марака.

Prema sva fantazijska izdanja, uglavnom papirnog „novca“, imaju propagandni karakter, postoje u toj kategoriji jedan posebna grupa sa akcentom na političku borbu pojedinih stranaka ili pokreta, bilo onih na vlasti, bilo opozicionih. U ovom kratkom prilogu navodim nekoliko takvih primera iz naše novije političke istorije.

Prve propagandne „novčanice“ ovakve vrste osmislili su studenti Beogradskog univerziteta koji su tehnikom fotokopiranja umnožili više hiljada tada popularnih novčаницa od 100 nemackih maraka, i njih bacali kao letke prilikom studentskih demonstracija protiv Miloševićevog režima 1992. godine. To je zabeleženo čak i u dnevnim novinama „Borba“ (priloženi novinski isečak). Na ovaj šaljiv način studenti su želeli da „potvrde“ navode ondašnjeg režima da „stvarno pripadaju“ onima koji je režim pogrdno nazivao imenom „domaći izdajnici i strani plaćenici“.

Postoje najmanje dve vrste ovih „novčanica“. Prva je fokopija banknote od 100 DEM serijskog broja NM1867680Y (sl. 1a), smanjenog formata ($10 \times 5,5$ cm). Revers je prazan. Druga je nešto veća, 10×8 cm, delimično obrezana i slabije jasnoće, tako da njen serijski broj nije potpuno vidljiv, sem da počinje sa NL48065 (sl. 1b). I ona je prazna na poleđini, sem otiska obuce onih koji su gazali po tom „novcu“, a koji je bio preplavio pločnike ispred Rektorata na Studentskom trgu u vreme čuvnih studentskih šetnji.

Slična prednjim je i fotokopirana novčanica od 20 US dolara serijskog broja D52452336D (sl. 2) deljena „domaćim izdajnicima i stranim plaćenicima“ na višednevnim demonstra-

Sl. 4. Petica studenata Ekonomskog fakulteta

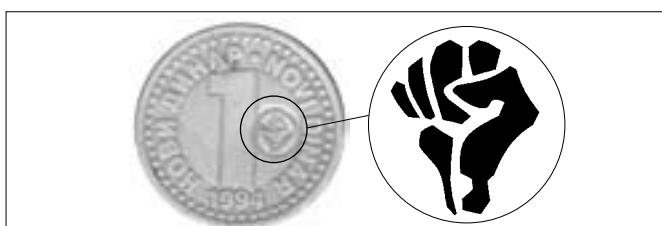
Sl. 1a i b. Fotokopije nemačkih maraka kao propagandne novčanice studenata „stranih plaćenika”.

cijama u junu 1992. godine, poznatim kao Vidovdanski sabor Deposa, tadašnje udružene opozicije. Ona je veličine 12,5×5,5 cm, takođe sa praznom poleđinom.

Sl. 2. Fotokopija dolarske novčanice „plaćenika” na Vidovdanskom saboru Deposa 1992. godine.

Prvi „stvarni” propagandni novac predstavlja metalni dinar SR Jugoslavije na kojem je utisнутa čuvena „stisnuta pesnica”, simbol tadašnjeg Studentskog pokreta „Otpor!” (sl. 3 a, b). Postoji informacija da je više stotina ovog kovanog novca sa Otporovom! kontramarkom pušten u opticaj, ali nije sačuvano više od nekoliko primeraka.

Sl. 3a. (levo) - Dinar SRJ sa kontramarkom u obliku pesnice
Sl. 3b. (desno) - Pesnica Studentskog pokreta Otpor! (uvećano)

Kad smo već kod studenata, pomenućemo ovde jednu njihovu fantazijsku novčanicu koja nije imala propagandni, nego radije šaljiv karakter. To je zelena banknota izdata na Ekonomskom fakultetu 1981. godine od strane Kluba studenata ekonomije (KSE). Njen naziv bio je PETICA (sl. 4), što je istovremeno bila i apoenska vrednost, sa brojkom „5” u sva četori čoška. Oznake viših ocena - 6, 7, 8 i 9 - upisane su sitnim slovima u polju „novčanice” u čijem je centru slika zgrade Ekonomskog fakulteta u dekorativnom ovalu. Preko sredine nalazi se ručni pečat sa tekstom u dva reda „Predsedništvo AK SSB / EKONOMSKI FAKULTET BEOGRAD”. Novčanica je zelene boje sa crvenim serijskim brojem, veličine 18,5×8 cm. U donjem delu, gde se obično nalaze potpisi guvernera i viceguvernera, nalaze se svojeručni potopisi Bogdanović Branislava („Ideja znaka”) na levoj strani i Stamenković Jovana („Realizacija”) na desnoj. Revers je prazan.

Sl. 5. Fantazijska novčanica Liberalne stranke na 5000 poništenih dinara

Naše dve najnovije političke fantazijske novčanice izdate su prošle i ove godine. Prvu je u novembru 2003. godine delila omladina Liberalne stranke, koja je bila „u svadbi” sa strankom kojoj pripada bivši guverner Narodne banke, gosp. Mladen Dinkić (sl. 5). Ona je višebojna, veličine 16×7,5 cm, sa dijagonalnim tekstrom „PONIŠTENO” ispisanim crvenom bojom. Na njoj je na desnoj strani polja krupan portret gosp. Dinkića, a u desnom uglu manji portret gd. Ksenije Milivojević, potpara stranke G17+, dok je kao nominala naznačena vrednost od 5000 dinara. Na poledini je propagandni tekst isписан zelenom bojom, a koji ne želimo citirati, jer nije naše da se mešamo u političku propagandu bilo koje stranke. (Mi kao numizmatičari samo skupljamo sva novcu slična izdanja, pa čak i ovakva).

Na drugoj novčanici, izdatoj u maju 2004. godine od strane omladine Građanskog saveza, nalazi se lik gosp. Tomislava Nikolića, predsedničkog kandidata Srpske radikalne stranke

Sl. 6. Fantazijska novčanica Građanskog saveza na 3 radikalnska dinara

u to vreme, sa imenom „Radikalni dinar” i sa oznakom vrednosti „3” (sl. 6). Ovo je aluzija na predizbornu obećanje radikalaca da će vekna hleba koštati samo 3 dinara (a ne sadašnjih 20) kada oni dođu na vlast. Novčanica je štampana u braon tonovima, veličine 15×7 cm. Na levoj strani polja je imitacija vodoznaka sa grbom - amblemom SRS, dok su serijski brojevi ispisani arapskim pismom, jer je za osnovu dizajna poslužila jedna iračka novčanica, na kojoj je lik Sadama Huseina. Taj lik je na ovoj zamenjen nasmejanim portretom potpredsednika SRS. Na poledini je propagandni tekst odštampan vertikalno u više redova, a koji takođe ne želimo da prenosimo.

Na kraju opisujemo još jednu „novčanicu” koja nema politički karakter, ali je izuzetno neobična - na njoj se kao datum izdanja navodi 15. jul 2012, a izdata je najverovatnije 2002. godine. Ne znamo da li je to urađeno namerno, ili se radi o običnoj štamparskoj grešci. Takođe nam nije poznat izdavač u ime te imaginarnе Banke Srbije. Na višebojnom aversu u predominantnom crvenim tonovima, na desnoj polovini polja je portret cara Dušana sa oreolom sveca; u levom uglu je natpis БАНКА СРБИЈЕ. U sredini je brojčana oznaka vrednosti „1”, a u donjem okviru tekst ЈЕДАН ДИНАР. Ne rever-

Sl. 7. Novčanica „Banke Srbije“ sa datumom 15.7. 2012.

su, koji je crvene boje, sa leve strane je vertikalni natpis ЈЕДАН, u gornjem delu polja je na levoj strani prikaz dinara cara Dušana na konju i srpski dvoglavi orao sa inicijalima BC na štitu. Ispod toga je natpis krupnim slovima БАНКА – 1 – СРБИЈЕ, a ispod toga sitnim slovima БЕОГРАД 15.7.2012 - Н. КОСИЋ / ГУВЕРНЕР. Na levoj strani je vertikalni natpis ДИНАР. Poznat nam je samo jedan primerak (u kolekciji Đ. Vojnovića), dok su ostali ovde prikazani primerci „novca” iz kolekcije autora. ■

SUMMARY

PROPAGANDA FANTASY NOTES OF SOME POLITICAL PARTIES IN SERBIA

This is an addendum to the article on fantasy banknotes in Yugoslavia published in our journal issues no. 21 and 22, and it describes some political propaganda issues, some of them in a form of plain photocopies. Such are the reduced copies of the German Marks distributed by students of the Belgrade University during their protest against Milošević's regime in 1992. Distributing „foreign currency” on their demonstrations, they wanted „to confirm” the accusation of the regime that they are nothing else but „domestic traitors and foreign myrmidons”. There existed two types of those notes, one smaller with serial No. NM1867680Y, and another one with a bit bigger ser. No. beginning with NL49065 (Figs. 1a and b). Also a newspaper clipping with the title „Currency from the Belgrade University Bank” is enclosed. Similar „notes”, but in US Dollars, had been circulating during the massive demonstrations organized in June 1992 by opposition political parties united under the name of Depos (Fig. 2).

The first real propaganda issue of students united in the „Otpor” (Resistance) movement, was a counterstamped coin of a Dinar circulating then in FR Yugoslavia. That countermark impressed on several hundreds of circulating coins was in a form of the fist, which was the symbol of Otpor (Fig. 3a and b).

There also existed a fantasy note issued by students, which did not have any political but rather facetious character - a banknote called „Petica” (The Five, lowest mark at the University), issued by the Club of the students studying economics (Fig. 4).

Two very interesting political fantasy notes had been issued recently, one by the Liberal Party in November 2003 (Fig. 5), and another one by the Civic Alliance of Serbia in May 2004 (Fig 6). Both of them have portraits of the leaders of opponent parties on obverse, and the propaganda text on reverse.

Finally an unusual banknote dated July 15, 2012 had been issued by the imaginary „Bank of Serbia”. It has stated value of One Dinar and portrays Serbian emperor Dušan, his mediaeval coin and the white eagle with Cyrillic initials „BS”. ■

Duro VOJNOVIĆ, numizatičar iz Beograda
djurovojnovic@hotmail.com

Tačkice i drugi robni bonovi od 1944. godine (I)

Sama reč *tačkica* znači „jedan od kvadratična na potrošačkoj karti u racioniranom snabdevanju, kojim se stiče prava na sledovanje“¹. Ovim terminom, međutim, kod nas su se u prvih godinama nakon II svetskog rata nazivali generalno sve potrošačke karte i robni bonovi („kupovina na tačkice“). One su pored osnovne uloge - racionalnog tj. promišljenog i štedljivog načina snabdevanja, u tim prvih godinama nakon tzv. pobeđe socijalističke revolucije u našoj zemlji, takođe bile izvestan simbol novog (socijalističkog) sistema robne proizvodnje. Taj sistem, za razliku od kapitalističkog, „ne priznaje stihiju proizvodnje i tržišta, pošto se ne razvija po zakonu vrednosti, već po zakonu planskog, proporcionalnog razvitka narodne privrede“².

Bilo kako bilo, ovih potrošačkih kartica sa vrednostima bilo u novcu, bilo u raznim vrstama robe, bilo je izuzetno mnogo. Prema i one predstavljaju vrlo interesantnu granu kolekcionarstva, povezani sa bonovima, do sada uopšte nisu obrađivane u našoj stručnoj literaturi. Ovaj moj skromni pionirski pokušaj kataloške obrade navedenog materijala sačinjen je i ilustrovan isključivo primercima iz moje kolekcije. Podrazumeva se da bi svaka dopuna ovom „katalogu“ primercima iz zbirki drugih numizmatičara bile dobrodošla i korisna za sve nas koji smo zainteresovani za ovu temu.

Kao „preteče“ posleratnih robnih bonova i potrošačkih karti, u mojoj kolekciji se nalazi nekoliko sličnih kartica izdatih poslednjih godina rata, i to:

1. Snabdevačke karte za sapun i deterdžent (sapunski prašak) - Seifenkarte, 1943-1944.

Papir crvene boje, 15×27 cm.

U sredini je dvojezični - nemački i srpski - natpis sa imenom, zanimanjem i adresom osobe kojoj je karta izdata. U zaglavju je levo natpis „DAS CHEMIEREFERAT DER KREISVORSTEHUNG / B. D. HANDELS_, INDUSTRIE- U. HANDELSKAMMER / (mesto). Moj primerak potiče iz da-

našnjeg Zrenjanina tj. na njemu je navedeno mesto GROSSBETSCHEREK. S desne strane je broj (No...), a preko cele karte je dijagonalni natpis „GÜLTIG FÜR 1943-1944“.

U gornjem delu je 12 kvadratičica („tačkica“), svaka za 100 g sapuna, za svaki mesec

od juna 1942. do maja 1943. godine, sa natpisom u 4 reda, napr.: „VI. 1942 / 100 gr. / SEIFE / SAPUN“.

U donjem delu su jednakvi kvadratići ali za neku vrstu deterdženta, sa natpisom „SEFENPULVER / SAP. PRAŠAK“.

2. Kupon za duvan, 1944. Papir svetocrvene (ružičaste) boje, 12,5×1,5 cm (sl. 2).

Kao izdavač ovog kupona (karte) navodi se Uprava državnog monopola u Beogradu. Na njoj su na levoj strani navedeni ime i adresu korisnika, važnost (od 19/6 do 31/12 1944. god.), opšti uslovi i cena (Din. 5.-) Na desnoj strani su tačkice (kvadratići) sa brojevima gore, natpisom „DUVAN“ u sredini i vremenom važenja, napr. „4/12 - 10/12“.

3. Iskaznice Vojne oblasti za Banat, 1944.

Papirne karte dimenzije 14,8×10,7 cm, datumirane na poleđini pečatom ili ručno „1-XII-1944“. Na prednjoj strani je okrugli pečat sa partizanskim zvezdom petokrakom, natpisom KOMANDA MESTA i imenom tog mesta. Primerci iz moje kolekcije izdata su od strane Komande mesta PETROVGRAD (današnji Zrenjanin).

Ove iskaznice postoje za sledeće namirnice: HLEB, ŠEĆER i ULJE (sve tri su žućkaste boje), te za MESARSku ROBU (crvenasta) i za ŠPECERAJ (plavkasta).

Sl. 1. Ratna nemačka karta u okupiranom Banatu za sapun i deterdžent

Управа државних именова у Београду	69	65	61	57	53
Дуван	15/12-31/12	27/11-3/12	30/10-5/11	1/10-6/10	4/9-10/10
КУПОН за ДУВАН	68	64	60	56	52
Времене са 19/6 до 31/12 1944 год.	Дуван	Дуван	Дуван	Дуван	Дуван
Славија Касабија Београд, улица у овим крајевима	15/12-31/12	27/11-26/11	25/10-29/10	15/9-1/10	25/8-3/9
Овај два купона мора се сачувати, без њега са не може добити следећи купон.	67	63	59	55	51
За изгубљени купон не даје се други или се губитак мора пријавити Продајном монополом надворешништву.	Дуван	Дуван	Дуван	Дуван	Дуван
Уз дуван по купону, следује и црногар-папир.	11/12-17/12	13/11-19/11	16/10-22/10	15/9-24/9	
Цена купону дин. 5-	66	62	58	54	50
Дуван	Дуван	Дуван	Дуван	Дуван	Дуван
4/12-10/12	6/11-18/11	9/10-15/10	11/9-17/9		

Sl. 2. Kupon za Dunav na 5 dinara

1 Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika, Knj. 6, Novi Sad-Zagreb 1976, str. 153: „Zar da ratne tačkice i bonove pretvaramo u mirnodopsko snabdevanje“ (Dav.)

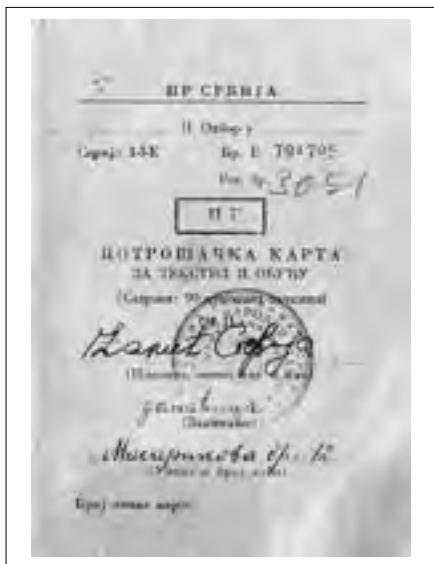
2 Ekonomski leksiko, Beograd 1975, str. 1251-1253.

Sl. 3a-3b. Iskaznice za namirnice Vojne oblasti za Banat, Komanda mesta Petrovgrada

Prve posleratne karte sa tačkicama za razne namirnice iz moje kolekcije datiraju iz 1946. godine, a zatim slijede razne slične snabdevačke karte i potvrde izdate u periodu 1947-1950. godine. To su:

4. Potrošačka karta NR Srbije sa tačkicama za tekstil i obuću, 1946. Kartonska knjižica, 9,7×14 cm, sive boje sa ljubičastim pečatom (sl. 4a). Na koričnoj strani navedeno je da ona sadrži 90 kupovnih tačkica.

Sl. 4a - Potrošačka knjižica za tekstil i obuću.

Na unutrašnjoj koričnoj strani knjižice nalazi se opširan tekst pod naslovom „Na znanje”, a u kojem se detaljno navode uslovi korišćenja tačkica, a u vremenu važnosti istih (jedna godina). U knjižici koju ja imam u kolekciji, sačuvana su samo 2 kupon, od kojih je jedan za pamučne tkaniće za jednu košulju, a drugi za jedne gaće (sl. 4b).

Sl. 4b - Kuponi potrošačke karte za košulju i gaće

Sl. 5 - Bon za gotovo muško rublje

5. Namenski je sličan i **Bon za par gotovog muškog rublja** (sl. 5), papir svetocrvene boje, 16×15 cm. Na primerku koji posedujem nije naveden datum izdavanja, sem odštampanog „194...”, a ima dva pečata. Jedan je pečat „Ekonomika mesnog stovarišta” - Topčider (sa starim grbom Kraljevine Jugoslavije u sredini), a drugi je pečat „Direkcije za ishranu i tekstil - Beograd”.

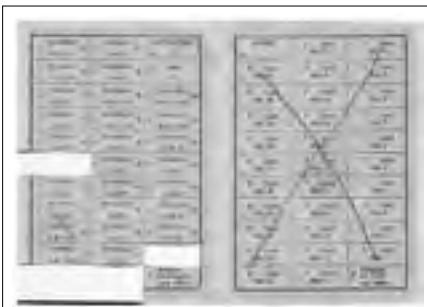
6. Opšta građanska potrošačka knjižica za snabdevanje „G”, 1946. Karton sive boje, 10,3×14,5 cm (sl. 6a). Primerak za mesece april, maj i juni 1946. Na njoj je navedeno

Sl. 6a - Knjižica za snabdevanje građana („G”)

da ista važi samo uz legitimaciju za snabdevanje, uz primedbu „Čuvaj knjižicu - duplikat se ne daje”.

Uz knjižicu su sačuvane i tačkice za kolonijal i hleb (sl. 6b), takođe za meso-ribu, mast-ulje i razno.

Sl. 6b - tačkice iz knjižice „G”, za hleb i kolonijal

7. Dopunska potrošačka karta „T” - za trudnice (bremenite žene), 1946. Zelenkasti papir, 21×15 cm (sl. 7). Kartica sadrži prijave za mlekara, mesara i kolonijal, sa tačkicama za mleko, meso i šećer, a moj primjerak izdat je za septembar 1946. godine.

Sl. 7 - Tačkice za trudnice („T”), 1946.

8. Potrošačka karta „K” za domaćinstvo, 1946-47. Žučasti karton sa svetocrvenim grbom FNRJ, 10×14,5 cm (sl. 8a). Ona je ove-

Sl. 8a - Potrošačka karta „K”, korična strana

rena ljubičastim pečatom Narodnog odbora Petrovgrada (Zrenjanina), a na koricama su takođe navedena imena članova domaćinstva kojima je ona izdata.

Sl. 8b - Tačkice za drvo, eksere i razno

Uz ovu karticu sačuvane su tačkice za drvo i razno, za period juli 1946 - decembar 1947. Na poledjini kartice nalazi se rukopisna beleška da se „izdavanje raznih predmeta umanjuje za 2 kg eksera“ koji su izdati 21. XI 1947.

Slična ovoj je i **Potrošačka knjižica za domaćinstvo „K-1“**, takođe za drvo i razno.

Sl. 9 - Tačkice vrednosti 200 grama hleba iz 1947. god.

9. Potrošačka karta „D-2“ za hleb, 1947. Žućkasti papir, sa tačkicama za hleb, za svaki dan od 1. do 31. januara 1947. (sl. 9). Svaka tačkica sadržavala je Prijavu za hleb i brašno i omogućavala je nabavku po 200 grama hleba dnevno.

10. Potrošačka karta „P-2“ za šećer, so i razno, 1947. Svetloplava sa crvenkastim vinjetama i grbom FNRJ u pozadini teksta, 15×20 cm (sl.10). Ova kartica izdata je za treće tromeseče navedene godine (jul, avgust i septembar), a sadrži tačkice za šećer, so i razno.

11. Potrošačka karta „G“ za meso i masnoću, 1947-48. Svaka karta ima 17 tačkica vrednosti po 100 grama mesa i 36 tačkica vrednosti po 10 grama masti.

I ove karte izdavale su se za konkretnе vremenske periode, a ja posedujem one koji su bile izdate za decembar 1947. i februar 1948. godine (sl. 11).

Pored ove, posedujem i sličnu **Karticu „G-1“ za predmete ishrane, 1948.** Ona je

Sl. 10 - Tačkice za šećer, so i razno 1947. godine

Sl. 11 - Tačkice kartice „G“ za meso i mast

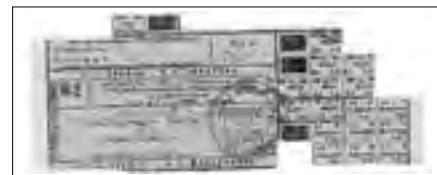
Sl. 12- Dopunski bonovi NR Srbije ukupne vrednosti 450 dinara, za 1948-49. godinu

korišćena u decembru te godine, a sačuvano je samo nekoliko tačkica za meso i nekoliko dopunskih kupona.

12. Dopunska karta „IR“ za dopunsko snabdevanje po nižim jedinstveni cennama, 1948-1949. Papir braon boje, 10,5 x 8,5 cm. Ovi tzv. dopunski bonovi sadrže kupone u vrednosti od 450 dinara. U kolekciji imam jedan kompletan primerak, nekorišćen, sa kuponima od 1 do 100 dinara (sl. 12). Na drugom, primerku koji imam, korišćenom, sačuvana su samo dva kupona, svaki od po 1 dinar. Kao izdavač navodi se NR Srbija, N.O. u Šapcu.

Događaj opisane karte i tačkice bile su korišćene na području Narodne Republike Srbije, uključujući Vojvodinu, dok su se snabdevačke karte, potvrde i bonovi korišćeni na celoj teritoriji FNR Jugoslavije, izdavali u periodu od 1949. do 1951. godine. To su:

13. Potrošačka karta „R-2“ za predmete ishrane, 1949-1951. Narandžasti papir sa delimično sačuvanim tačkicama (sl. 13a). Sačuvane su tačkice za meso, masnoću, šećer, kafu i dopunski.

Sl. 13a - Tačkice FNRJ za predmete ishrane „R-2“

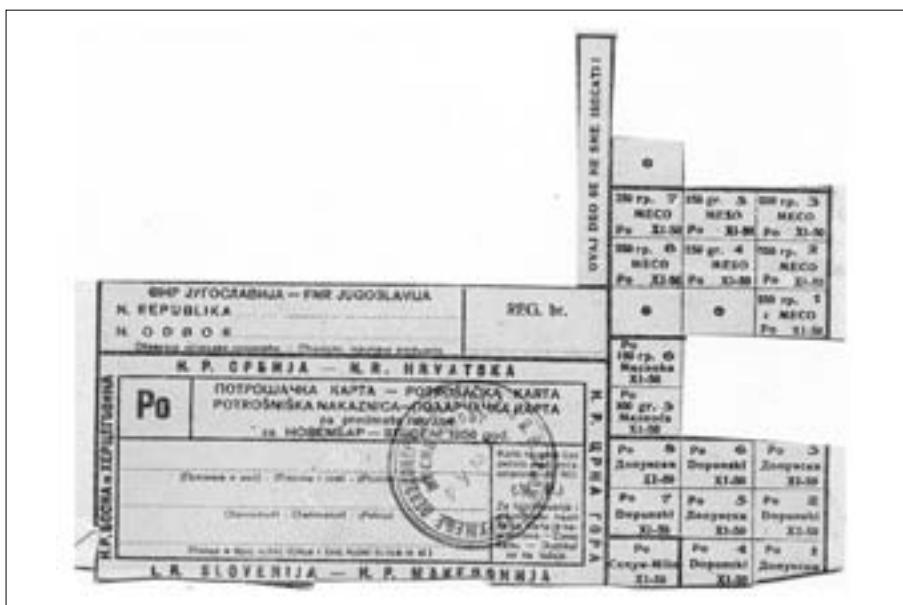
U kolekciji posedujem ovakve kartice sa tačkicama za septembar 1949, oktobar 1949, novembar 1949, decembar 1949 i maj 1951. godine.

Slična ovoj je i **Potrošačka karta „R-3“** (sl 13 b), a koja se izdavala u istom periodu. Ona je crvekaste boje, a na mom primerku sačuvani su samo tačkice za meso, sapun i dopunski kupon. Posedujem primerke izdata za septembar 1949, oktobar 1949, novembar 1949, decembar 1949, jun 1950, jul 1950, i avgust 1959. godine.

Ovoj grupi pripada i **Potrošačka karta „RS-3“** sa tačkicama za istu robu. Ove kar-

Sl. 13b - Tačkice FNRJ za predmete ishrane „R-3“

Sl. 13c - Potrošačka karta „Po“

te posedujem sa datumima septembar 1950, oktobar 1950, novembar 1950, april 1951. i jul 1951. godine.

I Potrošačka karta FNRJ sa oznakom „Po“ (sl. 13c) slična je prethodnim, kako po svojoj nameni (prehrabeni proizvodi), tako i po periodu izdavanja. U mojoj kolekciji su kartice ovog tipa sa datumima jun, jul, avgust, oktobar, novembar i decembar 1950, te maj 1951. godine.

Sljedeća je **Potrošačka karta FNRJ sa oznakom „SO-2“**, identičnog izgleda i namene. U kolekciji imam samo jedan primerak, sa datumom septembar 1950. godine.

14. Karta „B“ - za bolesnike, 1949. Ova se karta za snabdevanje (sl. 14) razlikuje od prethodnih po svojoj specijalnoj nameni, i po tome što joj je važnosti bila 2 meseca od

datuma izdanja. U mojoj kolekciji nalazi se jedan primerak sa datumom 15. X 1949.

Za razliku od napred navedenih potrošačkih kartica sa tačkicama za razne robe,

Sl. 14 - Potrošačka karta „B“ za bolesnike, sa tačkicama za predmete prehrane

u istom posleratnom periodu poljoprivrednicima su se izdavale Potvrde o prodaji njihovih proizvoda Državi, sa kuponima koji su imali novčanu vrednost. Ovoj grupi pripadaju potvrde i prodajne karte koje ćemo opisati u sledećem nastavku.

(Nastavak u sledećem broju)

SUMMARY

RATIONALIZATION SUPPLY COUPONS AND OTHER RATION CARDS ISSUED SINCE 1944 - Part I

Prior to the introduction of the ration cards in Yugoslavia immediately after the World War II, there existed similar cards in the occupied parts of Serbia, such as the bilingual (German and Serbian) cards for soap and washing powder issued in Banat in 1943-1944 (Fig. 1), coupons for the tobacco issued in occupied Serbia in 1944 (Fig. 2) and the ration cards for bread, sugar, oil, meat products and groceries issued in Banat in December 1944 by the Liberation (partisan's) City Commands (Fig. 3a, b).

The first post-war ration cards, issued since 1946, had been called „tačkice“ (dots) after the numerous tiny square individual coupons that had been attached to every ration card. Such are the ration cards with „dots“ for textile and footwear (Fig. 4a) with coupons for shirts, knickers and men's underwear (Fig. 4b, c).

General ration cards for bread and other foodstuffs of type „G“ („for Građani“, citizens) have been illustrated on Fig 6, 6a and a similar „T“ card („for Trudnice“, pregnant women) on Fig. 7. There existed also the „K“ and „K-1“ cards for wood, nails and similar articles (Fig. 8a, b), the „D“ cards containing coupons for 200 grams of bread each (Fig. 9), „P-2“ for sugar, salt and similar products (Fig. 10), for meat and fat (Fig. 11) and similar „G-1“ cards for meat and other food products. The „IR“ cards (Fig 12) had been issued with values in Dinars for the „additional supply at the lower prices“. All the mentioned ration cards from my collection had been used in the People's Republic of Serbia, including Vojvodina, while the later ration cards issued in the period 1949-1950 had been used for the territory of the whole Federal People's Republic of Yugoslavia. Such are the „R-2“, „R-3“ and „Po“ cards for meat, fat, coffee and other articles (Fig. 13a, b, c), same as the similar „SO-2“ cards. Finally, there also existed special „B“ cards („for Bolesnici“, patients, i.e. sick persons) illustrated on Fig. 14.

(To be continued)

Interni novac Brze Palanke i „Nitexa”

NAJBRŽA U SRBIJI BILA JE BRZA PALANKA

Kuponu Poljoprivredne zadruge Brza Palanka za isplatu radnika iz građansko pravnog odnosa

Prema novinskom izveštaju objavljenom u „Politici”, Beograd 12. XII 1970.

Pre „poplave” internog novca, najčešće u vidu bonova restorana društvene ishrane u gotovo svim preduzećima i ustanovama u Srbiji i ostalim krajevima bivše SFR Jugoslavije, krajem 1970. godine pojavio se prvi vesnik tog vrlo interesantnog „novca”, a koji nažalost nije u dovoljnoj meri zabeležen, još manje sačuvan. Bili su to novčani KUPONI Poljoprivredne zadruge u Brzoj Palanci. A Brza Palanka je varošica (ni grad ni selo) s dva reda kuća naničnih kraj Dunava sa obe strane novog asfaltnog puta Negotin-Đerdap. Ona je krajem 1970-ih imala oko 2000 stanov-

nika, jednu jedinu radnu organizaciju, Poljoprivrednu zadrugu i - svoj lokalni „novac”! U svim prodavniciama u Brzoj Palanci i okolnim selima: Kupuzištu, Reki, Grabovici, Ljubičevcu, Velikoj Kamenici i Velesnici, mogli ste kupiti meso, žito, mast, ulje i svu industrijsku robu za tu lokalnu valutu, navodi se u pomenutom članku „Politike” i dodaje: „Ako prodavac nema lokalnog novca, kusur će vam vratiti u ‘običnim’ dinarima”.

U dnevnoj štampi toga vremena nije objavljeno koji su apoeni tog lokalnog novca bili izdati, ali nam je iz literaturе (Jelinčić, II, str. 560) poznato da su

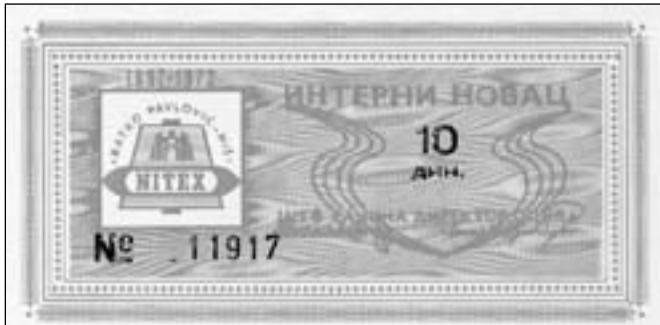
izdati apoeni od 1 dinara (zeleni papir), 5 dinara (plavi papir) i 10 dinara (crveni papir).

Novinar „Politike” (potpisani inicijalima M.Đ.) zapitao se „Šta o brzopalanačkom novcu kažu u (ondašnjoj) Narodnoj banci i Službi društvenog knjigovodstva?” Pa o tome navodi sledeće: „Ukratko: ideja je vrlo zanimljiva, stvar domišljata i - protivzakonita. Novčanice će moći da kruže po tom kraju dok se ne pojave inspektori. A da sve ne bi bilo previše komplikovano, sada je veoma važno da Poljoprivredna zadruga, u trenutku kada se na vratima pojave inspektori, ima dovoljno ‘običnih dinara’ za pokriće ‘lokalanog dinara’.... Sa interesovanjem i uz osmeh ‘brzopalanačku hiljadarku’ razgledali su lično guverner i viceguverner Narodne banke. U štampaju novca njihova banka, inače, nije imala konkurenčiju”...

NITEXOV INTERNI NOVAC

Preuzeto iz Biltena Numizmatičkog društva „Mediana” br. 7, Niš 1974.

Niška pamučna industrija „Ratko Pavlović” u Nišu, „NITEX”, proslavila je 1972. godine, skoro pompezzno, 75-godišnjicu svog postojanja. Ne treba isticati da je to prilika za smotru uspeha i dostignuća u drugom veku, pomenute fabrike. Tom prilikom, pored ostalih manifestacija, „Nitex” je otvorio i nov, vrlo lep, ukusan i funkcionalan restoran društvene ishrane. Nešto kasnije, tj. 1. januara 1973. godine, „Nitex” je pustio u opticaj za potrebe poslovanja na relaciji preduzeća, restoran-radnik i svoj poseban interni novac. Po logi-

ci stvari jedan deo tog novca je kod radnika, drugi kod restorana, a treći kod preduzeća u pripremi za sledeći krug. Ukupno je izdato internog novca u vrednosti od 850.000 din.

Ovo nije tako mali iznos koji je omogućio preduzeću da novac u državnom izdanju - papirima angažuje na drugu stranu, tim pre što je u to vreme ogroman broj radnih organizacija bio u velikoj nelikvidnosti, zbog čega su na jugoslovenskom planu preduzimane posebne i energične mere za dovođenje privrednih organizacija u likvidno stanje. Svakako da ovo nije bio jedini razlog i prednost sa stanovišta preduzeća za izdavanje internog novca.

U ovom slučaju za nas su interesantne samo novčanice.

Novčanice su izdate u sledećim apoenima:

Od 0,50 din. 40.000 kom. svetlobraon boje;
od 1 din. 60.000 kom. svetlomaslinasta;
od 2 din. 60.000 kom. svetloljubičasta;
od 5 din. 50.000 kom. svetloplava;
od 10 din. 40.000 kom. svetlocrvene boje.

Sve su novčanice jednake veličine, 50×105 mm, a razlikuju se po boji i apoenima.

Na svakoj od njih, na levoj polovini nalazi se zaštitni znak „Nitex”, čiju osnovu čini stilizovani kalem prediva (ravnostrani trapez). U njegovoj gornjoj polovini je Stambol kapija - Niška tvrđava. Donju polovicu seće tkački čunak čiji krajevi prelaze okvir kalema. Na čunku je natpis latinicom „NITEX”. Iznad zaštitnog znaka je „1897-1972”, što predstavlja godinu osnivanja i godinu proslave 75-to godišnjicu. Ispod znaka nalazi se broj novčanice obeležen sa No.....

Na desnoj polovini novčanice je stilizovana predstava nititi za tkanje, tako da su njihovi lukovi povijeni levo i desno, čime se otvara odozgo krug u koji je jedinica apoena, 1, 2, 3 itd., a ispod cifre „din” cirilicom.

Levo je potpis finansijskog direktora Voj. Todorovića, a desno generalnog direktora, dr. Radlovića.

Naša primedba:

Pored ove prve serije izdata je i druga, a o kojoj nažalost nisu objavljeni bilo kakvi podaci. U kolekciji D. Vojnovića nalazi se samo apoen od 10 dinara (na slici), a koji se neznatno razlikuje po dizajnu. Dok su kod prve serije serijski broevi odštampani crnom, u ovoj su crvenom bojom. Takođe je oznaka vrednosti ispisana crvenim. Apoen od 10 dinara II serije koji prikazujemo na slici je braon boje.

SUMMARY

INTERNAL MONEY OF THE TOWN OF BRZA PALANKA AND „NITEX” NISH

The first company in Serbia (and perhaps in former Yugoslavia too) to introduce its internal money, coupons, was the Agricultural Cooperative (Poljoprivredna zadruga) from Brza Palanka, a „palanka” (in Serbian, it means „neither town nor village”) situated on the coast of Danube in Eastern Serbia, between Negotin and the hydropower plant of Djerdap (at the Iron Gate). Its internal money had been used for paying salaries to the employees and was widely used in all local shops, as well as in nearby villages. The first mention of that “money” dates from December 1970, and according to Jelinčić’s catalog the following denominations of Brza Palanka had been issued: 1 Dinar (green), 5 Dinara (blue) and 10 Dinara (red).

The second article is the reprint from the Bulletin of the Numismatic Society „Mediana“ of Nish. It describes the first series of the „Nitex“ - local textile company - internal „banknotes“ issued in denominations of 50 Para, 1, 2, 5 and 10 Dinara. Later, the second series of that company had been issued, but it had not been published. For the time being we know only about the denomination of the second type of 10 Dinara coupon from a private collection.

Savo POPOVIĆ, numizmatičar iz Banja Luke
savo72@yahoo.com

O bonovima - „notgeldu” Republike Srpske

Specijalna privatna izdanja različitih sredstava plaćanja se uglavnom vezuju za specijalne uslove u kojima se jedna zemlja, grad ili regija nađu usled različitih istorijskih uticaja. Emitenti mogu biti banke, fabrike, poštne ili čak kafane. Takva izdanja su poznata u našoj istoriji, kao naprimjer korištenje poštanskih markica u periodu prvog svjetskog rata ili kafanskih bonova na Cetinju 1914. godine. Nijemci i Austrijanci su imali nebrojena lokalna izdanja u vremenu poslije prvog svjetskog rata koje su zvali Notgeld (novac iz nuda), tako da je taj naziv postao uopšten u svjetskoj literaturi.

Potreba za ovom vrstom novca može biti različita. Uglavnom se radi o nedostatku sitnih metalnih apoena ili hiperinflaciji domaće valute, ali razlozi mogu biti i izolacija određenog područja u toku rata i slično.

Republika Srpska je u vrijeme rata u Bosni i Hercegovini 1992-1995. obilovala raznim vrstama privatnih izdanja. Uvrijeme hiperinflacije dinara, Republike Srpske i Republike Srpske Krajine, koji je bio važeca valuta na teritoriji obe države, bez ikakvih ograničenja u upotrebi i bio vezan za jugoslovenski dinar. Većina transakcija se obavljala u njemačkim markama. Pojedini gradovi su koristili i druge valute kao osnovno sredstvo plaćanja, kao austrijski šiling u Mrkonjić gradu, ili švedska kruna u Kozarskoj Dubici. Švajcarski franak se koristio na većem dijelu teritorije, ali su manji apoeni proračunavani 1:1 sa njemačkom markom. Najzanimljivije je bilo u Okučanima gdje se kao sredstvo plaćanja koristio američki dolar, a kusur se nerijetko isplaćivao u nepalskim rupijama. Naravno, nepalski UNPROFOR je u to vrijeme bio prisutan na tom teritoriju.

Nedostatak sitnih apoena njemačke marke je bio hroničan do kraja 1994. godine. Problem sa sitninom se riješavao na razne načine. Najnepopularniji način je bio vraćanje ostatka u dinarima, koji već sutra nisu mogli da se koriste. Mnogi malo „domišljatiji“ su se sjetili da naprave nekakv sopstveni sitniji novac. Najveći broj takvih bonova je opisan u katalogu „Papirnati novac Bosne i Hercegovine 1919-2002“ koji je napisan na njemačkom jeziku i od strane njemačkih autora Huberta Fricingera i Jirgena Kloca.

„Bankarski“ bonovi za kafu

Za ovu priliku će predstaviti jedan zanimljivi bon koji je korišten poslije rata, i nije registrovan u gore pomenutom katalogu. Riječ je o bonu za kafu. Prva varijanta je u izdanju Razvojne banke, a druga u izdanju APIF-a (Agencija za poslovanje i finansije), pravnog naslednika SDK na teritoriji Republike. Ova izdanja se ne vezuju za istog emitenta već za istu zgradu.

Sl. 1. Bon za kafu Razvojne banke Banja Luka

Sl. 2. Bon za kafu u restoranu APIF Banja Luka

Pored sopstvenog državnog novca, Republika Srpska je u vrijeme rata u Bosni i Hercegovini 1992-1995, obilovala raznim vrstama moneta u opticaju, uključujući novac nekih stranih zemalja. Pored njemačke marke (DEM) koja se najčešće koristila u RS, kao sredstvo plaćanja korištene su i sledeće valute: austrijski šiling (u Mrkonjić gradu), švedska kruna (u Kozarskoj Dubici), te švajcarski franak na većem dijelu teritorije. Najzanimljivije je bilo u susjednim Okučanima, gdje se kao sredstvo plaćanja koristio američki dolar, a kusur isplaćivao u nepalskim rupijama. Naravno, nepalski UNPROFOR je u to vrijeme bio prisutan na tom teritoriju.

Riječ je o najstarijoj bankarskoj građevini u Republici, građenoj za vrijeme bana Milosavljevića, krajem dvadesetih i početkom tridesetih godina prošloga vijeka. U ovoj zgradi je prije drugog svjetskog rata bila smještena Hipotekarna banka. Poslije oslobođenja 1945. godine je kraće vrijeme bila korištena u različite svrhe. Najduže vrijeme je bila zgrada SDK. Za vrijeme nedavnog rata u Bosni i Hercegovini, tu je bila smještena Narodna banka Republike Srpske. Poslije rata i ukidanja Narodne Banke, zgradu preuzima Službe platnog prometa (SPP) RS pa potom razvojna banka. Poslije službe za privatizaciju, zgrada postaje vlasništvo APIF-a. Danas je u zgradi smješteno Ministarstvo finasija Republike Srpske.

U podrumu zgrade postoji mali restoran. Razvojna banka je izdavala bon za kafu, koji je dijeljen radnicima. Riječ

Sl. 3. Banja Luka. Najstarija bankarska građevina u Republici Srpskoj

je o kartonskom bončiću, manjih dimenzija koji je obavezno ovjeren pečatom. Prva izdanja su bila bez novčanih iznosa da bi naredna izdanja imala apoen od 50 PF. (pfeniga) dopisan hemijskom olovkom. Pozadina aversa je plava, sa crnim natpisom dok je revers bijel bez ikakvih natpisa. Bon je štampan na običnom kartončiću. Postojala je mogućnost da se kafa plati gotovinom ili da se bon unovči za gotovinu. Veoma mali broj ovih bonova je cirkulisao, pošto je broj zaposlenih neznatan, a bonovi su se neprestano vrtjeli u krug. Po ukidanju Razvojne banke i preuzimanjem restorana od strane APIF-a, izdan je i novi bon u izdanju novoga vlasnika. Ovaj bon je dominantno svjetloplave boje nešto maštovitije napra-

vljen. I novi bon je ovjeren pečatom. U cirkulaciji su bili bonovi sa ili bez apoenske vrijednosti. Vrijednost od 80 pfeniga je također bila napisana hemijskom olovkom. Ovaj bon je štampan na dijelimično plastificiranom kartonu, sličnom onome što se koristi za vizit karte. Prilikom brojnih promjena vlasništva, veliki broj radnika koji je bio vezan isključivo za zgradu je ostajao na radnom mjestu. Tako da su isti ljudi osmišljavali između ostalog i ove bonove.

Zanimljivo je da se u restoranu može popiti i čaj kao i druga pića za koja nisu izdavani nikakvi bonovi, već su se plaćali gotovinom. Ovi bonovi iako ne pretjerano privlačnoga izgleda su jedno svjedočanstvo naših prilika i neprilika.

SUMMARY

MONETARY COUPONS - NOTGELD OF THE REPUBLIC OF SRPSKA

During the war in the Republic Srpska in 1992-1995, great many kinds of currency had been used on its territory. Along with the official money, Dinar, the German Mark (DM) had also been used in practically all parts of the Republic Srpska and the Republic of Serbian Kraiina. In some enclaves other foreign currencies had also been in circulation, for example Austrian Shillings in Mrkonjić grad, Swedish Crowns in Kozarska Dubica, and Swiss Francs in various other parts. The most interesting was the situation in Okučani, then within RSK, where US Dollar was in circulation, but for small change Nepalese (!) currency was used. (That district was under control of the UNPROFOR forces from Nepal).

All over the country private currency in form of monetary coupons, in Dinars and DM denominations, had also been issued, and such issues are well catalogued by Hubert Fritzinger and Jürgen Klotz („Das Papiergele in Bosnien und Herzegovina”, Wien 2003). We are publishing now two coupons for payment of coffee, a 50 Pfennig coupon issued by the Development Bank in Banja Luka (Fig. 1) and a 80 Pfennig coupon (Fig. 2) issued by „APIF” (a financing agency), situated in the very same building in Banja Luka (Fig. 3). On both coupons the value was handwritten with a pen, but some of them circulated even without stated denomination.

I to se skuplja

NOVČANE POTVRDE RIJASETA ISLAMSKE ZAJEDNICE

U katalogu papirnog novca Bosne i Hercegovine, koji smo prikazali u prošlom broju našeg časopisa, uključeni su i novčane potvrde Poglavarstva Islamske zajednice BiH sa vrednostima u dinarima i konvertibilnim markama, pod nazivom ZEKAT I SADEKATUL - FITR. Zekat je obaveza svakog muslimana, koji to može priuštiti, da plati godišnji doprinos nekom siromašnom muslimanu, ili (sada gotovo po pravilu) nekoj muslimanskoj instituciji - obrazovnoj, humanitarnoj i sl. Zekat iznosi 2,5% vrednosti imovine. U praksi, ovaj doprinos se uglavnom plaća Rijasetu (poglavarstvu) Islamske zajednice, koja za to izdaje odgovarajuće novčane potvrde.

Pored bosansko-hercegovačkog Rijaseta, ovakve bonove izdaju i islamske zajednicu u ostalim delovima bivše Jugoslavije, a na našoj slici prikazan je bon na 10 dinara kosovskog Rijastea za 1999. godinu, sa tekstovima na albanskem i srpskom jeziku.

Nikola CRNOBRNJA, Muzej grada Beograda
crnobrnja@beotel.yu

Spomen medalje izdate povodom austrijskog osvajanja Beograda 1688, 1717. i 1789. godine i Požarevačkog mira 1718. godine

iz zbirke Muzeja grada Beograda

Poraz turske vojne sile pod Bečom 1683. godine bio je početak sukoba između Austrije i Turske koji su se tokom XVII i XVIII veka u najvećem obimu lomili na prostorima nastanjenim srpskim narodom. Protiv udar vojske išao je niz Dunav, i za kratko vreme srednja Ugarska, Slavonija i Vojvodina bili su oslobođeni od Turaka (ovi uspevi zabeleženi su na medalji koju je povodom osvajanja Beograda 1688. godine izdao car Leopold I, a izradio medaljer Filip Hajnrih Miler, vidi br. 2 u ovom napisu). Beograd je osloven 6. septembra 1688. godine. Zauzimanje Beograda imalo je snažan odjek u celoj Evropi. Uspeh je obeležen sa više medalja iskovanih u zlatu, srebru i bronzi. Iz zbirke Muzeja grada Beograda prikazujemo pet komada koje slave i obeležavaju prvo austrijsko osvajanje Beograda. Veliki Bečki rat započet odbrom Beča 1683. godine, završen je mirom sklopljenim u Sremskim Karlovcima 1699. godine. Tada su uspostavljene granice na Savi i Dunavu između dve carevine. Beograd je bio врачен u turske ruke.

U jeku austro-turskog rata 1716-1718. godine, pod vođstvom Eugena Savojskog austrijska vojska je osvojila Beograd. Ovoga puta razdoblje austrijske uprave potrajalo je duže, do 1739. godine, te su u ovom periodu bili preduzeti opsežni fortifikacioni radovi. Naseljavanjem raznih zanatlija, administracije i trgovaca bila je izmenjena struktura stanovništva. Austrijanci su i ovo osvajanje obeležili nizom medalja. Iz naše muzejske zbirke predstavljamo dve (br. 6 i 7).

Povodom mira između Austrije i Turske, utvrđenog u Požarevcu 1718. godine kojim su okončani sukobi i osvajanje Beograda, prikazujemo tri medalje od kojih je jedna izdata od engleskog kralja Đorđa, gde je on predstavljen kao posrednik (*arbiter pacis*), kojom je obeleženo prisustvo i uloga engleskih diplomatika u okončanju ratnih sukoba 1716-1718. g. i utvrđivanju mira (br. 8, 9 i 10).

U ratu 1788-1791, poznatog nam pod imenom *Kočina krajina*, Beograd je 1789. godine, pod vođstvom austrijskog feldmaršala Laudona po treći put bio osloven i preuzet od Turaka. Neprilike i zbivanja u Evropi nastala pod zamahom francuske

buržoaske revolucije učinila su da se Austrija ubrzo povuče, čime su bili okončani započeti građevinski poduhvati.

Mirovnim ugovorom postignutom u Svištu, 1791. godine Beograd je vraćen Turcima. Laudonovo osvajanje Beograda 1789. godine takođe je bilo zabeleženo serijom prigodnih medalja. Prikazujemo tri iz muzejske zbirke od kojih su dve identične (br. 11-12 i 13).

Literatura: Hugo WEIFERT, Meine Sammlung von Medaillen auf die Eroberungen Belgrads in den Jahren 1688, 1717 und und den friedem von Passarowitc 1718. Verlag von Ignaz Weifert in Pancsova, 1893. U radu navedeno u skraćenom obliku: H.Weifert.

Osvajanje Beograda 1688. godine

1. Avers: Žena sa dvojnim krstom kao personifikacija hrišćanske vojske i pobjede korača na levo. Pred njom pali Turčin koji se sa uzdignutom rukom štiti od zraka koji isijavaju sa krsta. Više glave žene u jednoj pravoj liniji ka krstu teče natpis: IN HOC SIGNO. Okolo: IMBELLES TVRCOS CRVX ATQUE ECCLIESIA VINCVNT.

Revers: U plitkom reljefu predstavljeni su Beogradska tvrđava i beogradska varoš. Okolo, gore: GRIECISCH WEISSENBVRC. U odsečku, u više redova: IST IN TURKISCHE GEWALT / GERATEN. AO. CHRI: 1521 / VON DEN CHRI-STEN MIT / STURMEN DER HAND / EROBERT. 1688 / D. 6.

SEPT: Na tilutu reljefnim slovima: BELGRADI EXSVPERAT MVROS BAVARICA VIRTVS (rozeta) .. FK .. (rozeta)

Srebro, prečnik 50 mm, težina 44,5 g; Medaljer (FK) Friedrich Kleifert; Literatura: H. Weifert, br. 1. Inv. br. 253.

2. Avers: Bista cara Leopolda I profilom okrenuta na desno. Okolo biste deset štitova sa heraldičkim znacima. Ispod desnog ramena signatura: P. H. M.

Revers: Kralj Jozef I sedi na tronu uzdignutom na postolje od više stepenika. Pored njega je lav a ispred klečeća žena oslonjena levom rukom na štit sa ugarskim znamenjem. Iznad po zlepšanoj traci piše: IL PIV BEL GRADO, sitnjim slovima na povijenom delu trake ponovo signatura medaljera: P. H. M. F. Na šest stepenika ispisi:

- 1683 VIENNA LIBERATA
- 1684 VICTORIA PROSECUTA
- 1685 STRIGONIVM CAPTVM
- 1686 BVDA RECVPERATA
- 1687 OSSEK EXPVGNATVM NANDOR ALBA SVPERATA
- U odsečku u četiri reda: DE ALBA GRAECA SVPERATA / D. XVI. SEPT. A. MDCLXXXIX / GRATVLATOR / S. P. Q. A.

Srebro, prečnik 58 mm, težina 61,5 g; Medaljer Philipp Heinrich Muller; Literatura: H. Weifert, br. 4. Inv. br. 254.

3. Avers: Poprsje Maksimilijana Bavarskog na desno, okolo natpis: MAX.EMAN.D.G.V. - BA & . P. S. D. C. P. R. S. R. I. AR & E.L.L. Ispod poprsja signatura G.H.

Revers: Karta Podunavlja sa upisanim imenima reka. Na ušću Save u Dunav u plitkom reljefu predstava Beogradske tvrđave okružene trupama austrijske vojske. Ispod, u kartuši u četiri reda: ALBA GRAECA / RECEPTA / MDCLXXXVIII / DIE 6 SEP. Okolo natpisi: PLVSVLTRA, zatim sitnjim slovima: IN VIA VIRTVTI (sunce) NVLLA EST VIA, levo: QVOD PETIT / OBTINET. MONSTRAT ITER.

Bronza, pozlaćena, prečnik 42 mm, težina 30,5 gr; Medaljer Georg Hantsch; Literatura: H. Weifert nema. Inv. br. 251.

4. Avers: Reljefni prikaz Beogradske tvrđave i grada sa pogledom na Savu i Dunav. Iznad: SIC VOLVIT DEVS. U odsečku: ALBA / GRAECA (AE u ligaturi) RECVP./ MDCLXXXVIII / DIE 6 SEP.

Revers: Personifikacija Ugarske u vidu mlade žene koja sedi na obali Dunava (DANVB. FL.) na dva štita sa globom u desnoj ruci. Dole signatura: GH. Okolo: SECVRITAS – HVNGARIAE. U kartuši: MAGNA VI MVNIET./ ALBAM.

Bronza, pozlaćena, prečnik 43 mm, težina 32,30 g; Medaljer: Georg Hantsch; Literatura: H. Weifert nema. Inv. br. 252.

5. Avers: U plitkom reljefu prikaz bombardovanja Beogradske tvrđave, signatura: I K. Okolo: LEOPOLDO I SEPTEMBER EST AVGVSTVS.

Revers: Natpis u više redova uokružen sa dve vitke grane: ALBAM GRAECAM / CEPIT / A.1521. D. 29. AVGVSTI./ SOLIMANNVS.II. / AMISIT / .A.1688.D.6.SEPTEMB./ .SOLIMANNVS III. / IN HOC / EX CAPTIVO / NVPER FACTVS DESPOTA / VT TVRCARVM FVROR / EODEM NOMINE / POENAS DARET / QVO MERVIT.

Srebro, prečnik 36 mm, težina 12,25g; Medaljer: Johann Kittel; Literatura: H. Weifert, br. 15. Inv. br. 2888.

Osvajanje Beograda 1717. godine

6. Avers: Bista cara Karla VI na desno. Pod ramenom signatura: MV (u ligaturi). Okolo: CAROL VI. D. G. ROM. IMP. S. A. GERM. HISP. HVNG. ET. BOH. REX.

Revers: Prikaz borbe hrišćanske i turske vojske pred Beogradskom tvrđavom. Okolo teče natpis: TRADVIT DOMINVS IN MANV EIVS MADIAN ET OMNIA CASTRA ENS. IVD.7. U odsečku: DE TVRCIS. MDCCXVII / XVI AVG.

Bronza, prečnik 43 mm, težina 37 g; Medaljer: Martin Briener; Literatura: v. H.Weifert, br. 30 (kovanje u srebru). Inv. br. 1029.

7. Avers: Bista princa Eugena Savojskog na desno. Pod desnim ramenom signacija: V. Okolo: EVGENIVS FRANC. DVX SABAVID. S. CAES MAIEST.GENER. LOCVM. (Bista i natis okruženi sa tri koncentrične linije).

Revers: Princ Eugen Savojski sa mačem u ruci na propetom konju okrenut na desno. U pozadini predstavljen grad Beograd sa tvrđavom. Okolo teče natpis slovima neujednačene veličine: NON EST HEIC ALIVD NISI GLADIVS GIDEONIS. IV-DIC.VII. U odsečku u četiri reda: TVRCIS FVSIS / CASTRIS OCCVPATIS / BELGRADO RE= / CEPTO.

Srebro, prečnik 43 mm, 30,5 g; Medaljer: Vestner; Literatura: H.Weifert, v. br. 28 (ne beleži varijantu našeg reversnog natpisa). Inv. br. 256

Požarevački mir 1718. godine

8. Avers: Bista Karla VI na desno. Okolo: CAROLVS VI. D. G. ROM. IMP SEMP. AVG. Ispod biste signacija: V.

Revers: Car levo sedi ispod palmine grane i dovršava ispis na pergamentu koji prednjim drži Merkur. Ispod carevog sedišta signacija: M. Na pergamentu piše: IN DVCIAE (AE u ligaturi) / CVM / HOSTI / BVS. Iza Merkura, u visini njegovih kolena kleći Turčin. Okolo natpis: VICTOR NON ALIO SVBSCRIBIT PACTA COLORE. U odsečku u četiri reda slovima neujednače-

ne veličine стоји: IN PACIS IN DVCIAS DE BEL/LATO SVPPLI-CI HOSTI/GLORIOSE/CONCES=/SAS.

Srebro, prečnik 49 mm, težina 44,5 g; Medaljer: Vestner Muller; Literatura: H.Weifert, br. 45. Inv. br. 2986.

9. Avers: Dva Turčina stoje i drže po maslinovu granu. Na zemlji dve ukrštene sablje. Iznad ove predstave: NVLLA SALVS BELLO PACEM TE POSCIMVS. U odsečku: PAX PETENTIBVS DATA.

Revers: Drvo o kojem vise dva probušena ratna bubnja. Iznad zatalasanih brežuljaka u pozadini, desno, zalazak polumeseca. Okolo: ACCEPTA ACCEPTAE SVNT VERBERA CAVSA QVIETIS. U odsečku u tri reda: PASSAROVITU.XXI.IVLII. / A:MDCCXVIII / *

Srebro, prečnik 31 mm, 14,35 g; Medaljer nepoznat; Literatura: H.Weifert, br. 50. Inv. br. 2985.

Englesko posredovanje pri sklapanju mira u Požarevcu 1718.

10. Avers: Bista engleskog kralja Đorđa profilisana na desno. Ispod biste signacija medaljera: I C. Okolo: GEORGIVS. D: G: MAG: BR: FR: ET. HIB: REX. F. D.

Revers: Kralj Đorđe stoji ispred globusa i štapom pokazuje gde leži Požarervac. Ispod postolja globusa ponovo vidimo signaciju: I C. Iznad ovog prizora je baldahin, a više njega u polukrugu natpis: PACIS.ARBITER. U odsečku u četiri reda: INTRA. GERMAN: TVRC./ ET. VENET: / AD. PASSAROWITZ / 1718.

Srebro, prečnik 46 mm, težina 34,10 g; Medaljer: I C (po svoj prilici engleski autor, imena nepoznat); Literatura: H. Weifert, br. 57. Inv. br. 2987.

Srebro, prečnik 40,5 mm, težina 26,10 g; Medaljer I.Donner; Literatura: H. Weifert. Inv. br. 8168.

Osvajanje Beograda 1789. godine

11. **Avers:** Poprsje feldmaršala Laudona profilisano na desno. Okolo: natpis: GED. LAVDONIVS EXERCITT. AVSTR. SVMMVS IMP.

Revers: Bombardovanje grada i tvrđave beogradske. Okolo, iznad: TAVRVNVM EXPVGNATVM. U odsečku u dva reda: VII. ID. OCTOBR. / M.DCC.LXXXIX

Srebro, prečnik 47 mm, težina 35 g; Nesigniran; Literatura: H. Weifert, br. 63. Inv. br. 1028.

12. Primerak identičan prethodnoj medalji.

Srebro, prečnik 47 mm, težina 35,25 g. Inv. br. 2984.

13. **Avers:** Ovenčena glava cara Josifa II profilisana na desno. Okolo: IOSEPHVS. II. AVGVSTVS. Ispod signacija: I. DONNER. F.

Revers: Žena kao personifikacija Fame (glasa, vesti), sedi pred stubom na čijem je vrhu orao sa štitom i ispisuje: MARTINEST / BELGRAD. Iza stuba su pale turske ratne zastave i jedna cev zarobljenog topa. Okolo čitamo: TVRCIS.ACIE. VICTIS – TAVRVNO.RECVPERATO. U odsečku u tri reda: X.KAL.OCTOBR./VIII.ID.OCTOBR./ M.DCC.LXXXIX

SUMMARY

CELEBRATIVE MEDALS ISSUED ON THE OCCASION OF THE AUSTRIAN RECAPTURE OF BELGRADE IN 1688, 1717 AND 1789, AND TREATY SIGNED IN POŽAREVAC (PASSAROWITZ), IN THE COLLECTION OF THE BELGRADE CITY MUSEUM

After defeat of the Turkish army, which reached Vienna in 1683, severe fights between Austrian and Turkish forces in the 17th and 18th century had mostly ensued on the territories inhabited by Serbian people, in Slavonia and Voivodina. Fortress of Belgrade was recaptured from Turks by the imperial Austrian troops headed by emperor Leopold I on the September 6, 1688. As it had a tremendous positive reverberation throughout Europe, many celebrative medals had been issued for that occasion. Five of them, now in the collection of the Museum of City of Belgrade are illustrated on Fig. 1 (opus of the medallist Friedrich Kleifer) and Fig. 2 (by Philip Heinrich Müller), Figs. 3 and 4 (Georg Hantsch) and Fig. 5 (by Johann Kittel).

After having been conquered by Austrians in 1683, Belgrade was returned to Turks in the Treaty of Carlowitz (Karlovac) in 1699. Eugene of Savoy occupied it again on August 18, 1717, and city remained in Austrian hands until 1737, when it returned to the Turks once more in the Peace of Belgrade. In the collection of the Belgrade museum there are only two celebrative medals issued on this second liberation, illustrated on Figs. 6 (by Martin Bruner) and Fig. 7 (Vestner).

Medals commemorating the Peace of Passarowitz (Požarevac) on July 21, 1718 in the Museum's collection are illustrated on Fig. 8 (by Vestner and Müller), Fig. 9 (unknown medallist) and Fig. 10, a British medal signed by I. C.

Once again Belgrade was captured by the imperial Austrian Forces led by Gideon Ernst von Laudon on October 8, 1789. In the collection of the Museum there exist three celebrative medals issued for that occasion. Two of them, illustrated on Fig. 11 and 12 are not signed, while the medal illustrated on Fig. 13 belong to the opus of the Austrian medallist Ignaz Donner.

Ljiljana BAKIĆ, Gradske muzeje, Vršac
muzej.vrsac@hemo.net

IZ ZBIRKE MEDALJA U VRŠAČKOM MUZEJU

Zbirka stranih i domaćih medalja u vršačkom muzeju podeljena je na više odelenja: umetničko, istorijsko, numizmatičko i etnološko. Ona je počela formiranjem u poslednjoj deceniji XIX veka. Prva medalja upisana je 30. XII 1894. u staru inventurnu knjigu Feliksa Milekera (Felix Milliker), prvog i dugogodišnjeg kustosa i upravnika Gradskog muzeja u Vršcu od 1894. do 1942. godine. Najveći broj medalja prikupljen je u periodu 1896-1912, dok se smanjeni priliv konstatuje u periodu 1913-1940, sa izuzetkom 1916. godine, kada je nabavljeno nekoliko značajnih medalja iz XIX veka. Posle drugog svetskog rata kupljeno je samo nekoliko primeraka, i to u periodu od 1963. do 1969. godine.

Većina medalja stizala je u zbirku zahvaljujući poklonima pojedinaca, kao i iz raznih mađarskih, nemačkih i srpskih udruženja (zanatskih, vinarskih, poljoprivrednih, prosvetnih, sportskih), nemačkih i mađarskih muzeja, različitih komisija i organizacionih odbora, kao i od samih vršačkih vlasnika medalja. Manji broj je nabavljen otkupom.

Među mnogim imenima darodavaca pomenimo: gradačelnika Vršca iz 1902. godine K. Vajferta (Weifert), E. Rittingera (Rittinger), vršačkog trgovca i poznatog ondašnjeg numizmatičara, R. Mažarija (Mazsáry), upravnika izložbe u Vršcu 1902. godine, E. Cofmana (Zoffman), pivara iz Vršca, Ignjata Vajferta (Ignatz Wefert) industrijalca i poznatog numizmatičara iz Pančeva.

Zbirka obuhvata medalje iz perioda od XVIII do XX veka. Najstariji primerak je iz 1744. godine (Austrija), a najmladi iz 1928. godine (Kraljevina SHS).

Mnoge medalje muzeja u Vršcu vezane su za stanovnike ovog grada. U prvu grupu tih medalja spadaju one koje su građanima Vršca dodeljivane na raznim izložbama. Jedna od prvih takvih medalja je ona koja je dodeljena Evi Hercog za svi-

lu na Industrijskoj izložbi u Beču 1845. godine (sl. 1). Na aversu ove medalje je bista austrijskog cara sa lovovim vencem na glavi, iznad koje je polukružni natpis FERDINAND I. KESER VON OESTERREICH. Ispod biste je signatura medaljera - I.D.BOEHM. F.

Na reversu je venac od hrastovog lišća, iznad kojeg je kružni natpis *DEM VATERLANDISCHEN GEWERBELEISSE QAUSSSTELLUNG MDCCCXXXV. U centralnom delu polja ove srebrne medalje prečnika 57 mm izgraviran je pisanim slovima tekst *E Herzog / in Versetz / rohe Seide*.

Druga sačuvana medalja Eve Hercog je zlatna medalja koju je dobila od Mađarskog zanatsko-industrijskog udruženja 1846. godine (sl. 2). Na aversu je boginja fortuna u sedećem položaju, držeći u desnoj ruci rog izobilja, dok je levu ruku prislonila na štit sa grbom Mađarske. Iza nje je košnica sa pčelama, u pozadini fabrika sa dimnjakom, a u gornjem delu polja polukružni natpis A MAGYAR IPAREGYELET.

Na reversu je venac spletenu od raznog lišća i plodova sa grbom na vrhu na kojem su heraldičke oznake Transilvanije, Hrvatske i Slavonije. U sredini polja je izgraviran tekst *Herzog / Eveinekh / 1846*, ispod kojeg je pčela.

Medalja je izrađena od pozlaćene bronze prečnika 45 mm, a njen autor je Karl Heinrich (1781-1854), bečki medaljer.

Pored ove, u vršačkoj kolekciji nalazi se i bronzana medalja dodeljena Jozefu Hercogu na Industrijskoj izložbi u Beču 1849. godine, a koja je ista kao prethodna, sem ugraviranog imena i godišta.

Eva Hercog (Herzog) je bila žena poznatog apotekara iz Vršca Jozefa Hercoga, vlasnika privatnog zavoda za svilu, jer je poznato je da je vršački kokon bio izvrsnog kvaliteta. Nakon muževe smrti (1840.) Eva je preuzeila vođenje ove firme i za svoje proizvode dobila najviša odlikovanja na svilarškim izložbama u Ugarskoj, Austriji, Francuskoj i Engleskoj.

Sl. 1. Medalja dodeljena Evi Hercog iz Vršca na izložbi u Beču 1845. godine

Sl. 2 Medalja Eve Hercog dodeljena u Budimpešti 1846. godine

Razvoj svilarstva u vršačkoj okolini započinje početkom osme decenije XVIII veka, a svoj vrhunac doživljava oko 1840. godine, gde je u civilnom delu Banata Vršac bio glavno mesto za sakupljanje čaura svilenih buba, a u Vojnoj granici Bela Crkva i Pančevo. U ova tri grada bilo je 12 svilara. Smatra se da je još u vreme carice Marije Terezije postojala svilara u Vršcu, u blizini Vladičanskog dvora. Na planu iz 1794. (С. Милекер, ПОВЕСНИЦА СЛОБОДНЕ КРАЉЕВЕ ВАРОШИ ВРШЦА, Панчево 1886), obeležena je fabrika svile u današnjoj ulici Vojvode Knićanina, tadašnji Sedenfabrikgasse - sokak fabrike svile. Pad svilarske proizvodnje konstatiše se u decenijama koje dolaze. Eva Hercog 1855. napušta dudaru na guduričkom putu, a 1860. zatvara svilaru. Tada počinje uspon jedne druge de-latnosti - vinogradarstva.

Poznat je takođe bio i vršački med. Jedna od sačuvanih medalja sa tom tematikom (sl. 3), potiče sa Poljoprivredne i privredne izložbe u Beču 1890. godine. Ona je ovalnog oblika, iskovana od srebra, veličine 65×82 mm. Na aversu je predstava Fortune sa rogom izobilja u levoj ruci i venčićem u desnoj. Kod njenih nogu je predstavljena su dva naga deteta sa poljoprivrednim simbolima - jagnje i pastirski štap, srp i snop žita. U sredini polja je natpis WIEN - 1890, u gornjem delu polukružni natpis ALLGEMEINE LAND. UND. FORST-WIRTSCHAFTLICHE AUSSTELLUNG, a dole DEM VERDIENSTE. Desno uz ivicu je signatura medaljera JAUNER (Heinrich Jauner, Beč, 1833-1912).

Sl. 3. Avers medallje za vršački med dodeljene u Beču 1890. godine

Na reversu je u sredini grb Austrije - dvoglavi orao sa krunom Svetog rimskog carstva. Naokolo je natpis K.K. LAND-WIRTSCHAFTS . GESELLSCHAFT . IN . WIEN.

I danas izvanredna vršačka vina bila su i u prošlosti cenjena i nagrađivana na mnogim izložbama, počev u Beču daleke 1857. godine. Vršački muzej poseduje i nagradne medalje za vino iz Novog sada (1875) i Segedina (1876). Ova poslednja - Medalja za zasluge na izložbi industrijskih proizvoda i životinja u Segedinu 1876. (sl. 4) iskovana je od bronze prečnika 50 mm, autor nepoznat. Na njenom aversu je u spoljnem pr-

stenu kružni tekst * AZ 1876 ÉVI ORSZÁGOS IPAR - TER-MÉNY-ÉS ÁLLAT - KIÁLLITÁS SZEGEDEN. U sredini je na lovoročnim grančicama heraldički mađarski štit sa grbovima Dalmacije, Hrvatske, Slavonije, Erdelja (Transilvanije) i grada Rijeke. Iznad toga dva anđela drže mađarsku krunu Sv. Stefana.

Sl. 4. Medalja za vršačko vino iz Segedina 1876. godine

Na reversu je u lovoročom vencu grb Segedina i natpis ÉRDEM ÉREM.

U kolekciji muzeja nalaze se i četiri identične medalje za zasluge medaljera S. Schwarza, a koje su dodeljene 1885. godine vršačkim privrednicima Edvardu Ritingeru (trgovcu i lju-bitelju numizmatike), Ferencu Semajeru, Jožefu Kesl i sinu (poznati vinari) i Đuli Sajdlu, proizvođaču vinarske i druge opreme (sl. 5.) Na aversu medalje je biserni krug ispod kojeg je polukružni natpis ORSZÁGOS ÁTA LANOS KIÁLLITÁS BUDAPESTEN. U polju je ženska figura ogrnuta plaštom, u levoj ruci drži jedan venčić, a drugi venčić stavlja desnom rukom na ukrašeno postolje. U egzergu je godina 1885, iznad desno signatura S SCHWARZ FEC.

Sl. 5. Medalja za vinarsku opremu dodeljena vršačkom fabrikantu Juliju (Đuli) Sajdlu 1885. godine

Na reversu je široki lovoroč venac u čijem je centru pravo-ugaona pločica ukrašena raznim ornamentima, sa imenom nagrađenog (SZEIDL GYULÁNAK / VERSECZ), a ispod toga AZ ÉRDEM JELÉÜL.

Vršačku radionicu mašina i bakra osnovao je Valentin Najkom 1842. godine, a njegovi sinovi i Julijus (Đula) Sajdl 1875. godine istu podižu na nivo fabrike mašina i livnice metalala, koja je ubrzo postala čuvena po svojim vinarskim presama koje su izvozili u Austriju. O izložbi sa koje smo opisali prethodnu medalju izveštava novinar R. Mayer u Werschet-

her Gebirgsbote, 21, 24. maja 1885. On opisuje paviljon za industriju domaćinstva gde su u hali za vina i žestoka pića izloženi vršački proizvodi. U odeljku vinogradarstva Zemljoradničkog saveza Vršca bila su bela i crna vina iz 1875-1883, konjak Valentin Nojkoma i sinova godišta 1880, 1881. i 1882, a takođe med Ferdinand Vac - dr Đ. Jovanović, i drugi proizvodi, uključujući štamparske proizvode iz kolekcije udovice J. E. Kirhnera iz Vršca. Bile su tu svakako i vinarske i druge mašine Sajdlove fabrike.

Sl. 6. Reklama Julija Sajdla i medalja koju je njegova radionica dobila od Državnog zanatskog udruženja 1887. godine

Medalja koju je dobio fabrikant Đula Sajdl od Državno zanatskog udruženja 1887. godine ilustrovana je na sl. 6. Na njenom aversu je u bisernom krugu krilata boginja koja u desnoj ruci drži trubu, a u levoj lоворов venčić. Dole su tri naga deteta koji drže razne simbole: čekić, malu figuru Nike i preslicu. Desno su simboli zidarstva - nakovanj, trougao i visak, a uz rub je signatura medaljera A. SCHARF. Na reversu ove medalje prečnika 54 mm je lavorov poluvenac iznad kojeg je natpis AZ ORSZÁGOSIPA REGYESLETTOL ☆ i dole sitnim slovima ime proizvođača medalje - KNOPP ÉS STEINER BUDA-

PESTEN. U sredini polja je izgravirano *Seidff Gyula / gyaro-snak / Verseczen / 1887.*

Pored brojnih drugih medalja sa izložbi, pomenućemo ovde još dve, a koje su se održavale na našim područjima. Prva je medalja koja je dodeljena opet za vršačko vino na Industrijskoj izložbi u Novom Sadu 1875. godine (sl. 7). Njen autor nije nam poznat, posrebrena je, prečnika 43 mm. Na aversu je u linijskom površinskom krugu mađarski natpis * UJ-VIDÉKI IPAR KIÁLLITÁS AUGUSTUS HO 15en Q 1875. U polju je grb grada - tri kule, iznad golub sa palminom granom u kljunu.

Sl. 7. Medalja Industrijske izložbe u Novom Sadu 1875. godine

Na reversu su u sredini polja fabrike sa dimnjacima, lokomotiva, točak, svećnjak i drugi simboli industrije, a nako nemački natpis * NEUSATZER GEWERBE AUSSTELLUNG AM 15 AUGUST Q 1875.

Druga je atraktivna Kristelbauerova medalja I Posavske izložbe u Brčkom 1912. godine sa motivima vezanim za pčelarstvo (sl. 8), najverovatnije dodeljena za čuveni vršački med. Izrađena je od posrebreni bronze prečnika 63 mm tehnikom kovanja. Na njenom aversu je levo žena u bosanskoj nošnji, stoji, u desnoj ruci drži vile, a levom granu drveta iza nje. Do nje sedi muškarac u nošnji, sa fesom na glavi, pored košnice oko koje su pčele. Iza desno, plug, a u pozadini panorama grada i sunce koje izlazi. Signatura: Christelbauer Wien.

Na revesrsu je natpis I POSAVAČKA IZLOŽBA U BRČKOM - I ПОСАВАЧКА ИЗЛОЖБА У БРЧКОМ. Dole košnica, trava sa cvetićima, pčela. Iza na povišenoj traci 15.-21. IX 1912.

Sl. 8. Medalja I posavske izložbe u Brčkom, 1912.

Sl. 9. Medalja izložbe grada Vršca i vršačkog sreza, 1902.

Napokon, najznačajnija od svih, u kolekciji Muzeja je prelepa medalja od pozlaćene bronce prečnika 53 mm, izdata povodom Izložbe grada Vršca i vršačkog sreza 1902. godine (sl. 9).

Avers: Simboli poljoprivrede i zanata - plug, snop žita, srp, nakovanj, čekić, preslica, krčag. U egzergu levo i desno po jedna lovorova grana, a preko njih, u sredini jedan grozd između dva lista vinove loze.

Revers: Grb - tri brežuljka, na vrhu srednjeg - utvrđenje, a na brežuljku desno crkvica. Ispod prikaz vinograda, a u podnožju tri tornja i prizemna zgrada. Gore ruka drži budzovan. Polovina grba ima osnovu od gustih vodoravnih kanelura. Oko grba ornament. U povišenom linijskom prstenu * VER-SECZ - VÁROSI ÉS VERSECZ-JÁRÁSI KIÁLLITAS. 1902.

Poljoprivredna i zanatska izložba grada Vršca i vršačkog sreza otvorena je 15. avgusta i trajala do 15. septembra 1902. godine. Posle svetskih izložbi i velikih državnih izložbi na zapadu, kao i izložbi u Banatu, u Oravici (1869), u Aradu, Segedinu, u Temišvaru (1891) i Mileniumske izložbe u Budimpešti, gde je prikazan visok razvoj kulturnih institucija, poljoprivrede, trgovine i zanata, Vršac se predstavio svojom izložbom koja je najavljenja u tadašnjoj štampi još 1900. godine (Werschesser Gebirgsbote, No. 87. 1. XI 1900; Neu-Arader Zeitung Nr. 2, 27. X 1901 itd.) Izložbu je otvorio mađarski ministar za trgovinu Ludvig Lang. Paviljoni izložbe bili su postavljeni na dva mesta: na severnoj strani parka i u blizini železničke stanice. Za vreme trajanja izložbe održano je više manifestacija, na primer: skup Južnougarskog naučnog udruženja, Kongres vinogradarstva i trgovine vinom, Kongres temišvarskog trgovinskog i zanatskog udruženja i dr.

Izložbu je posetilo više od 50.000 ljudi, a imala je i dobar komercijalni efekat. Dok je na velika zvona najavljinava izložba u Presburgu (Bratislavi) završena deficitom od 118.000 kruna, ova vršačka izložba je iskazala višak od 7.192 krune i 21 heler.

Na izložbi je bilo 1000 izlagača, a nagrađeno je 765 učesnika, i to: zlatnim medaljama 59, srebrnim 195, bronzanim 152, priznaje-diplomama 282, diplomama za učešće 24, zahvalnicama itd.

Vršac 1900. godine ima 25.149 stanovnika, a njegov gradačelnik je te 1902. godine bio Karlo Vajfert.

Od srpskih medalja i značaka najvažnije u ovoj kolekciji su značka Vršačkog srpsko-zanatljskog pevačkog društva i či-

Sl. 10. Medalja Vršačke srpske ratarske čitaonice i pevačkog društva, 1896.

taonice, 1928, i medalja Vršačke srpske ratarske čitaonice i pevačkog društva, 1896 (sl. 10).

Ova medalja je jednostrana, izrađena tehnikom livenja, sa cilindričnom ušicom. Na aversu je poluvenac od dve lovorove grančice u kojem je gore otrvorena knjiga, sa lirom na levom i natisom OCH. /1896. na desnom listu. Ispod toga je natpis ЗА 25 ГОДИШ. / РЕВН., a naokolo, uz obod ВРШ. СРП. ПАТАР. ЧИТАОНИЦА И ПЕВ. ДРУШТВО.

Interesantna je i medalja Srpskog zanatljskog pevačkog društva iz 1923. godine, a koja je, ustvari, preinačena srpska Spomenica rata za oslobođenje i ujedinjenje 1914-1917. godine.

SUMMARY

COLLECTION OF MEDALS OF THE CITY MUSEUM IN VRŠAC

Collection of medals in the City Museum in Vršac (Germ. Versetz) has been formed since the last decade of the XIX century. The oldest one is the medal dated 1744 (Austria) and the newest one is from 1928 (Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes). In this article only a part of the collection has been described, mostly those medals which are connected with those men and women who had been pioneers of the industrial and cultural development of this town in south Banat. Such are the medals illustrated on Figs. 1 and 2 awarded to Mrs. Eva Herzog from Vršac for her production of silk, at the Exhibition in Vienna in 1845 and in Budapest in 1846 respectively. Other well known products from this town have always been honey and wine, for which numerous medals exist in the museum, two of them illustrated on Figs. 3 and 4. Medals for the wine making equipment produced by Julius Seidl are illustrated on Figs. 5 and 7. Two more medals for wine and honey had been awarded on the Novi Sad (Neusatz) exhibition in 1875 (Fig. 7) and the exhibition at Brčko, Bosnia, in 1912 (Fig. 8). The most important, however, is the beautiful medal commemorating the agricultural and craftsman exhibition in Vršac itself in 1902 (Fig. 9).

Finally one among several Serbian medals in the collection is described and illustrated here - the medal of the Serbian Library and Singing society of Vršac dated 1896 (Fig. 10).

Redakcijska kompilacija
numiserb@yubc.net

MEDALJA DIMITRIJA PETROVIĆA, DIREKTORA BEČKE KOVNICE

Usvojoj studiji pod naslovom „Crnogorski novac - perper”¹ M. Đurović daje detaljne informacije o početku kovanja crnogorskog novca 1906. godine, gde na str. 343 navodi: „Novac je iskovala austrijska kovnica u Beču. Na izradi niklenog novca učestvovala je i Krupova firma, a brončani je samostalno izradila glavna kovnica u Beču. Direktor kovnice je bio inženjer Mita Petrović, Srbin, poreklom iz Pančeva i kako se vidi iz nekih saopštenja, on je znatno pomogao da se ova zamisao ostvari”

Dimitrije - Mita Petrović, u austrougarskim izvorima poznatiji kao Demeter Petrovits, bio je značajna ličnost u „svetu novca”, a o kojem se, sem napred navedene kratke beleške, u našoj literaturi ne mogu naći bilo kakvi podaci, čak ni u Enciklopediji Jugoslavije², a ni u Enciklopediji SHS³. Najopširniji biografski podaci o ovom čuvenom Srbinu iz Pančeva objavljeni su u numizmatičkom časopisu „Mitteilungen der Numismatischen Gesellschaft in Wien”⁴, a koji ćemo ovde objaviti u prevodu.

Ovaj Dimitrije Petrović ovekovečen je takođe na medalji koju je izradio medaljer A. Hartig 1918. godine, a izdalo Austrijsko društvo za proučavanje novca i medalja; D. Petrović bio je potpredsednik tog Društva, a takođe jedan od najzасlužnijih ličnosti za unapređenje modernog austrijskog medaljerstva. Ova medalja je pripadala velikoj kolekciji „Numizmatičari na medaljama” Hajnca Koriliusa, a koja je prodata na

jednoj nemačkoj aukciji 2001. godine⁵. U Katalogu aukcije nije data fotografija ove medalje, nego smo je dobili od njenog sadašnjeg vlasnika, gosp. Aleksandra N. Brzića.

Na aversu medalje je gologlava bista Dimitrija Mite Petrovića (Pančeve 1853 - Kremljica 1936), oko koje je polukružni natpis HOF RAT D. PETROVITS DIREKTÖR DES K. K. HAUPTMÜNZAMTES - Dvorski savetnik D. Petrović direktor c. k. glavne kovnice. Na reversu je uz obod kružni natpis DIE ÖSTERR. GESELLSCHAFT FÜR MÜNZ-U. MEDAILLENKUNDE - vinjeta - a u sredini polja natpis u pet redova IHREM / VIEZPRÄSIDENTEN / ZUM / 40 JÄHRIGEN / DIENSTJUBILÄUM - Austrijsko društvo za izučavanje novca i medalja svom potpredsedniku (viceprezidentu) povodom proslave 40-godišnjice rada. Medalja je izrađena od bronce, veličine 65 mm.

Sledi opširna i veoma interesantna biografija ovog velikana novčarstva, a koja je objavljena u pomenutom bečkom časopisu. Autor članka, F. Koch, je jedan od direktora kovnice posle Petrovića; koliko je on poštovao svog prethodnika vidi se i iz tona biografije kao i iz obima iste. Normalno se objavljivao jedan mali paragraf a u ovom slučaju su to nekoliko celih stranica. Takvu čast su doživele samo vrlo malobrojne ličnosti austrijske numizmatike!

DIMITRIJE PETROVIĆ (Demeter Petrovits)

Onimakoji su radili u Glavnoj bečkoj kovnici (Hauptmünzamt) u periodu 30-godišnjeg važenja austrijske krune, sigurno je pala u oči dežmekasta pojava kasnijeg direktora ove kovnice i dvorskog savetnika, inženjera Dimitrija Petrovića. Uvek živan, Petrović se mogao naći svuda tam u kovnici gde je trebalo izdavati naloge. Spadao je u onu vrstu ljudi kojima je rad bio životni cilj, a upražnjavao ga je do svoje duboke starosti.

Petrović je rođen 6. novembra 1853. godine u Pančevu kao sin poručnika nekadašnje vojne krajine, a studirao je na Rudarskoj akademiji u Leobenu. Kao mladi rudarski inženjer prvo se zaposlio 1875. godine kod c.k.⁶ Uprave za rudarstvo i metalurgiju u Brixlegg-u u svojstvu rudarskog pitomca. Iste godine je imenovan za asistenta na katedri za metalurgiju i metalurške

1 Mirčeta Đurović, Crnogorske finansije, Titograd 1960, str. 339-362.
 2 Mita Petrović (Beograd 1852 - Beograd 1911) čija je biografija data u EJ, knj. 6, str. 487, poznat je po svom kapitalnom delu „Finansije i ustanova obnovljene Srbije”, knj. I - III, Beograd 1857-99.
 3 U Enciklopediji SHS Stanoja Stanojevića, knj. III, str. 341, data je biografija jednog drugog Dimitrija Petrovića, vajara (Baja 1789 - Beč 1852), a koji je takođe interesantan za numizmatičku nauku. On se, između ostalog, kako se ovde navodi „bavio prvo popravkama, a zatim modeliranjem medalja i snimanjem starih novaca i kopiranjem u kamenu za carski kabinet starina”... Najpoznatije su mu medalje koje je izradio u spomen događaja 1848., sa likom generala Radeckog itd.
 4 Bd. XVI, Nr. 117-120, September-Dezember 1936, str. 309-311.
 5 Dr. Busso Peuss Nachf., Katalog 368: Numismatiker-Medaillen, Sammlung Heinz Corilius. Auktion in Frankfurt/M. 25.-28. April 2001, lot 3600. U istoj kolekciji nalazile su se i medalje Ignjata Vajferta iz Pančeva, Ignjata i Đorda Vajferta sa novcem Viminacijuma na reversu i medalja Benka Horvata iz Zagreba.
 6 Skraćenicu „c.k.” koristimo kao prevod nemačke skraćenice „K-und K”, carsko-kraljevski. (Prim. redakcije).

ogledi pri c.k Rudarskoj akademiji u Příbram-u, a dve godine kasnije bio je rudarski pitomac u topionici u istom gradu. Sledеće godine je kao upravnik topionice ušao u c.k. Rudarsko-topioničarsku upravu u Brixlegg; 1881. je upravnik topionice u Unter-Heilingstadt-u, a sledeće godine u istoj fabriци bio je pomoćnik predsednika. Dve godine kasnije, 1883, vratio se na mesto upravnika topionice u c.k. Upravi za rудarstvo i metalurgiju u Brixlegg-u, tamo je bio pomoćnik upravnika, odakle je 1886. godine naimenovan u c.k. Ministarstvo za zemljoradnju.

Zahvaljujući mnogostrukom angažovanju u državnim topionicama i ostalim pogonima u okviru nadležnosti navedenog ministarstva, Petrović je stekao bogata tehnička iskustva. Petrović, čija je marljivost već bila priznata i cenjena sa višeg mesta, imao je prilike da se u vreme svoje službe u Ministarstvu za zemljoradnju bavi daljim studijama, naročito iz oblasti elektrolitičkog izdvajanja, napr. pribramskog srebra i industrijskog olova kod prof. Viktora Pierre-a na Tehničkom fakultetu u Beču. Jedno studijsko putovanje odvelo ga je u Witkowitz, a drugo u Brixlegg, zbog proizvodnje elektrolitičkog bakra. Na višekratnim studijskim putovanjima u šlesko-poljske cinkare Osvjenčin⁷ i Priwoz, kao i Celje, Petrović je upoznao postupak dobijanja cinka i njegove tehničke prerade.

Posle trogodišnje aktivnosti u Ministarstvu za zemljoradnju, koje mu je pružilo tako povoljnju priliku za višestruko proširivanje i produbljivanje njegovog i ovako obimnog tehničkog znanja, Petrović se ponovo okrenuo praksi. Godine 1889. bio je upravnik topionice kod c.k. Direkcije za rudarstvo u Příbramu, ali njegovo tamošnje angažovanje nije dugo potrajava. Već posle godinu dana, septembra 1890, Petrović je na svoj zahtev imenovan za inženjera u Glavnoj kovnici novca u Beču i time je posle 15-godišnje aktivnosti po planinskim pogonima prešao u jednu stvaralačku oblast, u kojoj je do kraja života beležio tako lepe uspehe.

U Glavnoj kovnici novca Petrović je najpre bio na mestu drugog inženjera, koji je bio zadužen za mašinska postrojenja tehničkog pogona i parnu mašinu. Njegov dolazak u Glavnu kovnicu novca dogodio se u vreme pripreme za uvođenje krune kao nove valute, 1892. godine. Kolikogod da su u pretodnim godinama vršena veoma obimna kovanja metalnog novca, naročito srebrnih guldena i marijaterzijanskih talira, ipak se ispostavilo da tehnička oprema austrijske kovnice nije više bila dorasla velikim zahtevima koje je trebalo savladati kod kovanja nove valute - krune. Na osnovu tog saznanja Ministarstvo finansija je odobrilo i naredilo obimnu rekonstrukciju Glavne kovnice, pa je i Petrović kao inženjer mogao najbolje da iskoristi svoja bogata znanja iz oblasti mašinstva.

Cilj ovih redova nije detaljno prikazivanje svih ovih radova. Ali treba na primer istaći da je belgijska ozibnjača (parna mašina sa polugom), koja je poticala iz prve opreme nove kovničke zgrade iz 1837. godine, još uvek bila u pogonu, a sada je bila zamenjena dvocilindarskom parnom mašinom sa ventilskim pogonom. Istovremeno sa parnom mašinom ob-

novljeno je i kotlovska postrojenje, a takođe i zastareli uređaj za izvlačenje zamenjen je savremenim. Kod ove rekonstrukcije opreme, Petrović je imao dovoljno prilike da dokaže svoje veliko tehničko umeće i radnu energiju. Iako je tek 1893. godine imenovan za vice-direktora, na njemu je već tada ležala odgovornost vođenja velikog dela mašinskog pogona. Njegova zasluga je bila u tome, što se ovaj prelaz odvijao nesmetano i što je sa novim uređajima realno postignut cilj povećanja proizvodnih kapaciteta kovnice. Petrović, koji je u međuvremenu, 1896. godine, unapređen u rudarskog savetnika, a 1901. u višeg rudarskog savetnika, postao je iste godine direktor Glavne kovnice novca.

Kao direktor Kovnice, izvršio je, sa samo njemu svojstvenom energijom, pripreme za uvođenje elektromotornih pogona mašina, koje je mogao da završi 1906. godine. Neumorno aktivan, Petrović je usmerio svoju pažnju na svaki deo kovničkog pogona, uvek tražeći da ga poboljša i modernizuje do najmanje pojedinosti, pri čemu je imao maksimalno duboko razumevanje i podršku Ministarstva finansija. Kao temeljni poznavalac svih radnih mašina, postrojenja i radnih hodova, Petrović je beskompromisno intervenisao svuda gde je video nedovoljne rezultate. Sam je uvek bio na licu mesta, danju i noću, da bi kontrolisao napredovanje instalacionih radova i prekovremeni rad svojih činovnika i radnika.

Kao što je Petrović uspeo da 1892-93. godine nabavi šest novih mašina za kovanje novca, isto tako mu je pošlo za rukom da prepostavljene službene organe ubedi u potrebu oformljenja medaljerske radionice u cilju unapređenja austrijskog medaljerstva. Njegova inicijativa je bila i nabavka dveju redukcionih mašina i instaliranje velike prese sa zavrtnjem u pogonu za izradu medalja. Njemu treba takođe zahvaliti što je, u tesnoj saradnji sa austrijskim umetnicima, realizovao izdavaštvo medalja pri Glavnoj kovnici, a što je, uz njegovo maksimalno zalaganje za unapređenje austrijskog medaljerstva, bilo od ogromne koristi za afirmaciju medaljera.

Petrović je posvetio pažnju i hemijskom aspektu u oblasti novčarstva, posebo izdvajajući rastvora nečistog zlata i srebra. Njegove studije o elektrolitičkom izdvajajući čistih metala za vreme njegovog ranijeg angažmana u državnim pogonima, dale su mu povod da se kod Glavne kovnice zauzme i za uvođenje elektrolitičkih izdvajanja plemenitih metala; ciljevi koji su bili krunisani uspehom. U kovnici je 1912. godine bio montiran uređaj za elektrolitičko izdvajanje zlata po Wohlwill-u, a 1913. elektrolitičko izdvajanje srebra po Möbius-u; postupci koji su omogućavali tako dugo očekivano dobijanje plemenitih metala maksimalne čistoće.

Petrović je adekvatno iskoristio period intenzivnog angažmana Glavne kovnice novca na prekretnici veka i, gledajući u budućnost, kovnici obezbedio trajna poboljšanja u pogonu, zahvaljujući bogatim prihodima od novčanih kovanja.

Petrović, koji je, može se reći, skoro srastao sa kovnicom, bio je ne samo prvorazredni stručnjak u oblasti tehnike, već i veoma vredan trgovac, koji je uvek težio da poverenoj mu službi obezbedi potrebne dopunske radove za austrijska novčana kovanja.

U njegove posebne oblasti spadaju i kovanja za inostranstvo. Na osnovu svoje nacionalne pripadnosti imao je žive ve-

⁷ Naravno da on u to vreme nije ni mogao da sanja šta će u ovom mestu biti 50 godina kasnije. Ovo mesto je pod nemačkim imenom Auschwitz postalo simbol zla drugog svetskog rata... (Prim. redakcije).

⁸ Posebno treba ovde obratiti pažnju viteškom krstu Ordена Leopolda: ovaj orden se uopšte retko davao, a viteški krst je bio zaista velika čast. (Prim. redakcije)

ze sa Kraljevinom Srbijom i Austrija je, posle dužeg niza godina, 1897. godine ponovo dobila prvu inostranu porudžbinu za kovanje novca, kojom mu je Srbija poverila kovanje srebrnih apoena od 1 i 2 dinara, a kojoj su se priključile i kasnije porudžbine za Crnu Goru i mnoge druge države.

U vreme kada je kao direktor vodio Glavnu kovnicu novca, dakle od 1901. do 1918. godine, on je na bazi izvršenja 30 porudžbina za kovanje novca isporučio više od 220 miliona komada novca stranim državama, kako iz Evrope, tako i Afrike i Južne Amerike. Pored poslova sa inostranstvom, Petrović nikako nije zaboravio austrijski trgovачki novac, takođe namenjen inostranstvu. U vreme njegovog rada u Glavnoj kovnici vrše se najintenzivnija kovanja austrijskih dukata i najveća godišnja kovanja marijaterezijanskih talira pred Prvi svetski rat.

Predani i uspešni rad Petrovića kao direktora kovnice, bio je opšte cenjen. On je u stručnim krugovima važio kao kapacet u oblasti novčarstva. Kao priznanje za njegove zasluge kod uvođenja krune kao nove valute, Petrović je odlikovan viteškim krstom Ordena Franje Josifa; 1908. viteškim krstom Ordena Leopolda, zatim u Svetskom ratu i Ratnim krstom II klase za građanske zasluge, i najzad viteškim krstom (Komturkreuz) Franje Josifa sa zvezdom.

Jednako ovim priznanjima za njegove zasluge u Austriji, bili su cenjeni i njegovi naporci oko kovanja novca stranih država, na osnovu čega mu je odato javno priznaje dodelom većeg broja ordena. Tako je Petrović posedovao Orden Sv. Save II i III reda Kraljevine Srbije, viteški krst II reda sa zvezdom crnogorskog Ordena Danila I, i veliki oficirski krst nacionalnog Ordena za građanske zasluge Kneževine Bugarske.

Nakon Svetskog rata Petrović je 1918. godine istupio iz austrijske državne službe, zbog svoje ne-nemačke nacionalne pripadnosti, i ubrzo nakon toga dobio nameštenje u svojoj 65. godini života, kao direktor u kovnici novca novoosnovane čehoslovačke države. Petrović je sa svojim do kraja života održanim neumornim radnim entuzijazmom, preuzeo radionice kovnice novca koje su ostale od nekadašnje kovnice u Kremnici, Slovačka. Od toga je napravio jednu modernu kovnicu novca koja je za kratko vreme bila u stanju da obezbedi celokupne potrebe u metalnom novcu nove Čehoslovačke Republike.

I u svom novom okruženju Petrović nikad nije sasvim zaboravio godine svog rada provedene u austrijskoj službi. On je, uprkos neprijatnom odlasku sa mesta svoje dugotrajne aktivnosti, sa nama ostao u kontaktu; u svom novom okruženju preuzeo je mnogo toga što je video i radio u bečkoj kovnici. On je takođe inicirao i sproveo u delo kovanje novih čehoslovačkih dukata prema austrijskom modelu.

Kada je u proleće 1935. godine navršio 80 godina života, Petrović je raskinuo ugovor sa čehoslovačkom kovnicom novca. Želeo je da kao penzioner u Kremnici dočeka svoje poslednje dane. Imao je zlu kobu da pri padu polomi kuk, te je ubrzo posle toga podlegao zapaljenju pluća u bolnici St. Martin 21. maja 1936. godine.

Petrovićev život je bio ispunjen radom koji mu je bio stvarna potreba, a zahvaljujući svom odličnom zdravlju mogao je da bude aktivan do duboke starosti. Priznanje za njegov rad uvek mu je nanovo davalо podstreka. Ali nije bio čovek koji je od toga pravio veliku buku, već se nakon prve radosti ponovo

okretao rešavanju nekog novog problema. To neprekidno streljenje ka napretku bilo je ono što mu nikada nije davalо mira, ali ga je održavalo zdravim i vitalnim.

Ing. F. Koch

Prevod sa nemačkog: Slobodanka Stojaković

SUMMARY

A MEDAL OF DIMITRIJE PETROVIĆ, IMPERIAL MINT DIRECTOR IN VIENNA

Not that many Serbs were able to hold positions of big importance during the existence of the Austro-Hungarian Empire. One of the most fascinating personalities of that kind was Dimitrije Petrović (born in Pančevo in 1853, died in Kremnica, Slovakia, in 1936). Not only was he able to attain a very high position in Austro-Hungarian official hierarchy, eventually becoming the Mint Director, he was also a personality of great drive and love for the area he worked in his whole life: metallurgy and minting. The medal presented in this article is of bronze, 65mm in diameter, and designed by A. Hartig in 1918 to commemorate 40 years of working life and it was issued by the Austrian Numismatic Society, of whom Petrović was vice-president.

Petrović started as Mining Engineering student in Leoben, worked in several positions in related institutions but soon discovered that his passion was metals refining and minting. At the Technical University in Vienna he did some very noted research in this, at that time relatively lively area (nickel and aluminum were starting to be used for minting around that time...). Pretty soon he transferred to the Imperial and Royal Mint and several years later he became its Director, the position he retained until being forced to resign at the end of the dual Monarchy in 1918. His main achievement in Vienna was threefold: at the beginning of his career he successfully renovated the very antiquated minting works of Vienna and later he did the complete transition from steam to electricity. Finally, he understood what a good business was to be done in bullion coins and instigated minting of ducats for Balkans and Levant in large quantities at the end of the XIX Century. A legendary worker, he seemed to live in the Mint day and night. Ending his

directorship in Vienna did not mean retirement, however. He was hired to run the Czechoslovakian Mint in Kremnica, which he very successfully did until his unfortunate death from a fall, in 1936. A rare combination of an academic, hands-on worker and an astute businessman, he remains one of the most capable directors of Vienna Mint ever. In total contrast is the fact that barely anything was ever written about him. The above compilation is mainly from the eulogy written by his successor in Vienna, F. Koch, in 1936.

Povratak „Jugoslaviji” na lepom plavom Dunavu

Srpsko numizmatičko društvo – Beograd
organizuje

48.
MEĐUNARODNI
SUSRET NUMIZMATIČARA

Beograd, hotel „JUGOSLAVIJA”
Subota 16. oktobar 2004,
od 09 do 15^h

SND organizuje tradicionalnu nagradnu lutriju za posetioce,
a glavni zgoditak je zlatnik,

DUKAT kralja Aleksandra iz 1931. godine.

Nenad BJELOŠ, falerista iz Pančeva, član SND
undaying@panet.co.yu

ODLIKOVANJA VATROGASACA OD 1945 DO 1991.

Nakon oslobođenja u maju 1945. godine, počele su nastajati dobrovoljne vatrogasne čete, koje su se bile raspale, početkom Drugog svetskog rata. U prvim poratnim godinama, vatrogasci su se nalazili pod upravom Ministarstva unutrašnjih dela. Savez vatrogasnih društava, koji je formiran prema raspoloživoj dokumentaciji iz 1956. godine, se postarao da članovi vatrogasnih društava polože vatrogasnu zakletvu. Tekst zakletve glasi: „Ja _____ zaklinjem se svojom čašću da će svoju dužnost kao dobrovoljni vatrogasac, po zakonima, propisima i naređenjima predpostavljenih mi starešina, izvršavati savezno i pozrtvovano bez pogovora, da će na svakom mestu čuvati i braniti čast narodnog vatrogastva i vatrogasne organizacije, da će dati sve od sebe pri pružanju pomoći, gde mi to nalaže dužnost članova vatrogasne organizacije prema svom narodu i FNRJ”.

Uniforme i oznake tog vremena skoro su bile jednake uniformi narodne miličije, s tim što su vatrogasci na okovratniku nosili vatrogasni amblem u vidu romba crvene boje kao i rub (ispusku) oko naramenica, dok je kod pripadnika milicije bio plavozagase boje. Pravilnikom o vatrogasnim uniformama i oznakama koje označavajučin i funkciju u dobrovoljnem vatrogastvu, 1950. godine propisan je poseban vatrogasni znak u vidu značke.

ZNAČKA VATROGASACA, kao posebno obeležje vatrogasaca i van službe, izrađena je, od bakarne legure u obliku trougla dimenzija bočnih strana 22 mm i donjem 20 mm. U centru značke nalazi se šlem u čijem je centru crvena zvez-

zda petokraka, a preko nje baklja i sekira čiji vrhovi vire van ivica značke. Ceo trougao je od svetloplavog emajla. Na reversu značke nalazi se igla za kačenje u vidu pribadače. Značka je rađena u industrijskoj kovnici Marko Orešković - Zagreb, poznatijoj po skraćenici „IKOM”.

Sl. 1. Vatrogasna značka 1950-1958. god.

Nova značka vatrogasaca propisana je 1958. godine, koja će se zadržati sve do raspada SFRJ 1991. godine. Ova značka, za razliku od prethodne, okruglog je oblika, izrađena od mesingane kovine prečnika 15 mm, i pozlaćena. U centralnom delu značke dominira vatrogasni znak (šlem, baklja i sekira) na crveno emajliranom polju. Na reversu značke nalazi se igla pribadača za kačenje značke. Na sisici igle koja je u centralnom delu značke nalaze se signature proizvođača „IKOM-Zagreb”.

Sl. 2. Vatrogasna značka 1958-1991. god.

ZNAK ZA DUGOGODIŠNJI SLUŽBU ustanoven je 1952. godine kao priznanje koje se dodeljivalo članovima u vidu priznanja za njihovu vernost i zasluge stečene tokom svog neprekidnog službovanja vatrogasnoj organizaciji ili druš-

tvu u trajanju od 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35 i 40 godina.

Znak za dugogodišnju službu izrađen je od bronce, reljefan je i bronzano patiniran; u centralnom delu je crveni prozirnoemajlirani krug prečnika 18 mm, ispod koga se nalazi zvezda petokraka u čijem je centru kovani broj godina službe isписан rimskim brojevima. Oko centralnog kruga je belo emajlirani prsten širine 3,5 mm sa devizom „ВАТРОГАСНИ САБЕЗ НР СРБИЈЕ“ Celu kompoziciju obavlja lovorov venac od bronce u dnu povezan mašnom. U gornjem delu lovorovog venca, nalazi se vatrogasno znamenje - šlem ispod koga se nalaze ukršteni baklja i sekira. Na pravougađenim primercima u centralnom delu u šlemu je crvena emajlirana zvezda petokraka, kao i plamenovi u baklji. Kasniji primerci su reljefni i bez emajla i zvezde petokrake u centralnom delu šlema. Znak je visine 46x42 mm.

Sl. 3. Znak vatrogasnog saveza NR Srbijeza dugogodišnju službu 1952-1963. god.

Na reversu znaka, koji je ravan i gladak, u centru, nalazi se matica sa vijkom zupčastih rubova. I ovaj model značka rađen je u industrijskoj kovnici Orešković Marko - Zagreb. Modeli izrađivani u Zavodu za izradu novca u Beogradu, poznatijoj po skraćenici „ZIN-Kovnica“, izrađivani su na iglu šnalu, vertikalno postavljenu duž znaka u čijem je donjem delu kukica za kačenje. Na igli su utisnute signature proizvođača - ZIN - Kovnica.

U toku 1957/1958. godine potvrđen je znak za dugogodišnju službu ustanoven 1952. godine kao „znak priznanje za pozrtvovanost, čovekoljublje i ljudsku pomoć koja se izražava u nesrebičnom delu u vatrogastvu“, a dodeljivao se aktivnim članovima vatrogasne organizacije u vidu diplome i značke za du-

gogodišnju vernost i službu". Dodela ove značke upisivana je u vatrogasnu legitimaciju vatrogasca i matičnu knjigu članstva. Značku i diplomu za dugogodišnju službu dodeljivao je Upravni odbor opštinskog vatrogasnog saveza.

Novim Pravilnikom iz 1963. godine, novouvedeni znak za dugogodišnju službu u odnosu na stari, bio je za svaki deset godina službovanja i to: bronzani znak za 10 godina, srebreni znak za 20 godina, zlatni znak za 30, 40 i 50 godina. Ovaj znak, za razliku od prethodnog, okruglog je oblika, zupčastih ivica prečnika 40 mm. Na sredini je na crveno emajliranoj podlozi vatrogasni grb, a oko grba natpis „BATROGASNI CABE3 СРБИЈЕ”, oko njega stilizovani zeleno emajlirani lоворов венак povezan u donjem delu mašnicom. Cela kompozicija je na desetokrakoj zrakastoj osnovi. U donjem delu ispod mašnice lоворовог венca u crvenoemajliranom krugu prečnika 4 mm, arapskim brojevima ispisane su godine službe. Poleđina znaka je ravna i glatka na kojoj se u gornjem delu nalazi horizontalna igla (šnala) za kačenje znaka. Ovaj znak je rađen u više industrijskih kovnica kao i privatnih proizvodnih radionica u Srbiji.

Sl. 4. Znak Vatrogasnog saveza SR Srbijeza dugogodišnju službu 1963-1991. god.

VATROGASNI ZNAK PRIZNANjA propisan je kao odlikovanje Vatrogasnog saveza SR Srbije. Uveden je 1963. godine, a dodeljivan za posebno junaštvo i posebne uspehe koje ostvari član vatrogasne organizacije, kao i za izvanredne uspehe, koji su od posebnog značaja za organizaciju, prvenstveno i operativno delovanje vatrogasnih organizacija. Uveden je za vatrogasce i druga lica u vidu odlikovanja i to: Vatrogasno priznanje I stepena i Vatrogasno priznanje II stepena.

Predlog za dodelu vršen je na osnovu predloga opštinskih vatrogasnih društava, koja su ih upućivala komisiji na razmatranje. Predsedništvo Vatrogasnog saveza Srbije pri svom odlučivanju o dodeli ovih priznanjanije moralo je upućivati komisiji svoj zahtev i tražiti mišljenje komisije.

Ovo vatrogasno priznanje izrađeno je od bronce u obliku kruga prečnika 50 mm. Krug je zrakastoreljefno izbrazdan. U svom centru ima apliciranu emajliranu crvenu zvezdu petokraku u kojoj se takođe aplicirani nalaze reljefno izrađeni simboli šлемa, baklje i sekire. Vrhovi plamenova baklje crveno su emajlirani. U donjem delu, sa leve i desne strane, dve trećine priznanja proteže se lоворov reljefni venac koji je u donjem delu povezan trakom. Kasnije izrađeni primerci umesto emajlirane aplicirane osnove imali su zvezdu petokraku reljefno urađenu na osnovi znaka i emajliranu crvenim emajлом na kojoj su aplicirani vatrogasni znaci - šlem, baklja i sekira. Poleđina znaka je ravna i glatka, na čijem je gornjem delu signatura evidencionog broja i početna slova ispisana cirilicom B. C. H. P. C. što znači Vatrogasni savez Narodna Republika Srbije. Ispod njih je zavarena pločica u vidu jezička za kačenje znaka. S obzirom da je to bilo nefunkcionalno, izrađeni su kasniji primerci na šnalu, na kojoj su signature proizvođača (ZIN - Kovnica), ispod igle signature B. C. H. P. C. dok je signaturni broj izostavljen, da bi najnovije izrađeni primerci bili i bez slovnih oznaka.

Vatrogasno priznanje I stepena je pozlaćeno, a vatrogasni grb, šlem, baklja i sekira posrebreni. Lentica (zamenica) izrađena je od metala dimenzije 30×10 mm, sa prugom zelene boje u sredini, širine 10 mm i dvema crvenim prugama sa strane, širine po 10 mm. U polju zelene uspravne pruge ugraviran je minijaturni znak, dimenzija 8 mm. Vatrogasno priznanje II stepena po opisu izgledu odgovara vatrogasnemu priznanju I stepena, ali je celo posrebreno. Lentica (zamenica) izrađena je takođe od metala, dimenzija kao i lentica I stepena, sa prugama u naizmenično uspravno poređanim 3 crvene i 2 zelene. U centru lentice nalazi se ugraviran minijaturni znak priznanja.

Sl. 5 Vatrogasni znak priznanja SR Srbijel i II stepena 1963-1991.

Revers lentine je ravan na kome je u centru aplicirana igla pribadača za kačenje lente na uniformu ili civilno odelo. Kutija znaka je crvene boje dimenzije 65×80 mm, sa natpisom na poklopцу ispisanim zlatnim ciriličnim slovima u četiri reda. U kutiji je kartonsko ležište sa prorezom za šnalu znaka.

Sl. 6. Varijante reversa Vatrogasnog znaka priznanja SR Srbijel i II stepena 1963-1991.

Priznanja Vatrogasnog saveza Jugoslavijesu su: Plaketa Vatrogasnog saveza Jugoslavije 27. septembar (Dan vatrogasca), koja se dodeljivala sve do 1991. godine; Orden Vatrogasne zvezde; Medalja za hrabrost pri gašenju požara; Zlatna značka Vatrogasnog saveza Jugoslavije i Pohvala Vatrogasnog saveza Jugoslavije.

ORDEN VATROGASNE ZVEZDE, ustanovljen je 1963. godine i dodeljuje se za

vatrogasne zasluge. Prvi primerci toga odlikovanja urađeni su u obliku ordena i dodeljivani su vatrogasnim savezima Republičkih vatrogasnih organizacija, koji su ih kasnijim aktima dodeljivali zaslужnim pojedincima ili vatrogasnim institucijama.

Prvi primerci ovog ordena promera su 60 mm, dok kasnije izrađeni primerci, nama poznati, promera su 43 mm. Orden je okruglog oblika kovan od bronce, sa deset radijalnih zraka. Površina zraka je kanelirana, a vrhovi su im zupčasti. Preko tih zraka postavljen je kružni reljefni lovorođ venac. Na sredini ima petougaono polje, između kojeg je prazan prostor, a u čijem je centralnom delu crvena emajlirana zvezda petokraka. Na zvezdi petokraci nalaze se aplicirani reljefno izrađeni vatrogasni šlem sa ukrštenom bakljom i sekicom. Orden vatrogasne zvezde je stepenovan u tri klase. Prvi stepen ovog ordena je ceo zlatno pozlaćen, a vatrogasni znak (grb) šlem, baklja i sekira srebro patinirani. Drugi stepen je srebro patiniran, dok je kružni reljefni lovorođ venac pozlaćen, a treći stepen je ceo srebro patiniran. Ovaj orden zadržao se sve do 1968 godine, kao najviše odlikovanje Vatrogasnog saveza Jugoslavije.

Sl. 7. Orden Vatrogasne zvezde Vatrogasnog saveza Jugoslavijel, II i III stepena 1963-1968.

Ukidanjem ovih odlikovanja 1968. godine ustanovljena su nova odlikovanja Vatrogasnog saveza Jugoslavije u dva stepena. Novi ordeni VATROGASNE ZVEZDE, oblika su medalje prečnika 40 mm. U centralnom delu je aplicirana crvena zvezda petokraka prečnika 24,5 mm u emajlu. U centralnom de-

lu petokrake zvezde nalazi se skraćenica Vatrogasnog saveza Jugoslavije (VSJ), iza nje su stilizovani reljefni plamenovi. Na reversnoj strani odlikovanja je natpis ciriličnim pismom uz rub „VATROGASNA ZVEZDA“ u donjem delu sa reljefnom zvezdom petokrakom. U centralnom delu u dva reda ispisano je isto ciriličnim slovima „PRVOG REDA“ odnosno „DRUGOG REDA“. I stepen je pozlaćen, II stepen sreben. Traka je od maorirane svile širine 40 mm složena u trougao na aluminijumsku pločicu. Na reversnoj strani trake nalazi se igla zihernadla, provučena kroz gornji središnji kraj trake, za kačenje odlikovanja na uniformu. Traka prvog stepena je crvene boje, a drugog bele boje. I stepen ima zamenicu izrađenu od maorirane svile koja leži na aluminijumskoj podlozi, dimenzije 30×10 mm, sa zelenom uspravnom prugom u sredini širine 10 mm i dvema belim prugama po 10 mm sa strane. U sredini lente se nalazi minijaturna pozlaćena aplicirana Vatrogasna zvezda dimenzije 8 mm. Kod drugog stepena zamenica je po obliku identična zamenici prvog stepena ali sa tri pruge bele

Sl. 8. Orden vatrogasne zvezde Vatrogasnog saveza Jugoslavije I i II reda (avers) 1968-1991.

nadla, provučena kroz gornji središnji kraj trake, za kačenje odlikovanja na uniformu. Traka prvog stepena je crvene boje, a drugog bele boje. I stepen ima zamenicu izrađenu od maorirane svile koja leži na aluminijumskoj podlozi, dimenzije 30×10 mm, sa zelenom uspravnom prugom u sredini širine 10 mm i dvema belim prugama po 10 mm sa strane. U sredini lente se nalazi minijaturna pozlaćena aplicirana Vatrogasna zvezda dimenzije 8 mm. Kod drugog stepena zamenica je po obliku identična zamenici prvog stepena ali sa tri pruge bele

Sl. 10. Medalja za hrabrost Vatrogasnog saveza Jugoslavijel i II reda (avers) 1963-1991.

Sl. 9. Revers, Orden vatrogasne zvezde Vatrogasnog saveza Jugoslavije; a) I reda; b) II reda

Sl. 11. Revers Medalje vatrogasne zvezde Vatrogasnog saveza Jugoslavije: a) I reda; b) II reda

boje i dve pruge zelene boje širine po 5 mm, naizmenično poredanim. Na sredini lentine apliciran jesrebreni minijaturni znak Vatrogasne zvezde dimenzije 8 mm. 1980. godine urađen je drugi model ovih odlikovanja sa malim umetničkim redizajnom, koji se zadržao sve do 1991. godine.

MEDALJA ZA HRABROST pri gašenju požara dodeljuje se za ličnu hrabrost vatrogascima koji su pokazali nesobično požrtvovanje pri rešavanju i gašenju požara. Medalju za hrabrost dodeljuje Vatrogasni savez Jugoslavije na osnovu predloga Vatrogasnih organizacija. Medalja za hrabrost pri gašenju požara ima dva stepena. Oba stepena su po izgledu identični. Urađena je u obliku medaljona prečnika 40 mm. Izbrzdane površine stilizovane u obliku vodenih mlazeva. Iskovana je od pozlaćene bronce. Na centralnom delu medalje nalazi se crveni emajlirani krug prečnika 15 mm od zrakasto prozirnog emajla, ispod koga je grb vatrogasaca šlem, baklja i sekira. Na zadnjoj strani (reversu) nalazi se natpis uz rub medalje latiničnim pismom „MEDALJA ZA HRABROST PRI GAŠENJU POŽARA“ a u centralnom delu latiničnim slovima ispisano je „PRVOG REDA“ odnosno „DRUGOG REDA“. I red je pozlaćen i visi na traci od mariorirane svile, crvene boje, širine 40 mm složenoj u trougao na aluminijumskoj podlozi. II red je patinirano srebreni visi na traci od mariorirane svile bele boje.

Literatura i Izvori:

- Protivpožarna zaštita br 12/1968, Beograd 1968
- Zbirka propisa o Civilnoj zaštiti SS za NO, Beograd 1976
- Priručnik za osnovnu obuku vatrogasca VS Srbije, Beograd 1978
- Priručnik za osnovnu obuku vatrogasca VS Srbije, Beograd 1984
- Janez J. Švajcerc, Gasilska odlikovanja na Slovenskem GS Slovenije, Čermel - Rogina 1986
- Đorđe Pilčević, Vatrogastvo Zlatiborskog okruga, Užice - 2000
- Rosa Svirčević, Dobrovoljno vatrogasno društvo Pančevo 1871 - 2001, Pančevo 2001

- Nenad Bjeloš, Fila Hobby M&M 1 / 2003 - Odlikovanja vatrogasaca Orden vatrogasne zvezde, Beograd 2003
- Nenad Bjeloš, Fila Hobby M&M 3 / 2003 – Odlikovanja vatrogasaca (2) Medalja za hrabrost, Beograd 2003
- Dobrovoljno vatrogasno društvo Kraljevo 1933 -2003, Kraljevo 2003.

Publikovani primerci vatrogasnih odlikovanja i priznanja vlasništvo su ing ppz Nebojše Pančića iz Beograda i autora članka.

Fotografije za članak uradila je dip. fotograf Snežana Negovanović iz Beograda, na čemu joj se ovim putem zahvaljujemo.

SUMMARY

DECORATIONS OF THE FIREMEN IN YUGOSLAVIA 1945-1991

Immediately after the World War II the fire brigades had been under the directorate of the Ministry for Internal Affairs. In 1956 the Union of the Fire Fighting Societies had been formed. At that time the firemen's uniforms were the same as the uniforms of people's militia, except for the special emblem in a form of a red rhomb, and a special firemen insignia in form of the badge, instituted in 1950, and in use up to 1958 (Fig. 1).

The new type of the badge (Fig. 2) had been instituted in 1958 and was in use up to the disintegration of SFR Yugoslavia in 1991.

Furthermore, in use were special Badges for the Long Service in Fire Brigades, for 5, 10, 15, 20, 25, 30, 35 and 40 years respectively. The first type of that badge (in use 1952-1963) is illustrated on Fig. 3, while the second type (1963-1991 is depicted on Fig. 4. In 1963 the Order of the Fire Fighting Union had been instituted (Figs. 5 and 6), and in the same year also Order of the Fire-fighting Star in three classes had been instituted (Figs. 7, 8 and 9). Finally there also existed the Firemen's Bravery Medal (Figs. 10 and 11) in two classes, used from 1963 to 1991.

Prikaz knjige

KATALOG TELEKARATA 2004

Autori: Zoran R. BOŠKOVIĆ,
Srebrenko STOJIČIĆ i
Branko VRTUNIĆ

Izdavač: Srebrenko Stojičić i Sekcija telekartica Srpskog numizmatičkog društva, Beograd 2004.
Kartonske korice, 22 cm. 88 str., ilus.
ISBN 86-7979-078-8

Ovaj do sada najkompletnej i najbolji katalog naše fuzilatelije* obrađuje telefonske kartice SFR Jugoslavije, SR Jugoslavije, Republike Srbije, Republike Crne Gore i Republike Srpske. Prve u ovoj grupi, telekarte bivše „velike Jugoslavije“, uvedene su u telefonski saobraćaj krajem septembra 1985. godine u Rijeci i u Opatiji. Tada je pušteno u probni rad pet međumesnih javnih telefonskih govornica kod kojih se naplata obavljala telekartama sa magnetnom trakom, umesto metalnim novcem. Govornice su bile proizvedene u saradnji EI Mihailo Pupin iz Zemuna i Autelca iz Berna, Švajcarska. Prve telekarte na kojima je označeno ime zemlje Jugoslavija pojavljuju se 1. februara 1989. godine. Njih je proizvodila slovenčka firma „Muflon“ iz Radeča kod Zidanog mosta.

Naše telekarte su u početku imale vrlo neatraktivnu („suvoparni“) likovnu obradu, ali su kasnije obogaćene raznovrsnim motivima, pogodnim za tematska sakupljanja.

Ovaj Katalog telekarta donosi sistematizaciju svih do sada poznatih kartica, uključujući varijante, a koja je zasnovana na dostupnoj dokumentaciji i iskustvu kolekcionara. Ilustracije, sve u boji, visokog su kvaliteta, a tržišne cene navedene su u evrima.

M. M.

* Termin fuzilatelija prihvaćen je širom sveta za hobi skupljanja telefonskih kartica, osim u Americi, gde se to nazova telegery.

JAVITE SE!

JA KUPUJEM NOVAC
RIMSKIH PROVINCIIA
DACIA I STOBI

tel: 018/833-636
tel: 063/806-5592
E-mail: makigvic@ptt.yu

KUPUJEM UMETNIČKE MEDALJE NEBOJŠE MITRIĆA

tel: 011/3033-428; 3284-501
mandicr@eunet.yu

KUPUJEM, PRODAJEM I MENJAM

NOVČANICE, AKCIJE I OBVEZNICE;
takođe
ORDENJE, MEDALJE I PLAKETE

tel: 063/316 765
medddd@eunet.yu

KUPUJEM
ORDENJE, MEDALJE,
OZNAKE, UKAZE, INFLATORNE
NOVČANICE, PASOŠE

Po dogovoru: GORAN
tel: 063 / 8012-433
E-mail: goran@bitsyu.net

KUPUJEM
MENJAM - PRODAJEM
PLANINARSKA ZNAMENJA
I PRIZNANJA

takođe sve predmete
FALERISTIKE
tel: 064 / 220-86-18

KUPUJEM i MENJAM

ORDENJE CRNE GORE

tel: 063/227 263

KUPUJEM,
PRODAJEM
I MENJAM

akcije • deonice • obveznice

tel: 011/4888 366
tel: 064/131 63 70

KUPUJEM
YU - FALERISTIKU
I VOJNE OZNAKE

Kontakt:
013/321-344; 064/128-2150
e-mail: undying@panet.co.yu

KUPUJEM

kataloški jeftin i
dobro očuvan
rimski srebrni novac

tel: 011/ 661 464
tel: 064/148-02-62
e-mail: inner@sezampro.yu

Nenad BJELOŠ, Stevan RADAN i Ranko MANDIĆ
numiserb@yubc.net

PRIZNANJA DRUŠTVA ZA NEGOVANJE OSLOBODILAČKIH RATOVA SRBIJE DO 1918. GODINE (2)

Nastavljajući hronološki našu priču o spomen medaljama Društva, dolazimo do 1995. godine, kada je izdata jedna lepa medalja, ali izuzetno retka, tako da nismo u mogućnosti da objavimo njenu ilustraciju. To je SPOMEN MEDALJA IZDATA U ČAST MILUNKE SAVIĆ povodom podizanja njenog spomenika u Jošaničkoj Banji te iste godine. Medalja je iskovana u samo 35 primraka od srebra finoće 925/1000 i delimično emajlirana. Ona je elipsastog oblika sa većim prečnikom od 50 mm. Na aversu je bista Milunka Savić u uniformi srpske vojske s kapom, uz natpis: МИЛУНКА САВИЋ УЧЕСНИК ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА У СРБИЈИ 1912-1918. Revers je prazan. Ova medalja koja bi se mogla nazvati medaljonom, iskovana je zajedno sa ušicom na kojoj je alka sa trougaonom trakom srpske trobojke veličine 30×30×30 mm. Uz ovo je isporučivan i srebrni lančić, ukoliko bi nosilac odlučio da ga koristi umesto trake. Autor medalje je akademski vajar Ljubiša Mančić, a iskovana je u zlatarskoj radnji „Medić“ u Beogradu.

Milunka Savić, srpska Jovanka Orleonka, bila je najhrabrija žena vojnik i nosilac dva Ordena Karadjordjeve zvezde sa mačevima, francuskog ordena Legije časti i francuskog Ratnog krsta sa zlatnom palmom.

Druga medalja izdata 1995. godine bila je SPOMEN MEDALJA MAJORA DRAGUTINA GAVRILOVIĆA, (sl. 11). Iskovana je tehnikom polirana ploča sa matiranim reljefnim površinama, prečnika 30 mm. Na aversu medalje prikazano je polupoprse majora Gavrilovića, sa oficirskom kapom na glavi. Levo od lika, koji se nalazi u poluprofilu, je polukružni natpis MAJOP ГАВРИЛОВИЋ, a desno u donjem delu signatura „M“ (Mančić). Revers je ravan uz čiji rub je pun venac od lovorođog lišća, dok se u centru nalazi reljefno ispisana godina „1915“. Na medalji je izjedna iskovana ušica pljosnatog oblika kroz koju je provučena metalna alka koja spaja medalju sa trakom. Traka je izrađena od tanke svile trougao-

*Akademski vajar Ljubiša Mančić,
autor mnogih medalja i drugih znamenja
Društva za negovanje tradicija
naših oslobodilačkih ratova*

nog oblika 38×38×38 mm u vidu srpske trobojke, a postavljena je na metalnu aluminijumsku podlogu na čijoj se zadnjoj strani nalazi igla za kačenje medalje.

Major Dragutin Gavrilović, komandant 2. bataljona 10. pešadijskog puka, biće upamćen po naredbi izdatoj svojim vojnicima braniocima Beograda septembra 1915. godine koja je glasila: „Vojnici, tačno u tri časa neprijatelj se ima razbiti vašim silnim jurišom, razneti vašim bombama i bajonetima. Obraz Beograda, naše predstonice, ima da bude svestao. Vojnici!... Junaci!... Vrhovna komanda izbrisala je naš puk iz svog brojnog stanja, naš puk je štrtovan za čast otadžbine i Beograda. Vi nemate više da briñete za vaše živote, koji više ne postoje...

Sl. 11. Spomen medalja majora Gavrilovića, 1995.

Zato napred u slavu! Za otadžbinu! Živeo Beograd!"

Sledeće, 1996. godine, Društvo je kao začetnik višegodišnje saradnje sa predstavnicima grčkog ostrva Krf, a povodom 80 godišnjice istorijske uloge Krfa koji je bio ostrvo spasa srpske vojske u Prvom svetskom ratu, iskovalo SPO-MEN MEDALJU KRF 1916-1996. (sl. 12). Ona je iskovana od pozlaćene legure bronze, prečnika 40 mm. Na aversu,

kao i kod većine medalja Društva, dominira spomenik na kamenom postamentu srpskog vojnika trećepozivca. Okolo uz rub medalje je natpis u dva reda: ДРУШТВО ЗА ЧУВАЊЕ СПОМЕНИКА РАТНИЦИМА / ИЗ РАТОВА СРБИЈЕ ОД 1912-1920. Na reversu je predstavljen grčki logor AGIO MATTEOS, u kome je bila smeštena čuvena Drinska divizija. U gornjem delu polja na levoj strani nalazi se prikaz drveta, a

na desnoj logorski vojnički šator i poredani u tri reda. Iznad šatora nalazi se rupiterov krst. U donjem delu su blago uđubljene valovitom crtom površine odvojene koje na simboličan način prikazuju morske talase. Ispod tih kompozicija ispisano je u tri reda: КРФ / 1916-1996 / ОСТРВО ВАКРПА СРПСКЕ ВОЈЦКЕ. Prstenasta ušica nalemljena je na medalju i kroz nju je provučena alka za spajanje medalje sa trakom. Traka je izrađena od tanke svile u bojama srpske plavo-crveno-bele trobojke, složena u trougao dimenzije 48×48×48 mm.

U toku 1997. godine takođe su izdate dve medalje. Prva je MEDALJA MILUTINA BOJIĆA koja je iskovana je od pozlaćene legure bronze tehnikom polirana ploča sa matiranim reljefnim površinama, prečnika 30 mm. Na aversu medalje je poprsje Milutina Bojića obučenog u građansko odelo i sa kravatom i šeširom na glavi. Iznad glave je natpis: МИЛУТИН БОЈИЋ 1892-1917. Revers medalje je ravan sa reljefne tri zvezdice iznad i tri ispod reljefnog teksta stihova pesme ispisanih u pet redova: СТОЈТЕ ГАЛИЈЕ ЦАРСКЕ / СПУТАЈТЕ КРМЕ МОЂНЕ / ОПЕЛО ГОРДО ДРЖИМ / У ДОБА ЈЕЗЕ НОЂНЕ / НАД ОВОМ СВЕТОМ ВОДОМ. Ušica medalje je četvrastog oblika iskovana je zajedno sa medaljom, kroz nju je provučena duguljasta alka koja služi za spajanje medalje sa trakom. Traka je izrađena je od tanke svile složena u trougao dimenzije 38×38×38 mm. Trake je bojama crveno-plavo-bele boje. Pored ove pozlaćene medalje Milutina Bojića, izrađene su još dve identičnog izgleda, ali od srebra i posrebrene mat bronze.

Milutin Bojić bio je srpski pesnik, koji je povlačeći se sa srpskom vojskom preko Crne Gore za Albaniju umro u Solunu 1917. godine. Autor je nekoliko prvorazrednih patriotskih pesama, od kojih mu je najpoznatija „Plava grobnica“.

Druga medalja iskovana 1997. godine je MEDALJA KRALJA PETRA I od pozlaćene bronce, prečnika 30 mm (sl. 14). Na aversu ove medalje nalazi se poprsje kralja Petra I u profilu okrenutog na levo. Kralj je u uniformi sa oficirskom vojničkom kapom na glavi. Sa leve strane poprsja kralja nalazi se lovoro-

Sl. 12. Spomen medalja Krf 1916-1996

Sl. 13. Spomen medalja Milutina Bojića

Sl. 14. Medalja kralja Petra I

va grančica, a sa desne hrastova. Iznad kraljeve glave je natpis: КРАЉ ПЕТАР I. U donjem desnom uglu je ciriličnim slovima signatura „S. M /97“. Revers medalje je sličan ostalim medaljama Društva sa figurom trećepozivca, oko kojeg je ispisano polukružno u dva reda: ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ ТРАДИЦИЈА ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА СРБИЈЕ ДО 1918. ГОД. - БЕОГРАД . U donjem desnom uglu nalazi se u trouglu signatura „M „(Mančić). Ušica kod ove medalje je četvrtastog oblika iskovanja zajedno sa medaljom, kroz ušicu provučena je alka koja spaja medalju sa trakom. Traka medalje izrađena je od tanke svile u bojama srpske trobojke i složena u trougao dimenzije 48×48×48 mm.

Povodom 80 godišnjice probaja Solunskog fronta 1998. godine, Društvo za negovanje tradicija oslobođilačkih ratova Srbije ustanovilo je i izdalo spomen medalju pod nazivom SPOMEN MEDALJA PROBOJA SOLUNSKOG FRONTA. Ova medalja izrađena je u tri varijante: zlatna (od pozlaćene bronce), srebrna (od bronce i srebrno patinirana) i brončana patinirana, prečnika 30 mm.

Zlatni tip izrađen je u tehnici poliranja ploča sa matiranim reljefnim površinama. Na aversu medalje prikazana su dva poprsja - srpskog vojvode Mišića koji na glavi ima srpsku oficirsku kapu i francuskog maršala D'Espereya sa francuskom oficirskom kapom na glavi. Ispod likova ove dvojice istaknutih vojskovođa nalazi se Orden Karađorđeve zvezde sa mačevima. Uz rub medalje iznad glava je polukružni tekst ВОЈВОДА МИШИЋ - МАРШАЛ Д'ЭСПЕРЕЙ. Donji deo medalje oivičen je poluvencem od dve grane, hrastove i lоворove, koje se u dnu spajaju grančicama. Ispod spoja grančica je signatura „M“. Revers medalje je ravan sa natpisom НАПРЕД / У СЛАВУ ИЛИ СМРТ, a ispod ovog teksta u dnu je godina „1998 ..“ Uz gornji rub medalje ispisano je: ПРОБОЈ СОЛУНСКОГ ФРОНТА - 15. СЕПТЕМБАР 1918. Kod ovih medalja ušica je okruglog oblika, iskovana zajedno sa medaljom. Kroz ušicu provučena je alka za spajanje medalje sa trakom. Traka medalje izrađena je od tanke svile u bojama srpske trobojke, složene u trougao, dimenzije: 48×48×48 mm.

Sl. 15. Medalja sa likovima vojvode Mišića i genereala D'Espereea

Sl. 16. Medalja sa likovima Rige od Fere i Karađorđa

Društvo za negovanje tradicija oslobođilačkih ratova Srbije ustanovilo je 14. maja 1998. godine SPOMEN MEDALJU GRČKO - SRPSKOG PRIJATELJSTVA, a povodom 200 godišnjice smrti Rige od Fere, grčkog revolucionara i velikog prijatelja Srba. Ova Medalja izrađena je od legure bronce prečnika 30 mm. Na aversu medalje dominira lik ovog grčkog revolucionara, uz rub natpis: РИГА ОД ФЕРЕ РИГА * АНДОНИ КИРИЈАЗИ 1798 (godina kada je ubijen) i signatura „M“ (Mančić). Na reversu je lik vođe Prvog srpskog ustanka, Karađorđa, iznad čije je glave uz rub natpis ВОЈД КАРАЂОРЂЕ ПЕТРОВИЋ. Ušica medalje iskovana je zajedno sa medaljom i kroz nju je provučena pljosnata karika koja služi za spajanje medalje sa trakom koja je izrađena je od tanke svile u bojama srpske trobojke, složene u trougao, dimenzije: 38×38×38 mm.

Riga od Fere rođen je oko 1757. godine, a pogubljen je u Beogradu u kuli Nebojši na Kalemegdanu 1798. godine. Poznat je bio i po imenu Riga Velestanić, a pravo ime mu je bilo Andoni Kirijazi.

Povodom proslave jubileja 85 godišnjice oslobođenja Beograda 1999. godine urađena je nova SPOMEN MEDALJA MAJORA DRAGUTINA GAVRILOVIĆA (sl. 17). Ona je izrađena od bronce reljefnog oblika prečnika 38 mm i cela je srebrno patinirana. Na aversu je poprsje majora Dragutina Gavrilovića sa oficirskom kapom na glavi. Uz izraženi rub medalje na polju sa leve strane u dva reda ispisano je: МАЈОР ДРАГУТИН / ГАВРИЛОВИЋ. Na reversu je po sredini stilizovani mač od slova i ocila. Na sečivu mača ispisano je БЕОГРАД 1915. Krsnica i rukohvat mača su u obliku krsta sa četiri ocila. Ispod balčaka mača na donjem delu je signatura „M“. Sa leve strane stilizovanog mača uz rub me-

SUMMARY

**INSIGNIAS OF THE SOCIETY
FOR TAKING CARE OF
MONUMENTS AND NOURISHING
TRADITIONS OF SERBIAN
LIBERATION WARS
UP TO 1918 - Part 2**

Sl. 17. Spomen medalja majora Gavrilovića, 1999

Sl. 18. Medalja Živojina Mišića

dalje je hrastova, a sa desne strane lovo-rova grančica koje svojom dužinom do-sežu do dve trećine medalje. Ušica je za-varena za medalju i kroz nju prolazi pljo-snata alka koja spaja medalju sa trakom. Traka je izrađena od tanke svile u boja-ma srpske trobojke, širine 23 mm i slože-na na petougaonu aluminiјumsku podlo-gu, dimenzije 20×40×20×20×40 mm.

U toku 2000. godine iskovana je u tri stepena zlatna, srebrena i bronzana SPOMEN MEDALJA VOJVODE ŽIVOJI-NA MIŠIĆA. Zlatna medalja izrađena je od pozlaćene legure bronze prečnika 30 mm. Na njenom aversu je poprsje vojvo-de u uniformi, zaognutog šinjelom, sa ordenom o vratu i sa oficirskom kapom na glavi. U gornjem delu medalje je nat-pis: ВОЈВОДА ЖИВОЈИН МИШИЋ, a u donjem delu, uz sam rub sa leve strane, nalazi se signatura „M”. Na reversu je amblem Društva - srpski vojnik trećepo-zivac koji стоји на каменом postolju, na

kojem je ispisana godina osnivanja Druš-tva - „1970”. Uz rub medalje u dva reda je natpis: ДРУШТВО ЗА НЕГОВАЊЕ ТРАДИЦИЈА / ОСЛОБОДИЛАЧКИХ РАТОВА СРБИЈЕ ДО 1918. ГОДИНЕ - БЕОГРАД. Ušica je pravougaonog obli-ka i iskovana je zajedno sa medaljom, kroz nju je provučena pljosnata alka ko-ja spaja medaljon sa trakom. Traka je iz-rađena od tanke svile u bojama srpske trobojke, širine 23 mm i složena na peto-ugaonoj aluminiјumskoj pločici, dimen-zije 20×40×20×20×40 mm.

Srebrena medalja izrađena je od posrebrene bronze i patinirana, dok je bronzana ista kao prethodna, ali bez po-srebrena.

Živojin Mišić jedan od najistaknuti-jih srpskih vojskovođa, učestvovao je u svim ratovima koje je Srbija vodila u pe-riodu od 1876. do 1918. godine.

(Nastavak u sledećem broju)

Continuing to describe the com-meorative medals of this Society in chronological order, we came to 1995, when an interesting but extremely rare MEDAL COMMEMORATING MILUN-KA SAVIC, a famous Serbian lady warrior in World War I was issued. There existed only 35 specimens and we unfortunately did not manage even to get a photo of it, but a detailed description is given here in Serbian language. In the same year the MAJOR GAVRILOVIC MEDAL had been issued, illustrated on Fig. 11, while the other medal com-memorating the same hero whose battali-on defended Belgrade in 1915 had been issued in 1999 (Fig. 17).

In 1996 Society issued the COM-MEMORATIVE MEDAL IN HONO-UR OF THE GREEK ISLAND OF COR-FU (Kerfyra in Greek, Krf in Serbian), which was the salvation place of Serbian soldiers after the retreat through Alba-nia in 1915 (Fig. 12). The next year two medals of the Society had been issued - COMMEMORATIVE MEDAL IN HO-NOUR OF MILUTIN BOJIC (in gold, sil-VER and bronze), who was a Serbian poet who fell in the battle for Thessalonica in 1917 (Fig. 13), and a COMMEMORAT-I-VE MEDAL OF KING PETER I (Fig. 14). Another two medals had been issued in 1998, one COMMEMORATING THE 80th ANNIVERSARY OF THE THES-SALONICA FRONT (Fig. 15), with por-traits of Serbian Marshal (vojvoda) Mi-šić and the French Marshal D'Seperey. The other one was a COMMEMORAT-I-VE MEDAL OF THE SERBIAN - GRE-EK FRIENDSHIP, depicting Greek revo-lutionary Riga of Fera (Andoni Kiriazi) on one side and Karađorđe, leader of the First Serbian uprising in 1804 on the ot-her. (Fig. 16).

Finally, in year 2000, the COM-MEMORATIVE MEDALS OF VOJVODA ŽIVOJIN MIŠIĆ in gold, silver and bronze have been issued (Fig. 18).

(To be continued)

Radomir STOLICA, istoričar umetnosti iz Beograda

KRST MILOSRĐA

ZLATAN MALTEŠKI KRST NA PLEMENITIM MILOSRDNIM GRUDIMA

Krst milosrđa je odlikovanje koje ima rang medalje i predstavlja priznanje za vojne sanitetske zasluge i dobrovoljni rad u ovoj vojnoj službi članova Društva Srpskog Crvenog krsta u prvom i drugom balkanskom ratu. U Statutu Krsta Milosrđa je precizirano da je to „Naročito odlikovanje u revnosnoj, usrdnoj i predanoj nezi, požrtvovanju i ukazanoj usluzi u pomoći ranjenom i obolelelim vojnicima u ratu i miru, za vreme epidemija, požara, poplava i gladi”.

Institucija Krsta milosrđa osnovana je Ukazom od 7. juna 1913 godine u Beogradu. Osnivač odlikovanja, kralj Petar I Karadorđević, proširio je krug nosilaca novog sanitetskog odlikovanja na muška i ženska lica. Niosioci ovog krsta bili su oficiri, podoficiri i vojnici Srpske kraljevske vojske svih poziva, dobrovoljne bolničarke i druga lica. Pre toga u Kneževini i Kraljevini Srbiji su postojala odlikovanja sa istom devizom „Za negu ranjenih i bolesnih vojnika”, ali su ona bila namenjena isključivo ženskim licima. Institucija ovih odlikovanja postojala je kratko vreme i gasila se posle završetka ratova. Medalja knjeginje Natalije za ratove 1876., 1877. i 1878. godine i Medalja kraljice Natalije za rat 1885–1886 nisu više izdavane od strane Ministarstva vojnog posle objavljinjanja vladarskih Ukaza o odlikovanim osobama ženskog roda (krug dekorisanih gospoda i gospodica je bio ograničen na najistaknutije aktivistkinje društva Crvenog krsta i Beogradskog ženskog društva).

Ova stara srpska odlikovanja iz XIX veka u obliku ovalnog medaljona sa monogramom vladarke iz dinastije Obrenovića nisu se mogla usvojiti kao osnovno idejno rešenje za novo odlikovanje u bal-

kanskim ratovima početkom XX veka. Razlozi za ustanovljenje novog oblika odlikovanja u vidu krsta su višestruka. Pre svega, to je njegova proširena nameна (i za ženska i za muška lica), zatim promena dinastije u Srbiji (vladar iz dinastije Karađorđević) kao i nepostojanje vladarke u zemlji (preminula) da u ulozi zaštitnice svih ženskih društava nastavi dodelu odlikovanja namenjenih samo ženskim licima.

Na sl. 1 prikazan je portret Marije Vajfert, supruga guvernera Narodne banke i čuvenog numizmatičara Đordja Vajferta, sa medaljom Kraljice Natalije za negu ranjenih i bolesnih, pored koje je Krst milosrđa, a oko vrata komanderski krst Ordena Svetog Save.

Za idejno rešenje usvojen je zlatan Malteški krst sa crveno emajliranim kružnim medaljonom svome centru. Na aversu u medaljon je deviza odlikovanja ispisana starom cirilicom: „ЗА НЕГУ РАЊЕНИКА И БОЛЕСНИКА” i godina prvog balkanskog rata „1912” ili godina drugog balkanskog rata „1913”. Na reversu u medaljonu je reljefna predstava državnog grba Kraljevine Srbije - beli orao u poletu.

Krst na gornjem vertikalnom kraku ima ušicu kroz koju je provučena okrugla alka za nošenje trake. Traka odlikovanja je preuzeta od medalje Kraljice Natalije, sa istom mašnom otvoreno plave boje za ženska lica. Muška lica nosila su krst na levoj strani prsiju na svilenoj moriranoj traci otvoreno plave boje složenoj u obliku ravnostranog trougla. Autor idejnog rešenja Krsta milosrđa nije nam poznat na osnovu dostupne istorijske građe.

Izrada krsta Milosrđa poveravana je različitim medaljarskim radionicama ta-

ko da postoji nekoliko njegovih tipskih varijanti.

Prvi tip u aversu ima na medaljonu velikim ciframa uređenu godinu „1912”, a okolo devizu (sl. 2).

Drugi tip u aversu na medaljonu ima velikim ciframu izvedenu godinu „1913” a okolo devizu (sl. 3). Na reversu državni grb (orao) je srebrn, a kod svih ostalih tipova je zlatan.

Treći tip znaka odlikovanja ima u medaljonu u sredini natpis „ЗА НЕГУ” (sl. 4). Okolo je ostali deo natpisa devize „РАЊЕНИКА И БОЛЕСНИКА” i godina „1912”, koja je urađena malim brojkama. Kod ovog tipa krsta Milosrđa razlikuju se dve podvrste:

- Ceo maltaški krst i crveno emajlirani medaljon (avers i revers) iskovani su od jednog komada metala;
- Posebno je iskovan maltaški krst, a tako isto posebno i medaljoni aversa i reversa u crvenom emajlu a zatim aplicirani na sredini krsta.

Dimenzije krsta i medaljona i veličina natpisa, godine i grbovi su isti sa obe podvrste.

Četvrti tip ima crveno emajlirane medaljone većih dimenzija nego predhodno opisane varijante (Sl. 5).

Prva tri tipa imaju medaljone kružne prečnika 15 mm, a četvrti tip ima medaljone prečnika 18 mm. Proporcionalno ovom uvećanju je uvećan i natpis na aversu i grb na reversu. Promene u samome krstu vide se u odstupanju od standardne izrade (kod prva tri tipa) 40×40 mm, tako da četvrti tip krsta je dimenzija 38×38 mm. Zbog centralnog kružnog polja (medaljona) koje je veće, kraci krsta se manje vide u svom užem delu.

Znaci odlikovanja izrađivani su u švajcarskoj medaljarskoj radionici kod

Slika 1.

braće „HUGUENIN” u Loklu i „ARTHUS BERTRAND” u Parizu.

Krst milosrđa se dodeljivao i u Prvom svetskom ratu sa nesmanjenom devizom i godinama prvog i drugog balkanskog rata na medaljonima.

Već 22. novembra 1914. godine u Nišu su propisana „Pravila o odlikovanjima u vojski odlikovanjima i medaljama” u kojima se navode koja vojna lica i delovi trupa mogu biti odlikovani Krstom milosrđa (Službeni vojni list za 1914, str. 955-960). Iako je članom 13. ovih Pravila određeno da se „Krst milosrđa daje oficirima, podoficirima i vojnicima - redovima sanitetskih jedinica i ustanova, kao i dobrovoljnim bolničarima

i bolničarkama i drugim licima za revnosnu i predanu službu i uslugu oko nege i pomoći ranjenih i bolesnih vojnika”. U ime njegovog veličanstva Petra I Karađorđevića ovaj kriterijum za dodelu (pravila) su potpisali Prestononaslednik Aleksandar, Nikola Petrović kao predsednik ministarskog saveta i pukovnik Dušan P. Stefanović kao ministar vojne (F/AO No. 3496).

Tako je po cenovniku ove zadruge iz 1935. godine Krst Milosrđa sa pripadajućom pantljikom koštao 51 dinar.

Kasnije, u toku daljih vojnih operacija za vreme prvog svetskog rata, ovo odlikovanje poprima još više karakter vojničkog odličja. U Solunu, na predlog Vr-

Slika 2.

Slika 3

Slika 4.

Slika 5.

Navedene varijante izrađivane su u medaljarskim radionicama Artisa Bertrana u Parizu i Braće Igenin u Loklu –Švajcarska. Nije isključeno da su se njihovom proizvodnjom bavile i domaće radionice između dva svetska rata. „Oficirska zadruga” sa centrom u Beogradu kao najveći zavod za izradu uniformi gospode oficira Kraljevine Jugoslavije prodavala je i sva državna odlikovanja (adresa: Masarikova ulica broj 4, telefon br. 26-804).

hovne komande, Ministarstvo vojno je objavilo da u grupu o odličju za pukovsku pohvalu dolazi i Krst Milosrđa. Ovom dopunom, od 5. maja 1917. godine, Krst milosrđa je dodeljivan na predlog komandanta pukova za vreme ratnih operacija u onim slučajevima kada se nije moglo dodeliti srebrena medalja za hrabrost. Tako je Krst milosrđa bio odgovarajuće odličje za one koji se nisu u borbi odlikovali hrabrošću prema neprijatelju (Službeni vojni list za 1917. godinu. FDO br. 7191).

U toku postojanja institucije dodeljivanja Krsta milosrđa ovim odlikovanjem je udostojeno više od 7000 naših i stranih građana. Njegovu masovnu dodelu uslovila su velika materijalna razaranja i velike ljudske žrtve u prvom svetskom ratu.

Prvo je udostojena da ponese ovo odličje upravo čerka srpskog vladara i osnivača Krsta milosrđa kralja Petra I Karađorđevića. Za poslatu i pruženu pomoć ranjenim i bolesnim srpskim vojnicima ratovima 1912–1913. Zlatan malteški krst na damskoj mašnici prva je ponela na levom ramenu kneginja Jelena Karađorđević (Rijeka 23.10.1884 - Niš 16.10.1962). U vreme dodelje odlikovanja ona je bila supruga ruskog kneza Jovana Konstantinovića Romanova (udala se 1911. god.). Zasluzno priznanje je pre svih dobila zbog svojeg izuzetnog humanog postupka. Prvih ratnih dana 1912. godine Kneginja Jelena Petrovna Konstantinović Romanov je pohitala na bojno polje da pruži svoju sestrinsku pomoć ranjenoj

braći. Nekoliko nedelja je provela i po bolnicama među ranjenicima koji su blagosiljali blagorodnu dušu i plemenito srce naše mlade kneginje.

Minijaturni znaci Krsta Milosrđa izrađivani su u istim ovlašćenim medaljarskim radionicama, koje su ih proizvodili u prirodnoj, zakonskoj veličini. Postoje minijature Krsta Milosrđa izrađene od zlata, pozlaćenog srebra i pozlaćene bronze, a po specijalnim porudžbinama njihovih nosilaca.

STATUT KRSTA MILOSRDJA

Mi

Petar I

po milosti Božjoj i volji narodnoj
Kralj Srbije

Na osnovu člana 5. Zakona o odlikovanjima i medaljama ustanovljavamo medalju koja će se zvati: Krst Milostrđa

Član 1.

Medalja je ova zlatna u obliku krsta jedanaka za sve činove u vojsci i ostala lica. Krakovi krsta zarezani su u vidu upadnog tupog ugla. U sredini krsta nalazi se okrugao prsten u kome je na prednjoj strani napisana starom cirilicom „Za negu ranjenika i bolesnika” i „1912”. Na poleđini prstena nalazi se državni grb. Vertikalni i horizontalni prečnik krsta dugački su 40 mm. Osovina prstena je 15 mm.

Krst se nosi na levoj strani prsiju na svilenoj pantljici otvoreno plave boje, u obliku ravnostranog trougla čija je jedna strana 40 mm.

Član 2.

Krst milosrđa daje se oficirima i vojnicima Kraljevske srpske vojske svih poziva, dobrovoljnim bolničarcama i drugim licima, za naročito odlikovanje u revnosnoj, usrdnoj i predanoj nezi, požrtvovanju i ukazanoj usluzi u pomoći ranjenim i obolelim vojnicima u ratu i miru, za vreme epidemije, požara, poplave, gladi.

Član 3.

Uz ovu medalju daje se uverenje koje potpisuje ministar vojne.

Član 4.

Spisak lica odlikovanih ovim krstom čuva se u ministarstvu vojnom.

Član 5.

Po smrti odlikovanog, krst se ne vraća, ali ga ni jedan član porodice ili uopšte ko nije istim odlikovan ne može nositi ni upotrebiti.

U ostalom i za ovu medalju važe opredeljenja člana 19 i 20 Zakona o ordenima i medaljama.

F/A No. 16619
Petar s.r.
7. juna 1913. god.
U Beogradu

Predsednik Ministarskog Saveta
Ministar Inostranih dela,
Nikola P. Pašić s.r.

Ministar vojni
Đeneral
Miloš Božanović s. r.

Sl. 6. Ukaz (diploma) Krsta milosrđa iz vremena prve dodelje (zbirka autora).

Interesantno je primetiti da se u osnivačkom dokumentu ovog odlikovanja ne navodi izgled i dimenzije trake za lica ženskog pola. Ženska traka je bila izrađena od istog materijala u obliku mašnice.

Supruga Kralja Petra I Karadorđevića nije dočekala da se uspne na vladarski presto Kraljevine Srbije i da ovo odlikovanje humanitarnog karaktera ponese njeno ime. Knjeginja Zorka, najstarija čerka crnogorskog kralja Nikole I Petrovića, rođena je na Cetinju 11. XII 1864. godine, a umrla na Cetinju 4. III 1890. godine. Udalila se za kneza Petra Karadorđevića krajem juna 1883. godine.

SUMMARY

CROSS OF CHARITY

Cross of charity was a bronze-gilt decoration in form of Maltese cross, which had the rank of a medal. It had been bestowed upon men and women for tending the sick and wounded in the First and Second Balkan War, and continued to be awarded during and after the W.W.I. It has been instituted by King Peter I Karađorđevich on June 7, 1913, and has been awarded on a light blue bow ribbon for ladies, and triangular ribbon for men. On Fig. 1 is Maria Weifert, wife of governor of the Serbian National Bank, a well-known humanist, with the Medal of Queen Natalia for aiding the wounded and sick warriors of the war, beside the Charity Cross 1912 - 1913 and the Commander class of the St. Sava Order around her neck.

There existed four basic types of this decoration: Type I with date „19-12” in the center of the medallion (Fig. 2); type II, the same but with date „19-13” (Fig. 3); type III which has inscription „For Charity” in the center (Fig. 4) and type IV which has the same central inscription, but has a considerably larger medallion (Fig. 5). Order award for this Serbian humanitarian decoration is illustrated on Fig. 6.

Radomir STOLICA, istoričar umetnosti iz Beograda

MEDALJA BELOG ANĐELA – VELIKO ODLIKOVANJE SAVEZNE REPUBLIKE JUGOSLAVIJE

Ovo visoko odlikovanje ustanovljeno je Zakonom o odlikovanjima Savezne Republike Jugoslavije od 3. decembra 1998. godine. Medalja belog anđela ima jedan stepen i zauzima visok rang u hijerarhiji našeg savremenog sistema odlikovanja. Medalja nosi ime po poznatoj srednjovekovnoj fresci iz manastira Mileševa kod Prijeopolja.

Ona se dodeljuje se „za izuzetno lično ostvarenje u oblasti umetnosti i humanističkih nauka”.

Autor idejnog rešenja (idejni, grafički projekat i gipsani model) je Dragomir Mileusnić, akademski vajar iz Beograda. Medalja Belog anđela izrađena je u tehnici kovanja u Zavodu za izradu novčanica i kovanog novca u Topčideru krajem 1999. godine. Prvi prototipovi medalje Belog anđela izrađeni su od srebra finoće 925/1000 i imaju utisnute žigove kvaliteta izrade, državne kontrole i proizvođača. Svi ostali primerci ove medalje izrađeni su 2000. godine od posrebrenog tombaka sa ugradnjom belog brušenog kamena (cirkona).

Autor idejnog rešenja trake i vrpcice za Medalju belog anđela je mr. Radomir Stolica, istoričar umetno-

sti iz Beograda. Opredelio se za svetloplavu boju, simbol nebeskog planjetina. Traka je izrađena po autorovom crtežu u tehnici akvarela, u subotičkoj firmi „Mladost” od svetloplave moarirane svile.

Idejno rešenje kutije za ovo konceptualno originalno umetničko ostvarenje naše savremene primenjene umetnosti izradio je Milan Marušić, knjigovezac iz Beograda. Kutija po svom obliku ima izgled poveza naših starih rukopisnih knjiga iz epohe Nemanjića sa utisnutim natpisom i grbom SRJ u zlatotisku. Ce-

la kutija je od braon kože čija je unutrašnjost postavljena tamnoplavim plišom. Zatvara se pomoću dekorativne pozlaćene kopče.

Statut Medalje Belog anđela donela je Savezna vlada 27. jula 2000. godine (objavljen u Službenom listu SRJ br. 36. od 4. avgusta 2000. godine).

Zakonom o odlikovanjima SRJ predviđeno je (članom 24) da Medalju belog anđela posle smrti odlikovanog lica, naslednici mogu predati na stalno čuvanje akademiji nauka i umetnosti. Zajedno sa insignijom odlikovanja može se predati i povelja o velikom odlikovanju – Medalji belog anđela.

Interesantno je istaći da ovo odlikovanje ima na rewersu srebrnu poliranu površinu u obliku kartuše koja je predviđena za graviranje imena i prezimena odlikovanog lica, kao i za graviranje godine u kojoj je dodeljeno odlikovanje njenom nosiocu. Na ovaj način Medalja Belog anđela postaje unikatna dekoracija koja poseduje istorijsku dokumentarnost o svojim nosiocima.

Medalja Belog anđela je od svog osnivanja do kraja 2001. godine dodeljena samo građanima SRJ, izuzetnim umetnicima i humanistima*. Do danas je odlikovano ovim ekskluzivnim odličjem ukupno 25 ličnosti iz našeg kulturnog života.

Među uglednim nosiocima ovog jugoslovenskog Velikog odlikovanja nalazi se i poznata glumica Mira Stupica. Ona je odlikovana od strane bivšeg predsednika SRJ dr Vojislava Koštunice Ukazom od 28. decembra 2001. godine. U ukazu objavljenom u „Službenom listu

44. Medalja Belog anđела

Медаља Белог анђела израђена је од сребра у облику кружног медаљона, пречника 50 mm. На предњој страни налази се попрсје Белог анђела израђено по узору са фреске манастира Mileševa. Десно крило анђела излази из кружне форме и завршава се одсечком. Око Белог анђела је декоративни орнамент у рељефу по узору са средњовековних фресака из манастира Ђурђеви ступови код Новог Пазара. На наличју медаље налази се исти кружни декоративни орнамент, а у средини је сребрна полирана површина која је хоризонтално подељена на два дела. У горњем делу налази се рељефни напис: „За уметност и хуманистичке науке“. У доњем делу је полукружна сребрна полирана површина предвиђена за гравирање имена и презимена одlikovanog лица, као и за гравирање године доделе овог одlikovanja. Уз сам руб декоративног орнамента налази се штит са иницијалима Савезне Републике Југославије. У надвишењу медаље је кружна розета израђена од сребра, пречника 25 mm. Розета има спущен руб, а у својој средини декоративни цветни орнамент у чијем центру је уграђен бели брушени камен. Розета има ушицу преко које је спојена са медаљом и чини са њом једну целину. На наличју розете је сребрна алка кроз коју се провлачи трака одlikovanja.

Трака медаље израђена је од светлоплаве моариране свиле ширине 40 mm.

Врпца медаље израђена је од светлоплаве моариране свиле, ширине 36 mm.

Медаља Белог анђела носи се на траци око врата.

Manastir Mileševa, XIII vek, nalazi se u dolini reke Mileševske, pet kilometara istočno od Prijepolja. Crkvu je podigao oko 1235. godine kralj Vladislav, sin Stevana Prvovenčanog. U hijerarhiji srpskih manastira Mileševa je zauzela drugo mesto, odmah iza Studenice, i uživala sva prava i privilegije kraljevskog stavropigijalnog manastira. Naročitu popularnost i ugled kod vernika manastir je stekao zbog toga što se u njemu sve do kraja XVI veka čuvalo kao dragocena relikvija, telo

Svetog Save. Neobično je važan mileševski životis koji, zajedno sa sopoćanskim freskama, predstavlja najvišu slikarsku vrednost koju su dali naši umetnici XIII veka.

SRJ” navodi se da je Mira Stupica dobila odlikovanje за „izuzetno лично ostvarenje у области уметности, а поздом 60 година рада и великих глумаčких остварења на сценама наше земље”.

Tek početkom tekuće godine ово jugoslovensko visoko Veliko odlikovanje dobilo je i spoljnju namenu. Predsednik Državne zajednice Srbije i Crne Gore, Svetozar Marović, odlikovao je 17. februara 2004. godine poznatog američkog glumca našег porekla Karla Maldena, Srbinu iz hercegovačkog gradića Bileće, чије је право име Mladen Sekulović. Kako se navodi u obrazloženju odluke predsednika Državne zajednice SCG, objavljenom u Službenom listu Srbije i Crne Gore br. 8 od

Medalja Belog anđela, avers i revers.

* Humanist(a) lat. – pristalica humanizma, znalac klasičnih nauka i književnosti; humanizam lat. čovečnost, ljudskost, sistem mišljenja i delovanja koji u prvi plan stavlja čoveka i njegove potrebe. Intelektualni i kulturni pokret koji je u srednjem veku nikao iz studija grčke i latinske književnosti i pripremio pojаву renesanse.

20. II 2004, Malden je odlikovan „za izuzetno dugogodišnje lično ostvarenje u oblasti filmske umetnosti”.

Karl Malden sa Medaljom Belog anđela na desnom reveru.

UMaldenovom pismu zahvalnosti predsedniku Maroviću stoji: „Oduvek sam osećao dužboku vezu sa svojim srpskim poreklom i stoga sam veoma dirnut i zahvalan. Imam sreću da sam primio mnoge počasti u životu, ali ova će zauvek biti posebna za mene. Ne mogu Vam se dovoljno zahvaliti. Uvek ću Vam biti zahvalan na Belom anđelu, kao i cela moja porodica”.

SUMMARY

MEDAL OF THE WHITE ANGEL - GRAND DECORATION OF THE FEDERAL REPUBLIC OF YUGOSLAVIA

This grand decoration (veliko odlikovanje) for humanitarian deeds has been instituted in the former Federal Republic of Yugoslavia on December 3, 1998 in one class only. Its name arises from the famous mediaeval fresco in the Mileševa monastery near Prijepolje in West Serbia. It has been designed by sculptor and medallist Dragomir Mileusnić, and produced in the Belgrade Mint (ZIN). Ribbon, which is light blue, has been designed by Mr. Radomir Stolica, and the display case has been produced by the Belgrade bookbinder Mr. Milan Marušić.

Until now, only 25 persons had been awarded with this high decoration, among them the American actor Karl Malden, whose family is of Serbian origin, from Bileća in Herzegovina.

KOVNICA AD

Jedna od manjih banaka u Kraljevini Srba, Hrvata i Slovenaca, banka „BOŠKOVIĆ A.D.”, sa sedištem u Beogradu, Kralja Milutina br. 51, u toku 1926. godine osniva prvu privatnu kovnicu modernog novca u Srbiji. Bilo je predviđeno da se u njoj kuje nakit, kao i medalje i dukati, a jedno od njenih prvih uspešnih izdanja bili su probna kovanja od 1 i 4 dukata 1926, koji su se prodavali kao roba tj. nakit.

Pre ove kovnica, u Kraljevini SHS delovale su već privatne kovnica u Varadždinu (Ljudevit SORLINI - juvelirnica i proizvodnja tzv. nirnberških maraka, takođe kovnica odlikovanja) i u Celju (Tovarna „ZLATARKA”, Gledališka ulica št. 2). U „Zlatarki” je iskovana prvi jugoslovenski dukat, probno izdanje Aleksandra Karađođevića kao regenta, sa godinom izdanja „1921”.

Boškovićeva kovnica novca transformiše se 1931. godine u akcionarsko društvo, koje, kao takvo, deluje pod novim imenom „KOVNICA A. D.” - Beograd. Osnivači su bili industrijalci F. Gamberg, M. Šonda, i A. Minh, bankari B. Kostrenčić i M. Bošković, profesori Univerziteta D. Tomić i N. Nestorović, akademik B. Gavrilović, general N. Tomašević, apotekar K. Bogatinčić, nekoliko članova porodice Bošković i drugi. Zgrada Kovnice nalazila se u Bulevaru Vojvode Mišića 43.

Zgrada Kovnice a.d. u Beogradu, Bulevar Vojvode Mišića br. 43

Ova privatna beogradska kovnica novca u toku 1933. godine započinje sa kovanjem zvaničnog novca Kraljevine Jugoslavije, srebrnih apoena od 20 dinara (sa datumom „1931”) i 50 dinara (sa datumom „1932”). U toku 1932. godine iskovano je 11 miliona komada dvadesetodinarki, a u toku 1933. godine još 1,5 miliona komada istog apoena. Apoeni od 50 dinara (5,5 miliona komada) iskovani su u dve varijante obodnog natpisa „BOG ČUVA JUGOSLAVIJU” (ON/A i ON/R), što znači da se u jednoj varijanti obodni natpis čita gledano s aversa, a u drugoj varijanti gledano s reversa.

U istoj KOVNICI A. D. kovani su i svi apoeni od 1 i 4 dukata Kraljevine Jugoslavije sa datumima „1931”, „1932”, „1933” i „1934”.

Beogradska KOVNICA A. D. takođe se bavila kovanjem tzv. nirnberških proizvoda, uključujući replike ruskih i austrijskih zlatnika poznatih kao „ciganski dukati”, odnosno „ruski dukati beogradske kovnica”.

Privatna beogradska Kovnica A. D. prestala je sa radom pre otvaranja državne kovnica novca u Topčideru (3. oktobra 1936.), a na njeno zatvaranje uveliko je uticala i poznata sudska afera radi svojevrsne principe državnog srebra, zbog čega je Boškoviću, direktoru kovnice i glavnom akcionaru, izrečena stroga zatvorska kazna.

Novac iskovana u Kovnici A. D. ubraja se među najatraktivnija izdanja našeg modernog novca, od kojih više primeraka predstavlja izuzetno retka probna izdanja.

R. M.

Slavoljub PETROVIĆ, Narodni muzej Šabac
spmp@PTT.yu

Novi prilog rusko-srpskoj faleristici

SRPSKI VOJNIK NA RUSKOJ MEDALJI

Rusko srpske veze su viševekovne i mnogobroje. Dokaze ove povezanosti nalazimo u mnogim oblastima društvenog života i kulture pa i vojne saradnje. O ovom, vojnoj saradnji, svedoče medalje i odlikovanja koja su izdavana povodom vojnih saveza ili bitaka u kojima su učestvovali pojedinci ili jedinice iz Rusije ili Srbije.

Ovom prilikom donosimo prikaz jedne takve medalje koja je izdata tokom burnih događanja posle Okrobarske revolucije u Rusiji, a u kojima su učestvovali i mnogobrojni naši sunarodnici, bilo na strani Bele ili Crvene armije.

Tokom 1916. godine od zarobljenih vojnika Austro-ugarske monarhije, a koji su poticali sa prostora bivše Jugoslavije, oformljen je Dobrovoljački korpus koji je brojao oko 17.000 vojnika. Početkom 1917. i tokom 1918. godine delovi ovog korpusa su iz Odese prebacivani u Murmansku i Arhangelsku sa ciljem da se dalje prebace na Solunski front. Na ovom putu njihova sudbina se komplikovala na različite načine. Mno-

gi su prešli na stranu Sovjetske vlasti ali su neki iskorisćeni, od strane intervencionističkih trupa, za borbu protiv Sovjetske Rusije.

Početkom 1918. godine vlade Engleske i SAD-a su odlučile da započnu intervenciju protiv Sovjetske Rusije na Dalekom Istoku, u Sibiru i na severu Rusije kao najlakše dostupnim delovima za dalje operacije u dubini Rusije.

Na severu su se nalazile velike luke Murmansku i Arhangelsku sa značajnim vojnim skladištima a od njih su polazile i strateške komunikacije pruge Moskvi i Petrograda.

Inostranim trupama na severu Rusije komandovao je engleski general F. Pul i one su brojale oko 23.000 vojnika od kojih je bilo 13.000 Englesa, 5200 Amerikanaca, 2300 Francuzova kao i manji broja Italijana. U Arhangelsku je posle iskrcajanja intervencijskih snaga formirana „Vrhovna uprava Severne oblasti“. Anglo-francuske jedinice imale su dosta problema u borbama protiv ruskih revolucionara. Zbog ovoga se njihova komanda obratila za pomoć Srpskoj vlasti, koja je naredila jednom od bataljona bivšeg Dobrovoljačkog korpusa, koji je stigao na sever, da ostane u blizini Murmanska i pruži pomoć intervencionistima. Prema nekim izveštajima, u Murmansku je bilo oko 1500-2000 Jugoslovena.

Posle niza poraza tokom leta 1919. godine inostrane trupe su se u septembru iste godine evakuisele. Na frontu prema crvenoarmejcima ostale su jedinice armijskog generala E. K. Milera. Njegove jedinice uspele su da se održe do februara 1920. godine. Na kraju su i one bile prinudene da se povuku iz Rusije. Jedan deo je evakuisan morem dok je drugi deo prešao u Finsku.

General Miler Evgenij-Ludvig Karlović (25.9.1867.-11.5.1939.) završio je najviša vojna učilišta carske Rusije. Tokom I svetskog rata bio je predstavnik Ruske komande u italijanskom generalštabu. Za vreme građanskog rata u Rusiji obavljao je različite komandne dužnosti na Severnom frontu. U emigraciji, posle povlačenja iz Rusije 1920. godine, takođe obavlja razne dužnosti pri izbegličkoj vojnoj komandi. Godine 1938. kidnapovan je u Parizu od strane Sovjetske tajne službe koja ga je prebacila u Moskvu, gde je naredne godine streštan.

Privremena uprava severne oblasti je 18. jula 1919. godine ustanovila medalju „U spomen oslobođenja Severne oblasti od boljševika“.

Na prednjoj strani medalje dominira personifikacija Pobede, žena sa krilima, kako u desnoj ruci drži uspravljen mač dok joj je u levoj štit. Sa njene leve strane je ruski vojnik koji puni pušku. Ispred njih su vojnici savezničkih armija, Engleske, SAD, Francuske, Italije i Srbije, koji pucaju iz klečećeg stava.

Na naličju medalje, u gornjoj polovini je dvoglavi orao koji u desnoj kandži drži mač dok mu je u levoj lovorođ venac. Na grudima orla je štit sa sv. Đordjem. Po sredini medalje, horizontalno, je tekst: В ПАМЯТЬ ОСВОБОЖДЕНИЯ / СЕВЕРНОЙ ОБЛАСТИ ОТ БОЛЬШЕВИКОВ.

Ispod teksta su poprsja vojnika. U sredini je vojnik u ruskoj uniformi, sa njegove leve strane je engleski i američki a sa desne strane francuski, italijanski i srpski vojnik.

Sa desne strane pored ruba medalje je ime gravera: Ф. КОВАЛЕВСКАЈА.

Medalja je izrađena od legure bele boje. Na gornjoj strani je kuglica kroz koju je provučena alka za traku. Traka je plavo bele boje.

Šest kategorija učesnika „borbe protiv boljševika“, moglo je da dobije medalju: vojnici koji su bili u sastavu savezničkih i ruske armije, pripadnici partizanskih i dobrovoljačkih odreda, građanska i duhovna lica koja su bila u službi u organima vlasti Severne oblasti koja su ustanovljena posle 2. avgusta 1918. godine, a takođe i pripadnici narodne vojske oblasti, roditelj ili stariji sin lica koja su poginula u borbi sa boljševicima.

SUMMARY

SERBIAN SOLDIER ON A RUSSIAN MEDAL

Among numerous armies operating against Bolsheviks after the October Revolution in 1917, also the Northern front under Anglo-American leadership had been formed, and it established in Archangelsk the „Supreme Directorate for the Northern Region“. Here many foreigners had taken part in giving help to intervention forces in their fights against the so called revolutionary forces. Among them was a Serbian corps of some 1500 - 2000 volunteers.

The Provisional government of the Northern Region had established on July 18, 1919 a medal commemorating the liberation of the Northern District from the Bolsheviks. On the obverse of that medal a Victory was depicted, surrounding by the Russian, English, American, French, Italian and Serbian soldiers. On reverse was a Russian double headed eagle without imperial insignias, with Russian inscription. This medal was made in white metal, its ribbon was in blue and white, and its author was madam F. Kovalevskaya.

Saša NEDELJKOVIĆ,
član Prosvetnog odbora Sokola, Beograd

*Povodom članka o insignijama
Društva Dušana Silnog iz prošlog broja „dinara“*

Povest Društva Dušana Silnog

Dr Vladan Đorđević pokrenuo je 1881. godine inicijativu za osnivanje društva za gimnastiku u Beogradu. Studirajući medicinu u Beče, upznao se sa Janovim pokretom telesnog vežbanja. Sazvao je 20. XII 1881. god. zbor uglednih građana u sali „Srpske krune“ kod Kale-megdana. Zbor je održan pod predsedništvom Stevana Todorovića. Na narednom zboru, održanom na istom mestu 26. XII 1881, doneta je Uredba (pravila) društva. Po tim pravilima Beogradsko društvo za gimnastiku i boreње se staralo da radi na razvitu i unapređenju telesne snage i zdravlja svojih članova; da osniva nova društva koja bi pored gimnastike širila svest narodne zajednice; da obrati pažnju na narodne igre uvodeći ih u svoje vežbe i da o svom trošku spremi učitelje gimnastike¹. Redovna vežbanja počela su 17. I 1882. godine u suterenu zgrade Crvenog krsta. Društvo je priređivalo akademije i koncerte u Narodnom pozorištu.

Šabačko društvo za gimnastiku i boreњe osnovano je 1882. godine, a zatim su osnovana društva u Smederevu (1885), Zaječaru (1890) i Kragujevcu.

Na predlog Vojislava Rašića **Beogradsko društvo za gimnastiku i boreњe** na skupštini održanoj 7. aprila 1891. godine prihvata sokolsku ideju i menja naziv u **Beogradsko gim-**

nastičko društvo „Soko“. Deo članstva istupio je iz društva i 22. novembra 1892. godine osniva **Gradsко gimnastičко društvo „Dušan Silni“**. Ono je radilo po načelima prethodnog društva, a dušanovačka društva osnivaju se i širom Srbije: 1895. u Smederevskoj Palanci i Vranju, 1896. u Knjaževcu, 1897. u Pirotu, Leskovcu, Požarevcu, Aranđelovcu, Negotinu, Zaječaru, Kruševcu, Paraćinu, Jagodini i Nišu. Postoje i podaci o radu društva u Aleksincu, Valjevu i Kragujevcu.

Izvan Kraljevine Srbije osnovana su društva u Pittsburghu (SAD); u Mostaru 1903. god. (pod imenom Obilić); u Sarajevu 1906. a 1907. u Dubrovniku, Bihaću, Brodu na Savi i Banjaluci. Nadalje, 1909. u Skoplju, Kumanovu, Čikagu (rvačko društvo) i Prizrenu; 1910. u Kotoru, Kosovskoj Mitrovici, Tetovu i Prištini i 1912. u Podgorici. Sva ova društva ušla su u **Savez viteških društava „Dušan Silni“** sa sedištem u Beogradu.

Vrhovni organ ovog saveza bila je Savezna uprava na čelu sa predsednikom. Na čelu uprave bili su nacionalni pregaoci - u Beogradu Jevrem A. Ilić, rektor Bogoslovije i jedan od ute-meljivača Društva „Sveti Sava“; učitelj gimnastike Rajko Karaklajić u Tur-skoj i Mate Gracić u Dubrovniku.

Svečano dušanovačko odelo sa stojalo se od zelenog koporana, crve-

¹ Vojislav Rašić, Istorijski razvitak gimnastičkih društava u Srbiji, Srpski vitez br. 4, Beograd 1812, str. 90.

Medalja najboljem vitezu S. K. Dušan Silni, 1897. Sa 20. Aukcije SFK, Beograd 6. juna 2004, lot, 2005. (Prodata za 160 €)

nih čakšira, dušanovki sa perjanicom i čizama. U oblastima pod turskom vlašću (Makedonija, Kosovo i Metohija), svečano odelo bilo je odora od belog platna, plavi pojас i crveni fes, a društvo su zbog tamošnje vlasto zvali „**Silni**“.

U Sabornoj crkvi u Beogradu 12. juna 1897. godine osveštena je zastava Dušana Silnog. Osvećenje zastave obavio je Mitropolit Mihajlo uz prisustvo kralja Aleksandra Obrenovića, kraljice majke Natalije i članova vlade. Bila su prisutna izaslanstva iz Hrvatske, Rusije, Češke, Bugarske, Dalmacije i Srbija iz Vojvodine. U svečanosti su učestvovali članovi Dušana Silnog iz cele Srbije. Svečana povorka dušanovaca i sokola kretala se uz pratnju vojne muzike, praćena burnim pozdravima građana od Slavije, ulicom Kralja Milana preko Terazija ka Sabornoj crkvi i Gornjem gradu. Na čelu povorke dugačke dva kilometra nošena je skupocena zastva Dušana Silnog i za-

stave slovenskih sokolskih organizacija. Posle osvećenja zastave na Kalemeđdalu (Gornji grad), održana je javna vežba i utakmica između dušanovaca i hrvatskih sokola². Povodom osvećenja zastave zaslužnim ličnostima dodeljena je medalja - **Spomenica Dušana Silnog**³.

U Valjevu je od 1906. godine dušanovačko društvo priređivalo svake godine „pešačke trke“. Među učesnicima trka u Valjevu 1906. godine bio je kapetan Svetomir Đukić, osnivač Srpskog olimpijskog kluba i predstavnik Srbije u Olimpijskom komitetu (MOK)⁴.

Dušanovačka društva bila su podejljena na klubove: predvodnički, borački (mačevanje), gimnastički, veslački, rvačko-atletski, jahački, velosipedski (biklistički), streljački, ženski i tamburaški (zbor). Broj klubova zavisio je od priлиka u kojima su se društva nalazila. Telesno vaspitanje u društva vodili su **predvodnici**. Zbog ukidanje nastave vojnog vežbanja i gimnastike u školama krajem juna 1890. godine⁵, rad gimnastičkih društava bio je utoliko značajniji. Uz odobrenje vlasti, dušanovci su vršili obučavanje nastavnika gimnastike, ispitivanje kandidata i izdavanje **povelja** o položenim ispitima. U ispitnom odboru bili su prisutni izaslanici Ministarstva vojnog i Prosvete. Prvi ispiti održani su 1897. godine⁶.

Austro-Ugarska je 14. septembra 1908. anektila Bosnu i Hercegovinu. Tokom aneksione krize formirana je Legija Silnog od dušanovaca⁷. Nemoć Srbije uputila je Dušanovce i sokole na zajednički rad u pripremanju borbe za ujedinjenje srpskog naroda. U Beogradu je 21. II. 1909. osnovan **Savez srpskih vitezova**. Okupio je **Srpski Mač** (osn. 1897. god.), **Prvo srpsko velesipedsko društvo** (osn. 1884.) i Soko iz Dunavske župe. Savez je izdavao časopis „**Srpski vitez**“ (urednik Vojislav Rašić) i **vitešku biblioteku** (urednik Atanasije Popović). Predsednik saveza bio je pukovnik Milutin Miš-

ković. Savez je 1909. godine organizovao viteške izlete u Niš i Kragujevac.

Savez viteških društava Dušan Silni i Savez srpskih sokolova ujedinili su se 8. XI 1909. godine u **Savez sokolskih društava Dušan Silni**. Viteška društva van Srbije ušla su u sokolske župe. Sve župe u društvu ušle su u Savez srpskog sokolstva sa sedištem u Beogradu. Na čelu Saveza bio je Stevan Todorović. Članovi saveza borili su se u redovima srpske vojske do oslobođenja i ujedinjenja srpskog naroda. Posle rata, na Vidovdanskom saboru 1919. godine u Novom Sadu, osnovan je Savez skola SHS. Uporedno sa njim postojao je i Savez sokola „Dušan Silni“ do 1929. godine. Danas u Šapcu deluje obnovljeno sokolsko društvo „Dušan Silni“.

SUMMARY

HISTORY OF THE SOCIETY OF „DUŠAN THE POWERFUL“

Referring to the insignias of the Gymnastic Society „Dušan the Powerful“ (Dušan Silni) published in the last issue of „dinar“, author is presenting us here with a detailed history of that Society established in Belgrade in 1881. Idea of forming such a sporting club had been initiated by Dr. Vladan Đorđević, and the first Regulations (a kind of Statute) of the Society have been promulgated on December 26, 1881. Soon the original name - Belgrade Society for Gymnastics and Combat - changed its name first to the Belgrade Gymnastic Society „Soko“, and later to Civic Gymnastic Society „Dušan Silni“. Branches of that Society had been formed all over Serbia and abroad, forming the Union of the Chivalrous societies of Dušan the Powerful just before the W. W. I.

After the Great War on the council in Novi Sad in 1919, the Union of Falcons (»sokoli«) of the Kingdom of the Serbs, Croats and Slovenes had been formed, along with the Falcon Union „Dušan Silni“ which existed up to 1929. Today in the town of Šabac exists the newly restored Falcon society named „Dušan Silni“, the Powerful.

1 Vojislav Rašić, Istoriski razvitak gimnastičkih društava u Srbiji, Srpski vitez br. 4, Beograd 1812, str. 90.

2 Mihajlo Gradojević, Reč starešine Sokolske župe Beograd, Oko sokolovo br. 2, Beograd 1938.

3 Nada Todorović, Jugoslavenske i inostrane medalje, Beograd 1964, str. 60.

4 Srbišlav Č. Todorović, Srpski olimpijski komitet (1910-1920), Beograd 2003, str. 21.

5 Nikodije Trujić, Fizička kultura u školama Srbije u 19. veku, Beograd 1976, str. 541.

6 Isti, str. 766.

7 Milan Ž. Živanović, Dubrovnik u borbi za ujedinjenje 1908-1918, Beograd 1962.

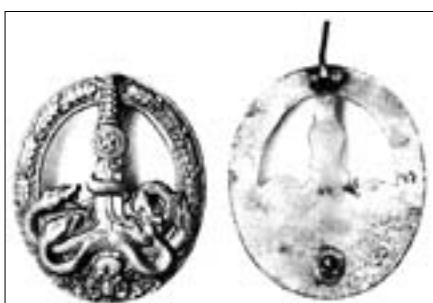
Branko JEVTIĆ, kolekcionar iz Budve

„BANDENKAMPFABZEICHEN“ - NEMAČKI GRUDNI ZNAK U BORBI PROTIV GERILE

Nemci su sve do napada na Sovjetski Savez 1941. godine vodili rat uglavnom sa regularnim trupama zaraćenih zemalja i sa jasnom linijom fronta. Tek dubokim prodom na rusku teritoriju iza linija fronta suočili su se sa novim opasnim neprijateljem, gerilom. Delovanje ovih trupa je zadavalo velike brige nemačkoj komandi jer je usporavano dalje napredovanje na frontu i stvarana sve veća šteta, na što se moralo odlučno odgovoriti.

Isti slučaj je bio i na teritoriji bivše Kraljevine Jugoslavije, gde su dva pokreta otpora (komunistički i ravnogorski) formirali svoje gerilske odrede i započeli borbu sa okupatorom. Za konačni obračun sa gerilskim trupama bile su predviđene posebne jedinice iz redova SS-a i policije, a na prostorima Jugoslavije, sem ovih specijalizovanih jedinica, bile su uključene sve druge vojne formacije i službe sa kojima su nemci raspolagali.

Kao posebno priznanje za aktivno učešće u borbi protiv gerilaca („die Banditen“ tj. „bandita“), izrađen je prigodni grudni znak

Sl. 1. Zlatni grudni znak, avers i revers

Sl. 2. Revers srebrnog znaka (levo)
Sl. 3. Revers bronzanog znaka (desno)

u tri klase. Uslov za dobijanje ovog znaka je broj provedenih ratnih dana u borbi sa gerilcima. Bilo je potrebno provesti najmanje 20 dana na terenu da bi se dobio bronzani znak, odnosno 50 dana za srebrni, ili 100 za zlatni.

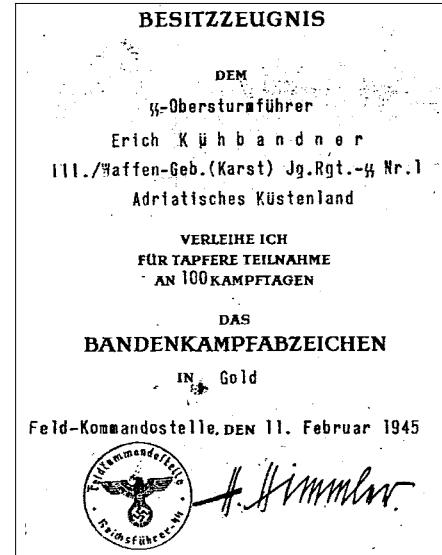
Ovakva podela je važila za kopnene snage, dok su vazduhoplovci, učesnici u antigerilskim operacijama, morali da provedu najmanje 30 dana u ratnim letovima, da bi zaslужili bronzani znak, odnosno 75 za srebrni i konačno 150 dana za zlatni.

Postojalo je nekoliko varijanti ovoga znaka koje su se razlikovale u nekim malim detaljima i blagom odstupanju u veličini (visina 57-60 mm i širina 47-50 mm).

Sem ovih grudnih znakova predviđenih za vojnike i starešine, krajem 1944. godine pojavili su se i luksuzno izrađeni primerci od plemenitih metala. Poznati su znakovici izrađeni od zlata, a koji su dodeljivani oficirima učesnicima gušenja Varšavskog ustanka.

Sl. 4. Oficir sa zlatnim grudnim znakom

Sl. 5. Ukaz za zlatni grudni znak

Voda SS-a Himler je u berlinskoj firmiti Junker (S.A. Juncker) naručio 10 grudnih znakova urađenih u zlatu sa brillantima koje je namenio svojim visokim oficirima. Ko je sve bio nosilac ovih znakova nije nam poznato, a jedini sačuvani primerak nalazi se u zbirci nemačkog kolekcionara i izdavača Rolfa Mihaelisa.

Pažljivijim pregledom fotografija SS jedinica koje su delovale na našim prostorima, često se uočava ovaj antigerilski znak.

SUMMARY

„BANDENKAMPFABZEICHEN“ - GERMAN BREAST BADGE FOR THE FIGHTS AGAINST GUERRILLA

After attacking the Soviet Union in 1941, German troops had to face with a new enemy - guerrilla forces on all the occupied territories in Europe. This included Yugoslavia, with its communist guerrilla, along with the chetnik guerrilla known as the Ravnog Gora movement.

As the special acknowledgement for the fights against guerrilla, a special breast badge had been awarded to German soldiers: golden badge (Fig. 1), silver (Fig. 2) and bronze badge (Fig. 3). Bronze badge had been awarded to soldiers who spent minimum 20 days „on the terrain“, silver badge for 50, and golden one for 100 days respectively. Terms for the aircraft forces had been a bit different: 30 days in the war flight for the bronze badge, 75 for silver and 150 days of flight for the golden badge. Documents related to this badge are illustrated in Fig. 5 and Fig. 6.

Zoran STREZOSKI, Makedonsko numizmatičko društvo, Skoplje
strezoski_z@yahoo.com

Nikola Tesla – Numizmatičar

Odavno je poznata činjenica da su mnogi od vrhunskih svetskih imena iz oblasti državljanstva, kulture i nauke bili strastveni numizmatičari. Mnogima, međutim, nije poznato da je svetski čuveni naučnik i izumitelj na polju elektrotehnike, **Nikola Tesla**, takođe bio - numizmatičar.

Nikola Tesla nije samo bio numizmatičar, nego i čovek koji se pojavljuje na brojnim numizmatičkim izdanjima. Lik Nikole Tesle prvi put se pojavljuje na novcu 1970. godine, tačnije na novčanici Narodne Banke Jugoslavije apoenske vrednosti od 500 dinara. On će niz godina u kontinuitetu biti prisutan i na drugim banknotama, raznih nominalnih vrednosti. Takođe na prigodnom novcu kovanom od zlata, srebra i kuprnikla. Pored prednjeg, iskovane su mnogobrojne medalje, plakete i komercijalni zlatnici i srebrnjaci u čast ovog našeg i svetskog velikana, kao i odlikovanja dve države - SR Jugoslavije i Hrvatske. Ukratko, ovakvih numizmatičkih izdanja ima sasvim dovoljno da se oformi poveća tematska kolekcija pod nazivom *Tesla in numis*.

Povod i prilika da se podsetimo Teslinog životnog puta:

Rođen je u Smiljanu kraj Gospića 10. jula 1856. godine u porodici srpskog pravoslavnog sveštenika. Srednju školu polazio je u Gospiću i Karlovcu, tehnicku školu u Gracu, a univerzitet u Pragu. Zaposlen je bio u Budimpešti i Parizu. U proleće 1884. odlazi u SAD, gde ostaje do svoje smrti, 7. januara 1943. u Njujorku. U Njujorku je oko godinu dana radio za Edisona, a posle, nakon niza materijalnih teškoća, 1887. godine osnova vlastitu labaratoriju, gde vrši svoja najvažnija otkrića na području izmeničnih struja. Realizovao je svoje pronalaska na području višefaznih sistema za prenos električne energije, razradio je efektivnu metodu korišćenja naizmenične struje, ostvario princip rotirajućeg magnetskog polja i usavršio indukcioni motor.

Teslin polifazni sistem izmeničnih struja prvi je put pokazao svoju vrednost nakon nekoliko godina kod izgradnje hidrocentrale na slapovima Nijagare. On zatim, 1890. godine, počinje da se bavi strujama visoke frekfencije, a od 1896. do 1914. godine patentirao je seriju izuma koji čine temelj savremene radio-tehnike. U Koloradu je konstruisao veliku radio stanicu od 200 KW. U proleće 1898. izradio je model broda kojim je upravljao na daljinu s pomoću elektromagnetskih talasa.

Tesla je patentirao oko 700 pronalazaka, od kojih je nekoliko desetaka našlo široku primenu.

Nikola Tesla na kalendaru Srpskog numizmatičkog društva 2004.

Da se Nikola Tesla, pored elektrotehničke nauke, interesovao i za numizmatiku, prvi put nam je otkrio Edvard Rošet (Edward C. Rochette), poznati kolumnista časopisa *The Numismatist*, koji izdaje ANA - American Numismatic Association u Kolorado Springsu, gradu u kojem je Nikola Tesla živeo dugi niz godina. Rošet je u tom časopisu, u svojoj stalnoj rubrici „Druga strana novčića“ u martu 1990. godine objavio članak o Nikoli Tesli kao numizmatičaru, pod naslovom „Čovek ispred svog vremena“*

Pored šireg opisa Teslinog naučnog stvaralaštva i njegovog života u Kolorado Springsu, uz brojne anegdote o Teslim neobičnim navikama, iznosi se i podatak da je Tesla bio i poznati numizmatičar, pa čak i član numizmatičkog Društva.

* Edward C. Rochette, The Other Side of the Coin: The Man Too Soon for His Time, *The Numismatist*, Vol. 101, no. 1, March 1990. str. 421-424. Isti autor u svojoj knjizi jednakog naslova - *The Other Side of the Coin* - objavljenoj 1985. godine, uključuje i svoj numizmatički esej o poseti Jugoslaviji, gde se iznenadio kada je video Teslu na našoj novčanici. Članak se zove „Američki pronalazač na jugoslovenskom novcu“ (An American Inventor on Yugoslav Currency), str. 106-107.

Hotel Alta Vista koji se nalazio u North Cascade Avenue, nedaleko sadašnjeg kompleksa zgrada American Numismatic Association, bio je Teslin dom u kojem je radio na bežičnom prenosu električne. Bio je verovatno najekscentričniji gost tog hotela - od osoblja je trazio svaki put drugi čist peškir kada je htio da obriše ruke. Takođe je prozor u njegovoj sobi morao uvek biti otvoren, bez obzira na godišnje doba, a zbog druženja sa svojim omiljenim prijateljima, golubovima.

Rošet doslovce navodi sledeće: „Tesla je bio numizmatičar, a ozbiljnost njegovog interesovanja za ovaj hobi dokazuje se i činjenicom da je, ubrzo nakon napuštanja Kolorado Springsa, 1900. godine, zbog izgradnje gigantske svetske prenosne stanice u Vardenklifu, Long Ajlend za J. P. Morgana, našao ipak vremena da se učlani u Američko numizmatičko i arheološko društvo, čiji je član bio dugi niz godina“. U istom članku se navodi da je Tesla nedvojbeno skupljao novac, premda se ne navodi koja je tačno bila oblast njegovog numizmatičkog kolekcionarstva. Ne zna se takođe ništa o sudsini te njegove kolekcijama.

cije, premda postoji mogućnost da je ista preneta u Srbiju, zajedno sa ostalim stvarima u Teslinom vlasništvu, a koje se sada nalaze u Muzeju Nikole Tesle u Beogradu.

SUMMARY

NIKOLA TESLA WAS A NUMISMATIST

It is well known that many famous people - rulers, scientists, artists... had been interested in numismatics. Starting with Roman Emperors Augustus Octavian and Hadrian, up to Italian king Victor Emanuel III and Egyptian King Farouk and up to famous poets Petrarcha and Goethe etc. Among them was also the famous scientist and inventor Nikola Tesla, a Serb born in Smiljan, Lika, in 1856, died in New York in 1943.

Tesla lived and worked for a long time in Colorado Springs, now the seat of the headquarters of the American Numismatic Association. In 1900, when Tesla moved to Long Island due to the construction of the giant Power Plant for J. P. Morgan, he had officially became the member of the American Numismatic and Archaeological Society. Detailed articles about Nikola Tesla as numismatist have been published by Edward C. Rochette in his book *The Other Side of the Coin*, and in the *Numismatist* Vol. 101, no. 1, under the title *The Man Too Soon for His Time*. Nothing is known however about Teslas numismatic collecting interests, nor about the destiny of his collection.

Kolekcija „Numizmatičari na medaljama“

Poznata aukciona kuća Dr. Busso Peus Nachf. ponudila je na svojoj 368. aukciji bogatu kolekciju Hajnca Korciliusa (Sammlung Heinz Corzilius) na temu NUMISMATIKER-MEDAILLEN, numizmatičari na medaljama. Ta impozantna i jedinstvena kolekcija sastojala se od 518 medalja, od toga 483 medalje sa likovima najpoznatijih svetskih numizmatičara, 17 medalja numizmatičkih društava i 18 duplikata. Prvi lot bila je medalja pomenutog kolekcionara (rođ. 1935), pa zatim medalje numizmatičkih velikana, po abecednom redu - od italijanskog numizmatičara Solone Ambrosoli-a (1652-1751), do Joachima Zeitza (rođ. 1944).

Od svetski najčuvenijih numizmatičkih imena, ova kolekcija sadržavala je medalje „oca numizmatičke nauke“ Ekela (Josef Hilarius Echel, 1737-1798), čuvenog engleskog arheologa, numizmatičara i velikog prijatelja našeg naroda, Evansa (John Evans, 1823-1908), poznatih numizmatičkih pisaca Babelona (Jean Babylon, 1889-1978), Fiale (Eduard Fiala, 1855-1920), Husara (Lajos Huszar, 1906-1987), J. Lipsiusa (1547-1606), Lušin-Ebengrauta (A. Luschin von Ebengreuth, 1841-1932), B. Pika (Behrend Pick, 1861-1940), E. Zambaura (1866-1947) i mnogih drugih. Tu je i medalje pesnika i stratvenog numizmatičara Getea (J. W. Goethe, 1749-1832), te najčuvenijih svetskih numizmatičkih trgovaca: R. Ball, H. i L. Cahn, H. Cubasch, H. Lanz, J. Schulman, H. Seaby, F. Trau itd.

Od numizmatičara sa naših prostora tu su bile medalje Ignjata Vajferta (64. rođendan), Đorđa i Ignjata Vajferta (rv. Viminacium), Dimitrija Petrovića i Benka Horvata. Na slici: Avers medalje numizmatičara W. A. MONTENUOVO (1821-1895).

Izložba Muzeja grada Beograda u Konaku kneginje Ljubice, april - jul 2004.

Novac u Beogradu kroz vekove

Uponedeljak, 19. aprila o. g., gradonačelnica Beograda, gospođa Radmila Hrustanović, otvorila je u Konaku kneginje Ljubice izložbu „Novac u Beogradu kroz vekove”. Izložbu su, u romantičnom ambijentu lučnih kamenih podruma palate koju je izgradio neimar Hadži-Nikola Živković 1831. godine, pripremili Adam Crnobrnja i Nikola Crnobrnja.

Bogata numizmatička zbirka Muzeja našeg grada, čiji su reprezentativni primerci ovde izloženi, govori o još bogatijoj istoriji novca kojim se u Beogradu plaćalo evo već dve hiljade tristo godina - od keltskog novca Skordiska iz III veka stare ere, pa do novca takozvane poslednje Jugoslavije. Izložba je tematski podeljena na jedanaest glavnih celina i to:

- I Novac iz vremena Skordiska (III vek s. e. - početak n. e.)
- II Novac iz vremena rimske imperije (I vek - polovina V veka)
- III Novac iz vremena Vizantije i novac Ugarske do 1526. godine (kraj V - početak XIII veka)

- IV Ostave novca
- V Srpski srednjkovkovni novac (XIII - XV vek)
- VI Tursko razdoblje 1521 - 1879 (Novac Turske)
- VII Tursko razdoblje 1521 - 1879 (Novac evropskih država)
- VIII Kneževina i Kraljevina Srbija (Obnova Srbije i srpske monetne 1868-1918)
- IX Novac Kraljevine Jugoslavije (1918-1941)
- X Novac Socijalističke Jugoslavije (1941-1992)
- XI Hiperinflacija i poslednja Jugoslavija.

Povodom ove izložbe izdat je prigodni katalog zavidnog tehničkog i sadržajnog kvaliteta, a koji prikazujemo u našoj stalnoj rubrici Prikazi nove literature.

Od prikaza u dnevnoj štampi, izabrali smo ovaj pod naslovom „Omljen i ribarima”, a koji je u „Novostima” od 23. V 2004. objavio S. Popović.

R. M.

НОВАЦ У БЕОГРАДУ КРОЗ ВЕКОВЕ Омиљен и рибарима

ИСТОРИЈОМ се може „путовати“ на многе начине. Она се може односити и кроз апокрифне приче, новасем који се „таложио“ вековима на једном локалитету. Но вак су подједнако волели и владари и рибари, а трговачке руке су га највише тањиле. После изложбе у конаку кнегиње Љубице остале сјајна монографија о „Новцу у Београду кроз векове“ што је тек део нумизматичке колекције Музеја града Београда. Обрађен је искључиво новас најћен на подручју Београда - пре и после оног датума, од пре 600 година кад је постао спрсак престоница. Међутим, ове године се навршава и 120 година од штампања прве новчанице Народне банке Србије.

У овој узбудљивој приказали су и више ретких и у свету јединствених примерака новца као што су златни минимум Скордиска, или, так, прва позната представа крста на новцу царице Салонине из 265. године. Својеврсна атракција је свакако златник Сулејмана Првог који је кован у Београду 1562-1566. године. То је један од укупно шест у свету познатих примерака. Уједно тај златник представља и прво познато ковање

новца у Београду.

Аутори ове занимљивој сатканске приче су Адам и Никола Црнобрња из Музеја града Београда, који су знали како да пронађеним и сачуваним новчаницама представе један од најстаријих европских градова у којем нит урбанизма живљења траје више од два миленијума.

Странице историје Београда су исписивале многе културе, цивилизације и државне формације. Остало су трагови: улице, здана, некрополе. Остало је и њихов новац. Али, аутори посебно помињу и Велимира Челекетића, до го го дишњег пријатеља Музеја, човека који припада оним људима који су некад носили име „музејски по-вереник“. Он

већ пуних 50 година доноси у Музеј оно што открије дуж десне обале Дунава у Срему - од Сланкамена до Земуна. Он је недавно Музеју поклонио јединствен примерак антонијанаца царице Салонине, жене цара Галијена (253-268), са представом крста, што засада представља најранију појаву хришћанског знаменја на новцу. Такав примерак није до сада забележен у светској нумизматичкој литератури.

C. ПОПОВИЋ

Новак стар 1.700 година

Medalje iz zbirke Gradskog muzeja u Vršcu

Izložba medalja u vršačkom Gradskom muzeju otvorena je 9. maja 2004. i bila otvorena za javnost do 30. maja 2004. Izložbu je pripremila gospođa Ljiljana Bašić, a koja je takođe autor izvanrednog kataloga koji je tim povodom izdat. Izloženo je 115 eksponata, od čega najveći broj prelepih umetničkih ili stonih medalja iz zbirke stranih i domaćih medalja u vršačkom muzeju. Najstarija je medalja izdata u čast Karla Rotarinškog povodom njegovog prelaza preko Rajne 1744. godine. Tim pohodom, u kojem su se istakli srpski graničari, a naročito Trenkovi panduri, Karlo je vratio Lotaringiju koju su njegovoj porodici bili oduzeli Francuzi 1735. godine. Interesantno je da ovaj pohod austrijske vojske pominje i Miloš Crnjanski u svojim seobama.

Većina ostalih medalja takođe su austrijskog ili mađarskog porekla, iz vremena kada je Vršac pripadao tzv. Južnoj Ugarskoj, kako se nekada zvala današnja Vojvo-

dina. Mnoge od njih vezane su za ličnosti i pionire privrednog razvoja Vršca i ostalih gradova južnog Banata, prvenstveno Bele Crkve i Pančeva. Ove medalje podeljene su trematski na medalje koje prikazuju ličnosti i događaje iz političke istorije i na kulturnu istoriju - ličnosti, događaji, udruženja i izložbe, uz manji broj vojnih odlikovanja i medalja.

Nakon austrijskih i mađarskih medalja, uz koje je izložena i jedna ruska i dve rumunske, prezentovan je manji broj (oko dvadeset) medalje Knjaževine i Kraljevine Srbije, uključujući nekoliko medalja ostalih južnoslovenskih krajeva, posebno srpski deo današnje Vojvodine.

Najinteresantnije medalje sa ove odlično organizovane izložbe objavljujemo u našoj rubrici Medaljerstvo, kao i zaseban prikaz Kataloga izložbe u pregledu nove numizmatičke literature.

R. M.

Nedelja, 9. maj 2004.
11.00 časova

MEDALJE

IZ ZBIRKE GRADSKOG MUZEJA VRŠAC

Vaše prisustvo će nas obradovati

Izložba je otvorena od 9. do 30. maja 2004.
radni danovi:
8.00 - 14.00
nedeljom:
10.00 - 13.00 | 17.00 - 19.00

tel: 013 832 569
e-mail: muzej.vrsac@pmens.net

Povodom izložbe Narodne banke Srbije

Samo za čije oči?

U prelepom holu Narodne banke Srbije otvorena je 11. jula 2004. godine izložba pod nazivom „NOVAC NA TLU SRBIJE OD NAJRANJE POJAVE DO DANAS”.

Postavku izložbe sačinjavaju najrepresentativniji primerci novca iz zbirka Narodne banke Srbije, a sama izložba je otvorena povodom 120 godina postojanja iste te banke.

Autor ovog prikaza spada u retku grupu „srećnika“ koji je imao zadovoljstvo i čast da u ponedeljak 19. jula poseti ovu manifestaciju, jer je ona samo taj dan bila otvorena za „obične posetioce“.

Strogi režim ulaska - najavljeni poseta, prikladna garderoba (napolju je bilo u plusu 35 stepeni), stroga kontrola ulaska, magnetsne kartice za otvaranje i zatvaranje vrata - jednostavno su nagonili na zaobilazeњe zdanja u ulici kralja Petra I br. 12.

Rok trajanja izložbe je ostao tajna kao što je bila i tajna kome je ona u stvari namenjena?

A unutra?

Istorijski novac hronološki je prezentiran u klasičnim staklenim vitrinama gde je metalni novac postavljen horizontalno, a samim tim i teže vidljiv, kako pojedinačno još više u detaljima. U svetu se za ovakav vid prezentacije novac smešta pod uglomiskošeno, čime se dobija potpuni uvid u svršenstvo i lepotu izrade. Papirni novac, pak, je udaljen od staklene pregrade što se u svetu na sličnim manifestacijama takođe ne čini, već se novac smešta direktno uz staklenu površinu radi uočavanja detalja štampe, broja emisije, serijskog broja, potpisa na novčanicama itd.

Putovanje kroz numizmatičke epohe može da počne:

1. Antički period obuhvata novac: Grčka i grčki gradovi; Rim, period republike; Rim, period carstva; Viminacivm lokalna kovnica na teritoriji današnjeg Kostolca u provinciji Gornjoj Meziji (radila u periodu od 235. do 255. godine sa prekidima u 249. i 254. godini) predstavljena je „muzejski obrađenim“ (bez patine) bronzama Gordijana II., Filipa Arabljanina, Trajana Decija i Volusijana.

2. Novac Bizantije
3. Novac Dubrovnika
4. Novac Venecije
5. Srpski srednjevekovni novac
6. Gradski novac (Kotor, Prizren, Skoplje, Drivast)
7. Novac mađarskih vladara
8. Novac Austrije i Ugarske
9. Novac evropskih zemalja na tlu Srbije u periodu od XVI do XIX veka
10. Novac Knjaževine i Kraljevine Srbije
11. Novac jugoslavije između I i II Svetskog rata
12. Novac Jugoslavije 1944-2002
13. Novac u opticaju
14. Hartije od vrednosti
15. Zlatne poluge - monetarno zlato

Zaista jedno obilje materijala za koji je guverner NBS gosp. Radovan Jelašić u uvdaniku kataloga napisao je da je to „odabir numizmatičkih vrednosti iz zbirke Narodne banke Srbije“.

Narodna banka Srbije je centralna emisiona banka ove države i bilo bi logično da u svojoj numizmatičkoj zbirici poseduje kompletan emisioni opus od 1884. godine, kada je emitovana prva novčanica, odnosno od 1868. godine kada je emitovan prvi kovanji novac.

Kada koristimo termin „emisioni opus“ mislimo pre svega na prvi kvalitet metalnog i papirnog novca.

Vrednost svake zbirke određuje kvalitet novca, bilo papirnog ili metalnog, osim u retkim slučajevima kada on ima oznaku „R“, gde se „može progledati kroz prste“ za takve primerke i staviti u zbirku i komad koji ne zadovoljava numizmatičke standarde kvaliteta, ali je toliko redak da se jednostavno ne može doći do kvalitetnijeg.

U ovoj numizmatičkoj postavci je najbolje bilo čak i novčanica novijeg datuma (posle 1944. godine) koje nisu bile u prvom kvalitetu, zatim metalni novac Knjaževine i Kraljevine Srbije lošeg kvaliteta, tj. onaj najjeftinije klase, na kojem se vidi da je bio u opticaju, dok su antički i srednjevekovni period zastupljeni sa pojedinim probušenim primercima (čak i srpski srednji vek!) koji na numizmatičkom tržištu u sve-

tu imaju samo vrednost plemenitog meta-la, posebno što ne spadaju u grupu retkih primeraka.

Zapanjilo je i to što Narodna banka Srbije ne poseduje sve ono što je emitovano u periodu od 1884. godine (papir) jer preko nekih izloženih primeraka je otisnut pečat „COPY“.

Ono što je bilo lepo i neuobičajeno za pogledati bile su zlatne poluge-monetarno zlato pojedinačne težine 12,5 kilograma, smešteno u „prastaru“ kasu, čime se i završava ova numizmatička ekskurzija kroz neочекivano slabu zbirku novca naše Narodne banke.

Ostaju ipak neka pitanja?

Izložba je zvanično otvorena 11. jula uveče (nedelja). Dan kasnije nije bila dostupna javnosti* i navodno je 14. jula zabeležena prva najavljeni „kolektivna poseta“ (?)

Zatim opet ništa do 19. jula (ponedeljak). A posle???

Tih julkasnih dana u beogradsko pristanište, udaljeno nekoliko stotina metara od zdanja NBS, uplovjavali su džet-set brodovi tipa „Johan Straus“, „Dunavska princeza“ itd, na kojima desetodnevno krstarenje samo u jednom pravcu (Beč-Crno more i obratno) košta preko 5.000 evra.

Da li bi predstavnici organizatora prимили u posetu izložbi ove uglavnom vremenske putnike u kratkim pantalonama i prezenteri im svoje numizmatičko blago i eventualno kroz propagandnu prodaju setova opticajnog novca i kataloga, prikazali razvoj novčarstva u našoj zemlji, ili bi ih vratili da se „prigodno odenu“?! A upravo to se dogodilo jednom od naših kolega numizmatičara kojem ulaz nije bio dozvoljen, samo zato što je na nju došao u bermuda pantalonama.

Kome je u stvari u punoj turističkoj sezoni ova izložba namenjena? Beograđani? Stranim gostima u prestonici? Posetiocima iz zemlje? Numizmatičarima?

Odgovor na ovo pitanje ne mogu dati oni koji izložbu nisu mogli da vide, a to su želevi, nego oni koji su izložbu organizovali i o njoj obavestili javnost preko medija.

R. Miletic

* Za ovu izložbu, stalnu postavku, ili numizmatički muzej (kako je ovu manifestaciju Narodne banke nazvao guverner na otvaranju), dnevne novine su citirale njegove reči: „Otvaranjem ovog posebnog muzeja želimo našim građanima i široj javnosti da pokažemo što sve ima Narodna banka Srbije“. Istog dana kada je ovo objavljeno, u ponedeljak 12. jula o.g. predstavnici te šire javnosti, numizmatičari pre svega, pokušali su da vide tu „muzejsku izložbu NBS“. Ulaz im nije bio dozvoljen, uz prvo bitno obaveštenje da je poseta moguća samo uz lično odobrenje guvernera Banke. Ubrzo je ova informacija zamenjena novim: najpre da će poseta pojedincima biti moguća samo ponedeljkom, ali uz prethodnu najavu. Zatim, da to ne važi za ceo radni dan ponedeljkom, nego isključivo u 10 časova pre podne, i napokon da se i to ukida, tj. da je izložba u principu potpuno zatvorena za širu javnost.

NOVAC U BEOGRADU KROZ VEKOVE

Autori: ADAM CRNOBRNJA I NIKOLA CRNOBRNJA
Izдавач: Muzej grada Beograda, 2004.
 Tvrde korice (boards), zaštitni omot, 25 cm. 137 str., ilus.
 ISBN 86-80619-25-6

Ово је књига која се не прелистава, она се чита. Од корица до корица, у једном дahu. У њој је лепо и веома питко исписана историја нумизматике, а илустрована monetama коришћеним у Београду. Од древних времена када су овде живели Келти из племена Скорска (од III века stare ere do Hristovog rođenja u I веку наше ere), па до srpskog dinara XXI века, издатог 2003. године. Покушаћу да у овом приказу пored svojih interpretacija, što više citiram (doduše znatno skraćeno) odličне текстове у књизи dvojice Crnobrnja, starijeg i mladeg. Pa, da počnemo:

Prva kovanja istočnih Kelta koji su do spelji do Karpata, predstavljaju imitacije tetradrahme (око 15 grama) Filipa II Makedonskog (359-336. godine s.e.), sa Zevsovom главом наaversu i konjanikom na reversu....Skordisci почињу да кују свог novac u II веку s.e., tetradrahme sa bradatom главом (Zevsa) наaversu. Nešto mlađa kovanja су она где je Zevs predstavljen u obliku kugle (loptice) sa naglašeno izduženim nosem. Primeri ove grupe, коју у струčnoј литератури називамо сремском, будући да се најчешће налазе на подручју Срема, кују се у две nominle, uslovno ређено tetradrah-

ma (9-11 g) i drahma (око 2,3 g). Pred kraj svoje самосталности i monetarne aktivnosti, u nekoliko poslednjih decenija s kraja stare ere, Skordisci su kovali sitan srebrni novac, takozvane minime. Pored 57 primeraka minima u zbirci našeg gradskog музеја, nalazi se i jedan primerak iskovani u zlatu, a koji predstavlja jedinstvenu i do sada nezabeleženu појаву u skordiskom novčarstvu.

I pre pojave sopstvenog novca keltских stanovnika drevnog Singidunuma, ovde je bio u opticaju stariji antički novac, ilustrovan u ovom katalogu izložbe atinskom tetradirom koja se kovala od 393. godine s.e., srebrnim monetama Aleksandra Velikog Makedonskog, bronznim novcem Pele, која је била главни grad makedonskih кraljeva itd.

Od I do V века monetarna istorija naših prostora vezana је за bogato novčarstvo Rimske imperije. Osnov ekonomike i rasta Singidunuma kroz period rimske uprave nalazimo u stacioniranju IV Flavijeve legije na Kalemeđdanu. Dobre plate legionara uslovile су razvoj занатства i svih pogodnosti које су учиниле могућим nastanak i razvoj urbane kogomeracije. Opticaj rimskog novca u Beogradu (Singidunumu) bio је veoma visok i fekventan. U nalazima sa ovog prostora zastupljene су manje više sve vrste novca iz svih kovnica, takođe i novac који су kovali pojedini gradovi, takozvana lokalna izdanja.

Нећемо se задржавати na prelepim zlatnicima iz ove knjige - aureusi Vespa- zijana, Galijena, usurpatora Julijana, te solidi Konstantina I i Valentinijana, a ni na srebrnim denarima i silikvama. Наšу ћемо паžnju usmeriti na bronzani antoninijan, sa tankim posrebrenjem, carice Salonine (252-268). Naaversu je caričin lik, dok na reversu vidimo boginju ogništa Vestu kako sedi na tronu. Po vršku dijademe na glavi Veste, svojstvene vladarkama, она се identificuje sa caricom Saloninom, женом cara Galijena. U desnoj ruci Vesta, odnosno carica, drži krst. U levoj ruci јој је skiptar na čijem je vrhu formiran još jedan krst. Ово je za sada jedinstven novac, где se по pr-

vi put na jednom zvaničnom dokumentu, što novac јесте, prikazuje хришћанско znamenje - krst. Iskovani je 265. godine, u vremenu nakon Galijenovog edikta o verskom miru iz 261. godine.

Sledeći period u knjizi je Vizantija. Kroz period milenijumskog postojanja Vizantijskog carstva, Beograd је, kao pogranična oblast, delio sudbinu ове moćne carevine. Najranije „beogradske monete“ тога vremena bile су one iz vremena cara Anastazija (491-518) - bronzani folisi (sa oznakom vrednost „M“, a što predstavlja brojku 40, znači 40 numija), ali i zlatni trijensi (trećina solida, težine ok 1,4 g). Tu су, svakako i veliki solidi (oko 4,5 g) Justinijana I, Mavrikija Tiberija, Kostantina VII sa Romanom II itd.

Pod kraj XI века u vizantijskom kovanju dolazi do promena. Zlatnik dobija naziv nomizma, postaje čankast i najčešće se kuje u elektrumu (mešavina zlata i srebra). Počinju da se kuju i čankasti bronzani novci, i тaj облик ће бити osnovно obeležje vizantijskog novca од XI do XIII века.

Nastavimo li beogradski numizmatički vremeplov, dolazimo do ugarske vladavine која delimično започиње u XII, a definitivno se уcvršćuje u XIII веку, i traje sve do 1521. godine. I ovde su interesantni čankasti novci, bronzani skifati које је kovao kralj Stefan IV (1162-1163). Sa kraljem Robertom Anžujskim (1307-1342) otpočinje jedna nova etapa u ugarskom novčarstvu која ће потрајати до ugarskog poraza od strane Turka na Mohaču 1526. године. On izdaje veći srebrni nominal kategorije groša, i започиње kovanje zlatnog novca. То су bili zlatnici kovani direktno по uzoru на florine Firence. Od kasnijih ugarskih monet korišćenih на подручју Beograda, најatraktivniji су dukati Sigismunda (1387-1437) i Matije Korvina (1458-1490).

Napokon Beograd kao srpski grad, period novčarstva od XIII do XV века. Prvi put u rukama jednog srpskog vladara Beograd se našao 1284. godine, kada je ugarski kralj Ladislav (Laslo) IV dao oblast današnje severne Srbije sa Beogradom na upravu kralju Dragutinu. Jedan vek kasnije, u periodu 1403/4. do 1427, Beograd je u rukama despota Stefana Lazarevića i prvi put prestonica srpske države.

Srpsko srednjovekovno novčarstvo u овој knjizi ilustrovano je srebrnim dinarima počev od Stefana Uroša I (1243-1276) па до despota Đurđa Brankovića (1427-1456). Iz tog istog perioda prikazane

su i monete Dubrovnika i Venecije, koje su takođe cirkulisale na ovom području.

Tursko razdoblje (1521-1878) podeљeno je na dva dela. U prvom je prikazan turski novac, počev od zlatnika sultana Sulejmana I (1520-1566) pa do zlatne nove rumije - mahmudije Mehmeda II (1808-1839).

Kovnica turskog novca u Beogradu otvorena 1562. radi sa malim prekidi ma do 1687. godine. Pored srebrnih akči, kovnica je od 1526. do 1566. izdavala i zlatnike. Oni su veoma retki - primerak iz kolekcije Muzeja grada Beograda, predstavlja jedan od samo šest poznatih primeraka u svetu. Na njemu čitamo (is-

pis je na arapskom) u prevodu: Sultan Sulejman sin Selima Hana, svetla mu pobeda bila. Kovano u Beogradu 926. (godina po Hidžri).

U drugom delu opisa turske dominacije u Beogradu, prikazuje se novac evropskih država koji je ovde, pored turskog, bio u opticaju od XVI do XIX veka. Ilustrovan je uglavnom talirima, ali i dukatima raznih zemalja, uključujući Utrehtsku Republiku (Holandiju).

Novo doba naše nacionalne samostalnosti, pa i obnove sopstvenog novčarstva, započinje u vreme vladavine knjaza Mihaila Obrenovića III. Poslednja poglavila ove knjige posvećene su metalnom

i papirnom novcu Srbije i svih Jugoslavija. U kolekciji Muzeja nalazi se i interesantan kalup za falsifikovanje srpskih dinara, kao i novac Beogradske opštine iz 1920. godine, a posebno su vredne srpske i jugoslovenske novčanice u bespokornom kvalitetu. Izuzev Titove petohljadarke koja je u katastrofnom stanju.

Da ova knjiga bude ovo što jeste - nezaobilazna numizmatička lektira visokog kvaliteta - pored autorima, treba takođe da zahvalimo likovnoj i grafičkoj obradi Zorice Spasojević i odličnim fotografijama Nebojša Borića.

R. M.

NOVAC NA TLU SRBIJE OD NAJRANIJE POJAVE DO DANAS

iz numizmatičke zbirke Narodne banke Srbije

Autori: Svetlana Miljanić, Aleksandra Živković i Snežana Radisavljević

Izdavač: Narodna banka Srbije, Beograd 2004.

Kartonske korice, 24 cm. 49 str., ilus.

ISBN 86-85277-00-0

numizmatičke postavke Narodne banke Republike Makedonije koji smo prikazali u prošlom broju „dinara”, a koji predstavlja naučnu monografiju sa detaljnim stručnim opisom 1000 odabranih primeraka iz kolekcije te banke, sa ilustracijama svih izloženih primeraka na brojnim tablama kataloga).

Ilustracije u ovoj knjižici Narodne banke Srbije, međutim, odgovaraju skromnosti projekta-postavke NBS. Svi period novčarstva sveta zastupljen je

samo sa nekoliko fotografija izloženog materijala.

Moramo međutim istaći da je dizajner - tehnički urednik ove knjižice, gd. Ivana Mitračić iz ZIN-a, učinila sve da nam estetikom rasporedom odabranih primeraka novca dočara „numizmatički vremeplov”, od atinske tetradrahme iz IV veka pre Hrista, pa do najnovijeg kurentnog novca Republike Srbije XXI veka.

R. M.

Pored ove knjižice, Narodna banka izdala je ove godine i dve luksuzne monografije, a čije prikaze nismo u mogućnosti da objavimo, jer ih ne posedujemo. Umesto toga, prenosimo kratku vest objavljenu u dnevnim novinama, citiramo:

OBJAVLJENE DVE MONOGRAFIJE O NARODNOJ BANCI

Odmah po zvaničnom priznavanju nezavisnosti Srbije (1878) i njenom ponovnom pridruživanju Evropi, počele su pripreme za kovanje njene srebrne monetne. Samo šest godina kasnije, marta 1884. godine osnovana je Narodna banka, a 2. jula iste godine štampana je i prva novčanica. Na 120. godišnjicu Narodne banke istovremeno sa monografijom „Narodna banka 1884 - 2004”, objavljena je i monografija o njenim novčanicama.

(Danas, Beograd 17. marta 2004.)

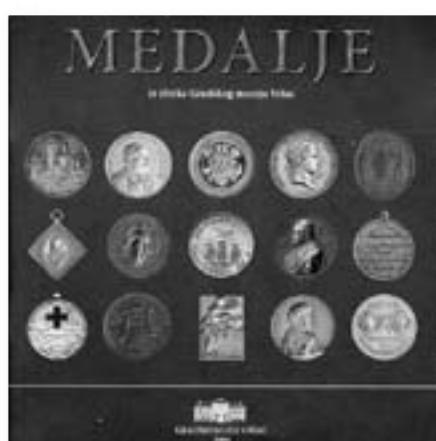
MEDALJE IZ ZBIRKE GRADSKOG MUZEJA VRŠAC

Autor: Ljiljana BAKIĆ

Izdavač: Gradski muzej Vršac, 2004.

Kartonske korice, 20 cm. 48 str., ilus.

ISBN 86-83911-11-X

Gradski muzej Vršac u Vršcu prezentovao je javnosti deo dragocenog blaga medaljarske umetnosti iz svog fonda, prikupljanog i čuvanog više od dva veka.

Zbirka medalja plaketa i odlikovanja obuhvata primerke koji odlikuju izvanredna umetnička ostvarenja medaljarske umetnosti i očaravaju lepotom

umetničkog izraza. Njihovo kazivanje o vremenu, ljudima i kulturi neprocenljivo je – nadrasta njihovu materijalnu vrednost.

Iz serije izloženih medalja svakako su od najvećeg značaja one kojima su nagrađeni građani Vršca i okoline. Pored ovih medalja i plaketa nalaze se i oni primerci inostranih medalja koje se odnose na Južnu Ugarsku odnosno današnju Vojvodinu.

Vremenski raspon prezentiranog medaljarskog fonda, pored kojeg su predstavljene značke i spomenice pevačkih, streljačkih i zanatskih društava, datiraju od XVIII pa sve do prve polovine XX veka.

U koncepciji postavke izložbe, autor kustos Gradskog muzeja Ljiljana Bakić, rukovodila se principom hronološkog redosleda izloženih različitih vrsta primeraka, svrstavajući ih u termatske celine; Inostrane medalje, plakete i odlikovanja; Kneževina i kraljevina Srbija: Medalje u Crnoj Gori; Bosna i Hercegovina;

Južna Ugarska (Današnja Vojvodina) i Kraljevina SHS.

Sa radošću treba istaći i to da je izložba propraćena elegantnim katalogom sa svim ilustracijama u boji, sa rezime tekstovima na nemačkom jeziku.

Realizaciju ove izložbe pomogli su Skupština opštine Vršac, Triton – publik i Delta banka, filijala Vršac.

Svakako hvale je vredan i sav trud i ljubav koju je kustos Ljiljana Bakić, autor izložbe i kataloga, uložila u proučavanje i prezentiranje medalja Vršačke zbirke. Verujem da će ovaj katalog naći svoje čitaoce među numizmatičarima koji se bave medaljerstvom i faleristikom, kao i istoričarima umetnosti, kojima može biti od velike koristi.

Rezultati ostaju na papiru, a objava muzejskog materijala za vrednost što je jedan od vrlo uspešnih načina zaštite spomenika kulture.

N. B.

RIMSKI NOVAC U PODRINU

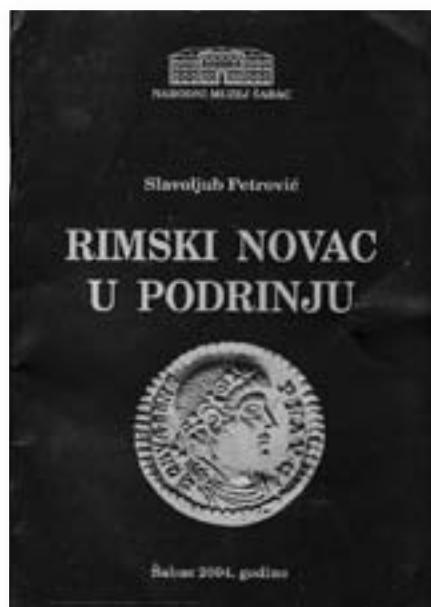
Autor: Slavoljub PETROVIĆ

Izdavač: Narodni muzej Šabac, 2004.

Kartonske korice, 24 cm. 28 str., ilus.

ISBN 86-83389-03-0

Podrinje, čiji je centar grad Šabac, bilo je zbog svoje blizine Sremskoj i Mačvanskoj Mitrovici (koje su zajedno u antičko vreme činele celinu Sirmijum, centar rimske provincije Gornje Panonije), izuzetno je bogato nalazima rimskog novca. U ovoj maloj po obimu, a po sadržaju važnoj, knjizi mr Slavoljuba Petrovića, pendantno su popisani ti nalazi. Registrovano je 42 nalaza čije su lokacije naznačene na priloženoj karti teritorija severno i južno od Šapca. Pored sadržaja svakog nalaza, navedena je i literatura u kojoj je on objavljen, a za neobjavljene nalaze podatak da se oni čuvaju u Narodnom muzeju u Šapcu.

Drugi deo knjige je jedna vrsta - udžbenika. U njemu je leksikonski jasno i sažeto obrađena celokupna rimska numizmatika. To poglavje, čiji je naslov Rimski novac, obrađuje novac Rimske republike i novac Rimskog carstva, zatim sledeće: Organizacija i rad (rimске) kovnica; Hronološki pregled kovanja; Predstave i natpise na rimskom novcu; Popis carskih kovnica novca i vreme njihovog rada i Mapa carskih kovnica. Na kraju je data manja lista osnovne literature koju je autor koristio.

Ilustracije u knjizi izabrate su tako da prikazuju razne nominale rimskog novca koji se kovao kroz vekove. To su: viktoriaj iz perioda 211-208 pre n.e.; denar Julija Cezara (101-44. pre n.e.); serat iz 80. godine n.e.; areus, argenteus i folis Dioklecijana, 284-305. god.; antininjan Filipa I, 247-249; silvica Konstansa, 337-350. i novac Viminacijuma iz 241. godine.

Ovu interesantnu i korisnu knjižicu iskreno preporučujemo svim numizmatičarima, a naročito početnicima u oblasti antičkog rimskog novčarstva.

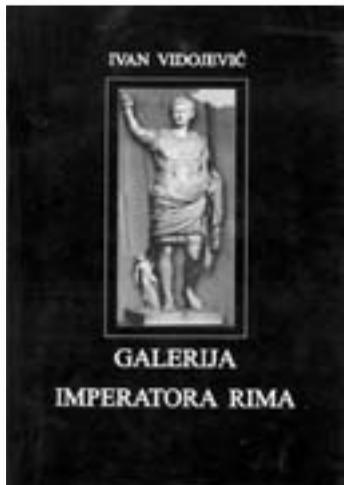
R. M.

GALERIJA IMPERATORA RIMA

Autor: IVAN VIDOJEVIĆ

Izdavanje autora, Soko Banja 2003.

Kartonske korice, 24 cm. 118 str., ilus.

Član našeg Društva iz filijale u Soko Banji, pasionirani numizmatički kolekcionar premda amater, izdao je o vlastitom trošku ovu knjigu vrlo originalnog sadržaja i koncepcije. U njoj su objavljene veoma kratke biografije rimskih careva, od prvog - Oktavijana Avgusta, pa do poslednjeg - Romulusa Avgusta.

Nameru autora najbolje je objašnjena u predgovoru, u kojem kaže: „O vladarima Rima, kreatorima njegove politike i vodama države dosta je pisano.... (ali): Tema ove knjige ne bavi se pitanjima kakvi su bili, već kako su izgledali ljudi uzdignuti na najviši stepen rimske vlasti. Zasnovano na antičkoj umetnosti i njenim visokim težnjama ka savršenosti, rimsko vajarstvo je

pod jakim helenističkim uticajem oformilo izuzetno realističan pravac u oblikovanju skulptura i novca”.

I zaista! Slike vladara koje nam daje Vidović u ovoj knjizi, jasne su i realističke kao fotografije iz naših porodičnih albu-ma. Inače, svaki je rimski imperator prikazan iz dve „perspektive” - onako kako su ih prikazali čuveni vajari na svojim skulpturama, i onako kako su ih vešti umetnici izgravirali na monetama.

Ovo je još jedna knjižica posredno vezana za neiscrpno interesantan svet numizmatike, i mi je preporučujemo svim našim članovima i drugim čitaocima.

R. M.

FINANSIJSKA POLITIKA KRALJEVINE SHS 1918-1923

Autor: Ivan M. BECIĆ

Izdavač: Stubovi kulture, Beograd 2003.

Kartonske korice, 23 cm. 231 str.

ISBN 86-7979-078-8

Ova knjiga iz oblasti finansija podeljena je na jedanaest poglavlja, od kojih se samo u jednom govori o novcu, ali ni tu sa aspekta numizmatike. To je VII poglavlje - Valutno pitanje i monetarna politika, u kojem su obradene sledeće teme: Novac u ratu; Žigosanje i markiranje novca; Krunsko-dinarske novčanice; Problemi izazvani inflacijom i Vrednost novog novca.

Donekle relevantno za naše oblasti interesovanja je i IX poglavlje - Berze, u kojem se govori o tri najznačajnije berze u Kraljevini SHS - beogradska, zagrebačka i novo-sadska berza.

Svojevrstan kuriozitet ove knjige predstavljaju ilustracije na koricama, tj. lažni apoeni od 2 dinara Kraljevine SHS: na naslovnoj strani je slika aversa krajnje izlizanog primerka ovog apoena, a na poslednjoj koričnoj strani revera na kojem je fotomontažom datum izdanja preinačen sa „1925” u nepostojecu godinu izdanja „1922”. Zbog čega je to urađeno, ne možemo ni da nagadaćemo.

R.M.

KURS DINARA I DEVIZNA POLITIKA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE 1918-1941

Autor: Goran NIKOLIĆ

Izdavač: Stubovi kulture, Beograd 2003.

Kartonske korice, 23 cm. 245 str.

ISBN 86-7979-080-X

Iova knjiga iz oblasti finansijske nauke po svom sadržaju nije od nekog značaja za izučavanje novca sa aspekta numizmatike, ali jeste korisna kao neka vrsta tzv. pomoć-

ne literature. To su pre svega podaci o naslovnoj temi (kretanje kursa dinara), uključujući i period tv. zlatnog dinara (1931).

I kod ove knjige svojevrstan kuriozitet su same korice: reprodukcija pretisak-novčanice Srpske narodne banke iz vremena okupacije („Nedićeva Srbija”), premda se taj novac, a ni to razdoblje, uopšte ne obrađuju u samoj knjizi.

R. M.

Iz Republike Makedonije:

NUMIZMATIČKITE НАОДИ ОД ЈУГОЗАПАДНИОТ ДЕЛ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА ОД V ВЕК П.Н.Е. ДО XIV ВЕК

Autor: DANICA RAZMOVSKA BAČEVSKA

Izdavač: Zavod za zaštitu na spomenicite na kultura i Narodni muzej Ohrid, 2002.

Tvrde korice (boards), 29 cm. 436 str., ilus.

ISBN 9989-9993-7-6

Ova lepo uređena luksuzna monografija iz oblasti antičke i srednjovekovne numizmatike predstavlja još jedan naučni dokaz o neiscrpnom numizmatičkom bogatstvu države Makedonije, premda u ovom slučaju samo jednog od njenih delova, jugozapadnog dela, tj ohridsko-prespanskog regiona. Ovo bogatstvo očituje se na više načina. Najpre po vekovnom kontinuitetu novčarstva na ovom prostoru (samo ova knjiga obrađuje period od osamnaest stoljeća), zatim po obilju numizmatičkog blaga koje je ovde pronađeno (samo u ovoj knjizi pronađeno je preko 4000 primeraka), i napokon po bogatstvu novčanih vrsta koje su ovde cirkulisale, počev od moneta Akantiona, Atine, Korinta, Tasosa... iz V-II veka pre Hrista, pa do srednjovekovnog novca Vizantije, Srbije i Venecije.

U prvom delu kataloški su obrađene monete iz nalaza po te-mama i hronološki. Tu je u prvom poglavlju obrađen novac antičkih grčkih i grčko-makedonskih gradova, vladara, autonomna kovanja makedonska i rimska, te imperijalne monete makedonskih gradova, a posebno Stobija. Sledi opis moneta Dirahiona i Apolonije, pa monete Gentija (Gentius) i Rimskih republikanskih denara. Nakon ovog slede katalog vizantijskog novca otkrivenog na ovom području, gde su posebno obrađene dve značajne ostave. Poslednja poglavlja detaljno obrađuju konkretnе ostave srednjovekovnog novca, tzv. depoe, kako ih naziva autorka, i to: kasnovizantijska ostava iz sela Konjsko,

ostava moneta Teodora Andela Komnena Duke (1224-1230) iz 1999. godine sa lokaliteta Plaošnik - Sv. Pantelejmon u Ohridu, te ohridske ostave srpskih srednjovekovnih dinara i venecijanskog novca. Srpska ostava potiče iz crkve Sv. Sofije u Ohridu, otkrivena 1952. godine. Ona se sastoji od dina-ra kralja i cara Dušana (24 kom.), cara Uroša (33), kralja Vukašina (32), Marka Kraljevića (1), kneza Lazara (5), despota Olivera (1), ohridskog župana Andrije Grope (1) i dve neidentificovane monete. Ove monete kataloški su obrađene po tipovima, uz odlične fotografije izabranih primeraka koje su date na 7 tabli.

Fotografije i ostalih ovde obrađenih antičkih i srednjovekovnih moneta takođe su date na tablama, zasebno za svako poglavje, a neke od njih date su u boji.

Pored tekstova na makedonskom jeziku, ova korisna monografija takođe sadrži rezime tekstove svakog poglavlja na engleskom jeziku.

R. M.

RIMSKATA МОНЕТАРНИЦА ВО СТОБИ

Autor: Pero JOSIFOVSKI

Izdavač: Narodna banka na Republika Makedonija, Skopje 2001.

Tvrde korice (boards), zaštitni omot, 30 cm. 387 str., ilus.

ISBN 9989-9501-2-1

Uprošlom broju našeg časopisa prikazali smo brojna numizmatička izdanja Narodne banke Republike Makedonije, ali smo omaškom izostavili jednu od najvažnijih i najkorisnijih - monografiju koja obrađuje rimske novac iz kovnice Stobi kovan u periodu od 73. do 217. godine n.e.

Nakon odličnog istorijata ovog antičkog peonskog grada koji se nalazi u severnoj Makedoniji, 80 km južno od Skoplja i 160 km severno od Soluna, autor posebno poglavje posvećuje 150-godišnjoj aktivnosti ove kovnice, obrađujući zasebno svaku od sledećih tema: a) Osnovne karakteristike kovanja ovog novca; b) Pregled po vladarima i članovima njihovih porodica u čije je ime ovde kovan novac; v) Beleške o „pseudoautonomnim“ monetama; g) Ikonografija; d) Metrologija; d) Legende na monetama; e) Kontramarke.

Sledeće poglavlje obrađuje problematiku opticaja stobskih monet, dok osnovni deo knjige - Katalog - obuhvata opis preko 550 primeraka novca, datog na skoro 300 stranica dvojezičnog teksta (pored makedonskog svi tekstovi su u celosti dati i na engleskom jeziku), i ilustrovanog na 46 tabli.

Katalog novca sa portretom rimskog imperatora počinje sa Vespasijanom, završava sa Karakalom, a nastavlja se sa deset primeraka pseudoautonomnih emisija, uglavnom iz perioda Vespasijanove vladavine. Za svaki obrađeni primerak, pored detaljnog opisa aversa i reversa, veličine, aversnih i reversnih kalupa i ilustracija, daje se i podatak iz koje kolekcija on potiče. Pored tzv. državnih kolekcija (Beč, Kembridž, Oksford, Pariz, St. Petersburg, Tiranë, Skoplje i Bitola), navedene su i primerci iz privatnih kolekcija, i to: iz Beča (dr Franz Leybold), Skoplja (B. Boševski, P. Stojanovski, Z. Simovski, N. Šeldarov, A. Dinevski, D. Jakšić, Č. Kuzmanović, D. Antevski, P. Hristovski i D. Petrović), iz Kavadarca (G. Ristovski) i Tetova (S. Kostadinovski).

Pored pomenutih kolekcija, autor je koristio obimnu pisani građu, a koja je navedena u popisu korišćene literature.

Aleksandar BRZIĆ, Amsterdam
aleks@brzic.com

Numizmatičke aukcije na kojima se nudio naš numizmatički materijal u prvoj polovini 2004. godine

Numismatic Auctions in the first half of 2004 which offered coins and notes of Serbia and Montenegro

Godina 2004. je počela vrlo lepo, sa dve velike aukcije. Prva je bila **AUKCIJA FIRME STACK's U NJUJORKU**, 13. januara:

Lot 594. SERBIA. Milan, Obrenovich IV, as Prince, 1868-1882. Proof 5 Dinara, 1879. Head l. Rv. Value and date within open wreath, crown above. KM 12. **Rare. Brilliant Proof.** \$900-1200. prodato za 1600.-

Na **AUKCIJI BEČKE FIRME RAUCH** 23. januara 2004. ponuđene su medalje i literatura sa našeg područja, od čega su dve Obrenovićevske medalje po ceni otišle u stratosferu.

SERBIEN 1889. Alexander 1889-1903 AE-Medaille (vergoldet) 1889, auf die 5. Säkularfeier der Vertreibung d. Türken und der Schlacht auf dem Amselinfeld. Legenden in kyrillischer Schrift. Av.: „Erinnerung an den Veitstag 1389“ auf dem Felde Krone, Zepter u. Schwert vor Wolken. Rv.: „Das erneuerte Serbien“, Doppeladler mit aufgelegtem serbischen Wappen.. Wurzb:8405, Dm: 41,00 mm vzgl. 20.- prodato za 60.-

SERBIEN 1900. Alexander 1889-1903 AE-Medaille 1900, v. A. Scharff. Auf seine Vermählung mit Draga Maschin, verw. Milanowatz (1867-1903). Av.: Bbb. des Brautpaars n.r. Rv.: dem Volk wird die Heiratsurkunde gezeigt. Legenden in kyrillisch. Dm: 54,00 mm vzgl. **30.- prodato za 1700.-**

I još jedna potpuno ista medalja, sa skoro isto tako senzacionalnom cenom: SERBIEN 1900. Alexander 1889-1903 AE-Medaille 1900, v. A.Scharff. Auf seine Vermählung mit Draga Maschin (geb. Milanowatz, ehem. Hofdame). Rv.: Huldigung des Volkes. Legenden in kyrillischer Schrift.. Dm: 53,70 mm vzgl.

30.- prodato za 650.-

Literatur: Weifert, Hugo: Meine Sammlung von Medaillen auf die Eroberung Belgrads in den Jahren 1688, 1717 u. 1789 und den Frieden von Passarowitz 1718. Wien 1893. 32 Seiten Text u. 10 Lichtdrucktafeln. Neuwertig. **25.- prodato za 50.-**

Sledeća **aukcija je bila u Bazelu kod švajcarske banke UBS.** Na ovoj aukciji, 26. do 29. januara ove godine, ponuđeno je sledeće (kod cena treba dodati 20% troškova!):

No. **2512.** Alexander I. 1921-1934. 4 Dukaten Österreich, Franz Josef, 1915 mit Gegenstempel Schwert. 13,96 g. Schl. 533.1. (Österreich). Fast FDC. CHF 800.- Nije prodato.

No. **2513.** 4 Dukaten Österreich, Franz Josef, 1915 mit Gegenstempel Schwert. 13,96 g. Schl. 533.1. (Österreich). Fast FDC. CHF 800.-Nije prodato.

No. **2514.** Dukat 1931, Belgrad. Gegenstempel Ähre. 3,49 g. Schl. 5.1. Fr. 5. Vorzüglich-FDC. CHF 180.- Nije prodato.

No. **2515.** Dukat 1932, Belgrad. Gegenstempel Ähre. 3,50 g. Schl. 6.1. Fr. 5. Fast FDC. CHF 180.-Prodato za 150.-

No. **2516.** Dukat 1933, Belgrad. Gegenstempel Ähre. 3,50 g. Schl. 7. Fr. 5. Fast FDC. CHF 400.- Nije prodato.

No. **2517.** Dukat 1933, Belgrad. Gegenstempel Ähre. 3,50 g. Schl. 7. Fr. 5. Fast FDC. CHF 400.- Nije prodato.

No. **2518.** Dukat 1933, Belgrad. Gegenstempel Ähre. 3,50 g. Schl. 7. Fr. 5. Fast FDC. CHF 400.- Prodato za 320.-

Osim „uobičajenih“ dukata, vrlo je interesantno konstatovati pojavu dva austro-ugarska četverodukata sa jugoslovenskom puncom „mač“. Cene su bile primerene i oba primerka vrlo lepo očuvana, što je verovatno znak da su većinu svoga veka proveli u bankovnom rezoru kao zlatna rezerva, a nisu, kao što je bilo uobičajeno, korišćeni za nakit.

Nadalje:

No. **2642.** Nikolaus I. 1910-1918. 20 Perpera 1910 6,78 g. Schl. 2. Fr. 2. Fast vorzüglich-vorzüglich. CHF 400.- Prodato za 600.-

No. **2643.** 100 Perpera 1910. 50. Regierungsjubiläum. 33,86 g. Schl. 4. Fr. 4. Winz. Rdf und Kr. Vorzüglich-FDC. CHF 10000.- Prodato za 8250.-

No. **2644.** 20 Perpera 1910. 50. Regierungsjubiläum. 6,78 g. Schl. 5. Fr. 5. Min. Kr. Vorzüglich-FDC. CHF 500.- Prodato za 700.-

No. **2645.** 10 Perpera 1910. 50. Regierungsjubiläum. 3,39 g. Schl. 6. Fr. 6. Gutes vorzüglich. CHF 350.- Prodato za 500.-

No. **2646.** 10 Perpera 1910. 50. Regierungsjubiläum. 3,39 g. Schl. 6. Fr. 6. Gutes vorzüglich. CHF 350.- Prodato za 300.-

No. **2647.** 10 Perpera 1910. 50. Regierungsjubiläum. 3,39 g. Schl. 6. Fr. 6. Vorzüglich. CHF 320.- Prodato za 325.-

No. **3289.** Milan Obrenovich IV.5 Dinara 1879. 25,00 Dav. 304. KM 12. Fast vorzüglich. CHF 100.- Prodato za 140.-

Takođe u martu, 10.03.2004, minhenska kuća **GORNY & MOSCH** nudi nekoliko interesantnih primeraka:

4487. Stefan III. Urosch, 1240 - 1272. Grosso. Typ Grosso Matapan. 1,94 g. Gamberini 451 var. ssvz Schätzung: € 100,00 prodato za 90.-

4488. Stefan VIII. Urosch, 1355 - 1367. Grosso. Thronender Christus. / Schrift. 1,09 g. Ljubic X, 17-18 var. Min. RF, vz Schätzung: € 100,00 prodato za 90.-

4489. Stefan Duschan, 1336 - 1356. Grosso. Hüftbild Christi von vorn. / Zar zu Pferd r. 1,08 g. Ljubic VIII,22. **R!** ss Schätzung: € 75,00 prodato za 110.-

4578. Alexander I. Dukat 1934. 3,43 g fein. Mit Gegenstempel Kornähre unter dem Halsabschnitt, gehört mit zur Emission. Fr. - . KM 12.2. **Äußerst seltenes Jahr. R! Gold!** Fast St Schätzung: € 750,00 prodato za 850.-

20.III 2004. u Briselu kuća **ELSEN** ima opet veliku ponudu srpskog srednjevekovnog novca (između ostalog):

1050. SERBIE, Stéphane Urosh Ier (1243-1276) lot, Beau à Très Beau (F - VF) € 100. Prodato za 100.-

1051. SERBIE, Stéphane Urosh III Decanski (1321-1331), AR gros, Ref.: Ljubic, VII, 15. Rare. Beau à Très Beau (F - VF) € 75 prodato za 85.-

1052. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, tsar (1345-1355), AR gros 'du couronnement', Ref.: Ljubic, VIII, 3. Beau à Très Beau (F - VF) € 75 prodato za 75.-

1053. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, tsar, AR gros, Ref.: Ljubic, VIII, 11. Très Beau (VF) € 75 prodato za 75.-

1054. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, tsar, AR gros, Ref.: Ljubic, VIII, 15 var. Très Beau (VF) € 75 prodato za 60.-

1055. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, AR gros, Ref.: Ljubic, VIII, 18. Rare. Très Beau (VF) € 100 prodato za 100.-

1056. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, tsar, AR gros, Ref.: Ljubic, VIII, 19. Rare. Très Beau (VF) € 100 prodato za 100.-

1057. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, tsar, AR gros, Ref.: Ljubic, VIII, 22. Très Beau (VF) € 150 prodato za 160.-

1058. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, tsar, AR gros, Ref.: Ljubic, IX, 5. presque Très Beau (a. VF) € 75 prodato za 90.-

1059. SERBIE, Stéphane Urosh IV Dusan, tsar lot, Beau à Très Beau (F - VF) € 150 prodato za 150.-

1060. SERBIE, Stéphane Urosh V.1355-1371), AR gros, Ljubic, -. Rare. presque Très Beau (a.VF) € 100 prodato za 100.-

1061. SERBIE, Stéphane Urosh V (?) (1355-1371), AR gros, Ref.: Ljubic, -. Beau à Très Beau (F - VF) € 75 prodato za 60.-

6755. SERBIEN, Stefan Uros V., 1355-1371. Matapan. 1,21 g. Der Zar reitet r./Mit Kissen und Stern verzierte Krone. Jovanovic 85. **RR** Kl. Prägeschwäche, sehr schön 100.- prodato za 100.-

6756. SERBIEN, Stefan Lazar Pribicevic, 1371-1389. Matapan. 0,89 g. Fünf Zeilen kyrillische Schrift//Christus thront v. v. auf gotischem Gestühl. Jovanovic 148/145. **RR** Sehr schön 100.- prodato za 120.-

7668. SERBIEN, Milan IV. Obrenowitsch. 10 Dinara 1882 V, Wien. 2,90 g Feingold. Fb. 5; Schl. 3. GOLD. Vorzüglich 100.- prodato za 130.-

7603. JUGOSLAWIEN KÖNIGREICH. 4 Dukaten 1931, Belgrad, mit Gegenstempel Schwert. 13,76 g Feingold. Fb. 4; Schl. 2. Sehr schön-vorzüglich 250.- prodato za 420.-

7611. MONTENEGRO FÜRSTENTUM. 20 Perpera 1910, Wien. 50jähriges Regierungsjubiläum. 6,10 g Feingold. Fb. 5; Schl. 5. Vorzüglich + 500.- prodato za 500.-

1062. SERBIE, Stéphane Urosh V (?) (1355-1371) lot, Beau à Très Beau (F - VF) € 200 nije prodato

1063. SERBIE, Georges Brankovitch (1427-1456), AR gros, Ref: Ljubic, XIII, 5. Rare. presque Très Beau (a. VF) € 75 prodato za 75.-

1064. SERBIE, Georges Brankovitch, AR gros, Ref: Ljubic, XIII, 23. Rare. Beau à Très Beau (F - VF) € 100 prodato za 100.-

1867. MONTENEGRO, Nicolas Ier, lot de 12 p.: 1 para 1906 (2, dont un verni), 1914 (2, dont un verni); 2 para 1906, 1913; 10 para 1906, 1914; 20 para 1906, 1908, 1913; 1 perper 1914. K.M. 1-4, 14, 16-19. Superbe à Fleur de Coin (EF - Unc.) € 200 prodato za prodato za 240.-

1866. YUGOSLAVIE, République. AV 2500 dinara, 1979, Tito - Jeux Méditerranéens à Split. Ref: Fr, 11. Flan Poli (Proof) € 250 nije prodato

Nadalje, **AUKCIJA STACK's**, 21.IV 2004. u Njujorku nudi i ovo :

Lot **436.** YUGOSLAVIA. 4 Dukata, 1931. No c/s. Conjoined busts of King Alexander and Queen Marija I. Rv. Crowned double-headed Eagle, Arms on breast. Fr.4, KM 14.1. Choice Brilliant Uncirculated. (800-900) prodato za \$1425.-! Po našem mišljenju ovaj primerak nije pravi: pošto nije navedena težina teško je to sa sigurnošću kazati, ali po slici liči na italijanske falsifikate.

Firma **Ponterio** nudi na aukciji 29. i 30. aprila 2004. sledeće:

Lot **254.** MONTENEGRO 20 Perpera, 25-7-1914. P-19. CRISP UNCIRCULATED. [125.-175.] prodato za \$90.-

Lot **395.** YUGOSLAVIA. 500 Dinara, 1943. P-35Es; SB-104. Specimen. Heavy centerfold with splits at top & bottom, VERY FINE. [150.-200.] prodato za \$140.-

Lot **2410.** SERBIA. Dinar, 1875. KM-5. CHOICE ALMOST UNCIRCULATED. [150.-200.] prodato za \$140.-

Bečka kuća **RAUCH** nudi na svojoj aukciji 17.-19.V 2004, kao i obično, dosta interesantnih primeraka:

Lot **1227.** Montenegro. AR-Tapferkeitsmedaille (mit Henkel), für Militär, gestiftet 1841 von Peter II. Dm: 37,00 mm (16,24 g). vzgl. € 50 prodato za 105.-

Jugoslavija:

Lot **1953.** 4 Dukaten 1931, Schwert (13,97 g); Fr:4. vzgl./stplfr. 450.- prodato za 560.-

Lot **1954.** Dukat 1931 (3,50 g). Mit Kontermarke Ähre. Fr:5. vzgl.+ 80.- prodato za 85.-

Lot **1955.** Set zu 6 Stück 1000, 500, 200 u. 100 Dinara in Gold 50 u. 20 Dinara in AR, 1848/1868, Präsident Josip Tito. Originaletui. Fr:6-8. pol.Pl. 1700.- NIJE PRODATO

Lot **1956.** Set zu 11 Stück 5000, 2500, 2000 u. 1500 Dinara in Gold, sowie 400, 350, 300, 250, 200, 150 u. 100 Dinara in AR 1978; 8. Mittelmeerspiele in Split. Originaletui der Narodna Banka Jugoslawien. pol.Pl. 950.- prodato za 950.-

Crna Gora: Lot **1976.** 20 Perpera 1910 (6,78g). Regierungsjubiläum Fr:5. vzgl. 400.- prodato za 440.-

Lot **1977.** 10 Perpera 1910 (3,39 g). Regierungsjubiläum Fr:6. vzgl. 350.- prodato za 370.-

Lot **1978.** 5 Perpera 1909; 2 minimale Randfehler vzgl. 100.- prodato za 150.-

Na **AUKCIJI GOLDBERG U LOS ANDELESU**, 31.maja do 2. juna 2004., nudi se jedna moguća mala senzacija: do sada se nije znalo da ova primerak uopšte postoji, 20 dinara 1925 kovan u platini! I pored širokih konsultacija, nismo uspeli da nađemo nikakve podatke o ovom primerku. Naša ranija istraživanja u arhivu pariske kovnica su pokazala da je ovo izdanje jako dobro dokumentovano, tako da je postojanje ovog primerka u stvari jako čudno. Iako ne možemo da isključimo mogućnost da je ovo zaista oficijelno pravljeno, mi smo mišljenja da je ovo ipak privatna kovina, ali kako onda objasniti upotrebu pravih kalupa,

što, po slici barem, izgleda da je slučaj...

Lot **1432** Yugoslavia. **Platinum Striking of 20 Dinars, 1925.** Fr-3; KM-7. Alexander I. 6.3 grams. Head left. Reverse: Value and date. **Only 5 pieces struck.** This is the first example we have handled. One did not appear in the Edwards Huntington Metcalf Platinum Sale of 1987. Very Rare. **Choice Brilliant Uncirculated.** Estimated Value \$2,000-2,500 prodato za \$3565.-

SASTANCI NUMIZMATIČARA U SRBIJI

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO - BEOGRAD
 Termin: utorak 15-18 časova
 Mesto: Svetog Save 16-18, II sprat
 Kontakt: Dragan Pavlović, tel. 011/3221-972, 064/131- 6370

BABUŠNICA - Numizmatičko društvo „Lužnica”
 Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 10-12 časova
 Mesto: Hotel „Crni vrh”
 Kontakt: Zlatibor Ilić

BEČEJ
 Termin: ponedeljak 17-19 časova
 Mesto: Dom penzionera

BOLJEVAC - Numizmatičko društvo „Aleksandar Sever”
 Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 18-20 časova
 Mesto: Kulturno obrazovni centar Boljevac
 Kontakt: Siniša Đukić, tel. 030/63-224

JAGODINA
 Termin: nedelja 11-15 časova
 Mesto: kafe „Cezar”

KRUŠEVAC
 Termin: ponedeljak 17-19 časova
 Mesto: Stara mezulana

LESKOVAC
 Termin: nedelja 9-13 časova
 Mesto: hotel „Beograd”

NEGOTIN - Numizmatičko društvo „Hajduk Veljko”
 Termin: subota 10:30 -13 časova
 Mesto: kafana „Separe”
 Kontakt: Mića, tel. 063/455-359

NIŠ - Numizmatičko društvo „Mediana”
 Termin: petak 15-18 časova
 Mesto: Tvrđava, Planinarski dom

NOVI SAD
 Termin: nedelja 10-12 časova
 Mesto: restoran NIP „Forum”, Vojvode Mišića 2, I sprat

PARAĆIN - Numizmatičko društvo „Paraćin”
 Termin: svake subote 10-14 časova.
 Mesto: M.Z. 11 kongres, ul. Francuska 4.
 Kontakt: Svetlan Tomić, 035/565-194

RESAVICA - Numizmatičko društvo „Idimum”
 Termin: svakog prvog ponedeljka u mesecu 16-19 časova
 Mesto: Dom kulture - mala sala
 Kontakt: Jugoslav Miletić, tel. 035/627-495

SOKOBANJA - Numizmatičko društvo „Sokograd”
 Termin: nedelja 10-14 časova
 Mesto: restoran „Splendid”, Kralja Petra I br. 2
 Kontakt: Milovan Pantić, tel. 063/476-371

SUBOTICA
 Termin: nedelja 9-12 časova
 Mesto: restoran „Antikvarnica”, Borisa Kidriča 10
 Kontakt: Silvester Gerlović, tel. 024/556-958, 024/44-957

SVRLJIG - Numizmatičko društvo „Timacum Maius”
 Kontakt: Slaviša Milivojević, tel. 018/823-682

ZAJEČAR
 Termin: sreda 18-21 časova
 Mesto: prostorije SOFKE
 Kontakt: Zoran Pantić, tel. 019/769-617

ZRENJANIN
 Termin: nedelja 9-12 časova
 Mesto: Dom penzionera

KNJIŽARA I PAPIRNICA

I Stručna numizmatička literatura

- NUMIZMATIČAR – Raspoloživi brojevi: 20, 21, 22, 23
- „dinar” – Raspoloživi brojevi: 6-23
- ORDEN br. 1-3
- MLADI KOLEKCIJONAR br. 1-7
- AUKCIJE SND - Katalozi 6 i 7
- MEDALJE I PLAKETE IZ ZBIRKE NARODNOG MUZEJA
- N. Omerović, N. Mitrović, D. Pavlović i Z. Ilić: KATALOG AKCIJA - CATALOG OF SHARES
- Vojislav Mihailović: NOVAC SRPSKIH VELIKAŠA IZ VREMENA CARSTVA
- Sergije Dimitrijević: SRPSKI SREDNJOVEKOVNI NOVAC
- Miroslav Jovanović: SRPSKI SREDNJOVEKOVNI NOVAC
- Rastislav Marić: STUDIJE IZ SRPSKE NUMIZMATIKE
- Vujadin Ivanišević: NOVČARSTVO SREDNJOVEKOVNE SRBIJE
- Jovan Hadži-Pešić: NOVAC SRBIJE 1868-1918.
- Jovan Hadži-Pešić: NOVAC KRALJEVINE JUGOSLAVIJE 1918-1941.
- Jovan Hadži-Pešić: NOVAC JUGOSLAVIJE 1944-1992.
- Slavoljub Petrović: NUMIZMATIČKI REČNIK.
- Bogdan Koprivica: SVET NUMIZMATIKE.
- Branko Drča: OSTAVA RIMSKOG NOVCA IZ VIMINACIJUMA IV I V VEKA
- Đorđe Jamušakov: SREBRNI NOVAC RIMSKE REPUBLIKE
- Đorđe Jamušakov: NOVAC IMPERATORA OD SULE DO AVGUSTA
- Ivan Becić: FINANSIJSKA POLITIKA KRALJEVINE SHS
- Goran Nikolić: KURS DINARA I DEVIZNA POLITIKA KRALJEVINE JUGOSLAVIJE
- KNEZ MILOŠ I SRPSKE VLASTI PREMA STARINAMA I UMETNOSTI 1815-1839
- Dr Veroljub Dugalić: NARODNA BANKA 1884-1941
- Pavle V. Novaković: PERPER - CRNOGORSKI NOVAC
- Željko Stojanović: NOVČANICE NARODNE BANKE 1884-2004
- Zoran Bošković, Srebrenko Stojičić, Branko Vrtunić: KATALOG TELEKARTI

II Promotivni materijal („galanterija”) SND

- SND kompleti optičajnog novca SRJ, poslednje godine izdanja: 2000. i 2002.
- Razglednice SND (2. serija)
- Podmetači SND (2. i 3. kolo)
- Notes-blokovi SND
- Univerzalne VIZITKARTE za članove SND
(Tekst prema individualnim porudžbinama)

Literaturu i materijal možete kupiti na svim našim sastancima ili poručiti kod sekretara SND,
gosp. Dragana Pavlovića na telefonu:
011 / 3221 972 i 064 / 131 63 70;
e-mail: numiserb@yubc.net

BEOGRADSKO PROLEĆE

Ne, nije u pitanju nekada davno poznati broogradski festival muzike. Festival jeste ali onaj na kome se pojavljuje stari novac, stare medalje i ordenje, a ponekada i stari prijatelji kako oni vremešni, tako i oni mlađi.

Kada je reč o kolekcionarima tim zaljubljenicima strog (ali i novog) novca moguća je igra reči: mladi kolekcionar ali u godinama koje to nisu i stari kolekcionar u godinama koje to nisu.

Nema posebne granice jer zajedničko opredelenje uklada sve vremenske distance.

Takvi su bili i ovi 47 susreti numizmatičara. Šta je bilo novo?

Pre svega novo-staro mesto: hotel „Jugoslavija“ sa više prostora, više svetlosti, bolje uočavanje numizmatičkog materijala.

Organizator kao i obično: Srpsko numizmatičko društvo profesionalno dobro odrađuje svoj posao.

Problem koji „drma“ celu srpsku privredu egzistira i ovde: nedostatak gotovine za transakcije a ako one i postoje broj transakcija mora biti poveći da bi se došlo do željnog, često nedostupnog efekta-pokrića troškova bar. Česti predlozi i realizacija naturalne razmene od „gotovog prave veresiju“ a ponuda je šarolika preko antičkog novca, srednjeg veka, moderne svih zemalja, čak i onih za koje pojedinci nisu ni čuli da postoje... Ordenje i medalje sa ili bez emajla koje su nekada naši preci, ali bogami i naši neprijatelji, sa ponosom nosili na grudima, uredno se nudi da promeni vlasnika. U hobiju kakav je pred nama, „ljuti neprijatelji“ - nemački Gvozdeni krst i Partizanska spomenica 1941- stoje jedno pored drugog sa vrednošću koja ne zaslužuje ni da bude pomenuta. Životni paradoks. Neko je za ova odlikovanja pre nekoliko decenija krvavio i ubijao da ne bi bio ubijen, a ona danas vrede samo nekoliko desetina evra.

Medalja „Zasluge za narod“ koju je trebalo zaslužiti posle višegodišnjeg angažovanja nudi se za 5 evra. Da nije tužno bilo bi komično.

Podeljene su i prigodni lutrijski zgodici na ovoj manifestaciji, zlato i srebro i uzdah... Možda na idućim susretima... A oni su već na jesen. Vreme leti i veoma brzo bićemo stari kolekcionari i po godinama i po stažu, ali zadovoljstvo učešća na ovim manifestacijama neće biti manje. Makar se i ponavljalo, ono je uvek nešto novo, jer i taj „dvoglavac“ iz 1904 godine je nešto novo i ako sam ga koliko juče video.

Vidimo se ponovo sa prvim jesenjim kišama.

R. M.

VENERANDA MEMORIA

RADOMIR CVETIĆ

1940-2004

čl. karta 2978

ZORAN ĐURIĆ

1956-2004

čl. karta 3614

ZORAN MATIĆ

1960-2004

čl. karta 2746

„Sve traje samo jedan dan. I čovek koji se seća i stvar koje se seća“

Mi ćemo se njih uvek sećati.

SRPSKO NUMIZMATIČKO DRUŠTVO

BEOGRAD

Osnivačka skupština Srpskog numizmatičkog društva održana je 10. aprila 1956. godine. Nakon toga je Rešenjem Sekretarijata za unutrašnje poslove Narodne Republike Srbije br. 7699 od 16. V 1956. godine odobreno osnivanje i rad SND sa sedištem u Beogradu, i područjem delatnosti na teritoriji NR Srbije, a prema podnetim Pravilima sa programom.

Najnoviji Statut Srpskog numizmatičkog društva odobren je od strane Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije, Sekretarijat u Beogradu, rešenjem br. 212-1-603/96 od 7. 3. 1997. godine.

Za zasluge i uspehe postignute u razvijanju i unapređenju numizmatike, Srpsko numizmatičko društvo odlikованo je Ukazom Predsedništva SFRJ br. 1 od 18. januara 1982. godine **Ordenom zasluga za narod sa srebrnom zvezdom**.

Sastanci Srpskog numizmatičkog društva u Beogradu, od svog osnivanja pa do danas, održavaju se svakog utorka, i to u Beogradu u ulici Sv. Save br. 16-18 (II sprat) od 15 do 18 časova. Na ovim sastancima možete:

- **da se učlanite u Srpsko numizmatičko društvo,**
- **da razmenjujete numizmatički materijal,**
- **da nabavite stručnu numizmatičku literaturu, numizmatičku opremu i pribor**
- **da izvršite procenu numizmatike**
- **da uspostavite kontakte sa više od 200 numizmatičara koji redovno prisustvuju ovim sastancima svakog utorka**
- **da se družite sa ljudima koji, kao i vi, vole Numizmatiku**

Uskoro:

NA NOVOM NOVCU - STARI SRPSKI GRB

ПОЛИТИКА
Македонска 29

Београд, среда 18. август 2004.
БРОЈ 32608 – ВЕК ДРУГИ, ГОДИНА ПРВА

НАРОДНА СКУПШТИНА УСВОЈИЛА НОВА СИМБОЛЕ

Србија добила химну и грб

„Боже правде“ је поново химна, а двоглави бели орао са круном Немањића грб. – За Препоруку гласала 183 посланика

„Боже правде“ поново је химна Србије док је двоглави бели орао са круном Немањића, уша једном у историји нашег грба – по Препоруци о времену црквених симбола коју је јуче Народна скупштина је одобрила. Одлука да се ови симболи као и диктаторска преноно-извршбена частна користе да води устава који ће трајно користити државна обележја, донета је са 183 гласа свих парламентарних странака – изузев СДС-а, чији подсавици нису ни учествовали у гласању.

По Препоруци, користећи се и велики и мали грб Србије, као и државни и народни заступачи, а и председници Републике и Народне скупштине може смештју. Мали или велики грб ће кружесански се двоглавим близијим призивом имати на кратком и четврти паклу, док је велики или сличног уснога тај мали грб заменит украйшени постолом порфиrom и још једним другим.

ПРОВРАТАК ГРАДЦИЈАНИ ГРБ
НЕМАЊИЋА САДА И ВАЛЮТНО
СРЕДЊА ЕУРОПСКА РЕПУБЛИКА

Народна истакна биће тробојка бели грб, док ће државни заступачи имати грб. Стандарта председника Републике биће тробојка са наименованим именом издаћи и црвеном троугаоном, али ће председник Скупштине изабрати грб коју бече троугаона, али ће се на обе председничке наставе – велики грб. Досадашњи грб са пепермутом и штитом беше двоглавог ораха, претстављају је краки.

Оспорнута се на Препоруку коју је предложено 187 предсавника, шеф клуба ЛСС-а у Народној скупштини Милош Алангруцић наставио је да је док Препорука о усавијавају потпоради са заступачем Скупштине Србије из 1992. године „предлог тест“ поред кога је у крајње крене да разбуђивају која је јасно заснована учинила прописа културноисторијских наслова, узрок извршења државне обавезе.

очекujemo da će prema Preporuci o promeni državnih simbola, koju je usvojila Narodne skupština, već sledeća serija našeg novog kovanog i papirnog novca imati na sebi novi - stari grb. Na njemu je kruna koja nije, kako je to izjavio predsednik Skupštine, a prenele sve naše dnevne novine, „kruna Nemanjića“, nego kruna Kraljevine Srbije, proglašene 1882. godine.

Kruna Nemanjića (sl. 1) bila je kruna vizantiskog tipa, od kojih su se danas sačuvale samo dve u Evropi - mađarska kruna Sv. Stefana (sa „naherinem krstom“) i nemačka kruna Hofenstaufena. Jedina sačuvana srpska kraljevska kruna je ona kojom je krunisan kralj Petar I Karađorđević 1903. godine (sl. 2).

Sl. 3. Mala kruna na srpskom kovanom novcu od 1883. do 1917. godine.

Na novcu Srbije od 1883. godine bio je u upotrebi tzv. mali grb (sl. 3), ali takođe i veliki grb, sa porfirom (sl. 4).

Sl. 1. Kralj Dragutin sa krunom Nemanjića

Sl. 2. Kruna kralja Petra I Karađorđevića

Sl. 4. Veliki srpski grb na novcu

Колекција

ЂОРЂА ТОШИЋА

9971450518001

Kolekcija HOMEN

